De oorsprong en uytlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, tot opheldering der vaderlandsche moedertaal. Deel II

Carolus Tuinman

bron

Carolus Tuinman, *De oorsprong en uytlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, tot opheldering der vaderlandsche moedertaal. Deel II*. Michiel Schryver, Middelburg 1727

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/tuin005oors02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

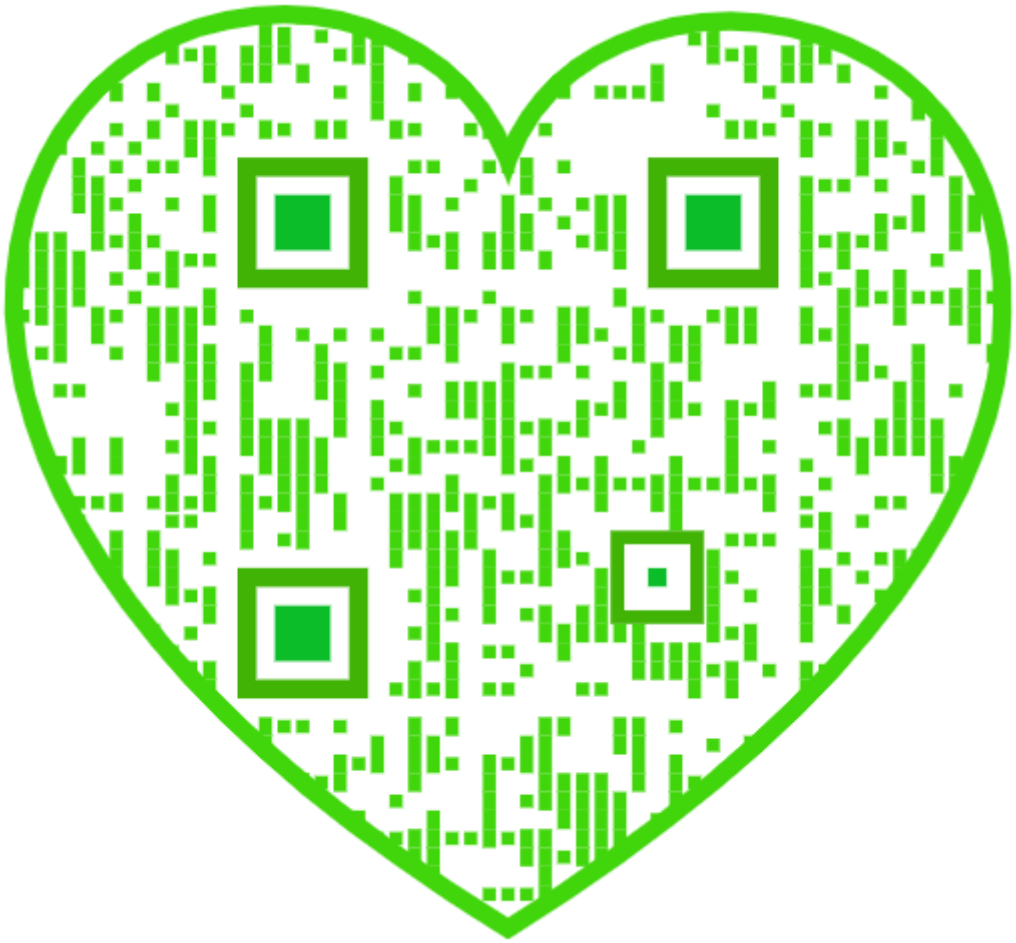

Verantwoording van de digitale uitgave van de *Nederduitsche spreekwoorden* en 'Oud en Nieuw' door Carolus Tuinman

door Nicoline van der Sijs

Bron

De uitgave betreft de digitale versie van de twee delen met Nederduitsche spreekwoorden door Carolus Tuinman uit 1726 en 1727, waarvan de titels luiden:

> De OORSPRONG En UITLEGGING Van dagelyks gebruikte NEDERDUITSCHE SPREEKWOORDEN, Opgeheldert Tot grondig verstand der Vaderlandsche Moedertaal; Door CAROLUS TUINMAN. Te MIDDELBURG, By MICHIEL SCHRYVER, Boekverkooper aan de Beurs. 1726.

en:

> OORSPRONG en UYTLEGGING van dagelyks gebruikte NEDERDUITSCHE SPREEKWOORDEN: Tot opheldering der Vaderlandsche Moedertaal. II DEEL. Hier zyn bygevoegt NATUURLYKE VOORTEKENEN VAN ALLERLEI WEDER. EN DE SCHOOL VAN SALERNO. Door CAROLUS TUINMAN. TE MIDDELBURG, By MICHIEL SCHRYVER, Boekverkooper aan de Beurs in Cicero, 1727.

Hieraan is, vanwege de interessante taalkundige observaties, het volgende onderdeel toegevoegd uit de *Fakkel der Nederduitsche taale*, die Tuinman in 1722 publiceerde:

> OUD EN NIEUW; OF Vergelyking der oude en nieuwe Nederduitsche Taal in vorming en spreekwyzen, dienende tot een FAKKEL, *Om de oorsprongen der Hedensdaagsche ongeregeltheden aan te wyzen, en licht te geven* Tot verdere beschaving van onze Moedertaal. DOOR CAROLUS TUINMAN.

Als 'leggers' van de digitale edities is zowel voor de Spreekwoorden als voor 'Oud en Nieuw' gebruik gemaakt van een exemplaar in privé-bezit. De digitale tekstuitgave van de spreekwoordenverzamelingen van Tuinman wordt gepubliceerd op de website van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (dbnl).

Achtergrond van het Bijbeldigitaliseringsproject

In juni 2007 heeft Nicoline van der Sijs in verschillende media een oproep gedaan voor hulp van vrijwilligers bij het digitaliseren van de Statenvertaling 1637. Vanwege de grote respons is het zogeheten Bijbeldigitaliseringsproject vervolgens uitgebreid met andere laatmiddeleeuwse en vroegmoderne bijbelvertalingen waarvan het NBG de afbeeldingen op internet heeft geplaatst. Inmiddels zijn er transcripties gepubliceerd van de Statenvertaling uit 1637, de Delftse bijbel uit 1477, de Leuvense bijbel uit

1548, de Lutherse bijbelvertaling van 1648, de Deux-Aesbijbel uit 1562 en de Liesveltbijbel uit 1542. Bovendien zijn vijf psalmberijmingen en kerkboeken getranscribeerd en op internet gepubliceerd: de Psalmen van Datheen en de Heidelbergse Catechismus (1566), de Psalmen van Willem van Haecht (1583), de Psalmen en Lofzangen van Marnix van Sint Aldegonde (1591), De CL. Davids Psalmen van Johan de Brune (1644) en *Het boek der psalmen, nevens de gezangen bij de hervormde kerk van Nederland in gebruik* (1773). Er wordt gewerkt aan een digitale versie van de Biestkensbijbel (1560), van de Vorstermanbijbel (1528/1531), het Nieuwe Testament van Jan Utenhove (1556) en van de tweede druk van de Statenvertaling uit 1657. Niet-bijbelse deelprojecten zijn de spreekwoordenverzameling Nievwe Wyn in Oude Le'er-Zacken van Johan de Brune de Oude (1636), en *Het Groot VVoordenboeck: Gestelt in 't Neder-duytsch, ende in 't Engelsch* van Hendrick Hexham uit 1648.

Alle teksten zijn gepubliceerd op de website van dbnl en gedeponeerd bij Data Archieving and Networked Services DANS, een onderdeel van de KNAW. De Bijbels zijn voorts gepubliceerd op de website van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG), en sommige tevens op de website van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL).

Aparte projecten vormen de Friese bijbelvertaling van dr. G.A. Wumkes uit 1943 en de *Nije Fryske bibeloersetting* uit 1995, te vinden op biblijanet.nl; Wumkes staat ook op de Digitale Historische Bibliotheek Friesland (www.wumkes.nl).

Begin 2009 zijn de werkzaamheden van de vrijwilligers die meewerken aan het digitaliseren, ondergebracht in een stichting, de Stichting Vrijwilligersnetwerk Nederlandse Taal (SVNT). Voor het Bijbeldigitaliseringsproject is een besloten e-maildiscussiegroep opgericht waarin de vrijwilligers informatie met elkaar uitwisselen.

Medewerkers aan de digitale uitgave van de teksten van Tuinman

Aan het overtikken en tot tweemaal toe corrigeren van de teksten van Tuinman hebben 27 mensen een bijdrage geleverd. De medewerkers hebben een of meer porties van telkens 20 pagina's tekst overgetikt. Een aantal van de medewerkers heeft zich beziggehouden met de correctie van door anderen overgetikte porties; in onderstaande lijst is dit achter de desbetreffende namen toegevoegd.

Coördinatie

dr. Nicoline van der Sijs, Leiden (NL)

Medewerkers

drs. Christine van Baalen, Maassluis (NL)
drs. Hans Beelen, Oldenburg (D) *(corrector)*
Jan P. Bom, Ermelo (NL)

Krijn van Dijk, De Lier (NL)
ir. J.F. (Jan) Entrop, Tiel (NL)
drs. A.J. (Bram) Ettema, Wassenaar (NL)
M.N. den Harder, Soest (NL)
Betty Hoekema, Haren (NL)
dr. J.J. (Jantien) Kettenes-van den Bosch, Putten (NL)
drs. Paula Koning, Rotterdam (NL)
René Kurpershoek, Amsterdam (NL)
Tineke van der Laan, Rome (I)
Brenda Mudde, Amsterdam (NL)
Huib Neven, Krimpen aan den IJssel (NL)
Ans van Nifterick Post, Rijswijk (NL)
drs. M.S.L. Plokker, Driebergen (NL)
drs. Carri Sijssens, Maarn (NL)
drs. Ingrid Vedder, Bunnik (NL)
Louis Vermeulen, Kalmthout-Heide (B)
Wim Visser, Castricum (NL)
Henk van Waveren, em. rem. pred. Almelo (NL)
drs. J.M.A. (Koos) van der Werff, Rotterdam (NL)
Jan Dirk Wiegman, Alphen a.d. Rijn (NL)
Herman Wiltink, Krimpen a/d IJssel (NL) *(corrector)*
drs. Dirk van Wolferen, Goor (NL)
dr. Ton van der Wouden, Leiden (NL)

Achtergrondinformatie over Tuinman en zijn werken

Carolus Tuinman (1659 gedoopt in Maastricht – 1728, Middelburg) was vanaf 1684 predikant in verschillende Zeeuwse gemeenten en publiceerde verschillende soorten werken: stichtelijke gedichten (vanaf 1699), godgeleerde werken waaronder vooral de felle antispinozistische pamfletten opvielen, en aan het einde van zijn leven enkele taalkundige werken. Alleen de taalkundige werken zijn voor het vervolg van belang. In 1722 verscheen de *Fakkel der Nederduitsche taale*, het eerste etymologische woordenboek van het Nederlands. De complete titel luidt: *Fakkel der Nederduitsche Taale*; *Ontsteken byzonderlyk aan de Hebreeuwsche, Grieksche, en Latijnsche spraaken, als ook de oude Duitsche, uit de overblyfzels der gryze aaloudheid, en die van laatere eeuwen.* In dit werk wilde Tuinman de eigenlijke betekenis van Nederlandse woorden achterhalen, en dat deed hij door de woorden in verband te brengen met die uit de bijbelse talen Hebreeuws, Grieks en Latijn, op basis van willekeurige klank- en betekenisovereenkomsten van de woorden. Dit is conform de ideeën over etymologie uit die periode, waarbij moet worden opgemerkt dat Tuinman in tegenstelling tot veel van zijn voorgangers en tijdgenoten meer aandacht besteedde aan de betekenisovereenkomst van woorden dan aan de klankovereenkomst. Vanuit modern oogpunt bezien bezit dit werk geen enkele wetenschappelijke waarde, maar wel is het een interessante bron voor de geschiedenis van het denken over etymologie. Een enkel voorbeeld volstaat om dit te tonen. Tuinman schrijft: '*Naam* is van 't Latynsche *nomen*, het ontgevelde *onoma* der Grieken. Zo 't schynt van 't Hebreeuwsche *naam*, zeggen. […]' Tegenwoordig echter geldt *naam* als afleiding

van *noemen*; de Latijnse en Griekse woorden zijn verwant met het Nederlandse woord, en alledrie de woorden worden herleid tot het Indo-Europees; dat er enige klankovereenkomst bestaat met het Hebreeuws is louter toeval. In 1731 verscheen postuum in Middelburg een *Vervolg op de Fakkel*, met een voorrede door Johan Huibert Jungius.

Aan het einde van de *Fakkel* uit 1722 heeft Tuinman een apart onderdeel opgenomen, met een afzonderlijke titelpagina en paginanummer, onder de titel *Oud en Nieuw; of Vergelyking der oude en nieuwe Nederduitsche Taal, in vorming en spreekwyzen*. Dit deel, met 75 pagina's, geeft wél informatie die nog steeds waardevol is: in 153 aantekeningen signaleert Tuinman overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands van zijn eigen tijd, begin achttiende eeuw, en dat van enige eeuwen geleden. De aantekeningen handelen over woordbetekenis, spelling, geslachten, naamvallen (zowel vorm als functie) en vervoeging. Vanwege de interessante informatie die hier wordt gegeven, hebben we van dit gedeelte een digitale uitgave vervaardigd.

In 1726 publiceerde Tuinman het eerste verklarende woordenboek van spreekwoorden: *De oorsprong en uitlegging van dagelijks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden*. Eerder waren al wel (meestal niet-alfabetische) verzamelingen met spreekwoorden verschenen, waarvan de bekendste Jacob Cats' *Spiegel van den ouden ende nieuwen tijdt, bestaende uit spreeckwoorden ende sinspreucken* uit 1632 is. Maar dergelijke verzamelingen hadden vooral een moralistisch doel en werden niet, zoals het woordenboek van Tuinman, samengesteld om taalkundige redenen.

Het boek met ongeveer 2000 spreekwoorden was een groot succes: binnen een paar weken was de totale oplage van 1000 exemplaren uitverkocht, zo schrijft Tuinman in de voorrede van het vervolg, *Oorsprong en uytlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, II. deel*, uit 1727. In dit tweede deel nam Tuinman na het spreekwoordengedeelte nog enkele andere teksten op: over voortekens van het weer, een aanhangsel over de thermometer en barometer, en een vertaling van Latijnsche voorschriften om gezond te blijven uit de School van Salerno. De School van Salerno was een medische hogeschool, gevestigd in de Italiaanse plaats Salerno, die zijn hoogtepunt beleefde tussen de 10e en de 13e eeuw en die was gegrondvest op de klassieke Griekse en Latijnse medische kennis. Uit de twaalfde eeuw dateert een medisch leerdicht waarin de uitgangspunten van de School van Salerno werden uiteengezet, en dit leerdicht, vaak toegeschreven aan Jo(h)annes de Mediolano, heeft Tuinman blijkens de Voorreden reeds in zijn ‘jongelingschap’ vertaald in het Nederlands.

In 1729 publiceerde Tuinman tot slot nog een werk getiteld *Rymlust*, waarmee hij ‘de rymrykheid der Nederduitsche taal’ wilde aantonen, dus hoe geschikt het Nederlands was om mee te rijmen –Tuinman beschouwde *Rymlust* als een taalkundig werk.

In zijn eigen tijd werd het werk van Tuinman over het algemeen gewaardeerd, maar in latere perioden werd er negatiever over gedacht. Zo schreef P.G. Witsen Geysbeek in zijn *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters* uit 1824: ‘Zijne *Fakkel der Nederduitsche Taale* heeft dezelve waarlijk weinig toegelicht, en zijn *Oorsprong en Uitlegging der Nederduitsche Spreekwoorden* draagt weinig blijken van oordeel en smaak. Zijne rijmwerken zijn naauwelijks der vermelding waardig.’ En eind 19e eeuw schreven J.G. Frederiks en F. Jos. van den Branden in hun *Biographisch woordenboek der Noord- en*

Zuidnederlandsche letterkunde: 'Zijne etymologie is van eene zeer bedenkelijke verdienste en de opheldering der spreekwoorden is veelal louter phantasie.'

Tegenwoordig valt het waardeoordeel over Tuinman weer wat positiever uit: de spreekwoordenverzameling is interessant omdat zij een beeld geeft welke spreekwoorden in de eerste helft van de 18e eeuw bekend waren en gebruikt werden; lang niet alle verklaringen ervan kloppen, volgens de huidige inzichten, maar geen enkel ander werk uit de tijd van Tuinman of daarvoor vermeldt een zo groot aantal spreekwoorden, inclusief vele synoniemen en varianten. De opmerkingen die Tuinman in 'Oud en Nieuw' maakt over de taal uit zijn eigen tijd in vergelijking met die uit eerdere tijden, met name de middeleeuwen, zijn soms weliswaar wat breedsprakig, maar wel zeer informatief, juist voor lezers die hiervan bijna drie eeuwen na Tuinman kennisnemen. Zo pleit hij ervoor het dagelijkse taalgebruik te stellen boven de regels die de taalkundigen voorschrijven, en daarom te schrijven *een oude en edele vrouw* en *Ik zag een man met een langen baard*, liever dan het officiële *eene oude ende edele vrouwe* en *Ik zag eenen man met eenen langen baard* . Maar dit alles neemt volgens hem niet weg dat 'een net spreker, en byzonder schryver' wel op de hoogte moet zijn van de regels, zodat hij geen taalfouten begaat. Voor ons is het interessant te lezen dat het in zijn tijd al normaal was om van *een oude en edele vrouw* te spreken, hoewel de meeste schrijvers in die tijd nog de spellingregels met betrekking tot de verbuiging van lidwoorden volgden.

Gebruikte literatuur

Meer informatie over ontstaan en achtergrond van Tuinmans spreekwoordenverzameling en over de persoon Tuinman is te vinden in:

- Aa, A.J. van der e.a. (18521878), *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland vermaard gemaakt hebben*, Haarlem, 21 delen.
- Bonth, R. de (1994), 'Grasduinen in Carolus Tuinmans (1659-1728) Oud en Nieuw', in: *Voortgang. Jaarboek voor de Neerlandistiek* 14 (1993/1994), 21-59.
- Bonth, Roland de (1995), 'A Black Sheep and a White Crow. Carolus Tuinman (1659-1728) and Lambert ten Kate (1674-1731) on Etymology', in: Klaus D. Dutz & Kjell-Åke Forsgren (eds.), *History and Rationality. The Skövde Papers in the Historiography of Linguistics*, Münster, 107-132.
- Bork, G.J. van en P.J. Verkruijsse (1985), *De Nederlandse en Vlaamse auteurs*, Weesp.
- Florijn, H. (2009), 'Carolus Tuinman: Voetiaan en neerlandicus', in: *Reformatorisch Dagblad* van 17 december 2009.
- Frederiks, J.G. en F. Jos. van den Branden (1888-1891), *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*, Amsterdam.
- Laan, K. ter (1952), *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid*, Den Haag.
- Molhuyzen, P.C. en P.J. Blok (19111937), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, Leiden, 10 delen.
- Sijs, Nicoline van der (2004), *Taal als mensenwerk: het ontstaan van het ABN*, Den Haag.
- Witsen Geysbeek, P.G. (1824), *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, deel 5, Amsterdam.

Inhoudsopgaven van de digitale uitgaven van Tuinman

- De oorsprong en uitlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, 1726

De Nederduitsche spreekwoorden. door Carolus Tuinman. [Franse pagina]
Verklaaring der titelplaat. [pag. *2]
[Titelplaat, pag. *3]
De oorsprong en uitlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, enz. [titelpagina, pag. *5]
Bericht. [pag. *6]
Voorreden. [pag. *7]
Op de spreekwoorden. [pag. *26]
Op de oorsprong en uitlegging der Nederduitsche spreekwoorden, enz. – Jacobus Leydekker [pag. *27]
Op dit zelve taalwerk. – Corn. Gentman Leydekker [pag. *31-*34]
Oorsprong en uitlegging der Nederduitsche spreekwoorden. [pag. 1]
I. Spreekwoorden uit de H. Schrift. [pag. 1]
II. Spreekwoorden gesproten uit het Heidendom. [pag. 13]
III. Spreekwoorden afkomstig uit het Pausdom. [pag. 19]
IV. Spreekwoorden uit oude meeningen, en gewoonten. [pag. 33]
V. Spreekwoorden van oude of laater geschiedenissen. [pag. 47]
VI. Spreekwoorden uit gebeurde of verzierde kluchtvertellingen. [pag. 60]
VII. Spreekwoorden die spelen in dubbelzinnigheid. [pag. 70]
VIII. Spreekwoorden van 't Vryen, Huwelijk, Kinderen, enz. [pag. 82]
IX, Spreekwoorden van de Keuken. [pag. 97]
X. Spreekwoorden van de Kelder. [pag. 115]
XI. Spreekwoorden van kostwinning, en koophandel, enz. [pag. 124]
XII. Spreekwoorden van de scheepvaart, en landreizen, enz. [pag. 141]
XIII. Spreekwoorden van spaarzaamheid, gierigheid en verquisting, naarstigheid en verzuim, enz. [pag. 163]
XIV. Spreekwoorden van bedriegery, enz. [pag. 179]
XV. Spreekwoorden van liegen, snappen, kijven, enz. [pag. 191]
XVII. Spreekwoorden van pleiten, geschil hebben, enz. [pag. 224]
XVIII. Spreekwoorden van visschen, jagen, vangen, enz. [pag. 239]
XIX. Spreekwoorden van regeerbewind, kuipery, enz. [pag. 247
XX. Spreekwoorden van zingen, dobbelen, kaatzen, enz. [pag. 259]
XXI. Spreekwoorden van gekken, snoefshaanen, en vechters. [pag. 270]
XXII. Spreekwoorden van geweldenary, ontlusten, enz. [pag. 286]
XXIII. Spreekwoorden van wel- of qualijk vaaren, en gezint zyn. [pag. 302]
XXIV. Spreekwoorden van ziek zyn, ouderdom en sterven, enz. [pag. 313]
XXV. Spreekwoorden van veelerlei soorten, in eenen bundel. [pag. 322]
XXVI. Spreekwoorden van allerlei slach onder een. [pag. 341]
XXVII. Spreekwoorden mede van mengelstoffen. [pag. 356]
Lyste der verklaarde spreekwoorden. [pag. *1-*54]
In te lasschen. [pag. *55]

Besluit, tot vulling der leedige plaatze. [pag. *56]
Drukfeilen. [pag. *58]
Nalezing van Nederduitsche spreekwoorden. [pag. 1-36]
Lyste der nalezing. [pag. *37]
Hoofdverdeelingen der spreekwoorden. [pag. *43]
Noch te verbeteren. [pag. *44]

- Oorsprong en uytlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, II deel, 1727

Oorsprong en uytlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden [pag. *1]
Bericht. [pag. *2]
Voorreden. [pag. *3]
Op dit boek. [pag. *34]
Nederduitsche spreekwoorden. [pag. 1]
I. VYFTIG. [pag. 1]
II. VYFTIG. [pag. 21]
III. VYFTIG. [pag. 38]
IV. VYFTIG. [pag. 55]
V. VYFTIG. [pag. 73]
VI. VYFTIG. [pag. 90]
VII. VYFTIG. [pag. 107]
VIII. VYFTIG. [pag. 125]
IX. VYFTIG. [pag. 140]
X. VYFTIG. [pag. 156]
XI VYFTIG. [pag. 170]
XII. VYFTIG. [pag. 187]
XIII. VYFTIG. [pag. 203]
XIV VYFTIG. [pag. 222]
Byvoegzel. [pag. 242]
Toegift. [pag. 247]
Lyste der verklaarde spreekwoorden. [pag. *249]
Drukfeilen. [pag. *276]
Natuurlyke voortekenen van allerlei weder, enz. [pag. 1]
Lyste der voortekenen. [pag. *55]
Voortekenen van het weder, enz. [pag. 1-16]
Aanhangzel, behelzende een bericht van de wiskunstige en natuurkundige werktuigen, genaamt thermometrum, en barometrum, of aanwyzer der luchtwarmte, en des weders. [pag. 1]
De Schoole van Salerno. Dat is, voorschriften om de gezondheid te bewaren. Vertaalt. [pag. 1]
Toegift. [pag. 57]
Zaaklijst der Schoole van Salerno. [pag. 63]
Drukfeil. [pag. 66]

- Oud en Nieuw; of vergelyking der oude en nieuwe Nederduitsche Taal in vorming en spreekwyzen, 1722

Voorreden aan den taalkundige lezer. [pag. 3]
Oud en Nieuw; of vergelyking der oude spreekwyze met de hedensdaagsche.[pag. 1]
Drukfeilen. [pag. 76]

Gevolgde werkwijze bij het digitaliseren

Eerder is voor de Statenvertaling 1637 onderzocht in hoeverre het mogelijk is de tekst te scannen en met behulp van software te 'lezen', en vervolgens de scan met de hand te corrigeren. Het aantal scanfouten bleek door het oude zetsel te groot. Daarom is ervoor gekozen de tekst in zijn geheel over te tikken. Daarbij werden alle tekstelementen (boektitels, ondertitels, tussenregels etc.) voorzien van coderingen teneinde de tekst op internet te kunnen plaatsen.

Elke overgetikte portie tekst werd integraal met het origineel vergeleken en gecorrigeerd. Daarna werden alle porties samengevoegd tot een compleet boek en vond een tweede controle plaats. Die tweede controle betrof enerzijds technische aspecten, zoals de toevoeging van paginanummers, de compleetheid van de tekst, het gebruik van de juiste coderingen. Anderzijds werd opnieuw gekeken naar de legger, met name door gericht te zoeken naar veelgebruikte lettercombinaties waarin gemakkelijk tikfouten kunnen optreden en die in het origineel inconsequent zijn behandeld, zoals de spelling *ij/y*: naast elkaar komen bijvoorbeeld voor *dagelijks* en *dagelyks, mogelijk* en *mogelyk, zekerlijk* en *zekerlyk*.

Wanneer de legger leesproblemen opleverde doordat bijvoorbeeld letters zijn afgesleten, door inktvlekken, vliegenpoepjes, gaatjes of vouwen in het papier en dergelijke, is de bewuste passage nagekeken in een ander exemplaar van dezelfde editie. Als bij vergelijking met een ander exemplaar van het boek bleek dat er sprake was van een individueel-mechanische afwijking van de legger (bijvoorbeeld een vlekje of 'gerezen wit'), dan werd deze afwijking in de uitgave genegeerd. Bij onoplosbare leesproblemen is altijd gekozen voor de klaarblijkelijk bedoelde vorm.

>Diplomatische uitgave

De gedigitaliseerde versie is een diplomatische weergave van de tekst, dat wil zeggen dat het origineel zo exact mogelijk is gevolgd, inclusief inconsequente spellingen. Ook het hoofdlettergebruik en de interpunctie van het origineel en de leestekens zijn exact overgenomen. Vormverschillen tussen letters zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het gaat om betekenisloze typografische verschillen. Dus het gebruik van twee verschillende letters s (de korte en de lange s, die wat op een f lijkt) is genegeerd.

Het spatiegebruik rond leestekens is in de digitale versie genormaliseerd. In het zetsel staat een halve spatie vóór interpunctie zoals een komma (eigenlijk is er sprake van wat lege ruimte op het zetblokje voor het leesteken) en een hele spatie erna. In de digitale editie is consequent na – en niet vóór – leestekens een spatie gezet,

onafhankelijk van wat er in het origineel staat. Deze keuze is gemaakt omdat het gaat om een betekenisloos typografisch verschil. Wel zijn spaties gezet in afkortingen zoals b. v. en d. i., conform het origineel. Ook bij verwijzingen naar bijbelboeken is de spatiëring genormaliseerd, bijvoorbeeld in: 1 Sam. 17: 51. 1 Sam. 17: 38, 39. 2 Sam. 13: 6. Spreuken 17: 22. 18: 14. en 15: 15. Bij een meerdelig bijbelboek is altijd een spatie gezet tussen het cijfer en het bijbelboek (1 Sam. en 2 Sam.), terwijl in het origineel hier soms wel en soms geen spatie staat, en na het hoofdstuknummer volgt een dubbele punt zonder spatie ervoor maar met een spatie erachter (Sam. 17: 51), terwijl in het origineel vaak zowel voor als achter de dubbele punt een spatie staat.

In 'Oud en Nieuw' staat op pag. 26 (punt 30) en 74 (punt 151) Grieks, wat als zodanig is overgenomen in de digitale editie. Op pag. 26 staan tevens twee Hebreeuwse woorden; omdat de transcriptie erachter staat, zijn de Hebreeuwse tekens vervangen door de tekst [Hebreeuws]. Op pag. 74 staan bovendien enkele klinkers met een tekentje erboven; dit zijn geen accenten maar superscripte e'tjes, zoals die vaak voorkomen in oudere Duitse drukken om de umlaut weer te geven. In de digitale editie zijn deze tekens daarom overgenomen als *ä, ö* en *ü*.

Aangepaste vormgeving

De vormgeving van de oorspronkelijke tekst is in de digitale uitgave losgelaten. De regeleinden van lopende tekst komen in de digitale uitgave dus niet overeen met die in de oorspronkelijke tekst, behalve als het gaat om dichtregels. Afgebroken woorden zijn in de digitale uitgave aaneengetikt.

De spreekwoorden staan in deel 1 in het origineel telkens vet cursief en op een nieuwe regel gecentreerd, in deel 2 staan ze alleen cursief. Daarna volgt op een nieuwe, ingesprongen regel in romein de uitleg van het spreekwoord. In de digitale uitgave is gekozen voor een woordenboekopmaak, zodat de gegevens gemakkelijker toegepast kunnen worden voor taalkundig onderzoek. In concreto houdt dit in dat iedere ingang vet cursief gezet is (zowel in deel 1 als in deel 2), niet gecentreerd of ingesprongen, en afgesloten door een punt. Na de punt loopt de tekst met de uitleg op dezelfde regel door. Voor iedere nieuwe ingang is een witregel geplaatst. Op basis van de typografie en opmaak kunnen de trefwoorden en de verschillende onderdelen van de tekst nu automatisch herkend worden en gekoppeld aan andere teksten of woordenboeken. In het origineel staat dus bijvoorbeeld:

> ***Eigen lof stinkt.***
> Niets is walgelyker, dan dat ymand zich zelven pryst. Dus hebben de Latijnen ons voorgezegt, *Propria laus foetet*, of *fordet*. Salomo leerde dat al Spreuken 27: 2. Men zegt van zulk een zelfroemer niet onaardig: *Hy moet geen goede buuren hebben; want hy prijst zich zelven*.

In de digitale editie is dit overgenomen als:

> ***Eigen lof stinkt.*** Niets is walgelyker, dan dat ymand zich zelven pryst. Dus hebben de Latijnen ons voorgezegt, *Propria laus foetet*, of *fordet*. Salomo leerde dat al Spreuken 27: 2. Men zegt van zulk een zelfroemer niet onaardig: *Hy moet geen goede buuren hebben; want hy prijst zich zelven*.

De verschillende aanhangsels zijn zoveel mogelijk op dezelfde manier behandeld als de hierboven beschreven spreekwoorden. In deel twee van de spreekwoorden zijn de ‘Natuurlyke voortekenen van allerlei weder’ en het ‘Aanhangzel’ telkens genummerd, waarbij de nummers gecentreerd staan, en de bijbehorende tekst op een nieuwe regel begint. In de digitale editie zijn die nummers aan het begin van een regel gezet, en is de rest van de tekst erachter doorgetikt. Voor de 153 genummerde onderdelen van het gedeelte ‘Oud en Nieuw’ uit de *Fakkel* geldt hetzelfde.

In het gedeelte ‘De schoole van Salerno’ begint de tekst telkens met een Latijnse tekst, die vervolgens is vertaald. Voor het gebruik op internet is de Latijnse tekst telkens als zodanig gecodeerd. De regels van de rijmende tekst van ‘De schoole van Salerno’ zijn in het origineel op vrij willekeurige wijze ingesprongen; in de digitale editie is dit inspringen niet overgenomen.

Paginering

Er is altijd aangegeven waar een nieuwe pagina in het origineel begint, en de paginanummers uit het origineel zijn overgenomen. Ongenummerde pagina's in het origineel zijn doorgenummerd. Dat er sprake is van een gereconstrueerd, toegevoegd nummer, is aangegeven door de toevoeging van een asterisk; zie de inhoudsopgaven hierboven.

Custodes onder aan de pagina's, katernnummeringen voor de drukker en binder en kopteksten boven aan de pagina zijn in de digitale uitgave genegeerd.

Drukfouten

Druk- of zetfouten zijn niet gecorrigeerd. Omgekeerde letters zijn overgenomen zoals zij in het origineel staan: dus wanneer in de tekst u in plaats van n is gezet, waarbij de zetter de letter per ongeluk op zijn kop heeft gezet, dan is dit zo overgenomen: *nagalateue* in plaats van *nagelatene*. Fouten in getallen die zouden leiden tot verkeerde lezingen of niet-werkende links, zijn door ons in de onderliggende html gecorrigeerd. Het gaat om de volgende gevallen:

Deel I Spreekwoorden:

- ontbrekend paginanummer 370 op pag. 2, Lyste der verklaarde Spreekwoorden: Als 't lukt, kalft de os.

Deel II Spreekwoorden:

- Natuurlyke voortekenen pag. 14, opsomming: 16, lees: 26
- idem pag. 43: opsommingsnummer vergeten: 2.
- Voortekenen van het weder, enz., pag. 5, opsommingen:
  5., lees: 6.
  6., lees: 7.
  7., lees: 8.
- idem, pag. 6, opsommingen: 2. vergeten en verkeerd nummer: 7., lees: 3.
- Aanhangzel, verkeerd paginanummer: pag. 5, lees: 7

- De Schoole van Salerno, verkeerd hoofdstuknummer: CAP. LXXIII, lees: LXXII

Niet gecorrigeerd is het feit dat Tuinman in het Bericht over de barometer in deel II op pag. 4 opmerkt: ‘Dit verschaft tien zeer merkwaardige waarnemingen’, en vervolgens een lijstje van twaalf waarnemingen geeft.

Op een aantal plaatsen in het werk staan lijstjes van verbeteringen: in Spreekwoorden deel 1: Drukfeilen (pag. *58), en Noch te verbeteren (pag. *44); in deel 2: Drukfeilen (pag. *276) en Drukfeil (pag. 66); in ‘Oud en Nieuw’: Drukfeilen (pag. 76). Conform de intentie van de auteur zijn deze verbeteringen in de tekst zelf verwerkt.

Twee edities van deel I

Van het eerste deel van de spreekwoorden uit 1726 bestaan twee edities, die enkele duidelijke verschillen kennen. De opvallendste is dat op de ene titelpagina het jaartal 1726 staat en op de andere het jaartal 1720. Het jaar 1720 is een zetfout - op de titelplaat die aan de titelpagina voorafgaat, staat namelijk wél het juiste jaartal 1726. Dat deze editie-1720 (zoals ik hem verder zal noemen) later is vervaardigd dan de editie-1726, en waarschijnlijk een roofdruk is, blijkt uit het feit dat de pagina direct volgend op de titelpagina in deze uitgave blanco is, terwijl in de editie-1726 op deze pagina een Bericht is opgenomen, met de hand gesigneerd door Carolus Tuinman zelf, waarin staat:

> ALzo ik met misnoegen gezien heb, dat andere mijner werkjes, buiten mijne opzigt nagedrukt, lelijk zyn verminkt, en als geradebraakt door grove drukfeilen, niet alleen in letteren en misvormde woorden, tot krenking van den zin; maar ook in 't uitlaten en misplaatzen van woorden, ja geheele regels, schoon men een wel gedrukt exemplaar voor zich had; behalven 't geen verdorven is, door dat (zo 't schijnt) te willen verbeteren: Zo betuige ik, om in dit werkje met niets diergelijks onderworpen te zyn, dat ik geene afdrukzels voor mijn echt werk erkenne, dan die ik met mijne hand heb onderteikent.

Een laatste opvallend verschil is dat de pagina met ‘Drukfeilen’ in de editie 1720 ontbreekt.

Omdat de editie-1726 de oorspronkelijke is en geautoriseerd door Tuinman, is die editie door ons gedigitaliseerd. Het exemplaar van de roofdruk met het jaartal 1720 bevindt zich in het Instituut voor Nederlandse Lexicologie te Leiden en is gebruikt voor de samenstelling van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Wij hebben de twee edities met elkaar vergeleken, en daarbij kwamen nog meer verschillen naar voren. Zo staan er op de titelpagina's van de edities 1726/1720 verschillende prenten. Er is duidelijk sprake van twee verschillende zetsels: dat blijkt uit inhoudelijke verschillen (bijvoorbeeld in spelling) en technische verschillen, zoals afwijkende afbrekingen en uitlijningen in o.a. de Voorreden: de teksten die op één regel in beide boeken staan, zijn niet één op één hetzelfde. De afbreking aan het eind verschilt, of een kort woord staat soms op een volgende regel. Een steekproef toont aan dat de custoden onderaan de pagina wél nauwkeurig gevolgd zijn. Opvallend is ook dat in

de 1720-editie de leestekens dun zijn gedrukt of weggelaten, terwijl ze in de 1726-editie goed leesbaar zijn.

Een aardig inhoudelijk verschil is te vinden in het poëem op pag. 2 dat de zinnebeeldige titelplaat verklaart. De editie-1720 vermeldt de volgende regels:

> Dus [aldus] word de Moedertaal verçiert, en opgeklaart,
> Die and're spraaken door dien pronk ruim evenaart.
> Hy dwaalt, die 't tadaleheim waant innig te doorgronden.
> Maar Spreekwoords zin en kracht niet recht heeft uitgevonden.

In de editie 1726 staat *taalgeheim* in plaats van het raadselachtige *tadaleheim*. Er moet hier trouwens worden opgemerkt dat zowel de tekst uit 1726 als die uit 1720 drukfouten bevat en dat het daarbij regelmatig om verschillende gaat: dat betekent dus dat er in de tekst van 1720 fouten zijn gecorrigeerd uit de eerste editie uit 1726, maar dat er tegelijkertijd tijdens het zetten weer nieuwe fouten bij zijn gekomen.

De meeste verschillen tussen de edities 1726/1720 betreffen de spelling; naar schatting gaat het om ongeveer 4400 verschillen in het zetsel. Sommige spellingverschillen zijn vrij consequent, wat waarschijnlijk betekent dat de zetters verschillende richtlijnen hebben gehanteerd. Zo eindigen bijvoeglijke naamwoorden in 1726 meestal op *-ijk*, terwijl de zetter van de editie 1720 vaker koos voor *–yk*. Andere veelvoorkomende verschillen zijn te vinden in de spelling van klinkers (enkele of dubbele) en in de keuze tussen *z* of *s*:

1726	***1720***
aalouden	alouden
lezen	leezen
spreken	spreeken
zo	zoo
zodanig	zoodaanig
zak	sak
ze	se
zeg(gen)	seg(gen)
zelf	self
zich	sich
zin	sin
zommige	sommige
zonder	sonder
zulke	sulke
verrichten	verrighten
&c.	enz.

Opvallend is dat bepaalde stukken veel meer verschillen vertonen dan andere: zo komen de pagina's 160-168 in de edities 1726-1720 grotendeels met elkaar overeen,

maar vanaf bladzijde 169 is in de editie 1720 vaak een *z* uit de eerste editie 1726 gewijzigd in een *s*.

Uit opmerkingen van Tuinman blijkt dat er ook *binnen* de editie-1726 en de editie 1727 verschillen bestaan in de gedrukte exemplaren: in het lijstje ‘Drukfeilen’ bij deel 1 noemt hij enkele voorbeelden van drukfouten die alleen staan ‘in zommige afdruksels’, en in deel 2 merkt hij bij een vergelijkbaar lijstje op: ‘Verscheide dezer drukfeilen zyn in een goed gedeelte der exemplaaren onder 't drukken verbetert.’ Hiermee zinspeelt hij op het toenmalige gebruik om tijdens het drukken proef te lezen en verbeteringen in het zetsel aan te brengen, waardoor er exemplaren in omloop kwamen waarin katernen in verschillende staten van correctie waren samengebonden, zodat ieder gedrukt exemplaar in principe een unieke mix van tekstvarianten kan bieden. In de meeste gevallen zal het gaan om minieme verschillen.

december 2010

Bericht.

Hier hebt gy weêr, ô Vaderlanders,
Gerechten van uw Moedertaal.
Wien dit niet smaakt, die kiez' wat anders,
Doch hebt gy lust tot myn onthaal,
Het goede hert word meê gegeven.
Weest gy geen Spinnekop, maar Bij.
't Is slechts tot spraakbericht geschreven.
Het zy dan van misduiding vry.
Doch ik bekreun my niet het laaken,
Van die 't niet beter konnen maken.

Voorreden.

GUNSTIGE LEZER.

De overspoedige vertiering van myne Nederduitsche Spreekwoorden, binnen weynige weeken in 't voorleden jaar, waar door duizend opgelegde exemplaaren alle de liefhebbers noch niet konden geryven, deden my zien, dat myne nieuwe onderneming den Vaderlanderen aangenaam was. Ik vond my hier door aangespoort, schoon ik gedacht had het by 't eerste Stuk te laten berusten, om alle de schuifladen myner geheugenis om te schommelen, en te zien of daar niets meer schuilde, of ergens in den rommelhoek van eene herssenplooi, als onder 't oud yzer, vergeten was. Zo veel stoffe vond ik overig, dat daar uit, en uyt het geen ik noch versch by den weg aantrof, dit tweede Deel met een vlugtige veder opgestelt is. Het behelst zeven honderd andere en nieuwverklaarde Spreekwoorden; behalven een vry grooter getal

van zulke die tot opheldering, of om de gelykluidendheid, of om dat ze daar aan vermaagschapt waren, ingevlyt zyn, op die wyze als ook in 't voorgaande Deel geschied was. Doch geene van die daar opzettelyk ontbolstert waren, zyn hier door eene nieuwe uitlegging weder herhaalt; schoon ze om de even gemelde reden wel eens weder bygebracht zyn. Ik zondere alleen uit het Spreekwoord, *Hy steekt in een quaad vel*, dat hier wat meer licht heeft gekregen; of eenige nadere bedenking in 't voorbygaan. De inhoud der Spreekwoorden van dit tweede Deel wykt, myns oordeels, in zinrykheid, aardigheid, en klem niet voor die van het eerste. Myne wyze van behandeling is de zelve. Heeft dan het eerste Werkje 't geluk gehad van mynen taallievenden Nederlandschen Lezer niet te mishagen, ik durf my schier vleyen met die inbeelding, dat hy ook van dit tweede niet geheel afkeerig zal zyn. Zekerlyk dat de Spreekwoorden eens nagespeurt wierden, vereischte het grondig verstand onzer loffelyke Moedertaal; ook tot nut den dagelyksche gesprekken in de onderlinge t'zamenleving. Dus is 't geschiet in 't Latyn. Behalven de zo bekende en geroemde ADAGIA

van den geleerden *Erasmus*, hebben verscheide met nauwkeurige vlyt uitgekipt, en in druk gegeven, de Spreekwoorden en opmerkelyke zegswyzen uit *Plautus*, *Terentius*, en diergelyke Schryvers, die by de Latynen van dien tyd in dagelyks gebruik zyn geweest. Zal dan niemand der Nederlanderen zo veel achting en liefde voor zyne Moedertaal hebben, dat hy aan zyne Spraakgenooten dien dienst doe? Indien ymand dit verricht had voor eenige eeuwen, zulk een boek zoude nu een raar en begeert juweel zyn. Dan zoude men naar den zin van veele overblyfzels der aaloudheid, in verschimmelde gedenkschriften, zo niet met onzekerheid behoeven te gissen en te raaden. Mogelyk zullen ook de nakomelingen van myne Taalwerkjes eenigen dienst konnen genieten, en die een hoekje in hunne boekkasten verwaardigen. Zal de spraak betaamelyk zyn aan een redelyk mensch, en hy niet slechts naklappen 't geen hem voorgezegt word, als een papegaai of exter, zo moet men verstaan en konnen verklaaren wat men spreekt. Dan eerst kan elk zelf de beste uitlegger van zyne woorden zyn. De woorden zyn tekenen der zaaken, niet slechts zulke, die met een blooten

luchtgalm de ooren vullen; maar die de dingen beschryven, zo dat men daar van een welgepast denkbeeld in de herssens vormt. Ik heb dat in myne Fakkel der Nederduitsche Taal, en nader in 't Vervolg, aangewezen. Die dan slechts den letterklank, en niet den zin der woorden kennen, missen dat oogmerk en nut.

Om dit gezegde in klaarder dag te stellen, neem ik de eigen Naamen ten voorbeelde. Deze dienen byzonderlyk tot twee oogmerken. I. Om daar door den eenen van den anderen te onderscheiden; zonder 't welke alles vol verwerring zoude zyn. II. Om eene beschryving der persoonen of dingen uit hunnen aard, hoedaanigheden, uitwerkingen, enz. te geven. Beoogt men alleen het eerste, zo als in 't gemeen geschied, dan is 't even veel, gelyk men zegt, hoe 't kind heet, als het maar een naam heeft. Hem die dus spreekt van Jan, zal men niet verstaan van Pieter. Maar het ander past aan wyze en verstandige menschen, in navolging van Adam, Genes. 2: 19. Zyne gegeven naamen drukten de zaaken uit; en zo kan men eene redelyke onderscheiding maken. Dus is het eerste op eene nuttiger wyze in het tweede vervat.

Ik zeg dan, 't is zonneklaar, dat alle eigen naamen, zo van mannen, als vrouwen, 't zy oorspronglyk Duitsche, of ontleent uit andere taalen, Hebreeusch, Grieksch, Latyn, enz. geen bloote luchtklanken zyn, maar iets beduiden; schoon de betekening van veele nu duister en onzeker, of door den tyd wel geheel verloren is, zo als zeer veele benaamingen van Steden, enz. Ja! die naamen zyn dikwyls zeer zinryk en nadrukkelyk, om aan te wyzen wat ymand is, waar toe men hem opwekt, wat men hem toewenscht, of van hem verwacht, enz. Men bespeurt dat zonderling in de naamen der Hebreen. Maar het zelve (om nu andere volkeren voorby te stappen) was ook by de aaloude Duitschen: waar toe zy doorgaans uit koppelingen bestonden. O hoe groot is de gemeene onkunde ontrent de naamen die men zelf draagt! Ik zal maar eenige staaltjes bybrengen. Zou niet *Gysbert* zich wel beledigt achten, indien ymand hem hiet *Bok*? schoon men dit als een toenaam wel wil hooren. En echter dat zegt de naam *Gysbert*. *Gys* is gevormt van *geis*, in de oude taal, en noch by de Hoogduitschen, eene geit. Ik weet wel, dat de ouden ook zeiden *Gyselbert*:

maar *gisel* is slechts eene verkleining van *geis*, een geitje. Zo word *vaandel* van *vaan*. Ziet de Fakkel Bladz. 392. *Bert* is versmolten van *baard*. *Baard* was by de aalouden ook te zeggen een man, dien de baard niet alleen van eene vrouw doet onderkennen, maar ook çieraad en eere toebrengt. Zo noemden de Heidensche Duitschen hunne Druiden, dat is Wyzen en Priesters, *Barden, Baarden*, dewyl zy lange en breede baarden droegen. Dien zelven naam gaven ook de Waldenzen aan hunne leeraars. Dus word dit *bert* in meer Duitsche naamen gevonden. In dien zin is *Albert*, verkort van *Adelbert*, te zeggen een edel man, een man van adel, en *Siegebert* een zegeman, een overwinnaar. Even zo is *Hubert*, dat men ouds tyds schreef *Huetbert*, hoedman, dat te kennen geeft een herder, of wachter. De Hoogduitschen noemen hoeden noch huten. *Gysbert* is dan een *geitman* en dus een bok, die de man der geiten is. 't Was niet ongewoon, dat menschen naar beesten genoemt wierden. Immers in de H. Schrift beduid *Rachel* eene oye, *Debora* eene bye, *Tabitha*, en *Dorkas*, eene geit. By de Latynen had men *Lupus*, Wolf, *Ursus*, Beer, en al voor heenen *Porcius*, van

porcus, een verken, enz. Bekent zyn ook in de oude geschiedenissen *Hengistus* en *Horsus*, dat is *Hengst* en *Hors*, twee Vorsten der Engelsaxen, die Engeland innamen. Wat *Hengst* is, weet men noch, en *Hors* was in de oude taal een peerd, waar voor men nu zegt een ros. Tegenwoordig heeft men noch *Zwaantje, Duifje*, enz. Ja in zommige gewesten is *Wolf* noch een mans naam. Vraagt ook eens aan menigen *Dirk, Gerrit, Evert, Leendert*, enz. wat hun naam beduid? zy zullen u daar van niet meer bescheid weten te geven, dan de hond, wat zyn naam *Jonker*, of *Turk*, uitdrukt. Doch *Dirk* is verkort van *Diederyk*, t'zamengestelt uit het oude *diede*, volk, en *ryk*. 't Zegt dan zulk eenen, die ryk is van volk, of over veel volks gebied. Vergelykt Spreuken 14: 28. Zo komt het in betekening genoegzaam overeen met het Grieksche *Nikolaus*, een volkverwinnaar. 't Is dan in zin dezelve naam met *Volker*, van *Volkher*, volkheer, en *Luther*, Luidheer, verlatynt in *Lotharius*. Men plagt in naamen *heer* en *ryk* wel te verwisselen. By voorbeeld *Walther*, Woudheer, nu *Wouter*, was ook *Waldreich*, Woudryk. Zy hebben eene misbevatting, die waanen dat *Dirk*

is *Theodorus*, wiens beduiding uit het Grieksch is *Godgaf*, een naam noch gebruikelyk by de Brabanders, de zelve met *Adeodatus*: want tusschen de betekening van *Diederyk* en *Theodorus* is gantsch geen zin verwantschap. Maar *Dirk* komt overeen met *Theodoricus*, een Duitsche naam ook van verscheide Gothsche en Fransche Koningen, die dus naar den Griekschen en Latynschen leest gevormd is van *Theuderyk*. *Theut, Teut*, of *Deut*, was de oudste Koning en Afgod der aaloude Heidensche Duitschen, volgens de overlevering, van wien zy hunne afkomst rekenden, en naar wien zy den naam van *Teutons*, Duitschen, voerden. De Moniken waren gewoon de naamen die met die *Theut* aanvingen, om ze als te verchristenen, te verbuigen tot *Theod*, met opzigt op het Grieksche *Theos* God, als in *Theodosius, Theophilus*, enz. Zo wierd *Theuderik* versmeed tot *Theodoricus*. Ja zy verwisselden *Theo* wel met *God*. By voorbeeld, *Godfried*, wierd ook gezegt *Theofrid*. Dus kan *Theuderyk* zyn Godryk, gelyk *God frid* is Gods vrede, *Godschalk* Godsknecht, enz. Even zo was *Theudebert* Gods man, of man Gods. Maar *theod*, en *deod*, was in de taal onzer aaloude voorva-

deren, de Saxen, ook volk, 't geen laater in *diede* versmeed wierd. Dienvolgens is *Theuderyk* en *Diederyk* beide door versmelting *Dirk*. Dit blykt nader, om dat de Franschen hunne Koningen, die *Theodoricus* hieten, noemen *Thierry*, het zelve met ons *Dirk*. Men zie ook myne Fakkel bladz. 76. in *Duitschen*. Dit *rich, rik*, of , of *ryk*, quam in veele naamen. By voorbeeld, *Erik* was eer-ryk, *Landerik* landryk, *Waldrik* boschryk, *Heimryk*, waar uit ons *Henrik* verbastert is, huisryk, die veel Huisgezin of huizen heeft. Ziet de Fakkel in *Heim*, bladz. 136. De zelve naam met *Heimryk, Heemryk*, is *Eemryk*, verlatynt, *Emericus*. *Heim, Heem*, en *Eem*, of *Eme*, verschilt maar in uitspraak. *Gerrit* is *Gieraard*, of *Gierhart*. *Evert* is versmolten van *Everaard*,of *Everhart*. In de oude taal is *ever* een wild zwyn. Even zo is *Leendert*, verlatynt *Leonardus*, verbastert van *Leeuwenaard*, of *Leeuwenhart*. Deze naamen zeggen dan zulk eenen, die den aard, of liever het hart heeft van een gier, wild zwyn, of leeuw. Doch *hart* was in de oude taal ook moedig, sterk. Die zin is noch overig in dat schertzende spreekwoord: *Hy is een hard man op een weeke kaas*. 't Kan dan ook verklaart

worden, zo kloekmoedig, zo sterk als een leeuw, wild zwyn, enz. De aaloude oorlogszuchtige Duitschen plagten hunne kinderen veel te benoemen naar zulke felle dieren, (welker vellen, met de hairige zyde buiten, zy in den stryd op 't hoofd en om 't lyf plachten te hebben, tot meer schrik van den vyand) om hunne stoutheid en kracht. Dus is noch bekent *Wolfhart, Beerenhart, Arend, Lubbert*, van 't oude *liebaart*, een luipaard. Hier valt my in het beruchtigde Afgodsbeeld by de Heidensche Saxen, genoemt *Irmenseul*; 't zy dat dit zeggen wilde *Hermans* zuil, naar *Herman*, of *Arminius*, die beroemde Veldheer der Duitschen tegen de Romeinen; of dat het *Hermes*, Mercurius, of *Mars*, of ymand anders van hunne goden vertoonde. Dit beeld, zeg ik, stond in volle wapenrusting, uitgezondert dat de borst bloot was. Men zag daar op het hert een beer verbeeld, om de felle en dappermoedige kloekhertigheid aan te wyzen. De schild was verçiert met een leeuw. Vergelykt Hos. 13: 7, 8. 't Geen dan dit Afgondsbeeld zinnebeeldig afschilderde, drukten die naamen uit. Doch zy hadden mede wel vriendelyker naamen. Zulke waren *Liafwin*, lie-

ve vriend: 't geen nu gezegt word *Lieven*. De Moniken verlatynden dat naar hunnen trant *Lebuinus*, en *Livinus*. *Luidwyk* was te zeggen de wyk of toevlucht der luiden. *Friederich* was *Vrederyk*, ryk van vrede, enz. Belachelyk zyn niet zelden de uitleggingen van zodaanige naamen, uit onkunde der aaloude taal. Dit zy een staaltje. *Meyerus* verhaalt in zyne Jaarboeken van Vlaanderen, dat de stichter der Stad *Damme* was genoemt *Diedolf*. Dit word verklaart *diepdelver*, om dat het bedyken van dat gewest oorsprong aan deze Stad gaf. De letterklank schynt eenigen zweem te hebben; doch dyken en dammen maakt men niet door diep te delven, maar door diepten te vullen, en hoogten van aarde op te werpen. *Diedolf* is *Diethulf*, en zegt volkhulp, of helper des volks. Even zo is *Adolf, Athulf*. *Atta* was in de aaloude taal vader. Ziet de Fakkel bladtz. 134. in *Heeten*. Dus zegt dan *Athulf, Adolf*, vaders hulpe, de helper van zynen vader; of door omkeering, hulpvader, helpende vader. Zo zyn *Adolf* en *Jupiter*, *Juvans Pater*, genans. Op die wyze was *Ludolf*, *Ludhulf*, Luidenhelper, en dus in zin de naamgenoot van *Alexander*. Aan de

vrouwen gaven de oude Duitschen ook naamen die dapperheid, vriendelykheid, schoonheid, of diergelyke hoedaanigheden te kennen gaven. Zo was *Maechthilde*, verbogen by de Latynsche schryvers tot *Machtildis*, te zeggen Maagdheldin, *Virago*. De Duitsche vrouwen waren zeer strydbaar. *Roozemond* drukte bevallig schoonheid uit. *Adelheide* was Edelheid, eene edele vrouw, anders ook genoemt *Adala*. Daar van is ons *Aaltje*, verkort van *Adelheidje*, naar den Franschen trant *Alette*. *Geertrui* wil zeggen *gaar trouw*, zeer getrouw. Dus is by ons, uit het grieksch, *Sophia* te zeggen wysheid. Hier voor was by de ouden ook de Duitsche naam *Wyze*, en de Latynsche *Sapientia*, in gebruik. Uit het Grieksch is mede *Agatha* de goede, *Agnes* de kuische, *Katharina* de reine, en uit het Latyn, *Margareta* eene parel, enz. Op zulk eene wyze zoude ik konnen voortgaan tot andere aaloude, en ook nu noch gebruikelyke naamen: maar my daar over nu breeder uit te laten, zoude buiten myn bestek en doel zyn. De opspeuring en ontzwachteling daar van laat ik voor taalkundige liefhebbers, die hier door aan de weetzuchtige vaderlanders veel onderrichting, vermaak, en nut zullen toebrengen.

't Geen ik van de overeenkomst der naamen met de zaaken zeide, stel ik echter zo algemeen niet, of ik stem toe, dat'er wel naamen aan persoonen of dingen zyn toegeeigent, die geene gelykvormigheid daar mede hadden, alleen om dat het die benoemers dus behaagde. Ten voorbeelde zy de benaaming der Hemeltekenen in den Dierring van den zonneloop: de *Maagd*, de *Leeuw*, de *Kreeft*, enz. Dus ook meer gesternten, als de *Herkules*, de *Beer*, de *Hond*, de *Lier*, enz. Doch ook die naamen zyn geen zinlooze klanken, als *Blictri*; maar drukken iets uit. Dus wydden de Heidenen aan hunne Goden gesternten toe, die zy daar na hieten. Zelf is dat ook wel geschied om eenige gelykenis, als in den *Wagen*; en in andere verziert men zich iets zodaanigs, gelyk in de beelden op den Hemelkloot te zien is. Men heeft zich ook wel van dien of dezen naam bedient, om dat men geen bequaamer kende, uit misbegryp, om gelykenis, of eenige ander byzondere reden. Is dat niet, zo is 't een misbruik van die benaamingen, uit onwetendheid, verkeerde gewoonte, enz. Zo was 't, als men ook aan vrouwen den naam van *Berte* gaf.

Men passe dit nu eens toe op de Spreekwoorden, die zo gemeen in de monden zyn. 't Is wel gebeurt dat ik zulke, die hun Duitsch al grondig waanden te weten, 't een of 't ander dezer Spreekwoorden hoorde voortbrengen. Als ik daar op vraagde; Wat zegt gy dus? dan had men geen enkel woord, dan dit: 't Gebruik past dat op zulke gevallen toe. Doch zo komen de honden aanloopen, als zy den klank van hunnen naam hooren; en de hoenderen vlieden weg, als men gus schreeuwt. Gewisselyk 't is waardig en dienstig, dat men versta wat de Spreekwoorden uitdrukken, om die wel te konnen toeeigenen, en ook op dat men recht zie, wat wyze en merkwaardige plichtlessen die menigmaal behelzen.

Op dat dan de gunstige Lezer in 't geen ik tot verluchtiging schreef, ook eenige verademende uitspanning zoude vinden, heb ik my bedient van den zelven schryfstyl, als in 't eerste Deel, die aan 't gemeen niet onsmaakelyk geweest is. Allen te behagen, was niemand ooit mogelyk. Hier, noch ook in 't eerste stuk, word niet geboert met ernstige, voor al niet met Goddelyke en geestelyke zaaken. Ik heb

daar van zo veel afkeer en verfoeying als ymand. Hier word geen waarheid noch deugd beledigt. Hier worden geene ondeugden verdedigt, of geblanket. Hier word niemand gekrenkt in zyn naam, of achting. Alleen worden boertige dingen en bewoordingen wel op een boertige wyze behandelt, zonder ymand in 't byzonder te bedoelen. Ik ga niet buiten de Spreekwoorden, welke my daar toe stoffe en aanleiding verschaffen. De Spreekwoorden zien genoegzaam alle slechts op de dagelyksche voorvallen in den gemeenen omgang der borgerschap. Verhevener zaaken zyn daar boven, en te waardig, dan dat die voorwerpen en stoffen tot gemeene spreekwoorden in allerlei monden zouden zyn, om geen gevaar van ontheiliging onderworpen te wezen. Wat verpligting, ja wat welvoegendheid is'er om zulke, die eene geoorloofde en middelmaatige boerte behelzen, met een ernsthaftige staatigheid, en gefronsselt voorhoofd, te moeten uitleggen, daar de zaak zelf een lachje medebrengt, en daar toe gericht is? Neem die sauçe weg, niemand zal'er smaak in vinden. Wilde ymand alle boerte uit de menschelyke t'zamenleving bannen, dan moest hy ook alle

aardigheid en vermaak in woorden uitroeyen, en niet een grinkellachje toestaan; als of elk in 't land der zuurmuilen moest woonen. Ja dan zoude hy zelf den menschelyken aard wegnemen. De ouden beschreven den mensch, dat hy was *Animal risibile*, een lachend dier, en dat, zowel als de reden, onderscheid hem van de beesten. Dies behoort men in de Spreekwoorden een klein en tandeloos boerterytje aan 't gemeen gebruik toe te geven. Doch schoon men wil, of niet, 't zal evenwel zynen gang gaan, om dat niemand de tong van andere in zyn bestier en magt heeft. De menschen zyn niet alle van eenen inborst. Onder godzaligheid en deugd is geen doffe naargeestigheid en norsche stuursheid begrepen. Alles echter moet op zynen tyd zyn, en binnen de paalen van betaamelykheid en gemaatigtheid beperkt blyven. Dus past niet liedekens te zingen by een treurig herte. Spreuken 25: 20. Maar dat is immers geoorlooft in andere omstandigheden. Ezech. 33: 12. Matth. 11: 17. De wyze Salomon zegt Prediker 3: 4. *Daar is een tyd om te weenen, en een tyd om te lachen: een tyd om te kermen, en een tyd om op te sprin-*

gen. 't Is verstandigheid, die wel te onderscheiden. Zegt men tot my, gy moest die spreekwoorden niet geschreven hebben: myne andwoord is met ruim zo veel recht: gy en andere moest die en diergelyke dagelyks niet gebruiken, of ten minsten hooren, gemeenelyk zonder verstand, en wel zonder eenige schroom, of berisping. De Spreekwoorden zyn niet de myne, maar die van 't gemeen. Het kaf dat onder 't goede koorn loopt, verdedig ik niet; en hier zyn uitgemonstert zulke, die met recht tedere ooren zouden quetzen. 't Was dienstig tot innige kennis en opluistering onzer Moedertaal, dat ymand de verklaaring van onze Spreekwoorden ter hand nam. Had een ander de veder daar toe opgevat, ik zoude hem bedankt, en stil gezeten hebben. Doch myn werk berouwt my niet; en ongegronde beknibbelingen van quaadaardige of onverstandige menschen hebben my niet afgeschrikt van ook dit tweede Deel in 't licht te brengen. Ik kan niet denken, dat liefhebbers van 't Nederduitsch my dit zullen wandanken. Myn schryven is alleen voor weetzuchtige beminnaars van het zelve. Niemand word dit tegen heug en meug opgedrongen.

Die'er geenen lust toe heeft, kan 't ongelezen laten, en doorbladeren iets dat hem beter behaagt. 't Was nydigheid in den hond, dat hy 't hooi, 't geen hy zelf niet mogt, aan den os belette te eeten. Zy zouden echter wel verre buiten 't redenspoor dwalen, en zelf narrenpraat uitslaan, die de spreekwoorden mede wilden tellen onder 't zot geklap en de gekkerny, welke Paulus afkeurt Ephes. 5: 4. De Spreekwoorden behelzen de wysheid der ouden, en beproefde zedenregels, opgemerkt in den gemeenen wereldsloop. Zelf in den H. Bibel vind men Spreekwoorden aangehaalt. Leest Ezech. 16: 44. en 18: 2. Ja men gebruikte die al in veel ouder tyden. Ziet Num. 21: 17. en 1 Sam. 24: 14. Zyn hier eenige boertig, een verstandig en zedig-jok-lievend Lezer weet, dat men wel met een lachje de waarheid mag zeggen. Doch ik heb my in de Voorreden van 't eerste Deel daar over zodaanig verklaart, dat het alle redelyke menschen behoort te voldoen; en wyze den bescheiden en oordeelkundigen Lezer daar na toe: gelyk ook de bedilzuchtige knabbelaars en vitters. De laatste konnen zien, hoe zy myne redenen ontzenuwen. Zy zullen wel doen, wan-

neer zy tot zo lange hun begrynzen en hekelen staken.

Met een woord voeg ik dit hier noch by. Nooit is my zelfs ymand voorgekomen, die mondeling of schriftelyk myne onderneming misprees, of iets in 't byzonder bestond by 't hair te grypen; maar ik ben daar voor wel bedankt van geleerde Mannen, die betuigden myn werk met vermaak en nut gelezen te hebben. De aanhoudende graagte der Lezers bevestigt dat ook omtrent dit tweede Deel, zelf terwyl het noch onder de pers was. Echter is my wel ter ooren gekomen, dat d'een of d'ander achter af myn boek beknaagde en bequylde. Twee redenen alleen zyn my daar van gezegt. De eerste was, om dat ik, die voor heen tegen de Vrygeesten had geschreven, nu die spreekwoorden op 't papier te zamen bragt, en verklaarde; als paste dat niet aan de zelve pen. Maar waarom kan een schryver tegen de Libertynen niet met een liefhebber onzer Moedertaal in de zelve schoenen steken, en onder eenen mantel schuilen? Is daar in iets tegenstrydigs of onbetaamelyks? Ei lieve! wat voordeel kan doch de heillooze gruwelleere van dat gespuis daar in

vinden. Of waar door worden myne geschriften tegen hen eenigzins verzwakt? Gewisselyk die iets zodaanigs waanen te zien, moeten al zeer scheele oogen hebben. Tegen de Vrygeesten schreef ik als een Theologant: de Spreekwoorden stelde ik op als een liefhebber van ons Nederduitsch. Ik gebruikte wel eene ernstige taal tegen die grouwelyke menschen, daar dit vereischt wierd; maar ik heb, daar 't pas gaf, ook wel boerte daar by gemengt, om te toonen hoe zwaas en belachelyk hunne razernyen zyn. Men zie myne *Andwoord aan Theophilus*, en *Den liegenden en bedriegenden Vrygeest*. Hier in had ik den yverigen Elia ten voorbeelde, 1 Kon. 18: 27. Nooit is dat van ymand gelaakt of wedersproken. Maar dus blykt middaghelder, hoe wel het schryven tegen de Vrygeesten met boerte bestaan kan in 't zelve werk: waarom dan ook niet daar buiten? Is myn misbedryf, dat ik de Nederduitsche Spreekwoorden in den druk bragt? Ik leer die niet aan de wereld; maar deze heeft ze my geleert, en dus ook aan andere. De Spreekwoorden die ik schreef en uitleide, behoeven zich zo weinig te schaamen voor de oogen der Lezers, als voor de ooren der hoor-

ders in den dagelykschen omgang. Heeft niet de beroemde *J. Gruterus* in zyn *Florilegium, H.L. Spiegel* in zynen *Byspraaks Almanach*, de Heer *J. Cats* in zynen *Spiegel van den ouden en nieuwen tyd*, en meer andere, dit al lange voor my gedaan? Waar in doch is myn bestaan meer berispelyk? Of zyn de spreekwoorden, die ik buiten hen bybragt, zulke lelyke bullebakken? Men toone my eens, welke men daar voor moet aanzien. Mogt'er al hier of daar een spreekwoord zyn, wiens uitdrukking naar zommiger begryp of zinnelykheid in de wan eener scherpe zifting te licht zoude vallen: 't zal echter niets tegen de goede zeden behelzen. Indien ik alle zoodaanige achter liet, zou, zo ik meen, den Liefhebberen onzer taal, voor welke alleen ik dit schreef, geen dienst geschieden. Ik noodige hier geene struismaagen, noch ook geene muggenzifters; maar goedhertige lieden, die 't geen met genegentheid opgedischt is, voor lief nemen. Mag ook een Godsgeleerde niet schryven dan over Theologische stoffen, zo hebben de Heeren *A. Moonen*, *Nylöe*, en andere, mede niet wel gedaan, door 't uitgeven van hunne Nederduitsche Spraakkunde, en dierge-

lyke schriften, die nochtans van elk met achting en nut ontfangen zyn. Waarom zyn zy meer bevoorrecht geweest, dan ik? Zegt men, die Heeren schreven geen spreekwoorden? Myne andwoord is: Ik wenschte dat hunne Eerw. dit verricht hadden. Mogelyk zoude dan de wereld wat beters, dan myn werk, gezien hebben, zo dat myn arbeid dan niet noodig ware geweest. Nu oordeelde ik, dat die voor 't gemeen niet onaangenaam noch ondienstig zoude wezen. De Spreekwoorden zyn ook een wezentlyk gedeelte van de Vaderlandsche Moederspraak, en van veel gebruik, gelyk ik betoont heb. Wat is gemeener en bekender, dan dat Godsgeleerden, ook wel die de pen tegen wederzaakers voerden, insgelyks wel andere zaaken behandelden? Wil men een versch staaltje? Onlangs wierd van den vermaarden Heer *Conradus Mel*, Hoogleeraar der Godgeleerdheid, uitgegeven zyn *Antiquarius Sacer*, tot eene opheldering van veele Schriftuurplaatzen uit allerlei oudheden. Hier by voegde die Heer ook de beschryving van een werktuig om de lengte en breedte der plaatzen in zee te vinden. Het een schreef hy als een Theologant, en het andere als een Wiskundige.

Wie bedilt dat? Maar dit noemen der Spreekwoorden zal zyn zulk eene misdaad, als ik naar 't oordeel van ymand, wien myn schryven tegen de Vrygeesten een doorn in 't oog was, beging door achter *'t Sibboleth van M. Booms* uit te drukken de schriften en boeken der Libertynen, uit welke ik hunne gevoelens had opgestelt; quansuis om dat de wereld beter niet zoude weten, dat'er zulke boeken en geschriften waren. Ondertusschen waren die opentlyk bekent, en in veeler handen, tot besmetting en verleiding. Immers was dat melden noodig, ter toetze, en tot betoog, dat ik hen niets buiten waarheid ten laste had gelegt. Niets anders wist die begrimmer te vitten. Hy was dan niet ongelyk aan den quaadaardigen bediller *Momus*, die in den bevalligen dans van Venus, op 't Goden gastmaal, niets te berispen vond, volgens de fabel, dan dat haare pantoffels kraakten. Even zo ongerymt is het te zeggen: Beter wist de wereld die Spreekwoorden niet. Zoude zy die minder weten, zo men die niet in myn boek opgehaalt vond? Maar wat nadeel lyd zy door dat weten? Nuttiger wist en ondervond zy niet de zaaken, die door deze Spreekwoorden gewraakt zyn, en waar tegen de

zelve waarschouwen. Of mag de wereld de uitlegging der zelve niet weten, op dat men versta wat men zegt? Men wyze my ook eens aan, wat'er aanstootelyk in de Spreekwoorden, of in de verklaaring steekt. De bedillers zullen heilzaamer doen, zo zy de nuttige leeringen daar in opmerken, en betrachten. De tweede reden van zommiger misnoegen over myn werk, zo ik bericht ben, was om dat zy niet konden verduwen myn verhaal wegens den oorsprong van 't Spreekwoord; *Dit komt van 't lange preêken*, te vinden in 't I. Deel, bladz. 60. Maar steekt daar iets onnatuurlyks en onwaarschynlyks in? Wanneer men een ooggetuige zulk eene geschiedenis hoorde vertellen, men zou slechts eens lachen; en 't geval is dat waardig. Doch ik ben de uitvinder daar van niet. *I. Sartorius* verhaalde dit al voor lange, tot verklaaring van dit spreekwoord. Deze *Sartorius* (op dat ik dit met een woord in 't voorbygaan zegge) een Amsterdammer, was een geleerd man, beroemt niet alleen om zyne geoefentheid in de Hebreeuwsche, Grieksche, en Latynsche taalen, maar ook tot verwondering toe ervaren in zyne en onze Moederspraak. Hy is voor ontrent tweehonderd jaaren onder de

eerste geweest, die geyvert hebben om het licht der Hervorming onder zyne landgenooten te verspreiden. Hier toe schreef hy ook over de groote en kleine Profeeten. Deze voortreffelyke Man gaf mede eene vergelyking van de Latynsche met de Nederduitsche Spreekwoorden in 't licht, en meldde daar in dat historytje. Men kan'er ook lezen van *Koentjes verken*, enz. Zedert is zyn werk meermaal herdrukt; en dit is hem van niemand qualyk genomen. Hoe heb ik het dan, door dit van hem over te nemen, zo lydig verkerft? Doch ik wil naar de liefde vermoeden, dat zulke ongerymde berispingen meer spruiten uit onwetendheid, en gebrek van goed oordeel, dan uit quaadwilligheid en hekelzucht. Die geen herssens van eene vooze raap heeft, ziet wel, dat het oogmerk van myn schryven niet is kluchtjes te vertellen; maar de Nederlandsche Spreekwoorden en zegswyzen te verklaaren, tot opheldering onzer taal. Dit konde dikwyls niet geschieden zonder zulk een inmengzel. Was ook de smaak van den Lezer niet zomtyds opgescherpt door een zerp-zoet sausje, ras zoude hy beu zyn van eene stoffe, die menig maal in zich zelven zo dor en schraal is, ge-

lyk ik straks al zeide. De onzydige en verstandige Lezer vonnisse wat gewigt en klem in zodaanige beknibbelingen steekt, en of die meer verdienen dan veracht en belacht te worden. Ik beken, zy zyn niet ophalens, veel min wederleggens waardig. Echter doe ik dit, om te toonen hoe wel ik wist, dat de gelykenis van den kok, gemeld in de Voorreden van myn eerste Deel, bewaarheid zoude worden. Ik had deze en diergelyke tegenwerpingen al voorgezien en beandwoord in die Voorreden. Heeft men meer; ik meen in staat te zyn, om wat ik geschreven heb, dies nood zynde, ook daar tegen lichtelyk te konnen verdedigen, indien de berispingen, of te berispers, die moeite waardig zyn.

Ik herhaal noch eens, myn hoofdoogmerk was in dit tweede, gelyk ook in 't eerste Deel, licht toe te brengen aan onze braave Moedertaal. Myn wensch is, dat myne geringe poogingen kundiger vernuften mogen opwekken, om verder te gaan. Men weet hoe eene aangestelde Maatschappy van geleerde Mannen in Vrankryk, al zedert eenen geruimen tyd haar werk maakt van de Fransche taal te regelen, bedisselen en polysten. Verscheide andere volkeren

zyn ook daar mede bezig ten opzigte van hunne spraak. Ons Nederduitsch behoeft en verdient dat niet minder. Voorzeker als men veele onzer zegswyzen oplettend inziet, men zal daar in al vry wat op te helderen, ja ook te besnoeyen en vervormen vinden, waar op schier niemand acht geeft, om dat men gewoon is dus te spreken en te hooren. Maar de meeste reden is, om dat men niet en weet wat men zegt. Nette sprekers, en byzonderlyk keurige schryvers, behoorden dat gade te slaan. Ik heb hier en daar onder de spreekwoorden eenige weinige onzer gemeene zegswyzen ter loops getoetst, tot een staaltje. Die taalkunde en lust hebben, konnen hunne gedachten over deze en meer andere laten gaan. Veele oogen zien meer, dan twee, en veele handen maken licht werk. Ik konde my hier toe niet meer verledigen, dan in een afgesnippert bywerk, en meene nu genoeg voor myne taak gedaan te hebben.

Indien nauwkeurige liefhebbers van langer hand optekenden de merkwaardige Spreekwoorden en zegwyzen, die zy hooren, en by goede schryvers lezen, zy zouden een grooten voorraad konnen opdoen. De ondervinding echter zal hen

doen zien, dat die by veele Schryvers te vinden zyn als eene naald in een voeder hooi, en dat men wel geheele Folianten zal doorbladeren, zonder'er vyfentwintig aan te treffen. Hier toe zy dan keur van boeken. Maar het dagelyks gebruik in de verkeering zal eenen opmerkenden wel dienstigst zyn. Doch zyn oordeel is noodig, om 't kaf van 't graan te schiften en ziften. Zulk eene opzaameling van langer hand is door my niet geschied, dewyl deze bedenking eerst onlangs, zo wel als myn opstel over de Spreekwoorden, my in den zin quam, en nu te laat is dat eerst aan te vangen. Zo de Heer *P. Poeraat*, volgens belofte, zyne t'zamenvergaderde Spreekwoorden, ter vermeerdering der *Bloemlezing* van *J. Gruterus* gelieft het licht te gunnen, (dat my zeer aangenaam zal zyn) dan zullen de liefhebbers zekerlyk een veel grooter getal en verschot zien. Ik verhaale hier alleen die, welke my voorgekomen zyn, zonder my daar in van ymands hulp of onderrichting te konnen bedienen. Vermits dit tweede stuk niet dik is, zoude'er bequaamlyk schoon papier, ter aantekening van nieuwgevonden Spreekwoorden, of bedenkingen, achter konnen gevoegt zyn. Op

dat het ook een bandje waardig zoude wezen, heeft men de drukletter wat grooter genomen, dan die van 't eerste Deel.

Dewyl myn voornemen in dit werkje alleen was, den zin der uitdrukkingen in onze Spreekwoorden op 't kortste aan te wyzen, zoeke men hier geene uitpluizing der zaaken. Hier zyn ook overtollig loofwerk, en pronkkrullen van eenen schyn van belezenheid afgelaten, om niet te doen gelyk die prachtig vlag en wimpel van eenen vuilnisschuit laten zwieren, en de koe weitsch opschikken met eenen goude huif. Slechts is hier en daar eene Schriftplaats, die elk nazien kan, aangewezen. Ik heb ook eenige weinige Hoogduitsche en Fransche Spreekwoorden daar in gevlochten, tot een monstertje van 't geen ik zeide in de Voorreden van 't eerste Deel, wegens de vergelyking van onze Spreekwoorden met die van andere taalen. Ik weet wel, dat eenige hier gemelde Spreekwoorden in zich zelven genoegzaam klaar zyn; echter heb ik ook die opgehaalt, om den nuttigen inhoud, en'er eenige aanmerking by gevoegt, al ware het maar de vergelyking met eenig ander Spreekwoord. Doch veele andere hebben wel uitlegging noodig.

Deze Spreekwoorden heb ik alleen tot getallen van vyftig gebragt, en niet geschikt onder zekere hoofden, als in 't eerste Deel, om dat my de moeite van deze verwerde haspels ordentlyk in zakken te vlyen niet luste, en ik dat niet noodig oordeelde, vermits zy haast doorkeken, en in de lyst gevonden konnen worden.

By de verklaarde Spreekwoorden, voeg ik *NATUURLYKE VOORTEKENEN VAN ALLERLEID WEDER*. Ik had dezelve voor veele jaaren in myne jongelingschap opgegadert, zo uit het geen ik van oude en opmerkende lieden hoorde, als in eenige boeken las. Zedert hebben die als vergeten achter de bank gelegen. Nu dacht my, dat ze niet qualyk by deze Spreekwoorden zouden passen, overmits zy beide opmerkingen van 't gemeen zyn; de Voortekenen omtrent natuurlyke, en de Spreekwoorden omtrent borgerlyke zaaken. Zy konnen ook beide hunne nuttigheid hebben. De bygelovige of ongegronde zyn afzonderlyk gemeld, om te doen zien wat grollen men malkanderen in de duistere tyden des Pausdoms al wys maakte, of uit den spinrok zoog. Om de gelykvormigheid der stoffe, heb ik'er iets wegens het weêrglas achter gevoegt.

Eindelyk is hier de vertaalde *SCHOOL VAN SALERNO*. Ook die heeft lange jaaren by de Voortekenen gelegen, en komt nu te gelyk daar mede voor den dag, om dat die knuppelversjes al dikwys als Spreekwoorden gebruikt worden. Dus voldeed ik ook 't verzoek van eenige goede vrienden. Zo de Heere wil, zal de dichtlievende Lezer uit een Werk van Nederduitsche Poëzy eer lange zien, dat ik myne uitspanningen ook omtrent gewigtiger voorwerpen bestede, zo als mede in myne *Gezangen* gebleken is. Meer dingen tot bericht, zo wegens onze Moedertaal in 't gemeen, als van byzondere woorden en oudheden, konnen weetgierige beminnaars van zulke stoffen verwachten in 't Vervolg van myne Fakkel. Mogelyk zal dat my ook gelegentheid geven om eens te onderzoeken met wat grond het ymand gelust had eenige woorden in die Fakkel onder de plak te brengen.

Op dit boek.

Geen spreekwoord, hier gemeld, moet tot een zwygwoord wezen.
Zo 't oor dat niet en wraakt, mag ook het oog dat lezen.
Quaadwilligheid, of nyd, of onkund wett' haar' tand:
Ik schreef dit dus tot licht der taal van 't Vaderland.
Die niet een lachje kan verdragen,
Zoek' vry in 't huilen zyn behagen.

Nederduitsche spreekwoorden.

I. Vyftig.

Niet al te lang op een, zo word je niet dul. DIt is een spreekwoord der ouden, 't geen uitdrukt, dat men zich niet slechts met eene zaak, of stoffe, moet bezig houden, maar dat ook verandering en uitspanning noodig is, om den verstompten geest weder op te scherpen. De groote wereld, moet geduurig veranderingen hebben. Genes. 8: 22. De kleine wereld, de mensch, is haar daar in gelyk. Het spreekwoord speelt op die door zich te lang op eene plaats om te draayen, duizelig zyn. Om dit te verhoeden, blind men de paarden, die in den rosmolen omloopen. Zo *doet verandering van weiden de koeyen goed*, en *verandering van spyze doet wel smaaken*. Hoe aangenaam eerst eenige keurlijke spijze mag zijn, brood uitgezondert, eet men eenen tyd lang niet anders, men word daar van wars. Adam selfs had in Edens lusthof verscheidenheid van vruchtboomen. Genes. 2: 16. Het grootste vermaak begint straks te verveelen,

als'er 't nieuwtje af is, en dan word lust tot last. *Voluptates commendat rarior usus.* De Nederduitsche Spreekwoorden leveren door hunne verscheidenheid ook zulk eene verandering uit. De herssenboog kan niet altoos tot ernstige bepeinzingen even styf gespannen staan. Hier tegen waarschouwt het spreekwoord: *Men moet zich niet gek studeeren*. Doch veele Studenten houden zich buiten dat gevaar. Maar dan plegen ze ook hunne moeders met geen grooten ballast van schoolwysheid t'huis te komen.

't Spreekwoord beduid al wat de lezer wil. Dus was een oud spreekwoord by de Franschen: *Le Proverbe signifie ce que le lecteur voudra.* Ik stem dat geenszins toe van den letterlyken zin. *Verba valent usu*, de woorden gelden volgens 't gebruik. Men moet die niet folteren en wringen, maar buiten pyn en banden hunne meening laten zeggen. Geliefde het eenen Lezer deze spreekwoorden tot allegorien en verbloemde zinnen te smeden, dan kan hy ze *in alle vormen gieten*, en*'er mee spelen als Jan Potagie met zyn muts*. Lust het ymand dus wakende te droomen, hy kan verschot van herssenschimmen uitleveren, gelyk die in de wolken, door een bril die hen alleen eigen is, allerlei mannetjes zien. Maar elk die wat weelderig en vruchtbaar in herssenvonden is, zal met het zelve recht, en mogelijk ruim zo veel grond een gantsch andere *allegorie* verzinnen; en 't geen d'een houd voor een koe, zal d'ander aanzien voor een endvogel. Om dan niemand ongezint te maken, kan men elk zyn breinpopje laten hullen, zo als 't hem best gevalt. *Becanus* geeft daar van zoete voorbeelden in de

Goden en fabelen der Heidenen: ja in wat niet? Dus vind hy de geloofsgeheimen des Christendoms in den Sterrenhemel, volgens de schikking der Sterrekijkers. Naar dien trant legt hy de letteren van 't a, b, c, in hun verband uit als een welgeordent en zinryk gebed. O schranderheid? *Quanti est sapere!* Dus heb ik ook een zeer oud gedrukt fransch boek, 't geen handelt van de vorming der kapitale letteren van 't Latijnsch A, B, C, door middel van een passer. Deze zyn daar in (buiten twyfel niet zonder veel arbeid en suffen) gesmeed tot zeldzaame *allegorien*, meest behoorende tot de zedenkunde. Niet zelden moet men met verwondering denken, *hoe kreeg* die schrijver *het zo krom?* Doch of de eerste uitvinders van die letteren op iets zodaanigs ooit gedacht hebben, kan men overwegen. Begeeren zulke liefhebbers een staaltje om hun vernuft op te toetzen: ik geef dit oude spreekwoord: *De mensch is niet wyzer, dan oud yzer.*

't Is oudmaaknieuw. Dat wil zeggen, het oude nieuw gemaakt en vernieuwt, of daar van wat nieuws geflikt. Zo *maakt men van oude schoenen nieuwe sloffen*, en *Jaap de melkboer maakte van een oude halve schuit een nieuwe heele beste kamer.* Dat geschied heden van veele boekschryvers, al zyn zy niet vry in 't schoelappers gilde, en dus *beunhaazen*. Zegt men dat ook van deze spreekwoorden? Ik beken, niet een der zelve is myn eigen maakzel. Alle zyn ze ontleent van 't voorleden of tegenwoordig gebruik. Men vind daar onder mede oude sleetjes, die hier en daar uit eenen rommelhoek opgeschommelt zyn: maar men ziet ze op een

gantsch nieuwen leest geslagen, waar van ik geen model noch mode voor my had. Dus is ook dit oudmaaknieuw. 't Gaat wel, als men *voor een ouden pot een nieuwen kan koopen.*

't Is ouderwets. Dat wil zeggen, 't is naar de oude wijze, zo als doe men onder de oude wet leefde. Byzonderlyk past men dat toe op fatzoenen in kledinge, enz. Maar wat wet? Speelt dit op het O. T. Heb. 8: 13? Of ziet dit op het spreekwoord: *Nieuwe Heeren, nieuwe wetten*? Maar waarom zegt men dus ook niet, *Nieuwerwets*? 't Belieft het gebruik niet dus te spreken, maar wel van de *oude*, en *nieuwe mode*. Doch de nieuwe mode heeft doorgaans meerder kracht, dan eenige wet. Indien eene wet gebood zulk eene klederdragt, als de mode invoert, tot zo veele kosten, ongemak, krenking der gezondheid, mismaaking der lichaamen, enz. hoe wederbarstig zou men daar tegen opstuiven? Nu volgt men alles, en 't word voor fraai gekeurt, wat de mode is. By voorbeeld, hoe zoude men noch voor korte jaaren gelachen hebben, met een Juffer, wiens gehoepte rok, tot zo veel ballast, schier eene straat in de breedte besloeg? Nu zyn zommiger lichaamen nauwelyks evenredig, om klepels in zulke klokken te wezen.

De nieuwe verbeteren de ouden niet. Dit leert de ondervinding dikwyls. De menschen en zeden verergeren met het droessem der tijden. 2 Tim. 3: 1. Des werelds ouderdom komt met veele gebreken.

De goude eeuwe is in eene yzere verwisselt. Een zinnebeeld zy Nebukadnezars droomgezigt, Dan. 3. De Joden hebben daar van dit spreekwoord: *De ezelinne van Rabbi Pinehaz is wyzer dan wy.* Zy voegen'er by: *Zo onze voorouders en grootvaders kinderen van menschen zyn geweest, wy zyn kinderen van ezels*. Dit luid vry wat ezelachtig. Doch wy laten de Joden dus hunnen geslachtboom opmaken.

Die zich met alle kruiden laat genoegen, krygt terstond zyn korfje vol. Dit zegt men van ymand, wiens gading is al wat hem voorkomt, en die 't alles na zich sleept, en binnen slaat, b. v. alle spijze. Dus is 't ook een spreekwoord: *Die eet zonder omzien, heeft straks den buik vol*. Hier mede komt over een: *Hy laad het al op zyn kar*, of *drekwagen*. Dus wierd eene gezindheid onder de Mennisten genaamt de *Drekwagen*, om dat zy aannamen zulke die andere uitwierpen. Wilde ook ymand dus onverschillig met de spreekwoorden te werk gaan, wel haast zoude hy een groote rommelzoode en mengelmoes opgegadert hebben.

Sal, mel, fel, eischt het schrift wel. Dit Spreekwoord wil zeggen, zo een boek behaaglijk zal zyn, moet'er zout, honig, en gal in gevonden worden. Zout is een zinnebeeld van wysheid en schranderheid. Ongezouten spijze is laf en smakeloos. Honig verbeeld zoetheid en aangenaamheid. Gal is bitter. Doch gelyk veele liefhebbers verlekkert zyn op een alsemwyn-

tje, lezen ook veele met vermaak, dat de roskam wat gebruikt word. *Maar wat kok zal kooken naar alle monden?* Dit dede den Roomsche Dichter zeggen: *Pro captu lectorum habent sua fata libelli.*

> Men laakt een boek, of 't werd geprezen;
> Naar dat de smaak is van die 't lezen.

In bitterheid smaak te hebben, blyve voor die galzuchtig zyn. Ik geef myne toestemming en goedkeuring aan dien stokregel: *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.*

> Die schrijver geeft gemeen genoegen,
> Die nut met zoet te zaam kan voegen.

Daar de bye haaren honig uit zuigt, zuigt de spin haar vergift uit. De ondervinding bewaarheid dit spreekwoord dagelyks. Ook de schoonste en geurigste bloemen zyn dat onderworpen. Eene koortzige maag bederft ook de gezondste spijzen. Aan eene bittere tong smaakt alles bitter, en aan 't geelzuchtig oog schynt alles geel. Doch zulke verkeerders zijn spinnen, maar geen byen, en al wat zy uit hun vergiftig ingewand rafelen, zyn slechts spinnewebben. Deze *nemen met de linkerhand, 't geen met de rechterhand gegeven word*. Doch zy stellen door misduidingen of beknibbelingen slechts hunne quaadwilligheid, of onkunde, ten toon.

Hy stookt daar zyn tanden meê. Dit wil zeggen, hy neemt dat tot eene stoffe van beschimping, verwyt, en qualyk spreken. De gelykenis is van een tandstooker, waar mede men wel tot tydver-

dryf in de tanden peutert. 't Is dan als te spelen, en den tyd te korten, met *ymand over de hekel te halen*. Vergelykt Jerem. 24: 9. *Stooken* zal hier *steken* zyn, gelyk *gestoken* is *gesteken*. Men steekt den *tandstoker*, voor tandsteker, in de tanden.

Tast niet te diep. Bekent is het kluchtvertellingje van den Paap, die door uit begeerlijkheid te diep te tasten, zyne vingeren bevuilde.'t Is ook toepasselyk op zulke, die iets te diep willen doorgronden. 't Word wat onbeschaaft gezegt, maar behelst echter waarheid: *Die zyn neus over al in wil steken, haalt hem'er dikwyls bestruift uit.*

Men moet niet al te wys willen zyn. Zulke noemt men neuswijze, en die meenen *dat zy de wysheid gepacht hebben*. Vergelykt Job 12: 2. Maar deze zyn *van wysheid zot*. Spreuk. 26: 12. Zeer wel was 't een spreekwoord by de Franschen: *Grande science est folie, si bon sens ne la guide*. Groote wetenschap is gekheid, zo een goed oordeel die niet bestiert. Zonder dat, heeft men slechts pedanten. De Latynen zeiden: *Nullum magnum est ingenium sine mixturae dementiae*, geen zo schrander vernuft, of daar loopt een streep van zotheid door. Dit wierd van *Festus* qualijk toegepast, Hand. 26: 24. Doch 't is een wyze raad, die Salomon geeft, Spreuk. 3: 5.

Vroeg ryp, vroeg rot, vroeg wys, vroeg zot. De ondervinding leert, dat zeer voorbaarige dingen zelden van langen duur zyn. Dit blykt in de veld of

boomgewassen, en ook in de vernuften, die voor en boven hunne jaaren verstand hebben, en als zeldzaamheden in de natuur zyn. Deze plegen of vroeg te sterven, of ras te verstompen. Dus is 't ook een spreekwoord: *Vroeg hengst, vroeg guil. Dat haast word, ontword haast. Alles moet zynen tyd hebben.*

Goede waare pryst zich zelve. Dit drukken de Latynen dus uit: *Vino vendibili non opus est hedera*, goede wyn behoeft geen' eiloofkrans. Dus is 't ook een spreekwoord: *Goede waar wenkt de koopers*, en *Goede waar vind altijd haaren koopman*. Ja! *Goede waar krygt vyanden geld*. 't Krachtigst getuigenis is, als de werken, of de zaak zelf, spreeken. Ziet Spreuk. 31: 31.

Schoon voorgedaan, is half verkocht. Dat is, iets behaaglyk voor te stellen, wekt den lust op. *'t Beste brood legt men op 't venster. Die zyn huis vekroopen wil, schildert den gevel.* Hier van bedienen zich tot bedrog, die hunne slechte waaren weten op te pronken, en een verwtje te geven. Ook daar door is waarheid: *Elk is een dief in zyn neering.*

Hy pronkt met een anders vederen. Dit zegt men van ymand, die mooi is, met het geene hy andere ontpluimt heeft, en dat uitgeeft voor het zyne. Bekent is de kraai van AEsopus. O hoe paddenaakt zouden veele boekschryers en redenaars staan, indien elk, wiens ontkaapten lap zy tot hunnen bedelaars-

mantel onaardig en onbeschaamdelyk t'zamengeflikt hadden, dien weder t'huis nam.

Ymand roskammen. Dat is, hem ruwelijk handelen. 't Is ontleent van de paarden, welke men met eene yzere roskam niet zachtjes streelt. Maar dus zyn ook wel menschen geroskamt, en daar door vel en vleesch afgescheurt, als onder de vermaarde Joodsche Rabbi *Akiba,* die den bedrieger *Barcochab* voor den Messias had uitgeroepen. *Dat gaat* dan *door vel en vleesch*. Daar van is verkort, *Ymand afrossen*, voor *afroskammen*; doch hier toe word meest eene kam van eikenhout of rotting gebezigt.

Hy is braaf gekamt. Dat zegt men van ymand, die braaf doorgestreken en bekeven is. Zulke worden met de *geroskamde* al meest *op eene kam geschoren*. Dit spreekwoord speelt op de kam, die de hekelsters tot het vlas gebruiken. Een ander spreekwoord zegt: *'t Is quaad kammen, daar geen hair is*. Maar *doorstryken* ziet op het halen door de hekeltanden. Dus zegt men ook: *Ymand doorhalen, en over halen.*

Zachte meesters maken stinkende wonden. Een geneesmeester, die de wonden en zeeren door scherpe middelen, als 't noodig is, niet zuivert, maakt dat ze vervuilen en inkankeren. Zo word *de kat in de kelder gemeestert*. Hier aan is hy gelyk, die de zielgebreken *lapzalft*. en al te zacht behandelt: gelyk Eli zyne Zoonen. 1 Sam. 3: 13. Ziet Jes. 30: 10 en Ezech. 13: 10—. *Zo geesselt men met een vossensteert*.

De fyne schaaf moet'er noch over gaan. Dat zegt men van eenig werk, 't geen noch ruwigheid heeft, en waar aan de laatste hand ter nette voltooying en polysting noch te leggen is. Dat word by gelykenis van de timmerbank tot andere dingen overgebragt. Dus zegt men ook, *Het heeft de vyl noodig*, gelyk de Latynen: *Limam desiderat.*

Men moet de vloer niet met de vuiligheid uitvagen. Dit wil zeggen, dat men zulk eene uitzuivering van het verwerpelijke niet moet doen, dat ook het goede wordt weggesmeten. Dus zeiden de Hoogduitschen, *men moet het kind niet uitgieten met het bad*, t. w. waar in het afgewasschen is. En de Franschen: *Liever moet men 't kind een besnotten neus laten, dan dien mede af te trekken.*

't Verstand komt niet voor de jaaren. 't Is wat zeldzaams, en gemeenlyk van geen langen duur, (als even gezegt is) wanneer kinderen boven hunne jaaren wys zyn. 't Verstand groeit met de jaaren, dat zelf in onzen Zaligmaker bleek, Luk. 2: 40, 52. Dus spreekt ook Paulus 1 Kor 13: 11 — . Doch gelijk het verstand met de jaaren wast, zo pleegt het ook daar mede weder af te nemen. *Senes bis pueri*. Oude lieden zyn tweemaal kinderen.

Hy heeft een ton vol kennis; maar de bodem is'er uit. Dit zegt men schertzende van eenen verwaanden weet-

niet: gelijk, *Hy heeft een goed verstand; maar 't zit wat diep. Magnam habet scientiam, sed non vult ex*. Wie zal ontkennen, dat zulke diepzinnig zyn? Zo gelijkt ook zommiger beurs wel eene bodemlooze mande. Ziet Hag. 1: 6.

Daar steken veel ezels in eenen vos alleen. Dat wil zeggen, in eenen vos is meerder loosheid, dan in vele ezels te zamen. Dit past men toe op menschen. Zo zeide Sylla, dat *in Julius Cæsar veele Mariussen staken*. Hier aan is in zin niet ongelyk: *D'een is wyzer in zyn pink, dan d'ander in zyn gantsche lyf*.

Hoe erg de aapen zyn, zy konnen de vossen niet bedriegen. Zo vind men nog schalk, boven schalk. Echter de vos en kraan bedrogen malkanderen, elk op hun beurt. *Maar die een' boer wil bedriegen, moet een' boer mede brengen*.

Men vind de vossen, of haar vel, tot den peltier. Dat wil zeggen, hoe arglistig en schalk de vos is, hy word eindelyk gevangen, en moet zyne huid aan de bontwerker laten. *Het quaad loont ten laatsten zynen meester. Daar komt wel een oude rat in de val.*

Een zot spreekt wel een wys woord. Dat is 't geen de Latynsche Dichter zegt: *Quandoque est olitor verba opportuna locutus*. Maar een wyze spreekt ook wel een zot woord. Jak. 3: 2. 't Gaat den niet

altyd vast, 't geen die wysgeer tot eenen zwygenden jongeling zeide: *Spreek, op dat ik u zie.*

't Is zo zot, dat het quylt. Dat wil zeggen, 't is zo dwaas, als of het voortquam van een simpel mensch, die in een kakstoel zit met een quylbab, waar op zyn zever loopt.

De koot stooft, of schyt. Men weet, dat de kootjongens dus gewoon zyn te spreken. *Stooven* drukt uit, voor over liggen: en sch…. dat die gestalte hen niet behaagt. Ziet de Fakkel in *Stuiven*, en *Schyten*. Bekent is 't spreekwoord: *Hebje gekoot, of zulje noch kooten? Men moet* doch *eens een paar narrenschoenen verslyten. Daar moet voor, of na gemalt zyn.* Doch *beter jong gemalt, als oud*.

Hoe ouder, hoe zotter. De ouderdom behoorde wysheid toe te brengen, door de jaaren. Job 12: 12, en 31: 7. Maar niets minder is by veele ouden, die verslaaft zyn aan de begeerlykheden der jeugd. 2 Tim. 2: 22. Van zulke zegt men: *Een oud jager hoort noch graag van de weyery, en een oud wagenaar het klappen van de zweep.* Zulke verlaten de zonden niet, maar de zonden hen. Ja zy gaan daar in wel jongen te boven. Dan is 't: *Daar gaat geen mal boven oud mal.* 't Was een oud spreekwoord: *Hoe ouder, hoe zotter Brabander. Hoe ouder, hoe botter Hollander*. Maar dit is ook in andere gewesten wel waarheid. *De jeugd wil'er uit zei Besje, en zy reed op een bezemstok*. De Hoogduit-

schen hebben dit spreekwoord*: Ein geil alt weib ist des tods fastnachtspiel*. Een geil oud wyf is des doods vastelavondspel. Ik heb gezien een aardig geval van een oud Besje van 72 jaaren, 't geen zo ryk was, dat ze van den armen onderhouden moest worden. De broodkruimen staken haar zoodanig tot wellust, dat zy zich verloofde aan eenen schaapherders jonen van 18 jaaren. De Kerkenraad weigerde deze zo ongelyke bruidegom en bruid in huwelyks ondertrouw op te nemen, en voegde by de redenen noch deze bedreiging, dat ze de hand van haar zouden aftrekken. Maar zo sterk was de liefdedrang, dat zy tot antwoord gaf: *Laat gy lieden my niet trouwen, zo zal ik voor hoer achter 't land moeten loopen*. Om dit dan voorzichtig te verhoeden, wierd de echtknoop van deze twee gelieven wettig gelegt. Doch het duurde maar omtrent 14 dagen, wanneer deze gemaal en gemaalin weder van malkanderen liepen.

Je bent zo plat niet, als een mannetjes duit. Dit is een boertige uitdrukking, dat *ymand zyn weetje wel weet*. Een *platter* is een botmuil, een dommerik, een weetniet. De gelykenis van een mannetjes duit word'er by gevoegt om te lachen. Het speelt op die oude duiten, waar op een mans hoofd met een klapmuts gemunt was.

Die geen houten neus heeft, kan dat wel rieken. Dat wil zeggen, die niet slecht is, kan dat wel merken. Ik heb eenen man gekent met een houten neus, vast gemaakt met een yzerdraadje achter zyn ooren, die derhal-

ven den fynsten reuk niet had, gelyk die versnotert zyn. Zo voelt die een houten voet heeft, niet waar hem de schoe wringt, noch wanneer ymand hem op den teen treed. Maar past geen houten gevel voor een berderen bakhuis?

Men kan dat met een half oog wel zien. Dat zegt men van iets, dat lichtelyk te merken is, zo dat men zyn oog niet wyd behoeft open te sperren. Anders, *plus vident oculi quam oculus*, twee oogen zien meer dan een. *Maar in 't land der blinden is Een-oog Koning.* Dus zyn'er, *die wel kunnen zien, door een eiken plank, daar een gat in is*,en *zo wel by donker, als zonder licht.*

Een zeer oog kan 't licht niet verdragen. Dat is, het verdorven oog van 't vleeschelyk verstand, lyd het licht der goddelyke waarheid en heiligheid niet. Joh. 3: 19, 20. Zo *vreest ook een schurft hoofd de kam. Schurft is licht geraakt*. Om die reden is de waarheid by veele niet welkom. Wat doen nachtuilen in de zon?

Den verstandigen is haast genoeg gezegt. Dat is 't geen de Latynen zeggen: *Sapienti dictum sat est*. En de Franschen: *Un bon entendeur ne faut qu' un demy parole*, een goed verstaander behoeft maar een half woord.

Speel dat liever op de ruispyp, dan kan niemand van de boeren het verstaan. Dat wil zeggen, denk dat liever, dan dat gy 't spreekt, *hou dat tusschen uw tanden*. *Gedachten*, zegt men, *zijn tol-*

vry, *hoed u voor 't klappen. 't Is beter gezwegen, dan van spreken hinder gekregen.* 't Gaat te grof, als *de boeren het merken*. De gek bevond'er zich niet wel by, wanneer hy zo hard dacht; dat zyn heer het hoorde, en hy'er klop om kreeg. Om die reden *sloeg hy* daar na *knipjes in den aaszak*. Het spelen van een deuntje op eene ruispyp, zal den hoorder van 't liedje zelf niet veel doen naklappen. 't Is dan: *Numeros memini, si verba tenerem.* Ik ken het wysje; wist ik de woorden van 't deuntje.

Men moet jokken zonder zeer doen. Naamelyk op dat het geen ernst, en *katjesspel* worde. Ziet Spreuk. 26: 19. *Te hard snuiten doet den neus bloeden*. Hier geld: *Speelt'er meê, maar breekt het niet. Als 't spel op zyn best is, moet men'er uitscheiden.*

't Moet eene wyze hand zyn, die zotten wel zal scheeren. Zekerlyk daar is verstand vereischt, om grillige narren den baard wel te poetzen, en de knevels naar hunnen zin te zetten. Een ander spreekwoord zegt: *Steekt geenen zot uw' vinger in den mond. Met zotten is 't quaad boerten*, want zy verstaan dikwyls geen jok. Laat dan de gekken malkanderen scheeren. *Veldscheerders scheeren alle even vuil*. Andere *scheeren alle over eene kam*. En men *scheert malkanderen* wel *zonder barbier*. Zo geschied van *droogscheerders*, aan die in hunnen winkel komen. Daar zyn dan *drooge bokkingen* goed koop.

Men zal hem van dat zelve laken een rok en broek maken. Dit wil zeggen, men zal hem op die zelve wyze handelen en vergelden. Doch dan pleegt'er noch stofs genoeg over te schieten, 't zy uit de lengte, of uit de breedte, om'er een narrenkovel van te maken, ja noch wel een wambuis toe.

Hy is zo hairig, als elft in den Mey. In den Mei heeft die visch de meeste kleine graatjes, die als hairtjes, en moeyelyk aan den eeter zyn. Dit word, met speling op de dubbelzinnigheid, toegepast op twistgierige en krakeelzuchtige menschen: want *haar, hader*, is in de oude taal, en noch by de Hoogduitschen, te zeggen twist. Hier van heet men zulke krygelkoppen *haarzakken*, als stekende vol van dat haar. Ziet de Fakkel, bladz. 126. Van zulk eenen zegt men ook: *Hy is vol haaken en oogen*.

Hy heeft zyn hoofd vol spinnewebben. Dat is, vol ydele herssenschimmen, die zulk een uit zyn grillig brein spint en weeft; en die van eenen vernuftigen zo licht als spinnewebben konnen weggevaagt worden. Dus is ook eene beurs slecht gestelt, wanneer die voor Dukaaten met spinnewebben gevult is. Doch Lysje Snaps *mond* loopt geen gevaar, dat'er *spinrach voor zal groeyen*. Niet ongelyk hier aan is het spreekwoord: *Hy heeft zyn hoofd vol muizennesten*. Doch dat ziet op groote inbeeldingen, of ydele zwaarhoofdigheid en bekommeringen. Dan pleegt'er voor een olifant een muis-

je gebaart te worden. Doch tegen zulke muizen is nieskruid dienstig, *Helleboro opus*.

't Hoofd rookt my daar van. Dat zegt men van iets, 't geen ymand veel herssenbezigheid verschaft heeft. Arbeiden doet warm zyn, en zweeten, door uitwaasseming. Dus veroorzaakt het een fynen rook, gelyk de adem. Zo zegt men ook, *Daar 't rookt, is 't warm*; en men spreekt van *ymand 't hoofd warm te maken*, door 't vuur van gramschap daar in te doen opstygen. Ik twyfel dan niet, of in het spreekwoord word gespeelt op de vervlieging der geesten, en uitdampingen des hoofds, door herssenwerk, dat hoofdbreken kost.

Breekt daar uw hoofd niet meê. Dat is, vermoeit uwe herssenen daar door niet. Zo zegt men ook: *'t Kost veel hoofdbreken. 't Is hoofdbrekens werk*,en, *Breek my den kop niet. Breken* is ook verzwakt worden. Dus breken ongemak en ouderdom ymand. Maar daar zyn'er ook, van welken men zegt: *Men zou eer een' moker breken, dan zynen kop*. Tegen zulk eenen lust my niet te hardebollen. *Twee harde steenen maalen geen goed meel.*

Zyn zinnekens spelen schuilewink. Dat is, *hy is niet wel met het hoofd bewaart, daar zyn er vyf van huis, hy heeft zyne vyf zinnen alle drie niet wel, zijn herssens zyn op hol. Hy heeft den wortel der wysheid verloren. Schuilewink* is schuilwinkel. De kinderen spelen dat, wanneer zy zich in hoeken en winkels voor mal-

kanderen versteken. Op zulk eene wyze zegt men ook, als de geheugenis iets niet wil erinneren: *Myn memory spelt my parten.*

't Heeft rym noch reden. Het zelve zegt men dus: *'t Is ongerymt, 't hangt noch't kleeft, het heeft geen slot noch reden*,het past noch voegt niet. Uit dit spreekwoord kan men afnemen, in wat hoogachting de rymkonst by de ouden was. Ziet de Fakkel, bladz. 260. in *Ongerymt*. De aaloude Deenen plagten de beste rymdichters tot hunne Koningen te kiezen. Doch nu *gaat die konst om brood*, als blykt in de liedjeszangers langs de straaten.

Hy heeft letters gegeten. Dus beschryft men ymand, die veel gelezen, en wel gestudeert heeft, een man van letteren, een geletterde, die het gehoorde en gelezene zich eigen heeft gemaakt, en daar van gevoed is. Vergelykt Jer. 15: 16. 1 Tim. 4: 6. Heb. 5: 12. De *Latynen* noemen dat, *in succum & sanguinem convertere*. Zy heeten zulk eenen, *Helluo librorum*, een *boekwolf*, of *boekworm*. Men zegt ook boertende van een' geleerd' man, *hy heeft darmen in den kop*, voor hy heeft geoeffende herssens in 't hoofd.

Hy oordeelt daar van, gelyk een blinde van de kleuren. Dat past men toe op ymand, die vonnis velt van iets, 't geen hy gantsch niet verstaat. Verwen zyn de uitwerking van het licht, en vereischen dat, om die te onder-

scheiden. Daar om *zyn des nachts alle katten graauw*. Ik heb echter een blindgeborenen geweten, die de verwen wist te onderkennen by den tast, en wel zo nauwkeurig, dat hy zelden feilde. Deze was ook byzonder snedig in 't spelen met de kaart. Insgelyks wist hy vaardig te onderkennen, wie de mooiste in een gezelschap van Juffrouwen was, als hy de hand maar eens over de aangezichten mogt stryken. Nochtans van hem bleef ook waarheid: *Wat doet de blinde met het spiegel?* 't Is het lot van een schryver of spreker, dat hy het oordeel en de zinnelykheid van zyne lezers of toehoorders onderworpen is. Elk vonnist naar zyn begryp, vooroordeel, en drift. De onwetendste zyn gewoonlyk de voorbaarigste, gelyk zy de ongegrondste zyn. Dus is dikwyls het pryzen van den eenen, en 't laken van den anderen, even belachenswaardig. *Schoemaker blyf by uw leest*.

Lukas schrijft daar niet van. Dat wil zeggen, 't is geen Euangeli, men behoeft dat niet te gelooven voor eene ontwyfelbare waarheid. Vergelykt hier mede het spreekwoord: *'t Is niet secundum Lucam*, in 't 1 Deel, bladz. 8.

Hy heeft zich een knol laten wys maken. Dat wil zeggen, *hy heeft zich een leugen op de mouw laten spelden*. Dit behoort tot het spreekwoord: *Hy heeft zich knollen voor çitroenen laten verkoopen. Hy heeft zich een leugen in de hand laten duwen.* Maar waarom zegt men: *Hy heeft het verknolt*, voor verkerft, verhoetelt, verdorven?

Ymand iets diets maken. Dat is het zelve met iets wys maken, voor doen gelooven. *Diets* was in de oude taal Duitsch. Ziet de Fakkel bladz. 74, in *Duitschen*. *Diets maken* is het zo doen bevatten, bedieden. 't Is dan zo veel als duitsch maken, verduitschen, zo dat men 't verstaat. Zo is *wys maken* doen weten, verstaan, begrypen. Dus zegt men van ymand die een dom begryp heeft: *Ik kan hem dat niet wys maken*. Maar 't word ook gebruikt voor ymand een leugen op de mouw spelden. Ziet ook de Fakkel bladz. 447 in *Wys.*

't Zyn ollen. Dat is, 't zyn beuzelpraatjes. Is *ollen* de romp van *grollen*, of *knollen*, daar 't hoofd afgekapt is? Immers 't is evenveel, of men ymand *ollen*, of *grollen*, of *knollen* wys maakt. Maar vermits men eertyds *oud* noemde, *old*, zo gis ik, dat *ollen* wil zeggen *olden*, voor oude beuzelvertellingen, oude wyvenklap, oude spinrokpraatjes van *den olden Hildebrand*.

Nederduitsche spreekwoorden.

II. Vyftig.

Wat gaat'er al om in de brouwery van de wereld? Ik twyfel niet, of dit Spreekwoord is boertende genomen van eene brouwery, daar de wereld uithing. De oude zeiden: *'t Is wonder wat Adams kinderen al brouwen.* De wereld is waarlyk eene brouwery, waar in veel *gebrui*,dat is te zeggen *gebrouw* (ziet de Fakkel, bladz. 51. in *Brouwen*) geschied. Men *brouwt* daar veel *quaad*, waar toe de Duivel den ketel stookt, en dikwyls word'er *in de asch gebrouwen*. Dus *gaat'er al meer om, dan de molen*. De oude zeiden: *Sluipende verkens eeten Duivels draf*. Van ymand die zich in den omgang met de menschen naar alles weet te schikken, zegt men: *Hy verstaat zyn wereld wel.* Zulke zullen wel *door de wereld komen*.

Ik kan dat niet heffen, noch leggen. Dit is in zin niet ongelyk aan het voorgaande. 't Beduid ik kan daar van geene bevatting maken, *ik kan dat niet opkrygen*, of *verduwen*, ik weet daar geenen raad mede. Zo is 't met hem, die *den wolf by de ooren heeft, en niet weet, hoe hy hem vast houden, of los laten zal.*

Gy moet aan dien zak niet heffen. Dat is, gy moet daar niet aan tillen, gy moet den han-

den daar van afhouden, dat zoude u te zwaar zyn. *Laat liggen dat hachtje. Brand uw handen niet.* Dit past ook op heet yzer, een molensteenen. Het zelve is: *Trek aan dat touwtje niet*.

De zwaarste last is achterlast. Dit spreekwoord kan wel schynen te spelen op dat andere: *Het einde moet den last dragen.* Maar 't heeft ook zyne waarheid in den buiklast van de verteerde kosten, die geen mans kracht dragen kan, en andere konnen hem daar in niet helpen, noch dat voor hem doen.

Veele handen maken licht werk; maar zyn de Droes in de Schotel. **Een gemeene last**, daar elk de handen aan slaat, *word licht gedragen.* Zo word een zwaar heiblok gemakkelyk opgehyst. Doch daar van bedankt zich niet zeer, die *veel handen op zyn hoofd krygt.* Als veele handen *gryp grap spelen*,werd de schotel ras uitgeledigt. Men hoort zomtyds van den gastheer deze noodiging, als de spyze opgedischt is: *Tast toe; maar op myn hoofd niet*. 't Komt dan te pas voor die niet mede by den bak konnen, te roepen, land! Doch *een hongerige buik heeft geen ooren.*

Men moet zacht gaan, en verre zien. Zekerlyk die dat doen, zullen wel door de wereld geraken. Dit zacht gaan, is zich niet te overhaasten, maar zyne zaaken met bezadigtheid en tyd uit te voeren. De oude zeiden: *Die gaan, komen'er eer, dan die loopen.*

Al te ras brak den hals. Maar 't verre zien beschryft voorzigtigheid, waar door ymand *oogen in 't hoofd heeft*, en *verder ziet, dan zyn neus lang is.* Spreuk 22: 3. 't Waren ook Spreekwoorden der ouden: *Snellen raad doet zelden baat. 't Zyn goede spillekens, die zacht draayen, en lang loopen.*

By den wal langs vaart men zekerst. Zulke zyn de gevaaren der diepte niet onderworpen, en dicht by land. Dit word toegepast, om niet te stout in 't wagen te zyn, maar de veiligste zyde te kiezen.

Houd het schip midden waters. Dat wil zeggen, *recht door zee*. In 't midden is de diepte. Op den strand raakt men lichtelyk vast. 't Kan ook zinspelen op 't houden van de middelmaat.

Gedeelt vuur brand qualyk. Met waarheid zeggen de Latynen: *Vis unita fortior,* te zamen gevoegde kracht is sterker. 't Is de zinspreuk der zeven vereenigde Nederlandsche pylen, ontleent van Salustius: *Concoria res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur. Eendragt maakt magt. Tweedragt breekt kracht. Divide en impera.*

Een goed huishouder moet zorgen voor B. B. B. B. Verstaat door deze vier B. Brood, Boter, Bier, Brand. Doch dan zal'er noch al wat meer gebrek zyn. Om dat te vervullen is noodig een vyfde B. naamelyk een Beurs met geld. Daar van zeiden de oude: *Vergeet vry alles, maar vergeet uw borse niet. Voor geld,* zegt het spreekwoord, *koopt men de boter.* Dog *'t huishouden kost vee.*

't Berouwde nooit man, dat hy turfde voor Sint Jan. Dit spreekwoord is ontstaan uit de ondervinding, dewyl men zich dan gemeenlyk van den besten en droogsten turf, voor de minsten prys, kan voorzien.

Geoogt brood, en blinde kaas. 't Wil zeggen, brood dat wel gerezen, en dus vol oogen is, acht men voor 't beste: maar in kaas is 't het tegendeel. De Franschen zeiden: *Pain Argus, & bien oeillé, Fromage Taupe, & aveuglé.* Op die zelve wyze: *Pain leger, pesant fromage, prend tousjours, si tu es sage.* Doch *eens gedronken is geen kaas gegeten.* De oude zeiden ook: *Groen hout, heet brood, en nieuwe wyn, kan voor 't huis niet dienstig zyn.*

Brood van een' dag, meel van een Maand, wyn van een jaar. Deze worden als best geprezen. Zo mede: *Een ei van een uur, vleesch van een jaar en visch die tien jaaren oud is.* Zo zeggen de lekkertongen, en die op hunne gezondheid leven. Zy voegen'er by: *De Hoenderbouten zyn 't best, als de vlerken gegeten zyn.* 't Is ook een spreekwoord der Franschen: *De vlerken van de Patrys, de bouten van den Kapoen, de steert van den Visch, en 't hooft van den Zalm. Lange witte Eyeren zyn de beste*,zegt men. Maar eene hongerige maag onderzoekt dat zo nauw niet.

Den gezonden is alles gezond. Een gezonde maag weet van alle eetbaare spyzen goed voedzel te bereiden, daar een quaade maag ook de beste

verderft. Die meest op de gezondheid leven, zyn dikwyls minst gezond, *Medicè vivere, est miserè vivere.* De ouden zeiden,

Zy die hun billen
Gewennen tot pillen,
Hun neuzen tot brillen,
Die mogen wel stillen
Hun malle grillen,
Ten zy zy willen,
Hun leven spillen.

In zieken gaat het anders: *want spek is goed voor een Westfaling; maar niet voor een Engelschman, die koorts heeft*,volgens de wyze opmerking van dien ervaren Doctor.

Bitter in den mond, is 't hert gezond. Het wil zeggen, 't geen onaangenaam is voor de tong, pleegt voor de gezondheid heilzaamst te zyn. Zelden zyn Doctors drankjens naar den smaak van kinderen en zoetekaauwen. Zulke houden meer van suikergebak, zoete koek, en vygen. Doch suiker verandert ligtelyk in gal. Dit spreekwoord past in 't geestelyke op kruis, dat heilig bitter is. Heb. 12: 11.

't Is wyn van een oor. Dat is, dien de proever voor goed en smaakelyk keurt; door 't hoofd op eene zyde te buigen, tot een teeken dat het is EST. Maar wyn van twee ooren is, wanneer de drinker 't hooft schud, en dus met deze gebeerde betuigt, dat is hy niet. *'t Is schrapt den darm.*

't Is een Engelsman. Dat zegt men schertzende van een steert, of kant wyn. Men heet een Engelsman schimpende een steertman Ziet de reden in 't I.Deel, Bladz. 213. over 't spreekwoord, *'t is een Steertman.* Boertig heet men ook zulken wyn*, een Steertman*, en dus word daar een Engelsman uit. Hier van verschilt niet veel, *wyn van alle kanten.*

Men kan wel een keisteen kooken, dat het sop goed is. Dit word aardig gezegt, om uit te drukken, dat men van alles wel wat kan toemaken, als men daar aan geen kosten spaart. Maar dikwyls is *de kool het sop niet waardig.* Zekerlyk een aangenaame saus maakt een geringe spyze smaakelyk: gelyk een bevallige styl een boek, wiens stoffe in zich zelven schraal en dor is. Doch ezels houden 't met distelen, en 't verken met draf.

Met den minsten kost houd men langst huis. *Kost* kan spyze, en ook koopprys betekenen. Hier komt het voor in de laatsten zin, hoewel ook op de dubbelzinnigheid gespeelt word. Overdaad en verquisting maakt heeren van *Kortryk*, en doet ras *met de noorder zon verhuizen*: maar *spaarzaamheid is een groote rente.* Zo kan men *eeten, dat men eetende blyft. Teering zy naar neering, strek naar dek.*

Daar gaat geen rei voor eeten. Een rei is een gezelschap van zulke die danssen en zingen, waar op zommige zeer verhit zyn. Maar een uit-

gehongerde buik heeft geen ooren naar pyp of vedel, maar alleen naar 't gerammel der schotelen en tafelborden, tot den tandendans van Gerrit, (Ziet het spreekwoord, *'t is klaas, klaas*,in 't I. Deel, Bladz 108.) daar zy wel een glazen fluit vol goeden wyn wil by hebben. De ouden zeiden niet buiten waarheid: *Men moet eeten, al waren alle boomen galgen.* Een zegswoord der Franschen is: *Een dag zonder eeten, is de langste in 't jaar.* Doch men leve niet om te eeten, maar eete om te leven.

Honger leert ranken. Dat is, bedriegeryen, slinksche streeken. 't Is waar, dat honger en armoede dikwyls de moeder van konsten en nuttige uitvindingen zyn geweest: maar menige worden daar door tot quaade vonden en handelingen aangedreven, Spreuk. 30: 9. *Armoede zoekt list, daar de ryke niet van en wist.* Daar zyn'er egter, die zo ligtelyk voor geen hongersnood te vreezen hebben, volgens dat oud spreekwoord: *Een Bagynen Pater, een visschers kater, en molenaars haan, als deze drie van honger sterven, dan zal de wereld vergaan.* Hier mede stemde over een: *Alle ding zal blyven als 't was, 't Bagynken zal spinnen vlas, en Paterken drinken uit het groote glas.*

Kalk en steen metzelt wel. Het een vereist ook het ander tot een goed gebouw. Dit word toegepast op eeten en drinken, dat zamengevoegt moet zyn, om onzen aardschen tabernakel staande te houden. Dus hoort men wel van *eerst een goeden dam te leggen. Eeten en drinken houd ziel en lichaam aan malkan-*

deren. Een *muizen maaltyd* alleen zoude te droog zyn. *Meugeveel* houd meest van veel eeten, en niet weinig drinken. *Dan schimmelen*, zeggen zulke, *de brokken in de maag niet* .Zy hebben zin in dat oude spreekwoord: *Kort benedicite, lang gratias*,dat is, een korten zegen, een laate dankzegging, of *een kort gebed, en lange maaltyd.*

Wat meent gy te eeten? gebraden prikken? Dat zegt men tot eenen kankaatigen lekkerbek, die men niets te dank kan opdissen, en die van alles met een scheeven mond zegt, dat mag ik niet. Waarom het spreekwoord juist *gebraden prikken* uitkipt, weet ik niet. Men zegt ook: *Of gy den droes mogt, wie zou hem u kooken?* Maar *moogt gy 't niet, zet het zeven voeten van u, dan hindert u de reuk niet. Die 't niet mag, biede het goeden dag.*

't Is naar zynen tand niet. De meening is, dat smaakt hem niet, *hy wil daar geen mond aan steken:* hy slaat daar niet graag zynen tand in. *Hy eet dat met lange tanden.* Ziet het Spreekwoord, *'t Is een lekkertand*, in 't I. Deel, Bladz 218. Maar zulke tanden moet men uittrekken.

Wat zal men u kooken? Knollen met zeespek? Dit zegt men tot vieze kieskaauwers. Is dat zeespek uit de rug van een walvisch gesneden, dan moeten die knollen, om dat traansmaakje zo geheel liefelyk van geur niet zyn. Doch zulke gasten zyn dat onthaal waardig. Men schryft echter van de volkeren in 't afgelegen kille Noorden, dat spek van walvisschen en zeehonden by hen

lekkerny is; en als zy recht goed' cier maken, drinken zy'er goede teugen walvischtraan op, waar in zy meer smaak vinden, dan in bier of wyn. Doch *elk zyn meugje. De smaak laat zich niet betwisten.* In de verscheidenheid van smaaken blykt de wysheid van den goedertieren Schepper. Waren alle menschen altoos even belust op een soort van spijze, hoe raar, hoe duur zoude die moeten worden? Waar bleef men dan met de andere? Nu word alles met smaak en lust genuttigt. Zo heeft God den menschen ook eene liefde tot hun vaderland ingeschapen, op dat alle gewesten bewoont zouden zyn. By voorbeeld, hoe koud en onvruchtbaar het barre Groenland is, de inboorlingen hebben daar toe zulk eene driftige zucht, dat zy nergens elders aarden noch duuren konnen, en andere landen straks moede zyn. Zo verscheiden zyn ook de zinnelykheden omtrent huwelyken, studien, ambachten, enz. Dus *heeft de een zin in de moeder, en de ander in de dochter*:waar door elk zyne gading krijgt. Doch wat de gewoonte op den smaak vermag, kan men zien in die eerst tabak of koffi leeren drinken. Doch de honger heeft daar in het grootste vermogen. Spreuk. 27: 7. Men zoude eens eene proef konnen nemen aan zulke meugnieten.

Ik heb dat beu gegeten. Dat zegt men van spijze, waar van men door dikwyls te nuttigen afkeerig en wars is. Dus zegt men ook: *Ik ben daar beu van.* Maar wat is dat *beu*? Eene uitdrukking van walging en afkeer, gelyk *foei! aik!* enz. 't Is dan, ik heb die spyze zo lang gegeten, dat ik beu zeg.

Hy watertand daar na. Dat is, hy heeft daar toe een groote lust en begeerte. Wanneer ymand eenen zonderlingen trek heeft tot fruit, of iets diergelyks, kan het gezigt daar van, zelf in schildery, het speegzel in den mond doen komen, en dus de tanden waterig maken. Dit word ook verder toegepast.

Zulke lippen, zulke salade. Dit hebben wy den *Latynen* ontleent. Zy zeggen: *Similes habent labra lactucas.* Dus zyn distels eene aangenaame salade voor de lippen van ezels. Ezels broeders vinden ook smaak in 't geene naar hun begryp en tand is. Wat *weet* doch *een koe van saffraan te eeten*?Of *wat strooit men roozen voor verkens? Als 't verken droomt; 't is van draf. De hond houde zyn been.*

Men zou daar dieven meê pynigen. Dat zegt men schertzende van drank, of iets anders, dat zeer afkeerlyk is, als konde dat in de plaats van een pynbank zyn. Hier aan is niet ongelyk: *Men zou daar pyn in den buik van krygen.*

Rotte peeren, stinkende eyeren, en sterke boter behooren te zamen, om'er een vuile struif van te bakken. Op dit banket wil ik met myne vrienden niet te gast komen. Zo vies was die liefhebber niet, die wanneer hy een ei, waar in een kieken stak, onder anderen opgedischt vond, tot de tafelgenooten zeide: *Zwygt, op*

dat de waardin het niet weete. Ik zal dit hoen maar voor een ei betalen. De oude hadden ook dit spreekwoord: *Vuile eyeren, rotte peeren, en boeven over hoop, hoe meer voor uw geld, hoe quaader koop.* Zoude daar op niet zien: *'t Is van eyeren gemaakt*,voor verdorven, als willende zeggen, van vuile eyeren. Zo komt dan daar mede *bestruift zyn* overeen.

Dat is een slechte pastei. Een pastei is eigentlyk een deeggebak, waar in vleesch of iets diergelyks besloten is. Ziet daar van 't Vervolg der Fakkel. Was die van de even gemelde vulling, dan zoude zy waarlyk den liefelyksten geur niet hebben. In de prommelpasteyen zyn veele soorten onder een gemengelt. Ziet het zelve Vervolg in *Prommelen*. Dit word toegepast op dingen die onder malkanderen vermengt en verwert zyn. Zo noemen b. v. de Drukkers de vorm, waar in de letters buiten haare ordre, en onder malkanderen geraakt zyn, *een pastei.* Dit word tot andere diergelijke dingen uitgebreid. Dus zegt men, *Daar ligt een pastei.*

Spreekt dat waar is, drinkt dat klaar is, eet dat gaar is. Dit spreekwoord behelst eene heilzaame vermaaning, waar by zich ziel en lichaam wel zal bevinden. Leugen, troebele drank, en raauwe spyze zyn schadelyk. By de ouden was ook een gezondheids regel: *Op een ei, een dronk. Op een appel, een spronk.* Zy zeiden ook: *Witten wyn voor, rooden wyn na.* En, *Klein bier, sterke wyn.*

Doch men vind'er wel, die den meesten zin hebben in dat spreekwoord: *Eens wyn, en dan geen bier meer.*

Vrolyke waarden maken vrolyke gasten. Naamelyk door ze vermaakelyk te toeven. Hier van is 't spreekwoord: *Zo waard, zo gast.* Dit heeft zyne waarheid aan de tafel van een' gulhertig' gastheer. Doch past men dit toe op een kroeghouder, zo is dit te verstaan, eer 't gelag opgerekent is, en 't rokje uit moet.

Zy heeft het zo druk, als de pan te Vastelavond. Dit zegt men schertzende van eene die zeer bezig is, byzonder met keukenbestel. Op Vastelavond heeft de pan in veele gewesten werk, om pannekoeken te bakken. Maar wat zegt *druk*? De beduiding is, zy is bezet van 't werk, dat komt zo dicht op malkanderen, dat'er geene tusschenpoozen ter ruste zyn. Dat drukt haar.

Hy mag wel lyden, dat andere groote koeken bakken, als die maar de vingeren uit zyn beslag houden. Zulke goedhertige menschen zyn gelyk aan die tot de bedelaars zeggen: *God help u.* Zy mogen wel lyden, dat God hen helpt, en dat men *daar naast groote brooden uitdeelt*; mits dat zy zelf niet een duit geven. '*t Is goed vry gelag te geven uit een anders buidel. Men bakt* echter *ymand wel een koek*,die hem niet zeer smaakt, door hem *een part te spelen.*

Die gekken nodigt, heeft wisse gasten. Dit spreekwoord steunt op de ervarentheid. Zoude

daar op niet zien 't geen men zegt: *De mond is een zotje; bied men hem wat, hy neemt het.* Maar de Hoogduitschen zeggen ook: *Daar staat geschreven, zes of zeven zullen niet hoeven, naar een' nar te toeven; maar zullen eeten, en den nar vergeten.*

Die ongenood komt, moet onbedankt weg gaan. Onbeschaamde gasten zyn zelden welkom, als stoute en moeyelyke tafelvliegen. Ongenoodigde vinden zelden een servet en tafelbord voor hen gelegt. Zulke laat men dan wel gaan, zonder hen den mantel tot blyven te scheuren, en zo stappen zy heen met een langen neus, en ledige mage. Doch dan spaaren zy weder de moeite van te bedanken voor 't goed onthaal. 't Gaat dikwyls niet te breed zelf met genoodigde gasten. Men houd veel van: *Eere bewaart, en kosten gespaart. Te meer behoud men dan. Versche visschen en namaagen, stinken al ten derden dage. Een dagelyksche gast is een groote dief in de keuken.* Aan 't eerste spreekwoord is verwant: *Die ongenood ten hove komt, zit achter de deur.*

Hy had gemeent daar zyn mes neêr te leggen. Dat is, daar zyn maaltyd te houden, en *aan de pan te blyven*,daar *wat voor 't mes is.* Daar men zyn mes op den disch legt, denkt men te gaan aanzitten. Maar die rekening word wel eens qualyk gemaakt, en 't mes moet in de schede blyven. 't Was een oud spreekwoord: *By den Nederlander vind men een mes, by een Schot twee, en by een Franschman geen.* Zo is de gewoonte van die volkeren. Doch de laatste zou te kort komen, als 't is *ruin-*

tje van stal, 't mesje uit, en'er een sneedje te leggen was. De ouden zeiden ook: *Die zonder mes te tafel gaat, verliest menigen beet, waar hy staat.*

Hy zit geern met de kneukels in 't vet. Dit zegt men van een tafelvriend, die graag *vetpot speelt*,en zyne grypers tot de kneukels toe vet maakt en besmuistert. Zulke waren dikwyls waardig, dat men hen *op de kneukels klopte*, en in Magermans keuken te mesten bestelde, op dat hen het vet en de gal niet opbreke.

Hy houd veel van de lek. Dat is, hy is een smullebroêr. *Lek* is mogelyk voor af gekort van *lekpot.* Of ziet het op *pannelekken*? Immers daar toe behoort *lekker.* Op die wyze zegt men ook: *Hy heeft zyn glas schoon uitgelekt*;alhoewel dat eigentlyk op eene schotel past.

Hy lekt aan 't kantje. Dat wil zeggen, hy krygt van ter zyden een weinigje mede, gelyk honden, of katten, die den rand der schotel lekken. *Hy krygt ook een vaag uit de pan*,of *een brok.* Maar pannelekkers houden meer van eene volle schotel. Een *kantje* is ook wel een overig deeltje. Zo zegt men, *een kantje brood, een kantje kaas*,enz. ja ook *een kant wyn*,wanneer het vat haast ledig is. Wyn die haast afgeloopen is, pleegt *kantig* te smaaken. Is zulk een kantje het hieltje van een ham, dan is 't zo onbillyk niet.

Zy teeren en smeeren. Dat is, zy slempen en brassen. Maar hoe komt *smee-*

ren daar te pas? *Smeer* en vet is 't zelve. Zo is *smeeren* niet mager teeren, maar *panneken vet spelen.* 't Ziet dan op de vette spyze, gelyk wanneer men zegt: *Om de minne van het smeer, lekt de kat de kandelaar*; of op het *smeer,* het vet, 't geen men daar van vergadert. Dus zegt men, *Hy groeit daar van een hand dik spek.* Natgierige spreken van *de borst*,en *de keel te smeeren.* Oud bier noemen zy *smeerlendium. Dat*,zeggen ze, *kleeft aan de ribben*, en *daar van legt men wel om.* 't Was al een oud spreekwoord: *Die minst zorgen, maken den besten çier.* 't Is met hen: *Laat ze zorgen, die ons borgen.*

Daar is kruim in. Dat zegt men van iets, waar in veel keest en voedzaamheid steekt. De kruim word dan genomen voor 't edelste en vetste. In dien zin zegt men van een' weelderig mensch: *De broodkruimen steken hem.* Men past dat toe op welgemouwt bier, en andere dingen.

Eens weelde, is niet altyd armoede. Zo zeggen, die hunnen spaarpot, als 't kermis is, verteeren, en eens eenen vrolyken dag nemen. Dan *konnen ze wel eens tegen een Borgemeester teeren, schoon niet altyd*:want na de vastelavond komt de vasten.

Lang vasten, is geen brood spaaren. De reden is, om dat de uitgehongerde maag, en gescherpte honger de schade weder inhaalt, door de kaakebeenen langer en rasser *Gerrit* te doen spelen. De oude zeiden: *Een vastendag maakt drie gulzige maaltyden.*

Hy is vol en zoet. Dat wil zeggen, *Hy heeft het hooi binnen. Hy heeft het voor zyn hert. Hy heeft zyn buikje vol.* Dit past men toe op dronkene, die dan vrolyk en vermaakelyk, en dus van de beste soorte zyn. Maar 't word mede toegeeigent op volgeladen schepen.

Als 't buikje vol is, is 't hertje bly. Dit komt overeen met het spreekwoord: *Op een vollen buik staat een vrolyk hoofd.* Dus zegt *goede çier maken*, een vrolyk gelaat toonen. Ziet de Fakkel bladz. 57, in *Cier.* Maar 't is ook een spreekwoord: *Als 't buikje vol is, begeert het hertje rust,* door *een uiltje te vangen.*

't Ging'er lustig van gat. Dat is, men domineerde en lichtmiste daar dapper, *'t ging'er op alle vingeren*,en *boven 's arms.* Maar wat wil *gat* zeggen? Ik denk dat *gat* verhoetelt is uit *gaud*, en dat verkort uit *gaudeamus.* Dus zegt men, *Zy speelden wakker gaudeamus. Gaudeamus* is, laat ons vrolyk zyn. Immers zulke misvormingen en verkortingen zyn ook wel in andere spreekwoorden. Men zie het spreekwoord, *Hy doet dat op zyn eigen houtje*,in 't I. Deel, bladz. 81.

't Is O, P, op. Als dit is het goede slot van eene afrekening, dan telt men van 't overschot geen blaauwe vingeren, noch behoeft geen ledige geldzakken, noch goudgewigt by zich te steken. Vergeefs denkt men dan: waar is 't gebleven? *Van naweën heeft de vroevrouw geen geld. Quyt is weg.* Van

dat verloren is, zegt men: *Schryft daar vry een P voor.* Hier komt daar een O voor, doch die zal de *summa totalis* niet vermeerderen, om dat zy voor staat, en dus nul is.

Brood is der haazen dood. Verstaat, dat aan de windhonden gegeven word. Want welgevoede konnen wel loopen, om de haazen te vangen, en *van tandpyn te doen sterven.* Dan heeft noch meer waarheid: *Veel honden is der haazen dood*. Doch *de verkens sterven van toebak*,versta wel, als de bak toe is, en zy honger moeten lyden.

Nederduitsche spreekwoorden.

III. Vyftig.

Spaaren is een goede rente. **Die wat spaart, heeft wat**,en, *Zo veel men spaart, heeft men.* Anders is't, Ik heb 't gehad. 't Verteerde is weg. De vraat maakt van zyn' buik zyn' spaarpot, en de vrek van zyn' kookpot, om dat daar in zelden vleesch of visch komt. Zo spaart hy met zyn tanden. Vergelykt Amos 4: 6.

Als 't hammetje gekloven is, is 't spaaren te laat. Zekerlyk daar niet is, kan niet gespaart worden. Als 't *op is, is 't kooken, en* ook *spaaren gedaan. 't Schraapen baat niet, als de pot ledig is.* Dus zeggen de Latynen: *Parsimonia in fundo.*

't Is mostaard na de maaltyd. Dat is, het komt te laat. *'t Zyn vygen na Paschen. Kookt my een papje, als ik dood ben.* Men zegt ook: *Hy komt na de maaltyd ten eeten.* Doch niet zelden *vinden* zulke *den hond in de pot.* Hier by hebben zo veel nadeel niet, die ham zonder mostaard mogen; terwyl de andere zich met mostaard zonder ham moeten vergenoegen.

Vrienden kost is haast bereid. Dat is in 't byzonder waarachtig, als men *geen brood*

voor vrienden spaart: want dat is altoos by den bakker vaardig. Doch rechte vriendschap ziet het goede hert aan, en is niet vermaakt met elkanderen op kosten te jagen. Zy komen liever eens te meer. Doch dat oude spreekwoord, *Vrienden hebben alles gemeen*,gaat niet door voor een' stokregel in onze dagen.

Ik moet myn eigen pot kooken. Dat is, ik moet zelf myne zaaken beschikken, en voor myn eigen kost zorgen. *Ik moet van myn eigen kantje byten. Ik moet t'huis gaan eeten. Ik moet myn eigen potje schraapen.* Doch die daar mede te vreden zyn, 't zy vet, of mager, behoeven geen potschuimers by andere te wezen. Zy konnen het dan *brokken en kooken, gelyk zy 't eeten willen. 't Smaakt nergens beter, dan aan eigen tafel*,en *eigen haard is goud waard.*

't Is een teljoorlekker. Deze met een *pannelekker, potschuimer*,en *tafelvriend*,zyn vogels van eener veeren, en *een moêrs kind.* Zulke gasten plegen zich zelven te noodigen.

Zy hebben 't spek weg, eer de kool opgedischt is. Dit zegt men van die vroeg in de voorbaat zyn, en *'t vet van den pot geschept hebben*,eer andere daar by komen. Deze zyn'er echter noch beter aan, dan die *niet dan kool ontbreekt, hadden zy maar spek. Kool is kost.* Doch die opgewarmt is, word voor geene lekkerny gehouden. 't Geen het spreekwoord zegt van 't spek, ziet men ook niet zelden bewaarheid van de haanenkammen en levertjes, als'er roovers op de kust zyn.

't Is opgewarmde hutspot. Deze pleegt veel van zyne smaakelykheid, wanneer hy versch was, verloren te hebben, gelyk verwarmde kool, *crambe bis cocta.* Dit past men toe op oude vermufte en verschimmelde dingen, die walgelyk weder worden opgedischt.Zo zegt men ook: *'t Is al de oude teem.*

Men moet zomtyds wat byleggen. Dat wil zeggen, zich wat schraaltjes, en met een kleintje behelpen. Zo moet de buik van spilpenningen wel byleggen, wanneer de keel kermis gehouden heeft. Dit spreekwoord schynt genomen te zyn van de scheepvaart. Daar in legt men by, als men door een harden tegenwind niet of weinig kan voorderen. Maar zyn onder deze byleggers wel te tellen zulke, die *by gebrek van brood, korstjes van pasteyen* moeten *eeten?* In zulk eene verlegentheid is *'t beste hen goed genoeg.*

Legt'er uw' kop by. Dit zegt men, om uit te drukken, dat ymand, hoe qualyk hy te vreden is, iets niet anders krygen zal, b. v. geene andere spyze dan hem voorgedischt is, al houd hy zich daar over noch zo misnoegt. *Kop* is in dat spreekwoord koppigheid. Zo zegt men: *Hy heeft een kop, daar hy na leeft*;en men spreekt van *ymands kop*,dat is styfhoofdigheid, te breken. Maar wat anders is, *Ymand 't hoofd te breken*, voor met woorden zyne herssenen te quellen, en hem moeyelyk te vallen. Ziet dat spreekwoord hier voor. *Byleggen* is t'scheep, wanneer men minder rantzoen krygt, dan men plagt, en zich daar mede moet vergenoegen. Zo moeten ook koppige wel doen.

Hy heeft te veel om te sterven, en te weinig om van te leven. Aardig en zinryk drukt dit ymands zeer bekrompen deel uit. Aan zulke plegen *de broodkruimen* niet te steken, gelyk ook aan die nauwelyks *van 't eene brood aan 't andere* weten te geraken. *Magermans gasten overeeten zich zelden*. Zo *word men door de ren gemest*. Aan zulke komt het vet niet in de keel. *Daar niet overschiet, komt gewoonlyk te kort*. 't Is wel gepast: *Effen op en den buik vol*. Zo mede, als 't is: *Even op, en de kleêren voor de doodschuld*. Zulke zyn hunne eigen erfgenaamen, en laten geen twist of pleiten over het verdeelen na.

Arme lieden kooken dunnen bry. 't Is dan, *mager moesje, zonder spek*. Geen wonder; want *Magerman is'er kok*. *'t Is wel gezegt, bak wit, daar behoort meel toe*. Evenwel in dien dunnen bry legt God dikwyls meer zegen en genoegen, dan in de overdaadige taarten en pasteyen van ryken. Vergelykt Spreuk. 15: 16, 17. Doch *arme lieden pannekoeken riekt men verre*.

Arme lieden eeten op de knyen. De meening van dit oude spreekwoord is niet klaar. Ziet het op 't bidden op de knyen? In die gestalte eet men zelden: hoewel het gebed zo van armen, als van ryken, daar Gods zegen over erlangen moet. 1 Timoth. 4: 4, 5. Ik denk liever, 't wil zeggen, dat arme lieden de knyen dikwyls voor hunne tafel gebruiken, dewyl zy door geene damaste tafellakens, servetten, groote schotels, menigte van dischgeregten, of tafelborden, belemmert

zyn. Een stuk kaas en brood, hongerig uit den vuist opgeknapt, behoeft al dien omslag niet. Zulk eene tafel is ook ras opgenomen en verplaatst; doch zy word niet gezocht van de pannelekkers.

't Is met hem van de hand in den tand. Dit is een korte, doch nadrukkelyke beschryving van ymand, die om 't kostje arbeid, maar daar by geene liggende renten verovert. 't *Gaat* dan *met de raapen in den pot: men neemt het mede onder de dekens*. *Als zulk een opspringt, dan waagt het al*. Zy dragen hunne schatten by zich, en leven wel vrolyker en geruster, dan die hunne kelders en zolders vol voorraad hebben. Dus quinkeleert wel een schoelapper in zyn pothuis. *Zy konnen van 't eene brood aan het andere komen*: Maar *als de handen liggen, liggen de tanden*. Leuyaards zyn dat waardig.

't Gaat van mijn kantje. Dat wil zeggen, 't gaat van het myne af, ik moet het missen en bekostigen. *Kantje* is *eindje*. Zo zegt men, *een kantje kaas een kantje brood*, enz. *Van een anders kaas is 't licht groote hompen te snyden*. Dat betoonde die boer, die van zyn Juffrouws parmesaankaas at. Ziet in 't I. Deel bladz. 63.

Mondekens maat. Dat is, zo veel als men op een maal behoeft, en op mag. Doch de een heeft een grooter gaaper dan de ander. Maar 't moet zyn: *Elk zyn meugje*. Dan zyn'er geen *eetende gasten, en dragende gasten*.

Hy geeft dat van 's herten bloed. Dat is, van 't geen hem anders liefst en dierbaarst is, en dat hy minst missen kan. Zonder bloed kan 't leven niet in het herte blyven. Vergelykt 2 Kor. 8: 2, 3. en Luk. 21: 4. Van een bekrompen vrek zegt men: *'t Is als of hy 't van zyn herte gaf*, en *'t Gaat hem van zyn herte*. Dit laatst word ook uitgebreid tot andere dingen, welke ymand niet geerne dus verricht, om dat zyne hertsneiging daar tegen is. Zo zegt men mede, *Ymand iets van 't hert binden*. Dit speelt op 't af binden van wratten, wennen, enz.

Een zwaan heeft haare pluimen zo wel van doen, als een musch haare veêren, Die meer rykdommen en inkomsten bezitten, hebben ook meerder omslag, en grooter onkosten te doen. *Groot is 't Hof, veel moet'er of*. Dat is 't geen de wyste Koning leert. Predik. 5: 10. *Men kent den vogel aan zyn nest*. *Kleine vogeltjes hebben kleine nestjes*. *Groot huis, groot kruis*. *Groot schip, groot water*. *Op een kleinen haard, behoeft men weinig hout*. *Eigen haard is goud waard, al is ze arm, ze is doch warm*. *Vivitur parvo bene*. Men kan ook van weinig wel en vermakelyk leven. *De natuur is met weinig te vreden*. Niemand leeft'er van zynen overvloed. Luk. 12: 15. Wy bidden maar om ons dagelyks brood.

Elk een zoekt zich zelven; zo gaat niemand verloren. Dit spreekwoord behaagt eigenbaatzuchtigen zeer wel. 't Zoude waarheid zyn, indien zulke krauwelduivels niet

alles voor zich klaauwden, zo dat'er voor anderen niet overschiet. Jes. 6: 8. Mich. 2: 2. Job. 24: 2–. Zy houden voor eenen stokregel: *Elk voor zich zelven, en God voor ons allen*. Maar die zich dus zoeken, verliezen zich zelven. Luk. 9: 25. 't Is ook waarheid, elk moet voor zich zelven zorgen. Eph. 5: 29. 1 Tim. 5: 8 en wel door 't behoorlyk gebruik der wettige middelen. *Help u zelven, zo helpt u God*. 't Is een spreekwoord: *Niemand komt in zwaarigheid, of hy helpt'er zich zelven in*. Zo mede: *Niemand gaat verloren, of 't is zyn eigen schuld*. Ziet Spreuk. 6: 6. Doch hy moet daar om geen Kain zyn. Genes. 4: 9. Ziet Phil. 2: 4.

Hy spaart dat als Bagynekoek. Dat past men toe op een lekker beetje, of iets diergelyks, waar mede men gantsch niet quistig is. Bagynenkoek, en wyn uit Paters vaatje, plegen van de slechtste soort niet te zyn. Doch dikwyls vind men dit andere spreekwoord waarachtig: *'t Geen men spaart voor den mond, eet de kat, of de hond*. *Men moet iets niet te lang spaaren, noch te wel bewaren*.

Die zyn wittebrood voor eet, moet zyn roggenbrood na eeten. Zulke *hebben* dan *hun koek op*, en *hun beste dagen geleeft*. Daar op past het spreekwoord: *Wyn op melk, is goed voor elk: maar melk op wyn, dat is venyn*. Dan moet men *den wyntand uittrekken*. Doch zulke worden van den nadorst niet gequelt.

Hy heeft'er de waarde voor genooten. Dit past men schertzende toe op ymand, die door 't vermaak van veel wyn te drinken, het voeteuvel zich heeft veroorzaakt. *Het kermisgaan is wel een bilslag waardig*. Lekkebroers zeggen; *'t Is een schreeuwtje te meer*. Men zegt ook: *Niemand is vet en grof, of hy weet waar of*. De oude zeiden: *Beter verheert, als verbeest*.

De ouders eeten met de kinderen. Dit wil zeggen, dat God de ouders, om der kinderen wil in hun bedryf zo zegent, dat zy gezamentlyk den kost krygen. Want *God schept geen mond, of hy schept'er ook brood toe*. *Is 't niet vet, 't is mager*. Zo *geeft God* ook *koude naar kleêren*. Zyne goedheid schikt en maatigt kruis naar krachten. 1 Kor. 10: 13. Maar de vader moet wel een sneedje meer snyden, en de moeder den pot van meer ingewand voorzien, naar 't getal der tanden rondom de tafel. Evenwel, *een vader kan beter zeven kinderen onderhouden, dan zeven kinderen eenen vader*.

Eet geen hertenvleesch. Dit luid dubbelzinnig. Hertenvleesch is 't vleesch van dat gehoornde dier, 't geen op Vorstelyke tafels komt, en ook 't vleesch van ons eigen herte. Op 't laatste ziet het spreekwoord. Men verteert en eet als zyn eigen hert door zorgen en bekommeringen, en ook door spyt en nyd. Dus zet ymand, die een grooten spyt moest verkroppen: *Ik meende myn hert op te eeten*. Zo knaagt de nyt haar eigen hert. Dit alles is hier toepasselyk. Die dubbelzinnigheid is niet in 't Grieks, of Latyn: *Cor ne edito*, eet het herte niet. Pythagoras leerde deze zinspreuk.

Boodenbrood. Zo pleegt te roepen, die een goede tyding komt brengen. Zulke plegen al van ouds wel onthaalt en beloont te worden: 't geen alles onder den naam van brood begrepen is. Dat word geeischt van zodanige boodschappers. Doch *hinkende boden* krygen dat zelden.

Daar is quaade tyding van boven gekomen. Dat zegt men boertig, als des winters van den zolder geboodschapt word, dat de voorraad van turf en hout haast verbrand is. Dit word verzwaart, als quaade tyding van beneden uit de kelder komt, dat het vat met bier, of wyn, moet opgelegt worden.

Hy klopt als of hy geld bragt. Dat zegt men van ymand, die hard en vrymoedig aan de deur bonst of belt: want zulke weten dat zy welkom zullen zyn. Op die wyze zeggen de Franschen: *Hardiment frappe à la porte, qui bonne nouvelle y apporte*. Hy kloppe stoutelyk aan de poort, die goede tyding brengt. *Die wat brengt, is welkom*. Doch niet die slechts *beldeurtje speelt*.

Hier is niet te bikken. Dat is, niet te eeten, niet te schranssen. *Bikken* zal zyn *bekken*, hier is niets voor den bek. *'t Is in de keel en maag vacantie.* Men houd'er strengelyk de vasten. Of zoude dit zien op het bikken, of scherpen der molensteenen? De tanden zyn de maalsters, Predik. 12: 3. Dan zoude het willen zeggen, daar is niets, waar op men de tanden scherpen moet.

Daar valt niet te vagen, dan den vloer. Dat wil zeggen, de *Herberg is vaats*. *A vous is daar dood*. *Daar zwaait niet*. Dit spreekwoord speelt in dubbelzinnigheid. *Vagen* is reinigen, schoon maken. Zo vaagt men den vloer met een bezem. Maar *vagen* word ook toegepast op een glas schoon uit te drinken. De zin is, hier is slechts werk voor een bezem, en niet voor een roemer.

Daar hangt de gierige Droes uit. Dat is te zeggen, 't is bekent en openbaar, dat die daar woond. Zo kent men een huis, en wat daar bedreven word, aan 't uithangbord. Even zo zegt men van een duure herberg, of winkel: *Daar hangt de scheer uit*. Dus zegt men ook van ymand, in wien men iets niet bespeurt: *Waar hangt hem dat uit?*

De spaarpot komt de gilden toe. *Gilden* waren in de oude taal lichtmissen, doorbrengers, optrekkers. Ziet de Fakkel, bladz. 115. Aan deze komt de spaarpot toe, door 't erven van 't geene kaarige vrekken byeen geschraapt hadden. Dus zegt men: *De spaarder moet een' teerder hebben*. 't Is met zulke: *Laat drinken en storten. Al mindert ons goed, onze dagen die korten*. Evenwel, *was 't niet om de smaak, zy zouden zo lief water drinken, als wyn*. *Zy helpen* dan *het geld uit de schimmel*, verlossen de gevangene, en maken den spaarpot ledig. Hier door is, *Ik heb 't gehad, een arm man*. Leest spreuk. 23: 21.

Hy teert als een Graven kind. Dat is, als had hy Graven staat en inkomsten, die hunne kinderen een ruim hof laten houden. Buiten twyfel speelt het speekwoord op de Graaven, die onze Landsheeren zyn geweest. Maar de oude zeiden: *Een arm man is zelden Grave*. In Duitschland echter ontbreekt het niet aan Graven, die meer adel, dan Dukaaten hebben. *'t Is* by zulke *adelyk, veel schulden te hebben, en niet te betalen*. In die hooveerders is dikwyls waarheid: *Met den eenen voet in 't Hof, en met den anderen in 't Gasthuis*. De ouden zeiden: *'t Gasthuis is voor de verkens niet gemaakt*. Ik voeg'er by: maar wel voor zulke Graaven kinderen. Men heet die *Dominateurs van domineren*, 't heertje speelen. Doch zy zyn *heeren van kortryk*, en een berooiden buidel. 't Is dus ook een spreekwoord: *'t Gasthuis hangt de slempers aan den aars*, dat is hun laatste.

Die een hoofd van een pintje heeft, moet geen kan willen drinken. Dit spreekwoord behoeft geene verklaaring, maar wel betragting. *Haan neef sprak tot zyn hennen: Elk moet zig zelven kennen*. Elk moet weten, wat hy verdragen kan, en hoe veel hem dient. Maar Nathals is slegts daar over bekommert, dat zyn blaas grooter is, dan zyn beurs.

Hy heeft het in Aries. Dat is te zeggen, *'t schort hem daar men de ossen bolt*, hy heeft het in 't hooft gekregen, hy is beschonken. Dit is schertzende genomen uit den Almanach, waar in gezegt word, *Aries regeert het hoofd*. Doch zommigen is

het teken *Capricornus* al zo eigen. Maar zy laten den *Waterman* voor de *Visschen*.

Hy heeft het in de kruin gekregen. Dat wil zeggen, de opstygende wyndampen hebben zyne herssenen bedwelmt. *Hy heeft het in de hul gekregen*. Hy heeft *het onder den hoed*, *'t schort hem in den grooten teen, daar de boeren den hoed op dragen*. De wyn pleegt zulke ook by den neus, en by de ooren te krygen, als zy de zelve rood maakt.

't Roer is van 't schip. Dat is, 't bewind en 't bestier is weg, gelyk wanneer een schip zyn roer quyt is. Jes. 3: 4. Dan is Land en Kerk in een jammerlyken toestand. Maar 't past ook op een dronkenen, die 't redenroer verloren heeft, en *zonder belul* is.

Hy is zo dronken als een stoel. Dus beschryven de Zeeuwen een smoordronken mensch. De zin is, hy heeft zo weinig reden, of weet zo weinig van zich zelven, als een stoel. 't Is dan, *Hy weet van Teeuwes noch van Meeuwes*. Dus is hy *zo dronken als een beest*, die geene redelykheid heeft behouden, en zelf erger dan een beest, 't geen maar voor zynen dorst drinkt.

De eerste teug is de beste. De reden is, die geschied van een dorstigen, uit een volle en versche kan. Dan kan hy drinken, *dat hy zyn oogen verkeert*. Maar och laci! *een haalkan is ras uit*. De bodem is voor nathals een droevig gezigt.

Hy handelt in natte waaren. Dat zegt men schertzende van die al wat hy grypen en vangen kan, in de kroeg besteed. Doch gemeenlyk word de handel in drooge waaren daar by gevoegt, van die een pypje tabak stoppen. Maar zuipers werken in den wyn door laaden en lossen.

Hy houd veel van een borlesousje. Dus zegt men van een liefhebber van een zoopje, uit een nauwgehalst brandewyn- of jeneverflesje. Maar hoe past die naam daar op? *Borrelen* drukt uit het geluid van 't klokken uit zulk een fles. De liefhebbers noodigen malkanderen wel dus: *Willen wy eens borrelen? Willen wy een borreltje nemen? Soes* is versmeed van *es oes*, uit het Hoogduitsche *es aus*. *Es* is het, of dat, en *aus*, uit. Zo is *roes* versmolten van *gar aus*, gantsch uit. Ziet in 't eerste Deel het spreekwoord, *Hy heeft een roes weg* bladz. 121. en, *'t Is een slobberdoes*, bladz. 211. *Borrel es oes*, is pooi het uit. Dit is uit boerte gemaakt tot den naam van zulk een flesje, dat uitgeborrelt word.

Hy neemt een kloddertje. Dat is, een klein zoopje, een slokje, 't geen ook *eens klodderen* geheten word. Maar wat zegt dat? Zo ik meen, een slaapdronkje, van *lodderen*, leuyeren, sluimeren, slaapen. Daar is dan een *k* voorgeklampt uit het voorzetsel *ge*, gelyk meer geschied naar den ouden spreektrant. 't Zoude dan zyn *gelodderen*, gelyk *gedoen* was doen. Immers veele zyn gewoon met zulk een kloddertje te bed te gaan. Dit past dan eigentlyk niet op een

morgenzoopje, dat tot ontnuchtering gebruikt word. Zo weten andere te spreken van een *zakkertje*, schoon dat hen niet zelden in den kop stygt.

Hy neemt een vliegende boterham. Dat wil zeggen, hy rookt een pyp tabak. Men heet die boertende een *boterham*, om dat liefhebbers zich daar mede ontnuchteren, gelyk geschied met een boterham. Zy zyn, zeggen ze, daar van gehert; en veele zouden liever een boterham missen, dan zulk een pypje. *Vliegende* ziet op den rook.

't Is geen pyp tabak waardig. Dit zegt men, om uit te drukken, dat iets van zeer geringe waardy is, gelyk, *Ik acht dat niet een myt*: *'t Is niet een olykook waardig*: *'t Is geen verrotte mispel waardig* Maar is 't wel duldelyk, en de eere van dien edelen tabak niet te na, dat men een pyp vol van dat zo begeerde dampkruid dus tot een spreekwoord van verkleining maakt, als ware het gelyk aan eene verrotte mispel? Ja dat de grootste vrienden en achters zelf dus wel spreken? Immers geven de liefhebbers daar voor in de koffyhuizen wel een halven, ja heelen stuiver. En wie weet wat die in hongersnoot van tabak wel zoude gelden; daarmen een verrotte mispel op de straat; of voor de verkens werpt? Breekt ymand by ongeluk eene tabaks pyp, straks hoort men: *Pypen moet gy gebrek hebben*. Mag men tot zulke onteerders van dat schoone smookgewas niet zeggen: *Tabak moet gy gebrek hebben*? Ik denk, men vind'er die liever drie dagen te water en te broode zouden willen zitten, dan zulk een eeuwigen tyd zonder tabak.

Daar verdrinken'er meer in 't wyn glas, dan in de zee. Dit is een Hoogduitsch spreekwoord; maar 't heeft ook in Nederland waarheid. Zo verslind de overdaad'er meer, dan het zwaard. Van zulk eenen zegt men: *Hy ziet'er uit als een verzopen kat*.

Hy ryd op den aap. Dat zegt men van ymand die beschonken is. De reden zal zyn, om dat de dronkenschap, gelyk leeuwen en zwynen, zo ook aapen maakt, die belachelyke kuuren bedryven. Zulke *ryden* op den aap, gelyk andere *het malle paard beryden*.

Die den laatsten druppel uit de kan wil hebben, krygt het lid op den neus. Dit is genomen van de oude gewoonte van drinken uit tinne kannen, waar op een dekzel was. Als men die kannen te hoog oplichte, om ze schoon uit te vagen, dan viel dat lid den drinker wel op den neus. Dit eigent men toe op zulke, welken de begeerte van alles te hebben, wel qualyk bekomt. *De gierigheid* doch *bedriegt niet zelden de wysheid*. *Die te wyd gaapt, verstuikt den mond*.

't Verken is met den tap weggeloopen. Dit zegt men van uitgetapte kroeghouders. Dus word gespeelt op de spoeling in ledige vaten, die voor de verkens is, wanneer de tap word uitgetrokken. Dan *is de herberg vaats*. De ouden zeiden ook: *Het zwyn volgt den tap*; en, *Dat komt van tappen, loopt al ten tappe weg*.

't Is by Ian Oom. Dat wil zeggen, 't Is in den lombaard verzet. Maar waarom heet men eenen Lombaardier *Jan Oom*? Ik denk dat een vermaard woekeraar met dien naam in de wandeling bekent is geweest. Zo heet men om die reden eenen schacherende waard, *Joris in der eeuwigheid*, en den scherprechter, *meester Hans*, dewyl'er veele dus genoemt zyn. Zelf *Lombaard* is zo geheeten van de *Lombaarden*, of Langbaarden, die eerst zulke leenbanken opgeregt, en door groven woeker groote rykdommen gewonnen hebben. Hier van was Genua in Lombaardyen vermaart. Maar nu woonen ook wel elders woekeraars. By *Jan Oom* is *Jan Credit dood*. Zyn dood word zeer beklaagt van de *Borgers*, die geen hope hebben van zyn herleven, om dat'er een yzeren kerfstok op zyne kist gelegt is, in de plaats van een sleutel.

De puit is een weeldig heer. Een puit is een kikvorsch. Deze zyn in 't nat wanneer zy willen, en zingen dikwyls hunnen zang den gantschen nacht door helder, of liever heesch, op. Hier van worden zy *Zeeuwsche nachtegaalen* geheeten; hoewel het daar ook aan gepluimde niet ontbreekt. Hy is ryk, die met het zyne vergenoegt is. Zulk een heer is de puit, met zyn naakte huid, zonder hair of pluimen. Of de Hollanders reden hebben, om met der Zeeuwen *puit* te schertzen, kan men zien in myne Fakkel, bladz. 289. Daar vind men ook de beschryving van eene andere soorte van *puiten*, dat is te zeggen, zuipers, die niet min graag *met den bek in 't nat zyn*, en daar by quinkeleeren; mits dat

het geen water zy, 't Is dan dikwyls: *Hoe kaalder, hoe royaalder*. Dus *braveeren* zulke *den adel*.

Hy zal den bogt schudden. Dat wil zeggen, hy zal het werk moeten doen, de last zal op hem aankomen. Dit is een zeer gemeen spreekwoord; doch van honderd verstaan het lichtelyk geen drie; immers ik heb noch niemand aangetroffen. 't Is ontleent van 't springen in een touw. Yemand draait dat om tot een bogt, en schud dit touw dus door gestadig op en neder bewegen. Zo heeft hy slechts den arbeid, en een ander 't vermaak. Men past dit ook toe op zulke, die de beurs voor ymand moeten schudden, en 't gelag betalen. Zo *spelen* wel *niet meê, die de ballen betalen moeten*. *Sic vos, non vobis*. Daar aan is mede verwant, *Voor ymand in den bogt springen*, dat is, het werk voor hem te verrichten.

Nederduitsche spreekwoorden.

IV. Vyftig.

Trouwt naar 't oor, niet naar het oog. Dit spreekwoord behelst eene nuttige houwelyks lesse, De zin is, dat men in 't verkiezen van eene houwelyksgade, meer moet acht geven op goeden raad en getuigenisse, Spreuk 31: 30. dan op de begeerlykheid der oogen, als Genes 6: 1. Doch de ouden zeiden ook: *Om den mond is menig houwelyk agter gebleven*, te weten, den mond van quaadsprekers. Zo dienen de ooren ook oogen te hebben.

Een vryer weet wel wat hy begeert; maar niet wat het is; of, ***wat hy wil.*** De zin van dit spreekwoord komt duister voor. Myns oordeels is dit de meening. Een vryer begeert zyne vryster tot zyn Bruid; maar hy weet niet, wat hy aan haar hebben zal, en vind zig dikwyls in zyne inbeelding en verwachting bedrogen. Zo kreeg Jakob voor Rachel eene Lea. 't Is dan: *Had ik dat geweten! Is 't anders niet?*

Aagt kent Trui wel. Dit komt over een met: *De eene gauwdief weet, hoe de ander in zyn hert is*. 't Is dan: *Wy kennen malkanderen wel. Alle herten zyn gezusters*.

Men kent geen waard, of men gaat'er meê over den haard. Dat wil zeggen, die ymands aard en inborst wel zal kennen, moet gemeenzaam met hem hebben omgegaan. Hier mede komt overeen: *Men kan niemand recht kennen, zo lang men geen zak zout met hem gegeten heeft*. En, *die ymand recht kent, moet erfenis met hem gedeelt hebben*.

Hy is van Baserabel gekomen. Dat is, uit een onbekent dweepgewest. Ziet daar van de Fakkel, Bladz. 19. Dit zegt men van eenen quidam dien men niet weet, van waar hy als *op een stroowisch is komen dryven*.

Die verre gaat vryen, bedriegt, of word bedrogen. Dat dit spreekwoord waarheid behelst, leert de ondervinding maar al te dikwyls. *Van verre liegt men veel*. 't Is dan, *alle vryers ryk*. Maar niet zelden *tasten* zy, tegens hunne inbeelding, *ook wel op een blooten*, en bevinden, dat zy geen grooten aal gevangen hebben. Dus *besch.... zy malkanderen*.

't Is een Modde van Gompen. Dat wil zeggen, eene lompe en vuile morssebel. Van deze, en haar geslacht en vaderland, niet verre van *Baserabel*, ziet de Fakkel, bladz. 237.

Zy meent, dat 's Keizers kat haare nicht is. Dit zegt men schertzende van eene, die zich belache-

lyk laat voorstaan, dat zy voor wat groots moet aangezien worden: gelyk die roemen op hunne hooge afkomst, als waren zy *van zwaard of spilzyde* neven van 't Mannetje in de Maan. Aardig zegt de fabel, dat een muilezel, gevraagt naar zyn stamhuis, om een groot edelman te schynen, zeide dat hy was een Zoon van des Konings lyfpaard, maar verzweeg dat zyn moeder een ezelinne was. Dus zyn'er wel meer ondankbaare kinderen, die zich hunne geringe ouderen schaamen.

't Is een edelman, als zyn broek een peperzak. Dit zegt men schertzende, om door eene drollige gelykenis met ymands voorgegeven adel te lachen. De ouden zeiden: *Adel is een dunne schotel spyze*, en, *Adel is een arm gerecht. Gaat daar eens van eeten*, of brengt hem eens in den lombaard. Jan Oom zou meer beleenen op 't onderpand van een goeden Schepen-schuldbrief, dan op een perkementen Adel-bulle.

't Is een meisje om een knechtje. Dit zegt men van een paar, die malkanderen wel gelyken, en waardig zyn. *'t Is een hy om een zy*. *Mynheer is Mevrouw wel waardig*. Al te eenzydig is het Fransche spreekwoord, 't geen zegt: *Homme de paille vaut une femme d'or*. Een man van stroo is eene vrouw van goud waardig. Men overwege of dit meer waarheid heeft: *La coste d' Adam à plus d' aloés, que de miel*. Adams rib heeft meer aloë dan honig. Immers, *zoet en zuur*, zegt men, *is de huwelyks staat*.

Zy bestaan malkanderen noch van knyen, noch van elleboogen. Dat wil zeggen, zy konnen gantsch geene maagschap rekenen, zy zyn malkanderen de wilde vreemde. Daar valt niet te rekenen, van *haver tot gort*, noch *van zwaard of spilzyde*. De uitdrukking is oubollig. Ik denk dat de zin is, noch in de recht afdaalende lyn, noch van ter zyden.

Hy is daar op vernikkert. Dat zegt men van ymand, die met eene driftige genegentheid ergens op verslingert is. *Vernikkert* is gezegt verduivelt. Onze aaloude Heidensche voorvaderen hieten zekeren quaaddoenden zeeduivel met den naam van *Neckur*. Ik denk dat dat zeggen wilde *nekker*, voor *nekbreker*, om dat hy'er menige, zo men beuzelde, den nek brak. Hier van noemen wy noch den Duivel de *Nikker*. Ziet de Fakkel, bladz. 254. Men geloofde al in 't Heidendom, dat de toovenaars en hexen door hunne akelige tooverkooketten, dranken, gebeerden, plegtelykheden, kirimirien, bezweeringen enz. de liefde in ymand konden verwekken, en die verbinden aan wien zy wilden, door hulp der hellegoden, of des Duivels. 't Was, *Flectere si nequeo Superos, Acherunta movebo*. dat is:

> ;*Ontzegt de Hemel my zyn' zegen,*
> *Ik zal de Hel tot hulp bewegen.*

Vergelykt 1 Sam. 28: 6–. Ziet ook het Spreekwoord, *Houd u op de beenen, zo word je van de Nachtmeer niet bereden*, in 't eerste Deel, bladz. 33. *Vernikkert*, is dan beduivelt, betovert. Dit bleef noch over in laater tyden, onder de duisternissen des Pausdoms. Voor *vernikkert* zegt men door verbastering ook vernibbelt.

Die niet zuurt, die zoet niet. Dit is een spreekwoord der ouden. 't Wil zeggen, die zich den arbeid niet zuur wil laten vallen, zal'er de zoete vruchten niet van smaaken. Spreuk. 20: 4. *De kat wil den visch wel, maar zy wil'er haare pooten niet om nat maken*. *Dulcia non meruit, qui non gustavit amara*.

Brengt geen bontwerker, daar een schoone kat is. Te weten, op dat de huid hem niet in bekooring brenge, en gy die niet quyt geraakt. Dit word toegepast op andere diergelyke dingen. Hier mede komt overeen: *Aan de kat die 't spit lekt, moet men 't gebraad niet toevertrouwen*. *Aanzien doet gedenken*, en *de gelegentheid maakt eenen dief*. Ziet Jos. 7: 21. Genes. 34: 2.

De wachter verliest. Dit wil zeggen, hoe nauw dikwyls een waker of bewaarder oppast, 't een of 't ander word hem ontfutzelt. De Hoogduitschen hadden daar van dit spreekwoord: *'t Is veel lichter een' korf met vlooyen te hoeden, dan een douzyn jonge meisjes*. Doch dit spreekwoord maak ik het myne niet, en laat ze voor zich zelve zorgen, of die daar belang by heeft.

Een kusje zonder baard, een eitje zonder zout. Het laatste heeft weinig smaakelykheid, Job 6: 6. Dus dan ook het eerste niet. Zulke baardelooze vryers noemt men *jonge lafbekken*, en *melkmuilen*, die noch maar denken moesten om moeders borst, of den pappot. Eer heb dan de baard. 't Is daarom een oud spreekwoord: *Een rui-*

ter zonder paard, een krygsman zonder zwaard, een vryer zonder baard, zyn geen zeven oortkens waard. Maar *met een man met een baard, is een vrouw bewaart*, te weten, zo hy niet bokachtig is.

Kort afzeggen is vriendschap doen. Wanneer men niet gezint is ymand te helpen, noch zyn verzoek van huwelyk, of iets diergelyks, in te willigen, handelt men hem qualyk, als men hem lange met onzekerheid laat naloopen, zyne schoezoolen afslyten, zich met ydele hope vleyen, en vergeefsche moeyte en kosten doen. Dit alles snyd men af, of voorkomt men, door een korten afslag, en *nihil op 't request* te geven, tot ymands narichting. Voor zo verre is dat weigeren eene daad van vriendschap.

De vrienden mogen kyven, maar moeten vrienden blyven. Dit is een oud spreekwoord. 't Wil zeggen, dat schoon tusschen bloedverwanten wel eens twist ontstaat, die echter niet te hoog moet loopen, om dat zy altoos moeten denken, dat ze malkanders vleesch zyn, en blyven. 't Is hier mede: *Die zyn neus afsnyd, schend zyn aangezigt*. 't Kan ook zien op het Latynsche: *Amantium ira amoris redintegratio*. Steurnissen van gelieven, vernieuwen de liefde. Zulke krakeeltjes zyn minnevonken. *Daar waare liefde plagt te zyn, blyft altoos een vonkelkyn*.

Op oud ys rymt, of ***vriest het licht***. Dat wil zeggen, daar noch eenig overblyfzel, en ge-

schiktheid tot iets is, kan dat lichtelyk weder opgewekt en hervat worden. By voorbeeld, een vonkje van oude liefde, haat, enz.

Men moet het katje niet dood foolen. Dat is, door al te veel troetelen, en schyn van jok en vriendschap, om hals helpen. Zo zegt men, dat de aapinnen haar bemindste jong, uit liefde, in 't omhelzen dood drukken. Daar van komt het spreekwoord: *'t Is aapenliefde*. De ouden zeiden: *Is uw vriend van suiker, eet hem daarom niet op*. Ziet van *foolen* 't Vervolg der Fakkel.

Zy hebben malkanderen besch.... Dat wil zeggen, zy hebben malkanderen bedrogen, *de eene barbier heeft den anderen geschoren*, zy hebben malkanderen wederzyds bevuilt. Hoe onhebbelyk dit spreekwoord is, echter heeft het nadruk, en men hoort het dagelyks. Ja nauwelyks is'er een van algemeener gebruik. Ik heb bevonden, dat de aalouden dus al spraken.

Die de dante trouwt om de wante, verliest de wante, en houd de Dante. Want als de wante is verteert, dan blyft de dante by den haerd. Dit is een oud spreekwoord, waar toe men rym gezocht heeft naar den kreupelen trant van dien tyden. Wat het zeggen wil, leert de ervarentheid menigmaal, ook in onze dagen. *Dante* was in de oude taal een malloot, of gekkin, van 't oude *danten, ineptire*, zich mal aan-

stellen, bekent by Kilianus. Ziet daar van de Fakkel, blandz. 60. *Wante* is een handschoe, die dan gestelt word voor kleeding in 't gemeen. Dit wierd ook gezegt: *Die een doetje trouwt om haar goedje, verliest het goedje, en houd het doetje*. 't Moest doch rymen. *Doetje* zal verbogen zyn van *Doesje*, een zottinnetje. Ziet het spreekwoord: *'t Is een dooze*. Dikwyls worden de *s* en *t* verwisselt. 't Was dan, *Om haar gelleken, niet om haar velleken*. Zy zyn dieshalven zo qualyk niet bedagt, die zeggen: *zy wilden liever een verstandige in haar bloote hemd, dat zulk een doetje in een felpen tabbaard hebben*. Maar aan de andere zyde geld ook dit spreekwood: *Die een' zot trouwt om zyn kot, verliest het kot, en houd den zot.*

Het vragen staat vry, maar 't weigeren staat'er by. Was dat geene waarheid, de vryers zouden zo veele blaauwe scheenen niet loopen. En hoe kreeg men dan, door *gaat voor by* te zeggen, stoute bedelaars van de deur?

Hy ligt achter. Dit zegt men van ymand die verschoven word, en wien andere voorgaan. *Daar meerder man komt, moet minder man wyken*. Ziet Jak. 3. 2. Ziet dat op *achter de bank werpen*? dat eene versmaading en verwerping uitdrukt. Of ziet het op die met bollen om 't dichtste naar eene pin schieten? Die dan dichtst daar by ligt, wint het spel. Ik gis liefst het laatste.

Als de Bruid is aan de man, dan wil'er elk an. Zy is dan gewilt vleesch, wanneer zy gewilt is. *Doch die 't geluk heeft, leid de Bruid te kerke*. Men past dit

ook toe op andere dingen. Vraagt men my, wat onderscheid is'er tusschen een Bruidegom, en een vryer die een blaauwe scheen liep? Ik andwoorde: Juist zoo groot, als tusschen ja, en neen.

Een goed houwelyk zal 't al betalen. Hier mede vleyen zich lichthertige spilpennigen, maar niet zelden bedriegt hen deze ingebeelde hope. Een goed- houwelyk, dat slechts om geld aangegaan word, is ook zelden een goed houwelyk. Zo geraakt de gulde vryheid aan een gouden band. Maar 't is ook een spreekwoord: *Land koopen, en een goed houwelyk doen, gebeurt niet alle dagen*. Doch de ouden zeiden insgelyks: *Aan zakken te binden, en houwelyken te maken, kan men zelden eer behalen*.

Hy meent dat hy goud zal drinken uit een horentje. Dat wil zeggen: *Hy beeld zich goude Bergen in*. Ziet dat horentje op den hoorn van overvloed? Of op die horens, welke ouwelinx voor drinkvaten gebruikt wierden? Ziet het Vervolg der Fakkel, *in Kornuit*. Men zoekt noch naar den Philosoophschen steen, om drinkbaar goud te konnen maken. Doch alleen de *adepti* (dat is, die 't verkregen hebben. Maar wie zyn ze?) vinden dien. 't Was jammer, dat *Midas* die konst niet wist. Doch een gouddorstige zou geen horentje, maar eenen horen zo groot als het Heidelberger wynvat, begeeren. *Auri sacra fames*. Dat is een honds- of liever wolfs- en gierhonger.

> ;*Geen goude Zondvloed, noch geen stroom van hemelvlesschen,*
> *Zou magtig zyn den dorst van goudzugt ooit te lesschen*.

Zy zyn gestoryt. Dus drukken de boeren uit, zy zyn ter ondertrouw in de *Consistorie* of kerklyke Vergaderplaats, geweest. *Gestoryt* is *geconsistoryt*, als *gekerkert, gehuist*; enz.

Pyp op, Roelken, de Bruid gaat meê. Dit is een oud spreekwoord, genomen van de oude gewoonte, byzonder by de boeren, dat een speelman, die op eene zakpyp, fleuit, of schalmei blies, voor de Bruid ging, om haar naar de kerk ter trouw, en van daar naar de bruiloft te leiden, vergezelschapt van haare speelgenooten. Daar op zag ook dat oude spreekwoord: *Aan den Bruidleider kent men de Bruid*. Men past dit boertig toe op ymand, die iets aanvangen moet.

Een vuile Bruid behoeft veel opschikkens. Schoonheid brengt haar eigen verçiersel mede; maar lelykheid moet 't geen de natuur weigert, alleen in de optooisels zoeken. Men past dit op diergelyke dingen toe, die geblanket en bemantelt moeten worden. Doch men vind maar te veel opschikkers van vuile Bruids, advokaaten van quaade zaaken, die *een duiveltje tot een Engeltje, in schyn, weten te maken. Dic, Quintiliane, colorem. Strykt 'er een verwtje aan*. Maar *des nachts zyn alle katten graauw*.

De Bruid de kroon opzetten. Dit is van een zeer ouden oorsprong. Kroonen waren onder de voornaamste hoofdçieraaden der maagden, Jes. 3: 20. Maar op haaren bruidlofsdag waren zy allerkostelykst en çierlykst opgepronkt. Jerem. 2: 32. Zo was 't ook met de Bruidegoms. Jes. 61: 10. Dat insgelyks

die dan eene kroon droegen, die van des Bruidegoms moeder, zo ze'er was, opgezet wierd, schynt te blyken uit Hooglied 3: 11. Maar de maagden of speelgenooten der Bruid moesten haar optooyen. Psalm 45: 12. Hier toe behoorde mede het opzetten der maagdekroon. Dit aaloud gebruik is, gelyk meer andere, noch onder ons gebleven. Doch dikwyls is niet al te wel op ymand, om zyn doen of taal, te vreden, die tot hem zegt: *Gy zet my een schoone kroon op 't hoofd*, vermits *hy met die huik niet wil te kerk gaan*.

De Bruid bestrooyen. Dat geschied wanneer zy t'huis geleid word, op dat de weg met bloemen, en diergelyke dingen, bespreid zoude zyn. Ook dit heeft een zeer ouden oorsprong.

Als de Bruid is in de schuit, dan zyn de beloften uit. Zo gaat het met veele, wanneer zy door goede woorden en beloften hun oogmerk bereikt hebben. Dan word *Hertje lief* wel, *jou verken*. De ouden zeiden dus ook: *Een mans leugen is een vrouwen troost*. Maar is mede het tegendeel niet wel waarachtig?

't Is nieuwe liefde; de korstjes kraaken noch. Dit zegt men boertende van liefde, daar *'t nieuwtje noch niet af is, terwyl de speelman noch op den vloer zit*. Versche korstjes zyn hard en smaakelyk; maar haast plegen die week te worden, als zy wat verouden. 't Is ook een spreekwoord: *Gedwongen liefde en waterverwe gaan ras af*.

't Zal wel zoeten. Dat wil zeggen, 't zal wel afzoeten, de zoetigheid en 't nieuwtje zal'er wel afgaan. Dus zegt men ook: *'t Zal wel koelen, zonder blaazen*.

De vriendschap moet niet slechts van de eene zyde komen. De eene vriendschap, liefde, en vriendelykheit verwekt of beandwoord de andere. *De vrienden moeten twee zyn*. Zoo moet het ook in 't byzonder by echtgenooten wezen.

De eene vriendschap is de andere waardig. Dit steunt op de redelykheid. *Wanneer de eene hand de andere wascht, dan worden ze beide schoon*. Onlangs las ik in een latyns boekje van den ouden Paapschen schryver *Johannes Beleth* 't geen ik hier vertaale: *Het is op te merken, dat in veele gewesten de vrouwen op den tweeden dag na Paschen haare mannen slaan, en wederom haare mannen haar, op den derden dag. Gelyk het den Roomschen knechten geoorlooft was hunne meesters in december straffeloos te beschuldigen*. (Hy had een klokje van de *Saturnalia* hooren luiden) *'t Geen zy daarom doen, op dat zy toonen, dat ze malkanderen onderling moeten tuchtigen*. Zekerlyk deze reden is gewigtiger, dan die gemeld word in het spreekwoord:*Om tydverdryf sloeg de man zyn wyf*. Was dat niet zoet en stichtelyk Pascha houden tusschen man en vrouw, als met eene Muskovische liefde: 't Was dan, *Zoo goed wederom, lap om leêr, elk zyn beurt. 't Was nooit zoo dieren tyd, of de eene slag was den anderen waardig*. Doch 't gebeurt nu wel, dat zulke verbeteringen juist niet uitgestelt worden

tot den tweeden of derden Paaschdag, maar slechts tot den naasten Dingsdag, of Donderdag, als'er getwist word en gedondert. Het gezegde van *Beleth* vind men ook by *Durandus*, met noch andere omstandigheden, in zyn *Rationale*.

De vriendelykheid ziet men hem ten oogen uit, als den beul de barmhertigheid. Dit zegt men schertzende van een stuurschen zuurmuil. Daar mede komt overeen: *Hy ziet als een stier*, wiens oogelyntjes niet al te lodderlyk staan.

Zy is de beste zuster niet. Dat wil zeggen, zy behoort niet tot de vrouwen, die *zonder hoofd*, of *blind en doof zyn*. Maar hoe komt *zuster* hier te pas? Ziet het op de geschiedenissen van Abraham, en Isaak, die uit vreeze hunne vrouwen zusters hieten? Genes. 12. 18. 20. 2 en 26. 7. Of speelt het op de Bagynen in een klooster, die men *zusters* noemt? Dan wil het zeggen, zy is de beste bagyn niet, hoe zeer die voor heilige maagden willen aangezien zyn. De ouden wisten al te zeggen: *De Paapen, Nonnen, en Bagynen, zyn niet zo heilig als zy schynen*. Dat dit de meeninge is, blykt uit het gelykluidende spreekwoord: *Zy is de beste Juffer niet*. In adelyke kloosters dragen de Bagynen den naam van *Juffers*, voor dien van zusters. Ik denk dat ook daar toe behoort, *Juffer uit den mond spreken*, dewyl zulke om haare gewaande heyligheid zeer opgeblazen, en stoutsprekende plegen te zyn. Zulk eene is echter *de beste die in haar vel steekt*.

't Is een Xantippe. Zo is de zoetaardige gemaalin van Socrates tot een spreekwoord gebleven; en heeft haaren naam aangeërft, aan die haare zeden volgen. Dus noemt men zulk een *zoetertje* en *Engeltje* eene *Xantippe*. Gewisselyk het spreekwoord der ouden had, naar zommiger oordeel (waar aan ik dat late: want nooit heb ik dit aan myne vrouw ondervonden.) al wat grond: *Een boos wyfs kop is 't slimste weêrshoofd*. Daar uit voorzag die wyze natuurkundige, wat storm'er zoude opryzen, al wist men doe noch van geen weêrglas.

't Is een verken van een wyf. Dat wil uitdrukken, zy is een wyf als een verken; of een wyf dat een verken is, te weten, in morssigheid, knorren, enz. Zo zeggen de Latynen; *Est monstrum hominis*, 't is een monster van een mensch. Doch men kan die uitdrukking ook dus verstaan: 't is een verken, dat aan een wyf toebehoort. Zo is dan die spreekwyze dubbelzinnig. 't Is niet onnatuurlyk, zo verkens van moeders, ook verkens van dochters hebben, om dat zy dochters van verkens zyn. Het heilig Bibelwoord zelf brengt dit aaloude spreekwoord by: *Zo de moeder is, is haare dochter*. Ezech. 16: 44. Op die zelve wyze zegt men ook, '*t Is een man als een wereld*, Wil dit zeggen, 't Is een groot man? of, 't is een man, in wien men alles vind wat tot een man behoort, gelyk de wereld alles begrypt. Meent men 't eerste, dan is die vergrooting meer, dan van een muis een olifant te maken. Doch *de mensch is een kleine wereld*.

't Is voor een morssig wyf een goede verschooning, dat zy een jong kind heeft. Men weet dat jonge kinderen hunne moeders al dikwyls bespuwen en bedeisteren, zo dat zy vry wat te kuischen, te vagen, te wasschen en te plassen hebben. 't Is daarom een spreekwoord: *Wie heeft zyne moeder niet bek...?* Ziet'er dan eene morssebel uit haaren aard vuil en ongehavent uit, zy kan de schuld op haar klein kind leggen. Maar wat beduid *Morssebel*? Is zy de zuster van *Teutebel*? Ziet daar van de Fakkel bladz. 374. Of is 't *Morssebil*? *Bil* vind men meer in diergelyke naamen, b. v. eene *stoutebil*, een *klikkebil*, verbastert in *klikspil*, enz. Maar dan is *zindelyke Neeltje* geen morssebil, want het spreekwoord zegt: *Zy schuurde haar billen met biksteen*.

Quaad ei, quaad kieken. Dit is gevormt van 't Latynsche, *Mali corvi malum ovum*. Van eene quaade raaf komt een quaad ei. 't Ei is naar 't hoen, en 't hoen naar 't ei. Van arenden komen geen uilen. *'t Appeltje smaakt boomig*, of *naar den boom*. Hier om zeggen onze gewaande wyshoofden: *Meent gy dat ik van een uil gebroed ben*?

Geen zo quaade moeder, of zy had geerne een goede dochter. Zo aanminnig is de deugd, dat ze ook haare haaters wel kan bekooren, zo dat ze daar van geacht en geprezen word. *Virtus laudatur & alget*. De deugd word geroemt, en niet geoeffent. Vergelykt Num. 23: 10. Doch 't is ook waarheid: *Rasse moeders hebben leuye dochters*. De

reden is, om dat zy 't werk vaardig zelf doende, de dochters tot ledigheid gewennen.

Zo lang de vrouw wascht, krygt de man niet een goed woord. De reden is, dan heeft zy de handen vol werk, en wil niet gemoeit zyn. Dit wist die man, welke zeide, *Als myn vrouw wascht, dan ga ik stryken.*

Ik ben bly, de korf is reê. Dit spreekwoord word dikwyls gehoort, en daarom mag men my met geene reden misduiden, dat ik den oorsprong melde. Hier van is deze kluchtvertelling. Een mandemaker had langen tyd gevlochten aan een korf. Eindelyk wierd die voltooit; en hy wilde, dat zyn wyf deze woorden zou spreken tot betuiging van blydschap. Zy weigerde dat. Hier over vielen hevige woorden, en deze rezen tot slagen. Een Edelman quam juist voorby, en hoorde beider klagten, en de reden van dat slaan. Hy gaf daar op den man gelyk, om de koppigheid van dat wyf. Als hy t'huis quam, vertelde hy aan zyn vrouw dat geval, en hoe hardnekkig dat wyf was geweest. Deze Gemaalin koos haare zyde, en zei: de vrouw had gelyk: ik zou dat ook niet gezegt hebben. Hier uit ontstond tusschen die beide zulk een twist, dat het mede op een tweegevecht uitquam. *Is't niet waar, 't is wel gevonden*, zeggen de Italiaanen. Doch de eer en dank van deze vinding komt my nie toe. Ik ben slechts verteller van dat ik gehoort heb, in 't verklaaren van dit Spreekwoord, en houde my onzydig in dit geschil.

Wie heeft zyn moeder niet bekakt? Daar van hebben schoot en luuren blyken konnen geven. De liefde der moeders heeft haar van 't vagen niet afkeerig doen zyn. Men zegt van ymand, b. v. die *de galg bekakt heeft*: *Hy is ook al een lief kind op zyn moeders schoot geweest*.

Kleine kinderen hoofdzweer, groote kinderen hertzweer. Dit was een oud spreekwoord; maar de waarheid bevinden ook nu wel ouders, tot hunnen smerte. Wanneer de kinderen klein zyn, vereischen zy veel moeite en zorge, die de ouders 't hoofd wel eens doet rooken: maar oud, zyn zy door wangedrag menigmaal tot schandvlekken, en hertenleed. *Zo trappen zy jong de moeders op den schoot, en oud op 't herte*.

Als Paschen op een zondag komt, is elk een kind van zyn eigen vader. Dit gaat ook vast van die op Vrouwlichtmisdag geboren zyn, al *heeft'er wat van Sint Anna ondergeloopen*. Ik zou twyfelen, of men zulk een vasten staat kan maken op de waarheid van dat andere spreekwoord: *Die geen katten lyden mag, zal geen schoone vrouw krygen*. Maar een ander spreekwoord zegt: *Daar goede azyn is, plegen quaade vrouwen te zyn*. Zou 't zyn, om dat die zuurmuilen *zien, als of zy den azyn gepacht hadden*, en zuur veroorzaaken? Ik laat de verdere naspeuring over aan natuurkundigen: gelyk mede van dit spreekwoord; *'t Is gezond in 't vuur te pissen*.

Vuil water bluscht ook brand. Anders zegt men: *Vuil water lescht ook dorst*. Dit spreekwoord word toegepast op ontuchtige, die by mottige en lelyke hoeren loopen; zelfs wel zulke, die t'huis fraaye en deugdzaame vrouwen hebben. Deze verdienen van de jongers met drek begooit te worden.

Nederduitsche spreekwoorden.

V. Vyftig.

't Is evenveel hoe 't kind heet, als het maar een naam krygt. DIt zegt men van iets onverschilligs. Maar *men geeft het kind* ook wel *een anderen naam*, als het onder den eersten niet aangenaam is. Zo geeft men iets een anderen glimp, of voorwendzel. Doch *'t is de oude Monik, onder een nieuwe kap*. *Een ziek wyf, of een kranke vrouw*. De Joden, om geen verken te noemen, zeggen: *dat ding*. Maar niettemin blyft een verken *een vogeltje dat men in ons land zwyn heet*. Dus zegt men, om geen *pest* te noemen, de *zwaarigheid*, of *de ziekte*, by uitnementheid; en ook wel *de gave Gods*, om dat God die zonderling toezend. Vergelykt 2 Sam. 24. Van zeldzaame naamen hoort men wel: *Daar is geen Droes in de hel, die zo heet*. Men zegt van die in een quaad gerucht is: *Hy heeft een quaaden naam. Quaade naamen stichten niet, zei de voorlezer, en sloeg die hy niet lezen kon over. Die verken heet, moet in 't kot*. Doch *lieve kinderen geeft men lieve naamen*.

N. N. Dus word geschreven, wanneer men ymands naam en toenaam niet weet. Dan beduid dat, *Nescio Nomen*, ik weet den naam niet. Anders alleen N: *Nescio*, ik weet

het niet. Zo schryft men ook, wanneer men om redenen ymands naam niet uitdrukken wil. Dan is 't, *Nemo Nominatus. Niemand genoemt, niemand geblameert*. *Vroome man, trek het u niet an*. *Die niet besnot is, behoeft zyn neus niet te vagen*.

Aan den Van kent men den man. Dat is, aan den toe- of bynaam, vermits de voornaam aan veelen gemeen pleegt te zyn. Maar waarom word die een *Van* geheten? De reden is, om dat van ouds dus wierd uitgedrukt, van wat vader, of vaderland ymand was; wiens eerste nu meest buiten gebruik gekomen is, uitgezondert by de huislieden. Zo is *Jan Pieters* verkort van *Jan Pieters zoon*, voor *Jan de zoon van Pieter*. Het laatste van 't geboorteland, of de plaats, is ook in groote verwerring geraakt. In veele toenaamen is noch *van*, b. v. *Jan van Leiden*, *Klaas van den hoek*, enz.

Is van 't zelve ras. Dat wil zeggen, van den zelven oorsprong en aard. Maar wat betekent *ras* in dien zin? 't Is verbastert van het Fransche *race*, gesproten uit het Latynsche *radix* een wortel. Daar uit komt de geslachtsboom voort.

't Zyn al een moêrs kinderen. Dat is, van 't zelve gebroedzel, van 't zelve soort. Dus zegt men: *Hy heeft een aardje naar zyn vaêrtje*. *Zo moêr, zo dochter*. *Muis is de moêr: zy hebben alle steerten*. *Katten kinderen muizen geern*.

Vogels van eener veêren vliegen graag zamen. Dit blykt uit de ervarentheid. *Soorte by soorte*. *Uilen vliegen met geen bontekraayen*. *Gelyk zoekt zich, gelyk vind zich*. *Maar daar men by verkeert, word men meê geeert*. *Men ziet aan de veêren wel, wat vogel hy is*. Doch ook, *Daar men meê verkeert, word men van verkeert*. Zite Spreuk. 1: 10– en 22: 24.

Hy is van die, of die kabale. Een kabale is een bende of rot van zulken, die met driftige zydigheid eene streng trekken, 't zy in t'borgerlyke, of in 't kerkelyke. De Joden noemen hunne mondwet *kabbala*, dat is, overlevering, om dat ze uit overleveringen der ouden bestond. Even voor de tyden des Heilands had men te Jerúsalem de twee beroemde Leermeesters, *Hillel*, en *Schammai*. Deze waaren beide Phariseën, doch zeer verschillig in leerstukken. Beide namen zy tot hunne gronden overleveringen der ouden, die wel geheel strydig waren. Elk van deze had een grooten aanhang, die tegen elkanderen zeer hardnekkig en hevig was; 't geen dikwyls uitborst tot handdaadigheden. Zo was dan de eene gehecht aan de *kabbala*, of de overlevering van *Hillel*, en de andere hield het met Schammai, en zyne overlevering, of *kabbala*. Ik twyfel niet, of daar in ligt de oorsprong van ons spreekwoord, door overbrenging. Men legge my anders eens uit, wat het woord *kabale* hier uitdrukt. Te denken op eene *kabel*, die uit strengen bestaat, is te ver gezocht.

Zy zyn kaaren, als de duim en voorste vinger. Korter zegt men dat, *'t Is vinger en duim.* Dit past men toe op twee zeer groote en gemeenzaame makkers, die overeenkomen en t'zamendoen, gelyk de duim en voorste vinger aan de hand. Van zulke zegt men ook; *'t Zyn twee handen op een buik*. *De zool houd het met de schoe*. Maar wat zyn *kaaren?* Speelt dat op 't Latynsche *carus* lief? dan zoude het zyn lievelingen? Of is 't *kaaren* uit *aer*, verkort van *ander*, als in *malkaeren*, daar een *k* voorgeklampt is, uit *geaeren*, gelyk *gebroeders gezusters*. Dan zoude *kaer* zo veel zyn als *alter ego*, een ander ik; 't geen eene zeer nauwe vriendschap beschryft.

Daar men meê verkeert, word men meê geeert. Dat is, men verkrygt de zelve eere, als onze medemakkers, vermits uit die verkeering onze aard blykt. Even zo zeiden de ouden: *Men acht een' man naar zyne gezellen*. *Daar vliegen geen kraayen met oyevaars*. *Die zich met het draf mengt, dien eeten de zwynen*.

Gezelschap doet doolen.Dus worden menige verleid, en dit ondervond de waard van Byleveld, doe hy meê naar de galg slenderde. *Goede gezellen zyn quaade leidslieden*. Lichtmissen wierden van de ouden *goede gezellen* genoemt. Maar voor al, *Als de herder dwaalt, dan dwaalen de schaapen*. Ziet Spreuk. 1: 10–.

't Is al boter uit eene kern. Dat w zeggen, daar is geen onderscheid in, 't is al een slag. Hier mede komt over een: *'t Is al een pot nats*. *Zy zyn alle met een sop overgoten*. *'t Is boter tot den bodem*

toe. De ouden zeiden: *Boterken voor, boterken naar, doet den man leven honderd jaar*.

't Is een Grovianus. Dat is, een dommedaris, een grove en ruwe kinkel, een plompe vlegel. Aan *Grovianus* en *dommedaris*, uit grof, en dom, heeft men, om te lachen, een steert gehangen, die naar 't Latyn zweemt. Dus heeft men uit het Latyn, een *stultus*, een *quidam*, enz.

't Is een buffel. Een buffel is een dikhuidig lomp beest. Dit word tot een smaadnaam op een onbescheiden plompen schoft toegepast. Zulke gauwaards verschillen niet veel van ezels, en zyn aan de bokken vermaagschapt. Ouds tyds droeg men zeer gemeen kolders van buffels leêr: maar nu steken ook veele dag en nacht in buffelshuiden, zo wel als in ezels, of bokken vellen.

't Is een ros bayaard. Dat wil zeggen, een groot lomp mensch. *Ros bayaard* was de naam van 't paard, waar op de *vier-Heems-kinderen* reden, als te lezen is in hunne schoone History. Diergelyke waren die van *Amadis van Gaulen, Valentyn en Oursson, Floris en Blanchefleur, Fortunatus beurs en wenschhoedeken*, en een geheele drekwagen vol van zodaanige juweelen, waar aan men menige uuren lezens plagt te besteden. De *Romans* van laater tyden behelzen niet meerder waarheid, maar grooter beschaafdheid. Onder deze grollige herssenspinsels tel ik niet het boekje van *Reintje de Vos*, geschreven naar den trant der fabelen van AEso-

pus: want dat behelst onder die schors goede staatkundige leeringen.

't Is een Sint Juin. Dus noemt men ymand, om hem te schelden voor een schynheiligen weetniet. Is die Heilig, gelyk voor heen de Goden der Egyptenaaren, in den tuin gegroeit? Neen; hy is verscholen onder een Françiskaansche kap. Het is broeder *Sint Juniperus*, een der geliefste medegezellen en volgers van den H. *Françiskus*: welke Serafynsche Vader (mag men zyne Legende geloven) nu in de Hemel zit op den stoel van *Sint Lucifer*. Deze *Juniperus* bedreef drollige zotternyen, en grillige fratzen, waarom de eene hem voor een grooten heilig, end de ander, met meerder reden, hem voor een quastigen nar hield. Men kan die lezen in de *Confirmitates S. Françisçi*, *Sint Françiscus Wyngaard*, en diergelyke schoone Katolyke boeken.

't Is een Sobes. Dit zegt men van ymand, dien men voor een onnozel slecht-hoofd aanziet. Ik twyfel niet, of dit *Sobes* zal met afkorting van 't hoofd, verbastert zyn van *AEsopus*, met wien de andere knechten van zynen meester Xanthus lachten, om dat hy eene zeer misvormde gestalte had, en ook, om dat hy het dragen van den broodkorf op de reize, verkoos voor zynen last, welke allengskens lichter zoude worden; terwyl de zwaarte van hunne pakken altoos de zelve bleef. Ten onrechte wierd hy dan van hen voor verstandeloos aangezien. Echter zulk eenen bedoelt dit spreekwoord.

't Is een talm. Dat zegt men van ymand, die zich zeer traag en handeloos aanstelt. Hier van is *talmen*, dat op langzaam en haperende spreken word toegeeigent. Maar wat drukt *talm* uit? Ik twyfel niet of't is *taallem*, voor *lamtaal*. Dat *lam* wel tot *lem* word, blykt by voorbeeld in 't woord *belemmeren*, voor *belammeren*, verlammen. Hier is dan eene omkeering in dit koppelwoord, gelyk in *stookebrand*, voor *brandstooker, quistgoed* voor *goedquister, spilpenning*, voor *penning spilder*, enz. Men zegt voor *talm* ook *talmer*; doch dan is'er de uitgang *er* aangehangen, die anders afgeknot is. Een *talm* is dan eigentlyk, die eene belemmerde tong heeft; doch 't word ook overgebragt tot de handen. Ziet anders de Fakkel bladz. 309. in *Talmen*.

't Is een doeze. Dus noemt men een dom vrouwmensch. Buiten twyfel is dit van 't oude *dase*, een zottin. Ziet het Vervolg der Fakkel in *Daas*. Voor *doeze*, zegt men door verbastering ook *dooze: 't Is een slechte dooze*, eene *eenvoudige sloor*, een *kiekenshoofd*.

't Is een onnozele Druif. Zo noemt men een slecht eenvoudig vrouwmensch. Maar wat overeenkomst heeft een *druif* daar mede? Zekerlyk geene de minste. Buiten twyfel, ('t geen echter vreemd is) heeft het gebruik dat verbastert van *duif*. Dus zegt men: *'t Is een duif zonder gal*, dat is, zonder arg of bedrog. Een duif is een zinnebeeld van oprechtigheid en eenvoudigheid. Matth. 10: 16. Maar men vind ook wel *duiven, die de pokken hebben*.

't Is een knorrepot. Dat is, een gemelyke grimmer. Maar hoe past *pot* in dit spreekwoord? Men spreekt van *knorrenhutspot*, die opgedischt word met een nabanket van *vuistlook, muilpeeren*, en *wafels*. Een pot vol daar van levert geen smakelyk onthaal uit, zo weinig als *drooge bokkingen*, *of stokvisch zonder boter*. In dien zin spreekt men ook van een *morspot*, anders *een morsbeuling*, die gevult is met morssery, en een *rochelpot*, die vol rochels is, en de zelve uitlevert. Maar waarom heet men zulk een *knorrepot* ook, *een moeyelyken pispot?* Is dat om verachting uit te drukken, dewyl den pispot de geeerdste plaats in 't huis niet gegeven word*?* De ouden zeiden van zulk een Ysegrim: *Hy moet van een quaaden aard zyn, die nooit vreugde zien mag*. Ziet Prediker 3: 4. Zy voegden'er by: *Men mag wel genoeglyk zyn, zonder arg*. *Dat jong is, speelt geerne*.

't Is een kykebyster. Dit is omgekeert van *bysterkyker*: gelyk *stookebrand* is van *brandstooker*. Zulk een is van *Yzegrims* nabestaande.

't Is een scheele wip. Dat wil zeggen, 't is een scheel leepoog. *Wip* is verbastert van *weep*. In de aaloude taal was *wepe* geween: 't geen men noch hoord in die uitroeping, *o wope!* Ziet daar van de Fakkel, bladz. 270. Zo is noch by de Engelschen *weeper* een weener. Die leepe, of loopende, en druipende oogen heeft, stort traanen, gelyk die weenen.

't Is een weêrwolf. Dit is een lelyke smaadnaam. *Weêr* ziet niet op de luchts gesteltheid, maar is te zeggen *wederom*. Eerst mensch, en dan weder wolf, door tovery, gelyk men ouds tyds plagt te beuzelen. 't Zyn dan wolfmenschen, of menschwolven. De Latynen zeiden: *Homo homini lupus*, de eene mensch is den anderen een wolf.

't Is een omgekeerde beer. Beeren hebben van buiten eene zeer hairige huid, maar die is aan de binnenzyde glad. Dit past men boertig toe op menschen, die van buiten wel effen vel hebben, maar daar de ruwe beerenhuid van binnen is. Hier toe behoort, *tieren en beeren*: dat is, door luidruchtig geraas en geweld zich aanstellen als een woest dier, en ongestuimige beer. Doch hier toe behoort niet, *'t Is een vuile beer*. Een *beer* is in dit spreekwoord het mannetje der verkens. Gelyk men dan van een morssig wyf zegt, *'t Is een vuil verken*, of *zog*, zo is een morssige vent *een vuile beer*. Maar *beersteker* is *bernsteker*. Ziet daar van de Fakkel, bladz. 22. Dus zoude ook de Hoogduitsche smaadnaam *bernhuter* konnen betekenen verkenshoeder, dat een der verachtelykste bedryven is. Anders neemt men dat voor *beerenhuider*, die op de ruwe beerenhuid ligt.

't Is een walbarken aangezigt. Dit zegt men van een lelyk bakhuis. Ik twyfel niet, of *walbarken* is verbastert van *wanbakken*, gelyk *baaivanger* van *beervanger*, en *hoddebek* van *houtenbek*.

't Is een quylbab. Dat is, 't is een kinderachtige nar. Een quylbab is een zeverdoek, dien men simpele menschen, en jonge kinderen voordoet. Dit *bab* is vermaagschapt aan 't Engelsche *babe*, een jong kind. Nu dat is afgeleid van *babbelen*, dat ook het kromtongen der kinderen beduid. Ziet de Fakkel, bladz. 15. Dit *quylbab* is van den zeverdoek overgebragt, tot dien men waardig acht hem te dragen. Dus zegt men ook: *'t Is zo zot, dat het quylt*. Daar na gelykt *babbeltaal*.

Zend den gek om raapzaad. Dat is, ontsla u van dien nar. Zo pleegt men zich ymand, die ons verveelt, wel quyt te maken, door hem met eene beuzelachtige boodschap uit te stieren. Zo *scheept men ymand ergens mede af*. 't Is dus ook een spreekwoord: *Op den eersten dag van April, zend men de gekken daar men wil*. Men zend *Heetendoentjes om gist en kneewater*.

Groote narren moeten groote bellen hebben. Dan is de zotskovel wel opgepronkt met *klinkklankkloria*, en zy zyn recht opgeschikt om in narrensleden te ryden. Groote gekken plegen zin te hebben in groote zottigheden, en die te bedryven. Dus blyft ook dat andere spreekwoord waarheid: *Een zot heeft geen bellen van doen*: *hy laat zich zelven genoeg hooren*. 't Was een oud Fransch spreekwoord: *Met le fol en banc, il branlera le jambe; ou dira quelque chant*. Zet den nar op een bank, hy zal de beenen over malkanderen slaan, of een deuntje zingen. Ziet Predik. 7: 5. Zy zeiden ook: *Un fol à fait un veu, de ne laisser en paix un feu*. Een zot heeft een

gelofte gedaan, dat hy een vuur niet zal laten stil liggen. Men kan op die narretekenen eens letten. 't Is insgelyks een oud spreekwoord: *Daar is geen gek zo eêl, of hy draagt groen, of geel*. Waarom die verwen de lievery der dwaazen zyn, konnen de wysgeeren beredentwisten. Maar *blaauw* staat al zo slecht te boek. Dus zegt men, *'t zyn blaauwe bloemen, 't is een blaauwe boodschap* enz. Wat is de reden? Doch 't is zo verborgen niet, waarom men loode kogels *blaauwe boonen* heet.

Ryke gekken verçieren de Stad: maar wyze mannen bestieren de Stad. Zekerlyk veele begaan groote dwaasheid door zich zelven uit te putten, en te verarmen, in 't bouwen van kostelyke huizen, enz. die niet zelden tot groot verlies ras weêr verkocht worden. Maar die eene Stad wel zullen regeeren, moeten wyze mannen zyn, Exod. 18: 21. Zulke zyn zelf tot çieraad van hunne Stad.

Zyn keuvel draait. Dat wil zeggen, *zyn kop draait, zyn hoofd maalt, zyn molen is door den vang.* Men kan die spreekwoorden nalezen. Ziet van *keuvel* het Vervolg der Fakkel, in *Kovel*. Hier toe is ook noodig, dat de gek op den schoorsteen sta.

't Is een knevel. Dit zegt men met verachting van ymand, gelyk men ook het woord *kerel* wel gebruikt. *Knevel* wil zyn een geknevelde, die *hair op zyn tanden heeft*, naar de mode der Zwitzers. Hier in stelden ook de Spanjaards geen

kleinen pronk, door die wel met pomade op te stryken. 'i Was al een spreekwoord by de Latynen: *Laureolam in mystaceo quaerere*. Even zo zeiden de aalouden *baard*, voor man , of eên man met een baard.

't Is Hans onvertzaagt. Dat is, een stoute dolkop, hoedaanige zich aanstellen, als of zy drie mans zeven armen wilden afhouwen, en een gantsch leger op de vlucht blazen. *Hans* is *Jan*. Ziet de Fakkel in *Hans*, en *Jan*. Van zulk eenen zegt men ook: *Hy speelt den onvertzaagden. Jan Durft niet* is een ander man.

't Is een pochhans. Dat is, een grootsprekende en roemende blaaskaak, een snorker, een groote schreeuwer. Het zelve is *pofhans*. Ziet daar van de Fakkel, bladz. 282. in *Poffen*.

't Is een Jan Hen. Dat zegt men boertig van eenen verwyfden, of die zich aanstelt als een wyf; anders gezegt *Jan Tryntjes*, of *Jan de Wasser*. Daar van is 't oude spreekwoord: *'t Is in huis een groot verdriet, daar 't hennetje kraait, en 't haantje niet*.

't Is een neet. Dat zegt men van ymand, die twistzuchtig is, en moeylyk te behandelen. 't Wil zeggen by verkorting, *hy is een netel*, dat is, netelachtig, die zich niet laat aanraken, *Kruidje roer my niet, vol haaken en oogen*. Maar tegen zulke netels vind men wel handschoenen. Ziet echter in dit *neet*, hoe de verbastering een netel in een luizen-ei ver-

andert: want daar voor zullen onkundige het verstaan. Dus noemen de Franschen licht blauw *bleu mourant*. Wy smeden daar van *bloemerant*; als ware het een duitsch woord uit *bloem* en *rand*. Zo is het fransche *lit de camp*, een legerbed, by ons verhoetelt tot *ledekant*, als ware het van 't duitsche *lid* en *kant*. Maar noch belachelyker is *Koetertje koet*. Ziet in 't I: Deel bladz. 338.

't Is een dwarspaal. Zo noemt men ymand, die als een paal aan andere dwars in den weg staat, en die ergens in belet, een onverzettelyk wederstrever, een *Johannes contra*, die alles dwarsboomt.

't Is een wildeman. Dat zegt men van een woest ontemmelyk mensch, een tweede Ismaël, Genes. 16: 12. Daar mede komt overeen, *zo wild als uit een bosch. Zy is zo wild, als ware zy met een trommel gevangen. Hy heeft een wild hair in den neus*. Van zulke was het oude liedeken: *Wilder dan wild, wie zalder my temmen?* Hier tegen is, wanneer 't te grof gaat; geen beter middel, dan zulk eenen wildeman voor een tyd op te sluiten in 't klooster van Sint Raspinus, of diergelyke plaatzen.

't Is een teek. Dit zegt men van een grooten vrek en schraaper. Een *teek* is een afkeerige soort van luizen, by de Latynen *ricinus*. Deze hechten zich aan honden, koeyen, enz. en zuigen die 't bloed af, naar de wyze der echels, zo dat ze daar van opgezwollen zyn. Dit past op zulk een gierenden gierigaard, volgens Spreuk. 30: 15.

't Is een biervlieg. Zo noemt men ymand, die gedurig in de kroegen op de Bierbank zit. Dit is ontleent van de vliegen, die naar 't bier dorstig zyn, maar daar in dikwyls verzuipen. Men zegt van zulk eenen ook: *'t Is een bierleers*. Ziet dat op 't ingieten van drank? Maar immers giet men geen bier in laarzen, maar door de keel in den buik. Men zegt ook: *Hy giet het in zyn leerzen niet*, en, *'t Is een bierbuik*. Hoe past dan die naam van *Bierleers*? Zoude wel gespeelt worden op het Buikleer, 't geen men dus vult?

't Is een dronken fun. Dat wil zeggen, *een dronken Fin*, even gelyk men zegt, *'t Is een dronken Lap*. De Finlanders en Laplanders zyn berugtigt voor groote dronkaards en bierleerzen; en daarom tot een spreekwoord geworden.

't Is een schurk. Zo noemt men een guit en snood mensch. 't Zegt eigentlyk een spotboef, van 't Latynsche *scurra*. Ziet de Fakkel, bladz. 334. Of 't kan behooren tot schudde.

't Is een schobbejak. Dat is een schurfde jakhals, een maat van *Ian Rap*. Ziet de Fakkel, bladz 326. Ziet daar ook van *hondsvot*, een vuile en verachtelyke smaadnaam, bladz. 147. in Hond.

't Is een schudde. Dat is, 't is een deugniet. Wil dit zeggen, hy is waardig als een klepel aan de galg te schudden en bingelen? Of ziet het op een bedelaar en luisbos, die geduurig schud

en scheukt, om zyne piooten te verzetten? Dan zal een *schudde* zeer na verwant zyn aan eene *scheuk*. Ziet de Fakkel, bladz. 485. Zoude men ook niet mogen denken, dat van dit *schudde* gevormt is *schudderik*, gelyk botterik, dooverik, enz. en dat daar uit versmolten is *schurk*? Anders kan *schurk* gebragt worden tot het Latynsche *scurra*, als even gezegt is. Men spreekt ook van een *schuddebol*; doch dat is een gebrek van oude lieden.

't Is een hangebast. Ook dit is een lelyke smaadnaam. Maar wat is *bast*? Een *bast* is een strop, en dus eigentlyk een *hangebast*. Wil het dan zeggen, ymand die waardig is aan zulk een strop opgehangen te worden? Maar *bast* beduid ook een buik, en word tot verachting voor een mensch gestelt, gelyk *balg*. Ziet de Fakkel in *bast*, bladz. 19. Een *hangebast* is dan een *galgeklepel*, een *ravenaas*. Hy heeft het beste gelaat niet, van wien men zegt: *Hy ziet'er uit, als was hy van de galg gedropen*.

't Is een smouterbolletje. Dat is, een mogelyke Broeder, die'er zo vet en smoutachtig uit ziet, als quame hy uit een olykan, of kaarslade gekropen, een *vetzakje*. Zo zegt men, een *zottebol*, een *raasbol*, enz. *Bol* is kop.

't Is een hinkedepink. Dus hoort men wel eenen manken beschryven van zyn hinken, of *hinkelen*. Maar wat doet *hinke* of *hinkel*, met den steert *de pink* achter aan? Dit is'er zonder zin overtollig aangeklampt, op dat het zoude rymen. Zo plagt men ouds tyds met veele Woorden te handelen, of verdub-

belde die met verwisseling der klinkletteren. *Hinkelde* is voor *hinkele*. Dikwyls wierd van de ouden eene overtollige *d* ingelascht, en dat is noch gemeen. Dus las ik in een oud geschreven gebedeboekje: *Dar gingestu an de beke Cedron, unde begundest te sidderende unde te bevende*. Daar gingt gy (*Jesus*) aan de beeke Kedron, ende begond te sidderen ende te beven. *Sidderende* en *bevende* is van *sidderene* en *bevene*, naar de oude Vlaamsche wyze. Ziet myn Oud en Nieuw achter de Fakel, bladzyde 9. snede 10. Gelyk *hinkeldepink*, zeide zy ok *hompeldepompel*, van *hompelen* uit *huppelen*. Ziet ook de spreekwoorden: *'t Was wik of wak*, in 't eerste Deel, bladz. 357. *Hy staat en wieuwwaauwt*, Bladz. 362. Dus zegt men: *'t Is liflaffery, tiktakken*, enz. Ziet de Fakkel, bladz. 211. en 375.

't Is een sleeplenden. Zo noemt men een log en loom mensch. Is dat om dat hy zyne lendenen als voortsleept, door gelyk een slek te post te loopen, of gelyk de ouden zeiden, *als een luis op een beteerde huik*? Of wil het zeggen, *'t is een slaplenden*? 't Komt op een uit, als *een ziek wyf, en een kranke vrouw*. Zulke dan hebben geen kragt in de lendenen, of zyn als of hen de lendenen gebroken waren. Dit gebrek is dikwyls te genezen met goede rotting zalf, wanneer de rug en lendenen daar mede wel gesmeert worden.

't Is een vent als een water. Zo spreekt men van een rap fluks karel. Maar hoe komt *water* daar te pas? Word'er iets onder verstaan? Of zinspeelt het op de vloeyende buigzaamheid, die aan het water eigen is, 't en zy de koude het styf en stram maakt?

Ik beken niet anders te konnen gissen. Hier aan is niet ongelyk: *Hy is zo zwak als een zweep*. Ziet van *vent* de Fakkel, bladz. 398. Men zegt ook van ymand die niet stil kan zyn, *'t Is een woelwater*. Die gelykenis is van water, dat uit zyn aard in gedurige beweging en gewoel is.

't Is een roervink. Zo noemt men een oproermaker, een stookebrand. Dit is ontleent van de vinken der vogelaars, die andere door haar gefluit gaande maken, en in 't net lokken. Dus spreekt men van een *lichtvink*, die gelyk de vinken steeds zingt en quinkeleert. Zo mede van een *luistervink*, en men zegt van een opmerkend toehoorder: *Hy luistert als een vink*. Doch *snotvinken* zyn van een anderen aard, en maken onder den neus haar nest, gelyk de zwaluwen onder de daken. 't Is *een kaale vink*, die wel gepluimt is. Daar zyn ook *sletvinken*, enz.

't Is een mande met rotte appelen. Dit past men toe op iets, waar in niet goeds is, zo dat'er geen keur van beter of erger valt te maken. Zulk *een verrotte appel kan een gantsche mand met goede bederven*. De ouden zeiden: *'t Is een hoop jaag-uiten, de beste van die is een guit. Hoe meer op den hoop, hoe quaader koop: 't Is een slecht rot, daar de droes de beste is*.

Nederduitsche spreekwoorden.

VI. Vyftig.

Hy trekt zyn oude schoenen weder aan. Dat is, hy hervat zyne voorige levenswyze, die hy afgelegt en verbetert had. Hy gaat weder zyne oude gangen. Vergelykt 2. Pet. 2. 19– Die oude schoenen waren uitgedaan en weggeworpen, doe zy nieuwe aantrokken: maar de sloffen zyn van zulke weder opgeschommelt. De oude zeiden: *'t Is lichter, zyn oude schoenen te verwerpen, dan zyn oude zeden*.

Hy is zo gemaakt, hy moet zo versleten zyn. Dit zegt men van ymand, die styfkoppig blyft by zynen ouden trant, en zich niet laat veranderen. 't Is *semper Johannes in eodem. 't Is de oude knegt. Hy slagt den koekkoek, hy zingt al den ouden zang*, gelyk *de ezels het oude pad gaan*. Dit is quaad in 't quaade. Vergelykt Psalm 55: 20. Zulke bezems worden schrobbers. Dus zegt men van ymand, dien men altoos ergens voor aanzag: *Ik heb hem daar voor versleten*.

Hy maakt het te bont. Het zelve is, *te grof, 't gaat buiten de schreef, 't raakt kant noch wal*. Maar wat wil dit *bont* zeggen? Ouds tyds plagten bonte klederen het grootste cieraad te zyn. Vergelykt 2. Sam. 13: 18. Die het dan te bont maakte, schikte

zich op boven zynen staat. Hier op kan het spreekwood wel zien. Daar toe behoort *kakelbont*, dat is, gespikkelt met allerlei verwen, gelyk de kakelende hoenderen. Bekent is het schootliedeken, 't geen van onze aaloude bestemoeders, door eene getrouwe en onafgebroken overlevering, tot haare nanichten gekomen is, en waar mede noch zo menig kind, onder 't schokken op de knyen, vermaakt word:

Alzo ryen de Heeren
Met hun bonte kleêren.
Alzo ryen de Vrouwen,
Met haar bonte mouwen. enz.

Ziet daar ook aan dit zoete deuntje eenig licht toegebragt. 't Is een oud spreekwoord: *Een blind man is een arm man, al had hy bonte kleêren an*: Evenwel 't gaat met veele: *Bont om den arm, yl in den darm*. Zy moeten mooi opgeschikt zyn, al zouden zy dat optooizel uit den buik verspaaren, en met lobben om den arm zonder hemd loopen. Dus is 't, *Boven bont, onder str:..*

Hy speelt den bonten hond. Dit komt overeen met, *Hy speelt den gebraaden haan*.Men overwege of dit geen opzicht heeft tot het naast voorgaande spreekwoord. Anders van waar dit spreekwoord opgekomen is, kan ik niet gissen. Mogelyk is 't uit een vergeten geschiedenis, of fabel. Maar van ymand, die alles verzocht heeft, zegt men: *Hy heeft voor haas en hond geloopen*.

Hy is zo oprecht als een bokshoren. Dit wordt schertzende toegepast op eenen schalk. De

bok heeft geen rechte, maar kromme achterwaards gebogen hoornen. Dus zegt men ook: *Zo oprecht als een hoefyzer*.

Hy is de uil. Dat wil zeggen, hy is het voorwerp van bespotting, men houd hem voor den zot. Zo word de uil geplaagt van de andere vogelen. Maar *de uil te zyn*, beduid ook wel bedrogen te wezen, en zyn oogmerk te missen. Dus zegt men van eene mislukte zaak: *'t Is een uiltje*. Na de reden kan men gissen. Zou 't niet zyn, om dat men de uils kiekens voor de wyste niet acht? Maar ziet het spreekwoord, *'t Is een uil*, in 't eerste deel, bladz. 205. Met dit laatste komt over een: *'t Is in de vinken geloopen*. Hier toe behoort: *Die 's zomers gaat jagen, en 's winters gaat vinken, dien zal het vleesch in de kuip niet stinken*.

't Scheelt veel, een voet op een neus. Dit zegt men boertende, wanneer van maatverschil gesproken word. Men meet dien gevel zelden met voeten; of 't moest van Nebukadnezars beeld, en zyne wedergaden zyn.

Koussen die 't water keeren, zyn zo goed als leerzen. Dit word boertig gezegt, gelyk: *Ik zou zo lief water drinken als wyn, zo het maar dien smaak had. De rijke lieden hebben 't meeste geld. Aan de Stads poort vind men de eerste huizen. Men kan dat zo niet zeggen zonder spreken*.

Zy is zo rein als een vischben. Door deze gelykenis drukt men schertzende, om te

lachen, het tegendeel uit, gelyk in: *Zo zuiver, als een duif, die de pokken heeft. Zo klaar, als een gortig verken*. Dus zegt men van ymand, die niet hooger groeit: *Hy wast als de rype gerst*. Zulke gelykenissen om te lachen zyn'er veele.

Dit is zo afgrysselyk, dat het een wild zwyn de borstel zou doen te berge staan. Dit word schertzende gezegt van iets, waar mede men als een beuzeling boert. Diergelyke spreekwoorden zyn'er meer, By voorbeeld: *Hy beeft als een loode deur. Hy is zo beschaamt als een paard, dat de kar omgeworpen heeft. Hy schreit van twaalf uuren, tot den middag. Hy zou niet lachen, al sloeg men hem op den mond*.

Recht moet recht zyn, al zou men malkanderen in riemen snyden. Dit zegt men boertende. Maar *summum jus est summa injuria*, 't hoogste recht is 't hoogste onrecht. Bescheidenheid, en vredelievende toegeventheid, moet ook plaats hebben. Dus zegt de wyste Koning, Pred. 7: 16: *Weest niet al te rechtveerdig*. Hy voegt'er by 10: 17. *Weest niet al te godloos* enz. Want zulke brengen het zwaard of den strop des beuls over zich. Doch ook dat spreekwoord is niet zonder grond: *Was'er geen recht, wy aten malkanderen de ooren van 't hoofd. Niemand is boven 't recht gewassen*. De Hoogduitschen hebben dit spreekwoord: *Vroom; doch niet al te vroom, op dat men ook door de wereld koom'*. Dit behaagt zeer wel aan *die 't zo nauw niet nemen*. Maar niemand kan al te vroom zyn. Op die wyze

word om te lachen gezegt: *De ouden moet men eeren, al zou men ze met stokken slaan*.

Dien men een rib uit het lyf haalt, is wel gedwongen te schreeuwen. Hy zoude zekerlyk al zeer hardvochtig moeten zyn, die dan niet *schreeuwde als een mager verken*, en *geen ach! noch wee! zeide*. Zommige schreeuwen wel van een muggebeet. Ja! daar zyn'er, die *schreeuwen eer zy geslagen worden*. Dit hoort men wel van die aan 't pynlyk voeteuvel liggen, wanneer men hun bedde nadert. Gemakkelyker *word een duig uit het vat gehaalt*, van die den wyn door drinken een duig breed doen zakken.

Een groene Kersmis maakt een witte Paschen. Dat is, wanneer op Kersmis de velden groen zyn, pleegt men laat in 't voorjaar winterweêr te hebben, zo dat het wel op Paschen sneeuwt. 't Was ook een oud spreekwoord: *Nooit Maart zoo goed, of zy sneeuwde wel vol een hoed*. Diergelyke spreukjes hadden de oude veele, waardigh achter den boeren Almanach gedrukt te worden. Dus zeiden zy: *Snee op slik is den derden dag dik. Dat voor Kersmis vriest, doet geen afslag. Sinte Andries heft op, en het vriest. Het laat niet af voor Vrouwlichtmisdag*. Te weten, wanneer de vorst op Sint Andries dag had aangevangen. *Sint Matthys werpt den eersten steen in 't ys*, dat is, op zynen dag begint het te dooyen. 't Moest doch rymen op den ouden trant, hoe ongerymt het was. *Een regentje onder de Misse, is de geheele week wisse*. Maar vaster gaat: *'t Avonts rood, 's morgens water in de sloot*. De ouden zeiden ook: *Koggemeeuwen aan land, onweêr aan strand.*

Hoe wankeler wind, hoe vaster weêr. Koele Mey en nat, veel koorens, en een vol vat. Van een natten oogst quam nooit duuren tyd. Brouwers bidden om goeden, bakkers om duuren tyd. Verschot van zulke voortekenen is hier achter.

De tyd mogt komen, dat de koe haaren steert zoude behoeven. Naamelyk te zomer, om de vliegen, als die haar quellen, te verjagen. Zo kan 't geen nu geenen dienst doet, op anderen tyd wel te pas komen. *Kalfje spaar uw hooi, de winter is lang*. De kabel op den zolder kan daar na dienst doen.

't Is een Kardinaals kop. Dit zegt men van eenen gewortelden stomp, dien men aan 't vuur legt. Dit speelt op het hoofd der Kardinaalen, met hunne breede hoeden, en hangende quasten. Deze, gelyk ook een kersblok, maakt des winters een goed vuur.

Een bontekraai maakt geen kouden winter. Als 't een koude winter zal zyn, plegen veele bonte kraaijen daar van voorboden te wezen; doch op eene slaat men geen acht. Dit word op andere dingen toegeeigent. Zo maakt *een verkenshair geen kleêrborstel, en eene pluim geen bed*. Een Aristarchus beneemt aan Homerus zynen roem niet. *Een is geen*. Doch dit laatste zoude geen regel zyn zonder uitzonderingen. Door eens te steelen, is men altyd een dief.

Een schoone dag maakt geen zomer. Dit blykt in den Maart, als daar op straks de Maartsche

buyen komen. Zo *maakt* ook *eene zwaluw de lente niet*.

't Is vroeg genoeg, om een quaaden dag te hebben. Hier mede plegen zulke, die wat lang aan de leuyaards ziekte bedlegering zyn geweest, zich te verschoonen, om dat ze de pluimen niet eer verlaten hebben. De kortste wintersche dag dunkt hen een jaar lang, wanneer 't op een arbeiden en zweeten moet gaan. Alle werkdagen zyn den leuyaard quaad. Maar hoort Salomo spreken, Spreuk. 6. 6. – Een knuppel is een zeer beproeft middel, om zulke den vaak uit de oogen te wryven. Op die wyze zegt men mede: *Quaade tyding komt altyd vroeg genoeg. Als die tyd komt, dan als dan. Niet ongelukkig voor den tyd*, zegt lichthart. 't Is een boertig spreekwoord: *'t Is noch vroeg in 't Gasthuis, de zieken slapen noch*.

Hy is'er meê bezorgt, als een arm man met den winter. Zekerlyk die gelykenis drukt geene kleine bekommering uit. 't Ziet'er 's winters zeer zuur uit voor ymand, die arm en berooit is, en niets heeft te dekken, te branden, *te eeten, noch te breeken*. Byzonderlyk als een goed aantal van broodelooze *naakte zwaluwen van kinderen* by een kouden haard zit en klappertand. Dit al te zaamen zyn gevolgen van een bevrozen beurs.

Te veel zorge breekt het glas. Wanneer men dat met eene al te beschroomde voorzigtigheid handelt, en nauwelyks durft aantasten, druipt

het wel eerst door de vingeren, of krygt een krak. Dit word ook toegepast op andere dingen. De Hoogduitschen zeggen: *Al te bezorgt, breekt het ys*, en, *Al te voorzigtig, valt in den drek*.

Roksken uit, roksken an, maakt een sterk man. Dat wil zeggen, 't bewaart de lyfs gezondheid, wanneer men zich dikker, of dunner kleed, naar den eisch van hitte en koude. Ziet spreuken 25: 20. 't Is waarheid: *Die zyn lichaam bewaart, bewaart geen rotte appelen*. Doch die maar een kaal rokje heeft, kan zich van dezen gezondheids raad niet bedienen.

Een gezonde kaalis is een ryk man. Zekerlyk *de gezondheid is een groote*, hoewel van de bezittters een onbekende en ongeachte *schat*, het waardigste lichaamelyk goed naast het leven, en zonder welke niets ons smaaken of vermaaken kan. Dit bevind men, als men ze verloren heeft, en in smerten quynt. Ziet Job 33: 19, 20, 21. Een gezond bedelaar is'er beter aan, dan een ziek Koning. Men kan egter op dien rykdom geen lyf-renten koopen, al schynt het dat men *op ymand een Kerk zoude bouwen. Heden rood, morgen dood. De kranke ligt op het bed, en de veege staat'er voor*.

Daar gaat menig Doctor achter den ploeg. Dit zal zien op het groote gilde der geneesmeesters: waar toe ook wel boeren, die achter den ploeg gaan, behooren. Bekent is de wedding van den Hertog van Florençen met zynen Hofnar. Dus was 't een spreekwoord by de Hoogduitschen: *Es ist nirgents kein alte hur, und*

spitzbub, er wilt ein artz seyn, dat is, Nergens is een oude hoer, en spitsboef, of die wil een arts zyn. Doch 't is ook waarheid: *Men vind meer raad, dan baat*. Hy vind'er zich gemeenlyk niet qualyk by, die de Keuken tot zynen Doctor kan gebruiken. Daar zyn'er echter, waar van gezegt word, dat ze *achter de keukendeur ziek hebben gelegen, of de kelderkoorts hebben*. Doch zulke zoeken *'t hair van den hond*, om'er dat op te leggen.

't Is een ziek wyf, en een kranke vrouw. Deze plegen in het zelve gasthuis ziek te liggen. Men past dit boertig toe op dingen, tusschen welke geen of weinig onderscheid is. Dan *baart keur geen angst*.

Ymand den pols tasten. Dit geschied van medeçynmeesters, om de lichaams gesteltheid te vernemen: maar 't word overgebragt tot de ziel, om ymands gezintheid en voornemens te toetzen. Ziet Spreuk. 20: 5. Het zelve is ymand polssen, dat zeggen wil, den pols tasten. Of anders, dat is ontleent van een polsstok, waar mede men den grond tast. Dit past hier op ook zeer wel. Hier aan is niet ongelyk: *Ymand de tong schraapen*.

Hy houd hem 't yzer in den buik. Voor yzer word ook wel gezegt *mes*. 't Is het zelve. Dit spreekwoord drukt uit, dat men ymand niet afhelpt van eenige zwaarigheid, of ongelegentheid, maar in dien staat laat blyven, op dat hy altoos in ymands magt zy. Men zegt dus: *Hy heeft het harpoen in 't lyf. Haeret lateri lethalis arundo*. Maar zo lang de pyl in de wonde, en 't

mes noch in den buik steekt, is de wonde niet geneeslyk, en kan t'elkens vernieuwt en vergroot worden.

Twee houwen in eene wonde, doen dobbele smert. Dit past men toe, als een nieuwe ramp de voorgaande weder open krabt en verzwaart.

Ik ben niet Lazarus. Dit is, ik ben niet melaatsch. Melaatsheid word Lazary genaamt naar den bedelaar Lazarus. Luk. 16: 20. Zulke gevoelen hunne zweeren niet, en zyn daarom te meer ongeneeslyk. Hierom zegt men by gelykenis: *'t Is een ongevoelig Lazarus zeer, daar geen zalf aan is te stryken*. Hier op speelt het spreekwoord, en wil zeggen, ik ben niet ongevoelig, *ik wierd dat eer gewaar, dan heden den dageraad*, ik voel dat wel: gelyk wanneer men ymand, die 't voeteuvel heeft, op den teen treed, of een schimpschoot geeft. Maar men vind ook leuye bedelaars, die zich uitgeven voor Lazarussen, die met de klep gaan. Hunne beenen zyn onwonden met bloedige en etterige lompen; doch de zweeren die daar onder zyn, gevoelen zy mede niet, om dat zy'er geene hebben. Deze bedriegende vuilikken zyn waardig, dat meester Hans hen door de quispeling met eene goede berken roede doe gevoelen, dat zy niet Lazarus zyn. Boertig zegt men: *Hy zou klagen, al sloeg men hem met stokken*.

Getruggelt brood is goed voor Lazary. Men geloofde, dat de melaatsche gebedelt brood moesten eeten. Onder dien dekmantel loopen veele gemaakte

Lazarussen met de klap, als even gezegt is. Aan deze zoude *Sint Raspinus* wonderen ter genezinge doen.

De rype etterzweer vereischt de vliem. Dat is noodig tot eene spoedige en gelukkige genezing. Maar veele willen *niet op hun zeer geraakt zyn*; en andere durven daarom de etterpuist, hoe ryp zy is, niet laten doorsteken. Doch *zachte meesters maken stinkende wonden*.

Hy spinnevoet daar tegen. Dit wil zeggen, hy spartelt daar tegen. Maar wat is spinnevoeten? Is dat verwant aan 't spreekwoord *Zo boos als een spin*? De spinnekoppen weeren zich met haare pooten, van welke zy wel voorzien zyn. Dus is by de Hoogduitschen *spinnenfeind* te zeggen, zo vyandig als een spin. Dit zal zien op de vyandschap der spinnen tegen de Padden.

Niemand hinkt aan een anders zeer. Dat is, *elk gevoelt best, waar hem de schoe wringt. Niemand stinkt van een anders zweet. Men snyd in een anders oor, als in een vilthoed*. Hier om meent elk, dat zyn kruis het zwaarste is.

Daar 't zeer is, is de hand. Daar is een medelyden en gevoeligheid der lichaams leden aan elkanders pyn, met eene begeerte om malkanderen te helpen. Hier toe dient inzonderheid de hand. Zo behoort men een bewogen en hulpvaardig hert, oog en

hand, voor elendigen te hebben. Jes. 58: 7. 1 Kor. 12: 26. Verre zy Kains taal, Genes. 4: 9. en Matth. 27: 4.

't Hemd is my nader, dan de rok. Dit wil zeggen, aan 't geene my naast raakt, moet ik my eerst en meest laten gelegen zyn. *'t Zwaarst moet meest wegen*. 't Is averecht, als men *'t Hemd over den rok haalt*. Doch de huid is noch nader dan 't hemd, en boven deze heeft het leven den voorrang. Job 2: 4. Evenwel het spreekwoord behelst geen waarheid by die maar een enkel rokje over het naakte vel heeft. Dan is'er eene uitzondering van dien gemeenen regel.

Een beschaamt schooyer heeft een platten bedelzak. Beschroomt verzoeken, leert weigeren. Om daar van geen gevaar te loopen, plegen de aanhoudende truggelaars de schaamschoenen t'huis te laten.

Zundig gezien, is genoeg gebedelt. *Zundig* is treurig en neêrslagtig, als een verwezen misdaadige. Ziet het spreekwoord: *Hy ziet zundig*, in 't I. Deel, bladz. 311. Zodaaniger gelaat pleegt mededoogen te verwekken, al spreken zy niet. Dus is 't spreekwoord: *Men zou de passie uit zyn aangezigt lezen.*

Bidermans erf ligt in alle Landen. Dit was een spreekwoord by de ouden. *Biderman* was *bidderman*, bidman, een pelgrim, die bedevaart doet: Maar 't was ook een bedelaar, dewyl schooyers onder voorwending van zulke bedevaarden, 't land doorslender-

den, en om aalmoessen baden. Dezer erf ligt in alle landen, dat is, die landloopers zyn over al t'huis, en vinden gemeenelyk, waar zy komen, Duitsland, dewyls zy zelden andere stukken van achten krygen. *Pauper ubique jacet, de kaale Droes is overal*. Doch *men bakt over al goed brood*. De Hoogduitsche zeiden: *Een wys pelgrim is over al t'huis.*

Bergen en dalen ontmoeten malkanderen niet; maar wel menschen. Dit zegt men van zulke, die malkanderen onverwacht in vreemde gewesten bejegenen en aantreffen. Dan *komt het kalf by zyn maat*. Wonderlyk is dikwyls Gods voorzienigheid in t'zamenbrengen van huwelyksgenooten uit verre landen.

Protesteeren en brood bedelen is niemand verboden*, of, *is elk even na. Dit beide staat yder vry; hoewel het laatste wel wist gaat, om iets daar door te krygen. Evenwel, bedelaars moeten ook al dikwils hooren: *Gaat voorby.*

Onbeschaamde menschen hebben het derde deel van de wereld in. Ziet dit spreekwoord op de stoutheid der onbeschaamden, waar door zy de handen aan alles durven slaan; terwyl beschaamde niets krygen? Dus is 't ook een spreekwoord: *Die zich zyn neering schaamt, bedyt niet*. Of doelt dit op de menigte? Zekerlyk dan word geenzins by vergrooting gesproken. Men mogt twyfelen, of ondank-

baare een bekrompener deel bezitten. Doch deze twee soorten plegen meest in de zelve schoenen te steken. 't Is waarheid: *Daar geen schaamte is, is geen eere*, en dus schaamen zy zich ook niet over de oneere van ondankbaar te zyn.

Verlost gy ymand van de galg, hy zal'er u tot loon graag zelf aan hangen. Dit spreekwood beschryft de ondankbaarheid, van menige omtrent hunne weldoenders, waar door zy quaad voor goed vergelden. Dus koestert men een slang in den boezem, die naar 't hert steekt; gelyk die boer in de fabel. Doch 't is ook waarheid: *De aarde draagt geen snooder last, dan een ondankbaaren mensch. Ingratum dixeris, omnia dixeris*. Doch 't ontbreekt zelf onder Vorsten niet aan zodaanige, die tegens eere, en beeedigde verbonden, zulke, aan welker zweet, goed, en bloed zy hunne Kroonen verschuldigt zyn, op den nek zoeken te trappen.

Een vergeten man is'er best an. Een gemeen borger, die van het zyne maatig bestaan kan, en niet belast is met den dienst en de zorge van Staat, Stad, of Kerke, heeft den besten levens stand, zo hy dien met vergenoeging kende. Het oud spreekwoord was: *Vergeten borger, bly leven. Luttel beminds, veel ruste.*

Eere kost veel te houden. Het houden van staat en fatzoen, naar de mode der Grooten, vereischt dikwyls veel beslag, en plundert den buidel. *De eere*, zegt men, *heeft veel te lyden*. Voor al wanneer men *het zeil te hoog in top hyst*, en *teering niet*

naar neering stelt. Doch door zulke onmaatige kosten houd men zyne eere niet, maar verliest die, en vind zyne schande. Spaarzaame zyn'er meer mede in hun schik, die zeggen konnen: *'Eere bewaart, en kost gespaart*. 't Is een boertig spreekwoord: *Wat heeft men al te bewaaren aan de eere? zei de meid. Ik ben bly, dat ik de myne quyt ben*. 't Getal van zulke, die zonder eere of schaamte zyn, is heden maar al te groot.

Veel goed, veel dul. Dit is een gemeen spreekwoord by de Zeeuwen. De zin is, dat veel rykdommen veel moeite, zorge, en hoofdbreken veroorzaaken. 't Is, *Veel goed, veel zorge. Groot gezind, groot bewind*, Dul is anders onzinnige, razende, voor hoedaanigen het dulhuis is. Maar die betekening van *dul*, voor dulligheid, is in dat spreekwoord niet. Dus zyn'er meer andere woorden, die eene byzondere betekening uit eenig oud spreekwoord behouden hebben, of alleen daar in overig zyn. By voorbeeld, zo word *honk* alleen bewaart in die spreeukwyze: *Hy is van honk*, voor afwezig. Het oude *vrank* hoort men alleen by vry. *Vry en vrank.*

Eigen haard is goud waard. Dit komt overeen met: *Oost, west, t'huis best. Elk is Heer in zyn eigen huis*, en, *Een haan is stout op zyn eigen mesthoop*. Die dan *zyn* gemak *wil houden, blyve t'huis*. In't tegendeel zegt men: *Half huis, half hel*, om dat twee Huisgezinnen, die een huis bewoonen, dikwyls de vreedzaamste buuren niet zyn. By de Franschen is dit drollig spreekwoord: *Een Schot gelykt aan een Buikwind. Hy is nooit*

in zyn schik, dan wanneer hy buiten zyn land is. Doch waar komt men, daar ook geen Franschen zyn?

Hy is daar niet t'huis. Dat zegt men van ymand, die ergens niet bedreven is, of daar geen genegentheid, zin, noch lust heeft. Hier mede stemt overeen: *Hy is daar niet in zyn element*. Dus is by voorbeeld, *een karper op den zolder.*

Berooide Beurs, berooide zinnen. Wanneer het met de beurs qualyk gestelt is, pleegt ook het hoofd niet wel te staan. Plooyen in den Buidel helpen de herssens uit de plooyen; en spinnewebben in de tas maken den kop vol muizenesten. *Berooit* wort gepaart met arm, naakt, kaal. Ik gis dat het vermaagschapt is aen *uitroien*, uitroeyen, waar door de grond ontbloot word van geboomte. Doch zoude dit *berooit* ook niet wel konnen verwant zyn aan *reeuws*? Dit word mede tot andere dingen overgebragt.

Menig kraauwt zich daar 't hem niet jeukt. Dat ymand zyn hooft krauwt, en met zyne handen in't hair zit, is niet altyd uit jeukte, om dat hy van de luizen gebeten word, maar kan ook wel andere reden hebben. Dit is de gewoonte van zommige boeren, als zy ymand aanspreken. Maar 't is niet al te gelukkig uitgevallen met ymand, van wien men zegt: *Hy heeft zyn hinderste wel gekrauwt.*

Onnoodige zorgen maken vischgraaten. De meening van dit oude spreekwoord is my een duister raadzel. Ik zal'er echter myne gissing van zeggen.

Onnoodige bekommeringen en vreezen verzinnen en verzieren zich in een zaak veele zwaarigheden, waar om zy met geene luchthertigheid de hand daar aan slaan. Dus zyn zy gelyk aan die visch vol graaten eeten, en gestadig in zorge zyn, dat'er een in de keel zal blyven steken. De ouden zeiden: *Een bekommert man doet zelden een goede koopmanschap*. 't Is *die waagt, die wint.*

Hy wil de kat uit den boom kyken. Dat wil zeggen, hy wil zien waar 't heen wil, hy wil 't geheim afloeren. Als men een kat, die in een boom zit, lange sterk aankykt, klimt of valt zy naar beneden. Hier aan is niet ongelyk: *Hy wil het kindje uit de luuren bezien*.

Nederduitsche spreekwoorden.

VII. Vyftig.

Wat gy alleen kont doen, roep daar geen ander toe. Zulke heeren worden eerst en best gedient, die hun eigen knecht zyn. 't Is dikwyls waarheid: *Hoe meerder dienstboden, hoe slechter dienst*. Anders: *Hoe meerder hoop, hoe minder dienst*. Dewyl het de een op den anderen laat staan, en dus het werk ongedaan blyft.

Graaf Ego bouwt wel, en heeft schoone paarden. Dit is een niet onaardig spreekwoord by de Hoogduitschen. Het speelt op de dubbelzinnigheid van *Ego*. *Ego* is een eigen mans voornaam, en betekent ook Ik. *Graaf* word'er om te boerten by gevoegt. Op de betekening van *Ik* ziet het spreekwoord, en wil zeggen, dat het best gaat, als ymand zelf op het zyne past, en zyn eigen werk doet. Hier mede komt overeen: *'t Oog des meesters maakt het Paard vet*: en, *de voet des meesters is de beste mest op den akker.*

't Geen gy van daag kont doen, stelt niet uyt tot morgen. Dit spreekwoord behelst eene zeer nuttige lesse, zo ten aanzien van het lichaamelyke, als geestelyke. Morgen zal zyn eigen werk mede brengen. Matth. 6: 34. zo zal

morgen ook met den last van heden bezwaart zyn. Als men overkropt is, blyft niet zelden het eene met het andere achter. Ja wat weet gy, of gy morgen zult konnen verrichten, dat heden van u geschieden kan? 't Is echter met veele: *Kom ik van dage niet, zo kom ik morgen. Daar is morgen noch een dag*. Doch zulke misrekenen zig niet zelden.

Elk moet zyn post waarnemen. Dat is, zyn ampt, zyn beroep, dat waar toe hy gestelt, en 't geen hem opgelegt is. *Die voor hond t'scheep komt, moet beenen knagen. Hy dien 't hoofd te beurt gevallen is, moet den baard scheeren. Post* is verkort van 't Latynsche *positum*, gelyk *impost*, opgelegde schatting, van *impositum*. Ziet de Fakkel, bladz. 285. Maar 't spreekwoord kan genomen wezen van de schildwachten, die van hunnen post, waar op zy gestelt zyn, niet mogen wyken.

Men moet roeyen met de riemen, die men heeft. Dat wil zeggen, men moet zich zo men best kan, bedienen van de middelen, die by de hand zyn. *Een kabel op den Zolder* baat op zee niet. Doch *men moet met yzere handschoenen geen glazen wasschen. Zonder water is 't quaad slypen. Met ongewillige honden is't quaad hazen vangen. Met vollen monde is 't quaad blaazen. Zonder bovenste lip is 't quaad fluiten.*

Men moet leven en laten leven. Dit is een zeer regtmaatige stokregel in de menschelyke t'zamenleving en onderhandelingen, overeenkomstig met Matth. 7: 12. Dan word de liefde tot zich zelven en

ook tot den naasten recht geoeffent volgens Phil. 4: 2. en in 't byzonder behoort dit tusschen verkoopers en koopers te zyn. Dan zal'er geen bytende woeker, maar eene betaamelyke winst tot beider voordeel plaats hebben. *Die voordeel* wil hebben, moet voordeel doen. Ziet Levit. 25: 14. en Spreuk. 10: 14. Vergelykt Gal. 5: 15.

Nauw dingen, en wel betalen, schikt wel. 't Is waarheid, *Gereed geld dingt nauw*: maar ook, *In nieuwe winkels maant men geen oude schulden*. Dus is *de kerfstok daar noch geen yzer. Alle waare is naar haar geld. Duure waar strekt verre*. Ditwyls is 't, *Goede koop, quaade koop. 't Beste goed is de beste koop. In de beste herbergen teert men onkostelykst.*

Hy kan op zyn slag niet komen. Dat zegt, hy kan tot zyne gading niet geraaken. Maar wat is *slag? Slag* is versmolten van *geslacht*, en dat word ook gebruikt voor soorte. *Hy slacht my*, is te zeggen, hy is een slach of soort als ik. Dus is *een half slag* ymand, die uit een blanke en zwarte geboren is, een *mixtiçe*. Maar zulk een van wien men zegt, *'t Is een half slachje*, die word voor den wysten niet gehouden. *Hy komt* dan *op zyn slach*, die zulk eene soort van dingen verkrygt, als hem aanstaat, en hy behoefde. Maar dit word ook tot een ruimer zin overgebragt, en gestelt voor *varen*. Zo is *hy slaagt niet wel*, te zeggen, hy vaart niet wel, en, *Hy is daar qualyk by geslaagt*, hy is'er niet wel by gevaren. Wat anders is *slaags geraken*: want dat ziet niet op *slach* voor geslacht; maar op *slaan*. Zulke komen dan niet op hun slag, maar de slag komt op hen. Doch die niet wel slaan, ple-

gen daar niet wel by te slagen. Echter zegt men ook: *Hy is daar niet slaags geraakt*, voor hy is daar niet op zyn slag gekomen, hy is daar niet te regt geraakt; doch dat *slaags* behoort weder tot geslacht.

Op een quaade merkt zal men wel teeren. Dit is al een oud spreekwoord. Maar immers kan 't'er best op staan, als men een goede merkt gehad heeft. Doch ik denk het ziet op de afspoeling der droefheid over de slechte vente. Vergelykt Spreuk 30: 6.

Wie winnen wil, moet byzetten. Dat wil zeggen, die eenig gewin of voordeel begeert, moet daar om iets wagen. *Die waagt, die wint*. Zet men niet mede by, men trekt den pot niet. *'t Is wysheid, met winst uit te scheiden. Die meê kegelen wil, moet ook opzetten*. Maar *die 't spel niet en kan*, moet het *niet spelen.*

Hy lorrendraait. Dit woord word dagelyks gebruikt, en de zaak noch gemeener gepleegt; echter weten weinige wat *Lorrendrayen* uitdrukt. Men eigent dat toe op het sluiken of smokkelen van koopwaaren, zonder behoorlyke aangeving, en betaling van 's Lands tol; en mede op het handel dryven met ongeoorloofde waaren, of op verboden plaatzen, en wyzen. Schepen die dat doen, noemt men *lorrendraayers. Lore, leure, lorre* is iets van geringe waarde. Daar van is *leuren*, kleinigheden omdragen, en uitventen. Maar het beduid ook bedriegery. Zo zegt men, *Ymand te leur stellen*; en *leur* is het tuig, waar mede men de Havikken aanlokt en bedriegt. Ziet de Fakkel in *Loor*, blad. 214.

Lorrendrayen is bedriegeryen in een strengelen, gelyk de lynslager een touw draait. Vergelykt Mich. 7: 3. en Handel. 8: 23. Ziet mede de Fakkel bladz. 214. 't Is dan juist het zelve met der Latynen *dolos nectere*, bedriegeryen aan een knoopen. Immers dit alles hangt van bedrog aan malkanderen, en men verzint en pleegt daar toe duizend listen. Hier door byzonderlyk word bewaarheid het spreekwoord: *Tusschen de kaay en 't schip gaat'er veel verloren*. Daar van is *kaaidrayen* niet vreemd. Ziet het spreekwoord, *Ik zal dat wel kaaidraayen*, in de Nalezing van 't I. Deel, bladz. 28. De aankomende Oostindievaarders zullen daar toe te vroom zyn, en geene onbeschouwde of onopgeschreven goederen heimelyk van boord zenden, volgens hunne gewoonte.

Hy oogluikt dat. Oogluiken is de oogen sluiten. Zo doet ymand met opzet, die iets niet wil zien. Dit word toegepast op zulke, die eenig quaad niet verbieden, beletten, of straffen, wanneer zy dat konden en moesten verhinderen, volgens hun ampt en pligt, maar zich houden als of zy 't niet zagen, en dus al ziende blind zyn. Met dit spreekwoord komt over een: *Hy ziet dat slechts aan*: en, *Hy ziet het door de vingeren*, dat is, hy houd quansuis de hand voor de oogen, en kykt tusschen de vingeren door.

Hy laat zich de handen zalven. Dit zegt men van ymand, die zich met giften en geschenken laat omkoopen. Voor al een snoode zaak, als dat geschied van eenen Rechter. Jes. 1: 23. Maar hoe

past *zalven* daar op? Ik denk, 't is om dat zalving de handen zagt, en de gewrichten buigzaam maakt. Zulk een Regter heeft geen harde hand, om het quaad naar verdienste te straffen, en laat zich van 't recht verbuigen en omzetten. Maar die zalve stinkt door eene doode vliege, en maakt dezen gezalfden tot een medegezel van den gierigen dief en verrader Judas. Dus is'er ook een spreekwoord van *den wagen te smeeren*, op dat die naamelyk wel voortrolle. 't Is goed, zo die wagen regt gaat. Doch 't is ook een spreekwoord: *De wagen moet altyd voortgaan, al is 't dat de weg oneffen is.*

Hy is gepiert. Dat wil zeggen, hy is bedrogen tot zyn nadeel. 't Zal myns oordeels verbastert zyn van, *Hy is geboort*, t. w. door den neus. Ziet dat spreekwoord in 't I. Deel, bladz. 181. 't Kan zyn dat de Pierworm daar van dien naam heeft, dewyl hy de aarde doorboort. De *p* en *b* zyn wisselletteren, en wel meer worden de klinkletteren verandert. Zo is *leepoog* loopoog, enz. Of speelt het spreekwoord op wormstekig en verdorven zyn, gelyk doorgate noten?

Men heeft hem te kakken gezet. Dat is, men heeft hem lelyk laten zitten, verlaten, en bedrogen. De gelykenis is van een kind, dat men in een kakstoel zet. Op die wyze zegt men van ymand, dien men laat naloopen, en niet voorthelpt: *Hy loopt in 't lange pak*, naamelyk als een jongen in de rokken, dien men niet in de broek steekt. Zo is ook: *Hy loopt met kakhielen*, dat kinderen in koude winters dikwyls onderworpen zyn.

***Die niet gereed is, verlet geen tyd*:** 't Is zeker, dat hy zich om zyne ongereedheid noch van den tyd niet kan bedienen; maar dus *laat men zich den goeden wind wel over 't hoofd waayen, 't getyde verloopt*, en de gelegentheid komt wel niet weder. *'t Is* dan *zo gereed, als of t in de zee lag en dreef*. Men bevlytige zich dan om bereid te zyn, dan zal men met vrucht geenen tyd verletten. Op hulp en dienst van ongereede is ook geen staat te maken. *Ik zal u helpen, zei de smid, en hy had geen yzer, noch koolen*. Zulk een *aangeboden dienst is onwaard*: want die smid kan *het yzer* niet *smeden terwyl het heet is*.

;*Haud tali auxilio, nec defensoribus istis Tempus eget.*

***Hy heeft geen zeevoeten*, of *zeeschoenen*.** Dat wil zeggen, hy heeft geen genegentheid noch bequaamheid, om ter zee te varen. Die niet gewoon zyn op het schip te gaan, daar ook de schoenen toe gemaakt moeten zyn, struikelen lichtelyk. In 't tegendeel plegen schippers slechte ruiters te zyn. Zy toomen hun houten paard aan den steert.

***'t Is een zeerob*.** Zo noemt men een ruw en woest zeeman. Een *rob* is een Zeegedrogt met een scherp en hard vel, zo dat men die wel voor raspen gebruikt. Hier na gelyken de gestalte en zeden van zulke *pekbroeken*, naar den aard van 't element, waar op zy zwerven.

***'t Is voor de Prins*.** Dit zegt men van iets, waar van men geen loon of

vergelding te wagten heeft. Ik twyfel niet, of dit spreekwoord spruit uit de hofdiensten, waar toe de onderdaanen op hunne eigen kosten, aan de Landvorsten plagten verschuldigt te zyn. Van dat soort waren ook de heirvaarden, of gemeene optogten ten stryde. Anders is een algemeene waarheid: *Het loon verzoet den arbeid. Geen geld, geen Zwitzers*. De Boeren zeggen: *Karren en delven betaalt zig zelven.*

Hy bukt om een speld. Dat zegt men van ymand, die ook de geringste baat waarneemt, zo als geschied van overmaatige gierigaards, die *op een luis zouden dood blyven*, en om een duitje te winnen, niets ontzien te doen. *Veel kleintjes maaken een grootje. Stinkende velletjes, maken klinkende gelletjes*, zeggen de villers. *Dulcis est odor lucri ex qualibet re*. De nacht-werkers hebben de heimelyke gemakken tot hunne goudmyn, en klein Peru. Doch *men moet veel doen om den kost*; en *de kost word op verscheide wyzen gewonnen.*

Die 't klein niet begeert, is 't groot niet weerd. Zulke betoonen zich onvergenoegt, en ondankbaar. Dus zyn zy onwaardig meer te ontfangen; ja waardig, dat hen ontnomen worde, 't geen zy hadden. Dus zegt men: *Een winkelier moet zo wel opstaan om een duit*, als om een *stuiver. Veel kleintjes maken een grootje.*

Niets is zo quaad, of 't is ergens goed toe. Dit is waarachtig van alle Gods schepzelen in de natuur; en een wys man zal uit alles eenige nuttigheid konnen trekken. *Men kan van kromme houten een goed vuur*

stooken, en *met een krommen stok een regten slag geven*. Zo is een *bedorven koopman noch een goed makelaar.*

Verrot myn hooi, zo wast myn kool, zei de boer, doe 't regende. Dit past men toe op luchthertige, die nergens zwaarigheid in maken. 't Is: *Spin ik niet, dan hou ik myn vlas. Laat drinken en storten, mindert ons goed, onze dagen die korten*. Maar *het einde zal den last dragen. Hooiweêr*, zeiden de oude, is geen *schreiweêr*, wanneer de hemel droppelen stort.

Elk het zyne, dan heeft de quaade niets. De zin is, wanneer elk het zyne krygt, dan word de schuldige geregtigheid geoefent, en dan schiet'er niets over voor den Duivel, om daar tot zielverderf zyn voordeel mede te doen. Dus zegt men ook: *Elk het zyne, dat deelt best*. Anders: *Elk wat wils, dat deelt schoonst. Elk zyn deel in de stokvischvellen*, die een lekker beetje plegen te zyn. *Nooit beter vrede in 't klooster, dan wanneer de Moniken gelyke kappen dragen.*

Dat men God ontrooft, vaart voor den Duivel. Zulke godsdieven zyn die het heilige besteelen. Mal. 3: 8. Maar hun loon is Gods vloek. Mal. 1: 28. Rom. 2: 22. Aardig stelde AEsopus dat voor in de Fabel van den arend, die een stuk offervleesch van Jupiters altaar roofde, en dat met eene gloeyende kool, die'er aanhing, in zyn nest bragt. Hier door wierd dat in brand gesteken, en met de jongen verteert. Men heeft daar van 't spreekwoord: *Hy zou het van Gods altaar nemen*.

Gemeene potten met heeren zieden wel sterk; maar deelen qualyk. Als het op een deelen van kleinen met Grooten komt, plegen zy het grootste stuk niet te krygen. 't Is dan *Societas Leonina*. Bekent is de aardige fabel van den Leeuw, die in de gemeenschap van den vos en ezel, een hert gevangen had, en zich alles alleen toeeigende. Dus zegt men ook *'t Is quaad met groote heeren kerssen te eeten: want zy kiezen de beste, en schieten met de steenen. Heeren bidden is gebieden.*

Myn deur zy verre van Myn Heers deur. Dat is 't geen de Latynen zeiden: *Procul à Jove, procul à fulmine*, die verre van Jupiter is, is verre van den blixem. Anders: *Die naast by 't vuur is, brand zich eerst*. Dus is 't ook een spreekwoord: *Maakt u niet te gemeen met de Edellieden van den Prins. Met groote heeren kleine kennis. Groote heeren zal men groeten, zelden ontmoeten*. Menige hebben met schade geleert, hoe qualyk hen de te groote nabyheid en gemeenzaamheid geweest is. Zy bedienen zich dikwyls van *Le droit de bienseançe*, om dat het hen zo wel gelegen is, als 1: Kon. 21. De oude zeiden: *Zalig is hy, die zynen God alle dagen ziet, en zynen erfheer eenmaal 's jaars. 't Is beter met den uil gezeten, dan met den valk gevlogen*. Uilen moeten met geen valken willen vliegen.

Die zyn schuld betaalt, mindert zyn goed niet. 't Heeft deze reden: 't geen ymand schuldig is, is niet het zyne, maar des schuldeischers. Door betalen geeft men

ymand niet het onze, maar dat hem toekomt. Hier by word gevoegt: *Aalmoessen geven verarmt niet*. Doch men zegt: *Scherpe maanders zyn traage betaalders.*

Misrekenen is geen betalen. 't Word echter dikwyls voor goede betaling aangerekent door eene *Blankenbergsche rekening*, aan die den regel *Falsi*, en de *Kasserekening in 't gebroken*, niet verstaan. Men zegt boertende van een zwangere vrouw: *Zy mag gaan buiten haare rekening; maar niet buiten haaren tyd*. Dat beklaagde die man, die zyne rekening qualyk gemaakt had. Maar *die zonder waard rekent, moet tweemaal rekenen*. 't Is een waarachtig spreekwoord: *Bezwaarlyk is 't een anders rekening te maken. De boeren weten niet, hoe de soldaaten aan den kost komen. Haagje! Haagje! gy zult den kost wel krygen.*

Korte rekening maakt lange vriendschap. Dat bewyst de ervarentheid. Uit oude rekeningen plegen geschillen te ryzen, die de vriendschap afbreken. Zo is 't niet met korte afrekeningen, waar by de beurs minder belang heeft. Dan blyft men langst vrienden.

De onnozele spelen met de beurs, en de kloeke met het geld.

Zo scheert de eene de schaapen, en de ander de verkens. Doch die dus met de beurs spelen, hebben de minste zwaarigheid: want zulke *beurzen wegen geen pond.*

't Is een balletje, om meê te spelen. Dat zegt men van iets, waar door men ymand bezigheid verschaft, om met eene beuzeling zich te vermaken,

en tydverdryf te vinden. Zo geeft men kinderen of jonge katten, een balletje tot spel. Maar 't word tot andere dingen overgebragt. Doch *de onnoozele moeten* dikwyls *de ballen betalen.*

't Spel is de keers niet waardig. Dit past men toe op dingen, die van geen of gering nut zyn, en niet verdienen, dat men daarom eenige de minste onkosten zoude doen. Dus zeiden de Franschen: *C'est un pauvre jeu, qui ne vaut pas la chandelle*: 't Is een arm spel, dat de keers niet waard is. Hun spreekwoord was ook: *Si la chat filloit, chandelle auroit*. Spon de kat, zy zou een keers hebben. En gewisselyk 't ontbreekt poesje aan geen ronken, al draait zy geen wielrad. Een ander spreekwoord zegt: *Die niet mede speelt, moet de kaars snuiten*. Doch dit is beter, dan dat men hen de beurs snuit. *Die 't spel niet kan, spele niet mede.*

Bedriegt een ander' hond met dat been, ik ken het wel. Dat wil zeggen, ik laat my niet vangen door zulk een lokaas: want ik weet wel wat daar onder schuilt. Ziet Spreuk. 1: 17. 't Is dan: *de rat wil aan 't spek niet. Ik ken dat kruid.*

Ymand weg hebben. Dat is, hem verschalken, of bedriegen. *Zo heeft men ook ymand by den neus, en by 't linkerbeen*. Maar hoe past *weg hebben* daar op? Is 't vervoert, verleid, in den strik gebragt hebben? Of stemt het overeen met het Latynsche, *habet*, 't heeft het weg? Ik denk dat het ziet op ymand te vangen.

Ik ben uit het nest gelicht. Dat is, ik ben verrast en voorgekomen, een ander heeft weggenomen, 't geen ik meende te hebben. Zo geschied als jongers de vogelen rooven, die andere meenden te lichten, zo dat die maar het ledig nest vinden. Het spreekwoord schryft aan zulk eenen verrasten toe, 't geen op die vogelen past. Op zulk een wyze zegt men: *Ik ben gestopt*, voor myne tabakspyp is gestopt. Zo *maait men ook ymand het gras voor de voeten weg*, of *vaagt hem iets onder de neus weg.*

Hy heeft twee peezen tot zyn boog. Naamelyk om zig van de tweede te bedienen, wanneer de eerste hem mogt begeven. Dit word toegepast op ymand, die meer middelen heeft dan een. Zo zegt men: *Hy heeft meer pylen op zyn koker. Hy is voor geen een gat te vangen. 't Is een arme muis, die maar een hol heeft*. Maar wat baaten *twee stoelen, als men tusschen die beide in de asch zit*? Men zegt van eenen leugenstoffeerder: *Hy schiet met de leugenpees*. Vergelykt Jerem. 9: 3. Doch daar toe is zelf eene pees te veel. Ziet Spreuk. 28: 8.

Alle hout is geen pylhout. Dat wil zeggen, niet alle zyn bequaam tot alles. Hier mede quam by de Latynen overeen: *Non omnia possumus omnes*, en, *ex quovis ligno non fit Mercurius. Alle hout is geen timmerhout*. Op menige past: *'t Is een onbeschaaft houtje*. Wegens zulke is geen waarheid: *Van zulke houtjes maakt men ze*. Dus *maakt men geen goeden pyl van een verkenssteert*.

Men moet al zyn pylen niet 's evens verschieten. Die dat doen, zyn daar na weerloos. Hier van word eene gelykenis genomen. 't Is dan goed, *dat men meer pylen in den koker heeft*. Dus *houd men noch wat voor 't vragen.*

De boog is dikwyls lang gespannen, eer men de pyl uit den koker haalt. Zo dreigt de straf dikwyls wel lang, eer ze uitgevoert word. Ondertusschen *raapt men* wel *steenen*. Zo *steekt de roede* wel lang *voor de schoorsteen*, of *ligt in de pis*, om stoute balgers af te schrikken. Dit is byzonder waarachtig van Gods wraakoordeelen. Psalm 7: 13, 14. en 21: 13. Godlooze beelden zich dwaaslyk in, dat dit uitstel afstel is. Predik. 8: 11. Rom. 2: 3. Gelukkig is, die het verderf voorziet en voorkomt. Spreuk. 22: 3. *Tela praevisa minus nocent.*

Een blinde schiet wel een kraai. Zo zegt het spreekwoord, om uit te drukken, dat wel iets by geval gebeuren kan; doch dat is dan: *Luk, raak: Meer geluk, dan wysheid*. Maar dan moet die kraai al zeer veeg zyn. Zo *slaat de blinde naar 't ei.*

Hy houd het hecht in de hand. Dat is, hy heeft de zaak in zyn geweld en magt. By het hecht kan men een degen of mes vast houden. Zo gaat het niet, als men een gladden paling by den steert heeft, of als ons iets door de vingeren druipt. Men drukt dit ook dus uit: *Hy houd de streng*, of *een slag*, om den arm.

Hy gaat niet geerne in de mis, maar speelt liever raak. Dit spreekwoord speelt in de dubbelzinnigheid van 't woord mis, gelyk in, *'t Is een lichtmis*. Doch in der Paapen mis is 't niet al mis, dewyl die den buidel wis vult. Men plagt te zeggen: *'t Zy Paaps of Geus, geld is de leus*: 't is noch wel waarheid. 't Gaat zo wis niet, waar van men zegt: *'t Raakt kant noch wal*. Maar *Wis is wis, 't blyft zo 't is*. *'t Is niet al mis, zei de Jongen, en wierp met een steen den hond voorby, en zyn stiefmoeder tegen de scheenen*.

't Is best, met winst uit het spel te scheiden. Zo doen wyze speelders, eer *de kans keert*. Het dobbellot is wisselvallig. Die'er niet wil uitscheiden, voor dat hy alles gewonnen heeft, verliest wel alles. Dus zeggen de jongens: *'t Eerste gewin is kattengespin*. 't Moet doch rymen. Voor al is dat, als men *speelt met blinde kaarten*; of te doen heeft met valsche speelers, die den tegenspeler eerst wat laten winnen, om hem te meer aan te lokken.

't Is kunst te konnen verliezen. Een koopman wint niet altoos, maar lyd ook wel schade door 't afslaan van den prys der waaren, of diergelyke oorzaaken. Zyn verstand blykt, wanneer hy tydig, met het minste verlies, zich die weet quyt te maken. Zo moet hy weten *de hand te zwaaren en te lichten*. *'t Is een goed koopman, die af en aan kan*. Anders *houd* hy 't licht *aan zyn been*, en word door verlegen goed een verlegen man. 't Is ook gauwigheid, als men door klein verlies, veel kan win-

nen: gelyk wanneer men *een spiering uitwerpt, om een kabbeljau te vangen*. Dan schiet'er een kapitaal op over.

Hy brengt'er de klad in. Anders: *Hy klad daar meê*. Dit zegt men van ymand, die de markt bederft, door de waaren te goed koop te geven. Dat te doen, noemt men *kladden*, en zulke kooplieden *kladders*. Maar hoe past die naam daar op. Ik twyfel niet, of dit is overgebragt van de kladschilders, die voor eenen geringen prys hunne misvormde broddelingen maalen, en de boeren aansmeeren, die hunne beste kamer met zulke meesterstukken opçieren. Zulk een Appelles was die Vlaming, die op zyne wyze eenen hond met een haas geschildert had, en zeer voorzigtig, op dat de kykers zich niet mogten vergissen, daar onder schreef: *Det es de ont, en det es de ase*. Hier op wierd dit zoet refereintje van een liefhebber gemaakt, 't geen in zekere herberg gelezen word onder dat pronkjuweel:

Lieven van Gante,
Was een schildere jante,
Die kost schilderen met eene streeke
Eenen ont met eenen ase, die malkanderen geleken,
En om te toonen dat hy es de base,
Zoo schreef hy onder dien, det es den ont, en det es den ase.

Ondertusschen die kakelbonte kladderyen vinden noch al koopers; terwyl braave konstwerken niet aan den man willen, en dat kladden doet *de konst om brood gaan*. Zo *doet spiering de kabeljauw afslaan*. Dus lyd de achting van

braave dichters, door de menigte van kreupele kladrymers. Deze vinden echter ook al koopers en lezers, terwyl betere by hen *achter de bank liggen*. Doch *zulke lippen, zulke salade*. *Elk zyn meugje*. 't Zwyn kent geen lekkerder kost, dan drek en draf. Maar waarom heet men een exter *kladdegat*?

't Ligt my op myn bedde niet. Dat zegt men van iets, waar mede men niet verlegen is, en dat ons dus niet in den weg, of tot ongemak is; gelyk iets 't geen hard en moeyelyk in 't bedde ligt. Van iets zodaanigs, al was 't wat weeks, zegt men: *'t Is beter daar, dan in 't bedde*. De ouden hadden dit spreekwoord: *Maak uw bedde, zo als gy slapen wilt*. Maar *strek naar dek*.

't Mag daar braspenningen zweeten. Dit spreekwoord word gezegt van waaren, die men op den zolder, of in den kelder weg legt, om voordeel met eene betere markt te doen. Zo geschied wel van koornwolven. Spreuken 11: 26. Maar zulke vaaren ook wel, als *die quaade schellingen zaayen, op dat'er goede van groeyen*. De ouden zeiden: *Beter verkocht en berouwen, dan gehouden en berouwen*. *Een braspenning* draagt dien naam, om dat men in de oude geldlooze tyd daar voor konde *brassen*. Ziet de Fakkel, bladz. 46. Maar daar mede moest men nu by Joris in der eeuwigheid niet komen, of 't rokje liep gevaar.

Die wil bederven, neem geld op renten, en koop erven. Dit was een spreekwoord by de ouden, en behelst eene

nuttige waarschouwing, welke de ondervinding ook noch heden dikwyls bewaarheid. *Interest is eene ineetende kanker, zo by nacht, als by dage*.

Die borg blyft, geeft den sleutel van zyn goed. Ook dit was een spreekwoord der ouden, 't geen de ervarentheid noch aan menige tot hunne schade leert. Hoe veele zyn door onbedachtzaame borgtogt onder de magt van andere, en uit het bezit hunner goederen geraakt? De wyze Salomo raad dat af, Spreuk, 22: 26. *Borgen maakt zorgen*.

Nederduitsche spreekwoorden.

VIII. Vyftig.

Geen zwaarder rouw, dan om geldverlies. Verstaat dit van goudgieren en geldechels, die den Mammon tot hunnen God hebben, en zich liever een tand uit den mond, dan een stuiver uit de beurs lieten trekken. Liever verliezen zy hun ziel, dan hun geld. Dan zyn zy onvertroostelyk, wanneer hen die Goden ontstolen zyn.

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.

Ja! gierige Geeraard zoude zich, uit wanhopige droefheid om zulk een verlies, verhangen hebben, was de strop zo duur niet geweest. Alleen mogt hier in bedenking komen, of niet grooter is de bittere rouw van erfgenaamen, over 't afsterven van zulke lieve vrienden, die hen welgestoffeerde goudbeurzen, en yzere kisten met opgestapelde potpenningen en geldzakken, benevens verzegelde koop en rentebrieven nalaten: op welker laatsten adem zy hebben staan gaapen, *als de hond op een zieke koe*.

Een man zonder geld, is een lyk. Dat is, als levendig dood, men acht hem zo weinig, als ware hy'er niet. In Mammons Ryk, daar Goud God is, weet men *geen zonde, dan arm te zyn*. *Geen geld meer, geen vrienden meer*. *Luk*. 15: 33-36. Van ymand die eene welgevoederde beurs heeft, zegt men: *Hy heeft zyn*

vrienden in zyn zak. Ziet Spreuk 19: 6, 7. 't Is doch: *Bent gy hoer, of bent gy dief, hebt gy geld, men heeft u lief*. *'t Zy Paaps* of *Geus, geld is de leus*. In de *Taxa Cançellaria*, waar in alle zonden op zekere geldsom door den Paus gestelt zyn, voor welke zy afgekocht konnen worden, staat, *Pauperes non consolantur, quia non sunt*, de arme krygen niet, om dat zy niet en zyn. Dus word met een snood misbruik gezinspeelt op Matth. 2: 18. Zo komen dan de ryken niet bezwaarlyk in den paapenhemel, als met de beurzen ook de zielen gevaagt zyn. 't Was al eene oude spreuk: *Curia Romana non quaerit ovem sine lana*. 't Roomsche Hof zoekt geen schaap zonder wol.

Kruis, of munt? De jongens raaden in 't opwerpen van geld, welke zyde boven zal vallen. *Kruis* word de eene zyde genaamt, om dat daar op ouds tyds meest een Kruis verbeeld was, en op de andere wierd gemeld, waar dat stuk gemunt was. Hier van hiet dat *munt*, uit het Latynsche *moneta*. Men ziet dat noch dikwyls op bankryksdaalders, spaansche matten, enz. Gewisselyk in een huis, daar men zulke kruissen niet vind, is men niet zonder kruis.

De Paapen geven de botte boeren de groote Kruissen te dragen, en volgen zelf met de kleine en lichte. Dit is ontleent van de plegtelykheden der omgangen en bedevaarden in 't Pausdom. Vergelykt hier mede Matth. 23: 1. De Heiland zelf ging anders voor. Matth. 16: 24.

Arme lui maken ryke Heiligen. Naamelyk door aan de zelve, op het prachen der buideldorschers, al wat zy vermogen, ja boven vermogen, op te offeren, om de gunst van die Heiligen. Dus word de Gemeente verarmt en uitgemergelt, en de Kerkgebouwen en Kloosters bezitten de rykdommen, tot het wellustig voeden van leuye buiken. De Lieve Vrouwen moeten met een kostelyken mantel bekleed zyn, al loopen arme naakt, en al had men zelf nauwelyks een hemd aan. *Elk land, heeft zyn' Sant*. Ja, elk Papist kiest den zynen.

Van mond ten hemel varen. Dus spreekt men in 't Pausdom. 't Wil zeggen, dat de ziel terstond naar 't uitblazen van den adem, ten hemel word opgenomen. Zulk een' weg leeren de Geuzen uit Gods Woord. Openb. 14: 13. Doch der Paapen Beurs vind daar by haare rekening niet; hier om wyzen die blinde leidslieden hunne volgers eenen omweg door het Vagevuur.

Was hout houwen een ordre, daar zouden zo veel Moniken niet worden. Naamelyk hout houwen is een zwaare arbeid. Doch leuye en lekkere kloosterbuiken mogen hun zweet niet rieken. In oude tyden *speelden* de Moniken *meê poot aan*, en wonnen den kost met arbeiden, en zelf met boerenwerk te doen; doch sedert is hen de werk-ader geborsten. *Moniken*, zegt een spreekwoord, *werken dat zy koude krygen, en eeten dat zy zweeten*. De Hoogduitschen zeiden mede: *Daarom word ymand een Paap, om dat niemand*

voor hem drinke, maar hy voor alle. Andere moeten zich met een mismaal van *een muizenmaaltyd* gelyden, al zouden zy eene maag vol verschimmelt brood krygen.

Klopt wat lang aan dat Klooster, daar zullen meer Moniken uit hunne çellen kruipen. Dat wil zeggen, zo gy aanhoud en voortgaat in die zaak op die wyze, gy hebt noch meer zulke ontmoetingen te verwachten.

De vos wil een kluizenaar worden. Dus zeiden de oude, wanneer een doortrapt huichelaar een gelaat maakte van bekeering en godvruchtigheid, en eenvoudigen te bedriegen, volgens 2 Tim. 3: 5. Zo was ook by hen een spreekwoord: *Als de vos de passie preêkt, Boeren wacht uw ganzen*. De valsche Propheten deden een hairen mantel om, om te liegen. Zach. 13: 4. en de Zaligmaker waarschouwt ons voor wolven in schaapskleders, Matth. 7: 15. *'t Is niet al goud dat'er blinkt*; doch echter behoud het waare goud zyne waarde.

Men zal een ander altaar ontdekken. Dit wil zeggen, men zal een ander geheim openbaaren, daar zal wat anders aan 't licht gebragt worden. Dit is genomen van de altaaren in 't Pausdom, die op zekere tyden en gelegentheden plegtelyk gedekt, en ook weder ontdekt worden. Dus zegt men ook: *Daar zal een ander boekje open gedaan worden*. *Daar zal een ander haaan kraayen*. *Daar zal een ander muisje piepen*.

Een verloopen Monik zeide nooit goed van zyn konvent. Zo willen zy hunnen uitgang rechtvaardigen. Dit past men op alle afvalligen toe. *De renegaden zyn de slimste*.

Elk kramer zal zyn eigen mars dragen. Dat is, elk zal zyn eigen last moeten torssen, en voor zich zelven te verandwoorden hebben. Vergelykt Rom. 14: 12. en 2 Kor. 5: 10– Gal. 6: 5. Doch wy zyn ook verpligt om anderen naar vermogen te helpen. Gal. 6: 5.

't Is daar meê slechte bestelling. Dat zegt men van iets, 't geen in geen goeden toestand is. Wil *bestelling* zyn beschikking, ordening? Ik denk, dat bestelling in die spreekwyze het zelve is met gesteltheid. 't Staat'er slecht geschapen. 't Is'er slecht gestelt.

Gy zult niet meer eerst raaden. Dit zegt men tot ymand, die straks iets gist gelyk het is. 't Vermaak van raadzels bestaat daar in, dat veele die in langen tyd niet konnen oplossen, en daar naar verkeerdelyk gissen. Dit word afgesneden van die het terstond raad. Hier om zeggen de kinderen, als zy malkanderen raadzeltjes uitgeven: *Die 't weet, moet het zwygen*.

Dat beschiet niet veel. Dit wil zeggen, dat brengt weinig voordeel aan. *Beschieten* behoort tot *schot*, dat is, vrucht, gewas, inkomst. Zo geeft een vruchtbaare akker goed schot: en dus spreekt men van *schotbaar land*. Maar *hy beschiet niet veel*, is, hy

draagt niet veel vrucht, daar komt niet veel nuts van. Hier mede komt overeen: *Dat neemt niet veel op*. Zoude dat op eene schop zien?

Hy heeft het krap. Dat wil zeggen, schaars. Maar wat is *Krap*? Ik twyfel niet, of het behoort tot *krimpen*, daar de *m* uitgeschoven is, voor *bekrompen*. Ziet het Vervolg der Fakkel. Zo is *klok*, voor *klonk*, van *klinken*.

Yemand de keel toebinden. Dat zegt hem te doen missen zyn noodig onderhoud, dat geene waar van hy leven moet. Zo neemt men ymand 't brood uit den mond. Op 't keel toebinden, naar de letter, verstaat zich meester Hans, die wel menigen zak *toebind, eer hy vol is*. Doch het spreekwoord neemt dit in een ruimer zin. *Dan meent de buik, dat de keel gehangen is*.

Hy gaat in grasduinen weiden in andere lieden goed, als een haas onder de koolbladeren. Dat zegt men van ymand, die *mooi weêr speelt* op't geen anderen toekomt, *betaalt uit een anders beurs, teert op een anders zweet en smeer*, en *goed vuur stookt van een anders turf*. Doch zulke haazen krygen de honden wel op't lyf, en betalen de koolbladeren met de huid.

Hy doet onheusch. Dat zegt men, als ymand bedrog en onregt pleegt; 't geen byzonder op spreken word toegepast. Hier van hoort men de knibbelende jongens dikwyls hunne speelmakkers beschuldigen. *Heus* was by de ouden *hovesch*, hoof-

sch, en staat zo tegen *dorpersch, boersch*. *Heus* is dan beleeft en vriendelyk, van beschaafde zeden, gelyk men by goede hovelingen vind. 't Betaamt zulken niet bedrielyk en onbillyk te handelen. Maar men versta dit van de oude en deugdzame hovelingen. Ziet Psalm 101. Nu zyn'er andere tyden en zeden. *Exeat aula, qui volet esse pius*.

Hy mortepaait. Dit wil zeggen, hy bedriegt, door zich voor anders uit te geven, dan hy is. *Mortepaai is* zamengestelt uit het Fransche *mort*, en *payer* betalen. 't Is genomen van zulke, die zich laten omkoopen, om voor eene reize in de monstering van soldaaten te verschynen, als waren zy wettige krygslieden; en dus genieten de Kapiteins op hunnen naam voortaan de bezolding. Deze worden dooden genaamt, of om dat ze in de plaats van dooden komen; of om dat ze niet meer dan dooden verrichten, en hun leven voor 't Vaderland niet wagen. Door zulke bedriegelyke streeken besteelt en verzwakt men het Land. Dit word ook ruimer toegepast. T'scheep noemt men *doodeeters*, die voor onbequaam en ballast weêr om gezonden worden.

't Is falikant. Dat is, het feilt, 't is mis, 't is niet zo 't moest zyn. *'t Is falikant*, zegt ook, 't is leugen, of bedrog. In een oude Vlaamsch stuk las ik: *Sonder faelkant en archelist*, en in een ander: *Sonder faelekant en archelist*. Wy zeggen: *Zonder arg of list*. Zy schreven ook *faliekant*. Schynt dat niet te willen zeggen, aan den feilenden kant, en vermaagschapt aan 't Latynsche *fallere*, bedriegen?

't Is achter om gehaalt. Dat is, 't is gesluikt en gelorrendraait, 't is door kromme wegen, en niet door de rechte deur, ingebragt. Van scheeps sluikeryen zegt men: *'t Is achter den mast omgehaalt*. Doch die dat doen, verdienen voor de mast te staan, en met een eindje dags geleerst te worden, zo dat'er het roode zweet na volgt. Anders gaat dat wel recht toe naar de galg. *Achter om* zoude ook konnen zyn, achter ymands rug, zo dat hy 't niet ziet. Dat gaat dan ongemerkt door.

Zy trekken om 't langste einde. Dit zegt men van twee baatzuchtigen, die elk om 't meeste twisten en poogen. Zo *trekken zy eene lyn; maar elk aan een einde*. Elk scheurt om den grootsten lap. Elk palmt in zo veel hy kan. 't Is doch om 't hebben en 't houden te doen. Een zinnebeeld kan zyn, twee die aan een krakeling trekken.

Zy herrewerren met malkanderen. Dat wil zeggen, zy twisten t'zamen, byzonderlyk door zeggen en wederzeggen. *Herrewerren* is verbastert van *heen en weeren*, en dat is ontleent van eene zaag, die heen en weder getrokken word. Dus zeiden de Latynen: *contentionis serram reciprocare*. Ziet de Fakkel. bladz. 141.

Hy sluipt weg, als een hoenderdief. Dit zegt men van ymand, die steelwyze doorgaat met beschaamtheid. Waarom het spreekwoord juist een hoenderdief uitkipt, mag men raaden. 't Is mogelyk om dat die met een kleintje eerst beginnen, en noch alle schaamte

en vreeze niet hebben afgelegt. Zo komt men van een hoen tot een paard. Doch dus van trap tot trap opklimmende, geraakt men eindelyk op de bovenste sport der galgeladder.

Hy wast voor de galg op. Dat zegt men van eenen deugeniet, wiens leven en bedryf van jongs af toont, dat de raaven op hem te gast zullen gaan. Anders zegt men ook van zulk eenen, *de peper wast op zyn rug*, dat is, *Oostindien zal zyn voorland zyn*.

Daar baat geen wambuis tegen de galg. Dat zegt men boertende. *Eer men leert hangen, is men half dood*. Doch *laten is goed tegen 't hangen*; of anders, in tyds te loopen. *Die 't ontloopt is vry*. *Men hangt niemand, eer men hem heeft*. *De galg is voor de ongelukkige*, zeggen de dieven, maar voor geen gauwdieven. Zekerlyk, *Waren'er geen dieven, daar waren geen galgen*. Doch *men vind meer dieven, dan galgen*: *want de kleine dieven hangt men, en de groote laat men loopen*, zo 't spreekwoord waarheid zegt. Maar zo veeg zyn ook de kleine dieven niet in plaatzen, waar op past: *Die wil steelen en niet hangen, kome te N. en late zich vangen*.

Eerst hangen, daar na proces maken. *J. Boëmus, de Moribus gentium*, vertelt ons van de Stad *Klagen*, in *Karinthien*, dat men daar dezen gerechtshandel gebruikte: Quam ymand onder vermoeden van diefstal, dan hing men hem straks op. Hier na wierd 's anderen daags zyne zaak onderzogt. Bevond men hem schuldig, dan bleef zyn lichaam aan de galg hangen, tot dat

het met stukken afdroop. Maar bleek dat hy onschuldig was, dan wierd hy afgesneden, en kreeg eene eerlyke begravenis, ten koste van de stad. Doch *interim patitur justus*. De goede man had door 't hennepen venster in de andere wereld gekeken. *Fides sit penes authorem*. Voor de waarheid blyf ik geen borge. Dit zal echter de oorsprong van 't Spreekwoord zyn.

De schaapen moeten haar wonder wel voorzien, daar de wolf Rechter is. Dit spreekwoord drukt aardig uit den staat van weerloozen, die, hoe onschuldig zy zyn, hunne zaak voor heer Wolfaard moeten bepleiten: *Om een kleine zaak, eet de wolf het schaap*. *Die eenen hond slaan wil, kan licht een stok vinden*. *Al actie genoeg, de beuling is niet omgekeert*. Dus spraken de ouden van *een wolfs conscientie*.

De wolf zal zyn vacht wel houden, maar het schaap moet gestroopt zyn. Dat wil zeggen, geweldige quaaddoenders gaan dikwyls vry, *en de onnoozele moeten ´t gelag betalen*: Even zo zeiden de Latynen: *Vat veniam corvis, vexat censura columbas*. De straf verschoont de raaven, en plaagt de duiven.

Op grypende wolfshanden, passen hondstanden. Anders is dit spreekwoord: *Tot vleesch van wolven, tanden van doggen*. Dit komt over een met: *Tot een harden quast, behoort een scherpe beitel*. *Hard tegen hard*. *Barmhertigheyd tegen de wolven, is wreedheid tegen de schaapen*. Ziet Rom. 13: 4.

Zy zitten als grypvogels op de wacht. Dat is het zelve met, *Hy zit als een havik op den tuin*, die maar loert op zyne prooi, om die schichtig op 't lyf te storten. *Die ymand overrompelen wil, moet haast maken*.

Al riep men een valkjager, zy willen van de kreng niet. Dit zegt men van aanklevende bloedzuigers, en vasthoudende vrekken, die als havikken de klaauwen in de prooi slaan, en zich die niet licht laten ontjagen. Dus zegt men ook: *'t Is niet uit zyn klaauwen te krygen*.

't Moet in dien hoek warm zyn; zy willen'er niet uit. Het hoekje van den haard is 's winters by een goed vuur niet onaangenaam. Men zegt ook: *De wyze man leerde zyn kind, blyft daar gy 't wel vind*. Doch dat *hoekje* moet zo *warm* niet geweest zyn, *daar de Monik dood vroos*. Maar *die 's winters met een bonten pelsrok by 't vuur zit, weet niet dat het buiten vriest*. Men past dit spreekwoord ook toe op andere dingen, van welke ymand, om des voordeels wil, niet lichtelyk scheid.

Die aan den hooiberg staat, plukt. Dat wil zeggen, die de gelegentheid heeft, bedient'er zich van, *Die in 't ried zit, maakt pypjes*, en *Die de kroo heeft kruid ze*. 't Is ook wysheid, dat men *de gelegentheid by 't hair grypt, het yzer smeed terwyl het heet is*, en *de koe melkt, terwyl men ze heeft*, als maar *de wagen recht gaat*. Zulke konnen dan *de beste krippen snyden*.

Kan hy met de leeuwenhuid zyn oogmerk niet bereiken, hy doet het vossenvel aan. Dit zegt men van ymand, die wanneer geweld hem mislukt, zich tot loosheid begeeft. Van zulker gilde is de duivel Opperdeken.

Zy visschen met drooge netten. Andere visschers doen hunne netten te water, en maken ze nat; maar deze zyn van dat soorte, die *met een zilveren angel visschen*, en dus gemeenelyk de zekerste vangst hebben. Dus behoeven zy zelden een slechte vangst te verschoonen, door gelyk de hengelaars te zeggen: *wy komen'er eerst*. 't Spreekwoord word ook toegepast op slinksche streeken. Beter doen zy, die *den kost met God en met eeren winnen*, dat is, door eerlyke en wettige middelen. *'t Is zalig te werken, zei de Bagyn. Ian, maak kookers*. Doch men vind'er ook niet weinig, die met het *schrobnet* en *werregaren* visschen; maar dan is'er geen zegen by.

Ymand met huid en hair opeeten. Dat zegt, hem geheel verslinden. Zo handelt de kat met de muis. Dus zegt men van heer Yzegrim: *Hy ziet als of hy my wou opeeten*. Maar dit word wel toegepast op gewelddryvende dwingelanden, en verslindende woekeraars. Mich. 2: 1, 2.

't Is een waterschip; yder boort'er een gat in. Dat zegt men van zulk eenen, dien yder plukt en pluimt zo veel hy kan. *Dan plukt men de gans, zo lang zy vederen heeft*. *'t Schaad niet*, zegt men, *al krygt het water-*

schip een gat min, of meer. 't Is by uitnemendheid een grouwel, wanneer men dus met weduwen en weezen handelt.

Onrechtveerdig goed gedyt niet. Dit spreekwoord behelst eenen stokregel, die van alle hebzuchtigen behoorde opgemerkt te worden. Dat brengt Gods vloek ter verteering over alles. Zach. 5: 4. De Heidenen zelf zeiden: *Malè parta malè dilabuntur*. *Zo gewonnen, zo geronnen*, of, *verteert*.

't Is een doorslag. Dus noemt men een doorbrenger en spilpenning, die 't qualyk vergadert goed van schraapzugtige vrekken pleegt te verquisten, zo dat het bewaarheid word: *De malè quaesitis non gaudet tertius haeres*. 't Goed dat ymand onrecht wint, komt niet tot het derde kind. Een *doorslag* is een vergiettest, die vol gaten is, en daar het water overal uitloopt. Dit is een zinnebeeld van zodaaniger beurze. Vergelykt Hag. 1: 6. Men zegt ook dus van een lichtmis: *Hy zal'er wel doorslaan*, en van eene verquistster: *Zy heeft een hand met een gat*. 't zou zulke *niet helpen, al hadden zy van daag een koe, en morgen een paard*; ja al waren zy *zo ryk als 't water diep*. Doch zy plegen *hun geld niet in 't water te werpen*, maar in den wyn. Maar *die 't al door de billen slaat, moet eindelyk met naakte billen loopen,* en vind voor *Leuilekkerland, Sint Reinuit*.

Ik weet niet waar 't gestoven of gevlogen is. Dat wil zeggen, ik weet niet waar 't gebleven of ver-

varen is. 't Zal ontleent zyn van stofjes, pluimen of iets diergelyks, dat door den wind verstuift en vervliegt.

Hy zal dat opdokken. Dit zegt men van ymand, die iets zal moeten op, of te voorschyn brengen. *Opdokken* is verbastert van *opduiken*. De gelykenis is genomen van duikelaars, die dus iets van den grond ophalen, en boven brengen. Men zegt ook *uitdokken*.

Ik ben bluts. Zo zeggen de jongens, wanneer zy alle hunne knikkers verspeelt hebben. 't Is het zelve met, *Ik ben reeuws, ik ben rat*. *Bluts* is verbastert van *bloots*, naakt en bloot.

Ik zoude hem wel een knapzak vol hooi toevertrouwen, had ik maar borge voor het leêr. Dit zegt men schertzende, om uit te drukken, dat ymand geen geloof vind, en *Jan Credit* voor hem *dood* is. *'t Einde geld, 't einde geloof*. Daar mede komt overeen: *Tapt hem vry, maar borgt hem niet*. Doch gaat men zekerder, wanneer *wei kernemelks borge is*?

Hy heeft het nafluiten. Dat zegt men, als iets aan ymand ontsnapt is. Het fluiten word gebruikt, om eenig beest weder tot zich te doen komen; maar dikwyls te vergeefs, wanneer het ontsnapt, en *aan der heiden is*. Het zelve is: *Hy heeft het nakyken*. Dus is 't ook *verloren gefluit, als 't paard niet pissen wil*.

't Ging rip. Dat zegt men van een vogel, of beest, dat onverwacht en snel ontsnapt. *Rip, weg was 't*. Maar wat is *rip*? Buiten twyfel is dat verbastert van *rap*.

Als u de wal begeeft, zo houd u aan 't vlotgras. Dat wil zeggen, men moet zo lang weer voor zyn leven doen, en middelen tot zyne behoudenis gebruiken, als men eenigszins kan. Zo grypt ymand, die in 't water ligt, wanneer hy den kant niet bereiken kan, naar 't vlotgras aan den wal; en die door schipbreuk in de zee dobbert, naar wat hy tot lyfs berging kan aanvatten. Men past dit ook toe op andere dingen.

Roept zo hard niet; het bed mogt het hooren. Dit zegt men schertzende tot ymand, die voorgeeft vroeg te willen opstaan; daar hy onder 't vaandel der beerenhuiders behoort, en 't bed, als ware het met pek besmeert, hem niet wil los laten. Dus beschryft Salomo den leuyaard, Spreuk. 6: 9, 10. en 26: 14.

Daar is geen rooi meê te schieten. Dat is, men kan'er niet mede te recht geraken, tot bereiking van het oogmerk. De gelykenis is ontleent van een boog, of roer, die onbequaam zyn om'er 't doelwit meê te treffen. *Royen* beduid mikkende schieten. Dus kan wel een zwierende en laveerende dronkaard de straat nauwelyks rooyen.

Nederduitsche spreekwoorden.

IX. Vyftig.

Die 't in 't vuur verloren heeft, moet het in de asch zoeken. Te weten, alleen daar het te vinden is. *Men zoeke* dan *geen spek in 't hondennest*. 't Is ook al bezwaarlyk, *een naalde in een voeder hooi te zoeken*. Derhalven, *die 't vuur begeert, zoeke het in de assche*. Maar 't is een ander spreekwoord: *Als 't huis verbrand is, wil men de schade inhalen met de spykers op te rapen*. Dit drukt uit eene geringe winst uit zwaar verlies. 't Is echter noch beter wat, dan niet. Die schipbreuk geleden heeft, bergt zo veel hy kan: Men zegt dus ook: *Als 't huis verbrand is, warmt men zich by de koolen*.

't Staat'er slecht geschoren. Dat is, de zaaken zyn niet wel aangelegt, zy zyn in geen goeden staat, en *'t is'er slecht geschapen*. Dit spreekwoord is genomen van 't weefgetouw. Een webbe bestaat uit scheering en inslag. Maar is die niet wel geschoren, daar van zal geen goed doek komen. Zo is ymand een goed of quaad lot beschoren. Vergelykt Jes. 38: 12.

Hy zal daar geen goed garen van spinnen. Dat wil zeggen, niets deugends van maken, de stof is'er niet na. De gelykenis is ontleent van slecht vlas.

Grof gesponnen, en fyn gedraait, is onsterk. Hier mede kan Jan de Wasser geene eere inleggen; *doch dat hy gerokkent heeft, moet hy spinnen*.

Hy heeft'er zich uitgehaspelt. Dat word gezegt van ymand, die zich door dus en zo te wenden en schikken, uit een zeer verwert geval gered heeft. De gelykenis is eene brodde, die men ontwert. Zo *geraakt men* wel in haspeling. Hy *verbrod het werk*, die iets zo in de wer helpt, dat hy 't niet weder weet te ontwikkelen.

De verkens loopen in't koorn. Dat is, alles loopt zonder bedwang in 't wilde, *'t hek is van den Dam*. Als de verkens in 't koorn loopen, dan doen zy veel schade door omwroeten en vertreden. Dit word toegepast.

Hy zet het huis over einde. Dat is, hy stelt alles in roer. *Over einde* is op zyn einde, of opgerecht. Dus staat een mensch over einde, die op zyne voeten staat, of eene ton, die op haaren bodem gestelt is. Op die wyze zegt men van een grooten schrik of yzing: de hairen ryzen over einde, of te berge. In rust ligt, of zit men. Die dan de inwoonders van een huis verontrustigt, word gezegt dat over einde te zetten: gelyk wanneer men ymand, die stil neder zat, noodzaakt op te staan, en alles *in rep en roer brengt*.

Hy steekt zyn horens op. Dit wil zeggen, hy openbaart zich, hy komt te voor-

schyn. Dit schynt genomen te zyn van beesten, die in de horens hunne strydbaare kracht hebben. Doch deze steken die om te stryden niet op, maar voor uit. Zoude het niet liever zien op slekken, die als zy uit hunne huisjes kruipen, de horens opsteken? Doch een weinigje opgestroit zout doet die weêr ras inkrimpen. Men zegt ook in den zelven zin, *de ooren opsteken*: maar dat acht ik van *hoornen* verbastert te zyn. Anders beduid dit scherp toeluisteren. *Arrige aures*.

Hy heeft een hart als een toren. Dat is, hy heeft groote gedachten, gelyk Recht. 5: 15. De aaloude voorvaderen van zulke hooghertige zyn onder de bouwers van Babels toren geweest. Ondertusschen zyn zy verheven als een pad op een kluit. *Bok, stoot uw hooft niet*. Maar 't is ook een spreekwoord: *Klein man, groot hert*. 't Is een nutte les: *Houd u laag, zo word gy niet geschoren*.

't Is'er een die Hans heet. Dit wil zeggen, 't is een groote. De aalouden noemden een groot man *Hans*. Wy spreken noch van *Hanssen, Pofhanssen*, enz. Ziet de Fakkel bladz. 129. Men zegt ook, *'t Is een gast*, en *'t Is een klouwer*. Zou dat niet willen zyn *klaauwer*. *Ex ungue leonem*, men kent den leeuw uit zyn klaauw.

Men behoeft de geheele zee niet uit te drinken, om te proeven, of 't zout water is. Kooplieden kennen de waaren aan staaltjes en monstertjes. Maar zommige proeven zo lang, tot dat alles op is.

Dus handelen zuipers met het wynvat. Zy houden 't met dat spreekwoord, *Veel dronkjes, veel smaakjes*. Maar zo geraakt het vaatje op den bodem.

't Ging'er ab hoc, en ab hac. Dat is, van dit en van dat, geheel ongeregelt, zonder slot of orde, gelyk ymand *die 't boekje quyt is*, en niet weet, hoe hy zyne reden aan een zal knoopen. *'t Hangt dan aan een als geknoopt zand*. *'t Was uit en in gepraat*.

't Horologie is ontstelt. Een ontstelt uurwerk loopt niet wel. Dit past men toe op ymands herssenen, wanneer hem *'t hooft niet wel staat*, en'er *een schroef los is*. Doch 't gebeurt al dikwyls, dat de tong geen goede wyzer van het herte is, zo dat men daar op weinig rekening kan maken. Ziet Psalm 55: 22.

Ymand by de vodden krygen. Dit zegt hem by de klederen pakken. Dan is men niet verre van het binnenvoeder. Voor *vodden*, hoedaanige de bedelaars dragen, zegt men ook *lappen*. Dus vat en krygt men ymand ook *by de lappen, by de lurven, by de mouw, by den kop, en by de keel*.

De eerste slag is een daalder waardig. 't Wil zeggen, dien heeft men als een voordeel op zynen vyand voor uit, en kan hem daar door ter aarden vellen, of buiten staat van tegenweer brengen. Dus zeggen de Franschen: *Le premier coup en vaut deux*, de eerste slag geld'er twee. *Praestat praevenire, quam praeveniri.* Doch zulke worden ook wel met gelyke munt betaalt, of ontfangen

stooters voor *klapmutzen*. *Nooit*, zegt men, *is'er zulk een duure tyd, of de eene slag was den anderen waardig*. Doch dat is niet volgens het Evangelium. Matth. 5: 39. 't Is dus ook een spreekwoord: *Andere zien toe, hy heeft toegetast*. Ik twyfel niet, of dit spreekwoord spruit uit de gestelde boete van een daalder, ten laste van die eerst den anderen sloeg. Dus zegt men, *Te kermis gaan is wel een bilslag waardig*.

Zy geven malkanderen den neus vol bloed. Dit zegt men van twee, die malkanderen door een zuiver krabbelvuistje met de Rotterdamsche fooi onthalen. Men ziet dit wel by de jongens, als zy malkanderen onheusch gedaan, en met de knikkerzakken om de ooren geslagen hebben. Maar 't word ook toegepast op veldslagen, enz. waar in men wederzyds by na gelyke schade geleden heeft.

Daar men hakt, vallen spaanderen. Dit past men toe op gevegten, daar 't op een houwen en kerven gaat, en manden noodig zyn, om de stukken op te raapen, tot hutspot, of frikkedillen. Dus plegen zelf de overwinningen met bloed gekocht te worden. Lauren zyn gemeenelyk met veel bloed besprenkelt. Vergelykt 2 Sam. 11: 25. Doch *dien, die boven zyn hoofd kapt, vallen spaanders in de oogen*. Zo *valt, als ymand tegen den hemel spouwt, het quyl in zyn eigen baard*.

Ymand den rug meten. Dat geschied door een braaven rotting, in de plaats van eene Rhynlandsche of Putsche roede. Door zulk een maatstok weet men de breedte *daar of daar omtrent*, ge-

lyk de Landmeeters spreken. Heeft ymand dan *een breede rug*, hy kan meer stokslagen dragen, en dat meeten gaat wisser.

Hy legt'er de tang op. Ook die kan dienen om den rug te meeten, als niets anders by de hand is. Dit *opleggen* gaat wat onzacht, en niet streelende toe. De ervarentheid heeft geleert, dat dit dikwyls een krachtige plaaster is, om de leuiheid te verdryven. Hier toe word ook de bullepees aan leuye rasphuisboeven wel in 't werk gestelt, om hen te doen werken.

Hy zal klopzak hebben. Zo dreigen de jongens malkanderen slagen, en verbasteren klopzak wel in klompzak. ***Zak*** is de huid, en dus wil dit zeggen, hy zal kloppen op zyn huid krygen.

Ik zal hem hebben. Dit is een soort van bedreiging. Maar wat drukt dat uit? Word onder *hebben* iets verstaan, gelyk men zegt, *Hy heeft zich qualyk*? Dus zeggen de Latynen, *aliquem malè babere*, en wy: *Hy zal'er van hebben*. Of is de betekening van dat woord *hebben* zo ruim genomen, als wel *maken, doen, slaan*, enz? Anders moest men denken, dat'er eene betekening van *hebben* verloren was geraakt. Zo is wel meer de beduidenis van eenig woord in zekeren zin in de eene of andere spreekwyze slechts overgebleven, b v. *slagen* voor vaaren, in *Hy slaagt daar wel by*, enz. Diergelyke zal een opmerkende niet zelden ontmoeten. Doch dat is slechts voor taalkundige en nauw-

keurige liefhebbers. Ik teken ter loops maar eenige voorbeelden aan, of het ymand mogt lusten, ter beschaaving en openlegging van onze moedertaal zyne gedachten daar over nader te laten gaan.

Hy wil hem 't hert in de hand geven. Dit zegt men schertzende van die groote bedreigingen aan ymand doet. 't Is een groote verbittering, als ymand zynen vyand niet alleen *den hals breekt*, of't leven beneemt, maar ook den boezem open ryt, en 't bloedig en lillend hert verwoedelyk daar uit scheurt. Doch op zulke past niet zelden: *Houd den man, hy wil vechten*.

Hy wil hem de blaas breken. Ook dit word boertende gezegt van ydele snorkeryen. Maar waar van is dit genomen? Ziet het op de galblaas, of op de waterblaas in den mensch? Ik denk liever, dat het speelt op de blaas der visschen, die magteloos zyn, wanneer hen de blaas geborsten is.

Een oude Wolf is wel gerucht gewoon. Te weten, om dat hy dikwyls gejaagt, en *in de beerenbyt geweest is*. Dit past men toe op ymand, die *voor geen klein geruchtje vervaart* is, en zich *door geen blaas met boonen voeten laat maken*. De ouden zeiden: *Hy moet zeer tieren en beeren, die den Duivel vervaren zal*.

Hy mag hem op. Dat is, hy kan tegen hem staan. *Zy leveren malkanderen stof*. *Hy heeft zynen man gevonden*. 't Is met zulke:

Hebt gy den schild, ik heb de speer. *Weet gy een gat, ik weet een nagel*. Dit is eigentlyk niet een spreekwoord, maar een spreekwyze. Ik merk dit echter op als een staaltje der uitdrukkingen van onze moedertaal, welke het gemeen dagelyks gebruikt, zonder in den grond te weten wat men zegt. Taalbouwers dienden dit tot innig verstand van 't Nederduitsch gaade te slaan, en uit te pluizen, zo zy dat tot vermaak en nut der liefhebberen, in 't volle licht willen stellen. In deze spreekwyze is *mag*, kan, en onder *op* word *wegen, halen*, of iets diergelyks, verstaan. *Een man* doch *is tegen een man opgewassen*. Het tegendeel is, *Hy is te licht voor hem*. Of zoude dit *opmogen* zien op opeeten, verslinden, *met huid en met hair opslokken*?

Ik kan daar niet tegen. Dit wil zeggen, dat overmag my, dat is my te sterk. Hier word iets onder verzwegen, als ik kan daar niet tegen bestaan, of iets diergelyks. Dus zegt men ook: *Ik heb daar niets tegen*, voor te zeggen, in te brengen, enz.

Dat is kamp op. Dit zegt men van eene geëvenaarde wederwraak, of vergelding 't Is genomen van kampers, die malkanderen een stoot voor een slag, een oorlap met een muilpeer, een wafel voor een flets betalen. Zomtyds echter word dit spreekwoord ruimer gebruikt.

't Is goed hovaardigen te slaan, zy willen 't niet weten. Zy zullen dat aan den Bailju niet gaan klagen; maar

den spyt verkroppen, om dat zy zich schaamen dus te gast geweest te zyn.

Ymand op de kneukels kloppen. Dit zegt, hem te wederhouden en straffen, wanneer hy zich te veel aanmaatigt, of zyne handen te verre wil uitsteken. Men zegt dus ook: *Ymand op den duim kloppen*. Dit *kloppen* word ook genoemt *knillen*, 't geen versmolten is van *kneukelen*, voor op de kneukels slaan. Hier toe dient ook de plak wel aan schoolmeesters.

Hy heeft een karpeson op den neus gekregen. Dit wil zeggen, hy is ergens door gebreidelt, of bedwongen. Zo handelt men met de styfbekkige en steege paarden, die door den toom schieten, of dien op de tanden nemen, om hen naar den breidel te doen luisteren. Hier mede stemt overeen: *Ymand een knip op den steert zetten, ymand een bril op den neus zetten*, en *ymand de handen binden*, enz. *Bril* zal versmoltn zyn van *breidel*. Dus is *ymand brillen*, voor quellen, hem breidelen. Vergelykt Psalm. 32: 9. Ziet van *karpeson* 't Vervolg der Fakkel.

Ymand verhabbezakken. Dat beduid hem door mishandeling te onderdrukken. 't Is *verhapzakken*, en zegt verbyten. Dit is ontleent van de quaade honden. Ziet de Fakkel, Bladz. 401. *Zak* word gelascht aan *hap*, en genomen voor huid, en die voor mensch. *Zo krygt hy wat op zyn zak*, die geslagen word. Op die wyze krygt ook een hap in zyn zak, die van een dogge word gebeten. Hier aan is niet ongelyk: *Ymand verhassebassen*, dat is, hem door gedurig ky-

ven, als een bassende hond, verbluffen, dat wil zeggen, *verblaffen*. Is *hassebassen* haatelyk blaffen en keffen? want *hassen* is in 't hoogduitsch haten. Of is 't een verbubbeling van dat woord, met eenige verandering, als in *slampampen*, van slempen, lachachen *van lachen*, *liflaffen*, en meer diergelyke?

Ymand ribbezakken. Dat is, hem plaagen en quellen. *Ribbezakken* is als *verhapzakken*. De Westfalingers noemen een degen de *ribbe* dat mogelyk uit de oudheid is. Een houwdegen gelykt naar een rib. In 't oud-noordsche gedicht van den Deenschen Koning *Regner Lodbrog* vind men het zwaard door verscheide zulke verbeeldingen uitgedrukt. *Ribbezakken* zoude dan zyn, ymand met den degen op de huid komen. Doch 't word wel in een ruimer zin gebruikt. Men spreekt ook van de *geldbeurs te ribbezakken*. Zo geschied van *buideldorschers, die op den meelzak kloppen, dat ze stuift*, of *geld uit den buidel kloppen*.

Hy heeft het op my geladen. Dat wil zeggen, hy is op my ongezint, hy wyt het my. Maar wat drukt die spreekwyze uit? Is 't om dat toorn en misnoegen tegen ymand als een last word aangemerkt? Vergelykt Spreuk 27: 3. Zo *Braakt men wel zyn gal tegen*, of *op ymand uit*. Of zinspeelt het op een geladen roer? Dus spreekt men van een geladen pistool op ymand te dragen, dat wil zeggen, die op hem *gemunt* of *gemant* is.

't Zal'er gelden. Dat is, 't zal ernst zyn, 't zal'er op aan gaan. *Gelden* was in de oude taal betaalen. Dus geld ymand, die den kerfstok afdoet. *Lang borgen is geen quyt schelden.* Vergelykt Jes. 34: 12. Hier toe behoort, *'t Zal u gelden*, en *gy zult het ontgelden* Dat is, gy zult'er voor moeten betalen, of de vergelding ontfangen. Ziet de Fakkel, bladz. 101. in Geld.

Hy is pal gezet. Dat is, hy is zo vast gezet, dat hy staan moet als een paal, nergens heen, en niet ontloopen, noch ontwyken kan. Zo zegt men: *Hy staat als een paal*. Hier mede komt over een, *Ymand schach mat zetten*. Ik denk dat *pal* verkort is van *paal*.

Gy zit daar wel en koekeloert. Dit zegt men schertzende tot ymand, die ergens vast gezet is. Dit is ontleent van een haan, die in een kevie of ren zit. *Koekeloeren* is gevormt van 't geluid dat de haanen maaken: gelyk zo de hinnen kakelen en klokken; maar de kiekens piepen. Dus spreken de kinderen van *koekeloerenhaan.*

De eene helft van de wereld quelt de andere. Zo leert de dagelyksche ervarentheid, en dus was 't al zedert de eerste eeuwen. Kain sloeg Habel dood. De stad Gods en des Duivels zyn tegen malkanderen gekant. Gal. 4: 29. *Des eenen rei is des anderen schrei*. De een lacht en juicht over de traanen en rouwklagten van den anderen. *Des eenen dood is des anderen brood*. Men stookt

vreugdevuuren over der vyanden nederlage, die door veel bloed duur gekocht is. 't Is dan: *Zo quaad heeft het de nagel, als 't gat*. *Die anderen jaagt, staat zelf niet stil*. Dus is *de eene mensch den anderen ten Duivel*, of *wolf*.

Hy kampt tegen een mannetje, dat hy zich aan den wand geschildert heeft. Dit zegt men van zulke, die slechts tegen hunne eigen inbeelding of verziering schermen, en dan wel luidruchtig roepen, zege! zege! Dusdanige kampioenen zyn 't ook, die *tegen hunne eigen schaduw vechten*. Doch zyn zy wel beter beraaden, die *vechten tegen een drek*?

Wyd gapen byt niet, fel blazen smyt niet. Dat past men toe op groote schreeuwers en snorkers. Aardig staat wyd gapen tegen byten, om dat het eene den mond opent, en 't ander dien toesluit, waar door men gapende niet kan byten, gelyk slorpende niet blazen. Het ander is een gelykenis van 't blazen der ganzen, die geen ander leed doen.

Hy loopt voor zyn schaduw. Dit zegt men van een zeer vreesachtig en bloodhertig mensch. Zy zullen echter hunne schaduw in den zonneschyn niet licht ontvluchten, 't en zy ze *uit hun vel springen*. Dierlyke manmoedige helden zyn 't die zich *door een blaas met boonen laten verjagen*.

Hy gaat schuiven. Dit wil zeggen, hy pakt zich weg, hy gaat stryken. 't Is het zelve met, *Hy gaat stootschaven*: want eene schaaf schuift men stootende voort.

Hy is zo gedwee als een Juffers handschoe. Hoewel Juffers zelf wel zomtyds zulke katten zyn, die men niet licht zonder handschoenen mag aantasten, plegen haare handschoenen, 't zy van zyde, leder, of diergelyke stoffen, zeer zacht te wezen, en zich te laten buigen en vouwen op alle wyzen. Men past dit toe op ymand, die zich zonder tegenstand laat behandelen zo als men wil. De oude Vrygeest Sebastiaan Frank gebruikte deze gelykenis van de fatzoenen, waar in zyn God, het grondwezen, als de hand stak, en daar mede guichelde, volgens zyne lastertaal, dewyl die alle bewegingen alleen maakte. Zulk eene lydelykheid leert ook dat hedendaags gebroedzel der Spinozistische Hattemisten.

Hy laat het glyden. Dat is, hy trekt'er de hand af, hy laat het varen. 't Is ontleent van een touw, 't geen men vast hield en trok, maar laat schieten. Zo zegt men: *Trek dat touwtje niet te styf. Men moet een verrot touw niet te sterk trekken*. Dit word ook op sterven toegepast, wanneer ymand den levensdraad niet langer kan vast houden, en 't klouwen afgeloopen is.

Niemand en geenman byten malkanderen in den zak. Dit plagt een spreekwoord by de ouden te zyn, als men den man, die iets gezegt of gedaan had, niet wist uit te vinden. *De man is t'zoek*. Voor *niemand* zeide men ouds tyds *nieman*, of *nyeman*, en dat is even het zelve met *geenman*. Ziet de Fakkel in *Ye*, bladz. 448.'t Is dan:

Den gantschen dag gevochten, en niemand gezien.

Gy hebt daar niets te verhakstukken. Dat wil zeggen, gy hebt daar niets te doen, daar is van u niets te verrichten. *Verhakstukken* is lappen op de hielen der koussen te zetten, die eertijds van laken, plets, of diergelyke stoffen plagten te zyn. Zo spreekt men noch van koussen te verzoolen. *Die 't ambacht verstaat, krygt het werk, zei de snyder, en hy kreeg in de Paaschweek een paar koussen te verzoolen*. *Hak* is hiel. Ziet de Fakkel bladz. 161. in *Kak*. Dit *verhakstukken* was een ongeacht werk; en daar van is 't spreekwoord uit boerte ontleent. *Gaat het* ergens *heet van den rooster*, die'er niet wezen moet, blyve'er met zyn neus van daan. *Verre af is goed voor 't schieten*.

Hy zach het heir eens over. Dit zegt men van ymand, die zyne oogen liet gaan over een groote schaare, die voor hem stond. Zoude dit niet konnen gesproten zyn uit Num. 24: 2? Maar liever denk ik, dat het zinspeelt op den Persiaanschen Koning *Xerxes*, die zyn overtalryk leger van eenen berg beschouwde, en in traanen uitborst, om dat'er van zulk eene meenigte binnen hondert jaaren niet een man meer in 't leven zoude zyn. Doch veele *hebben hun leed*, als men zegt, *noch niet overgezien*.

Beter kamp, dan hals verloren. Dit komt overeen met, *Beter bloô Jan, dan doô Jan*. *Beter met schande geloopen, dan met eere gebleven*. Zulke

hebben noch geen vaak, om op het bedde van eere te gaan slaapen. *Loopers*, zeggen ze, *konnen wel eens weder vechten*. *Dooden zien wel lelyk, maar byten niet*. Doch schandelyke loopers, die als schelmen 't vaandel verlaaten, krygen wel *de galg om den hals*.

Het leven is zoet. Dit heeft uit de natuur eene algemeene toestemming. Job 2: 4. Geestig werd dit van AEsopus uitgedrukt door deze Fabel: Een oud man was zeer vermoeit van een zwaaren last houts te dragen. Dit maakt hem mismoedig; en daarom wierp hy dien bundel af, ging'er op zitten rusten, en riep en wenschte zeer om de dood. De dood ontfermde zich over dat gekerm, quam, en vraagde den gryzaard, wat hy van hem begeerde? Niet anders, gaf de tandelooze sukkelaar tot antwoord, dan dat gy my deze vracht hout weder op den rug helpt.

Die zich den droes op den hals haalt, moet hem werk geven. Ouds tyds plagt men te beuzelen, dat men den Duivel, wanneer hy door toverkonsten verschenen was, werk moest verschaffen, of dat hy de menschen beschadigde, en wel den hals brak. Besjes plagten wel historytjes uit den spinrok te verhalen, dat men dien gast wel aan het tellen van een zak vol heulzaad, of iets diergelyks gezet had. Doch 't spreekwoord wil uitdrukken, dat de Duivel de ledigheid waarneemt, tot der menschen schaade en verderf. *Een ledig mensch is des Duivels oorkussen*. Niet *doen leert quaad doen*. Een mensch moet wakende en doende gevonden worden in 't goede; dan heeft de Satan geen

vat aan hem. Maar *die den droes gescheept heeft, moet'er meê over varen*. Doch men betrouwe hem het roer niet. *'t Is goede vragt, die zich zelven lost*.

Hy mikt zo nauw niet. Dat is, hy geeft'er zo nauw geen acht op, hy neemt het zo nauw niet. De gelykenis is van een schutter. 't Gaat met zulk eenen dikwyls: *Rompslomp*, ruw en ongeschikt. Ziet de Fakkel, bladz. 308. Daar van is 't spreekwoord: *Rompslomp, vyf schaapen, twintig voeten*, en, *Rompslomp, twaalf eyeren, dertien kiekens*.

Wiens Heiland zoude hy zyn, die zich zelven heilloos is? Elk is zich zelven 't naast; en *de liefde begint van zich zelven.* Eph. 5: 29. Die dan voor zich zelven niet en deugt, deugt ook voor niemand anders. Op zulk eenen past: *Hy slacht Jan de Lapper, die had den brui van zich zelven*. Maar *wien zal hy dienen, die zich zelven niet en dient?*

Nederduitsche spreekwoorden.

X. Vyftig.

Hy heeft de boon gekregen. Dat wil zeggen, 't geluk is hem toegevallen. 't Is genomen van de boon, die in eene vastenavonds taart plagt gebakken te worden. Dien deze in 't omgedeelde stuk te beurt viel, die was Koning, zo als die de Paapegaai had afgeschoten. Doch 't word ook wel toegepast op die tot een Magistraatsampt is gekoren, dat in veele Steden door erweten en boonen geschied. Dan komt het overeen met, *Hy is op 't kussen geraakt*. Doch zy zyn niet te wel met het hoofd bewaart, die *in de boonen komen*.

Hy zit op 't kussen. Dat is, hy is in de Staats of Stadregeering. Zulke hebben hunne kussens, met wapens verçiert. Van een afgezetten zegt men: *Zyn kussen is omgekeert*, of, *zyn kussen is hem t'huis gezonden*. Doch 't valt noch gemakkelyker op een omgekeert kussen, dan *op eene hekel te zitten*, al waare het *tusschen twee stoelen in de asch*.

Als 't spel op stelten is, maakt men wel een Koning van een stroowisch. Bekent is uit de geschichtboeken, hoe in oproeren het onbandige graauw, gedreven door een zinneloozen tuimel-

geest, zich wel zulke tot hoofden heeft opgeworpen: gelyk die van Napels den Visscher *Mas Aniello*.

Als een luis in den meelzak gevallen is, en zich wit bestoven ziet, meent zy, dat zy de molenaar zelf is. Dit past men boertig toe op menschen, die zich om eene beuzeling verheffen, en groote gedachten van zich zelven maken. Doch *zy zyn niet alle molenaars, die witte kleeren hebben*. Als *niet komt tot iet, dan kent het zich zelven niet*. Ziet Spreuk. 31: 21– 23. Doch men zegt ook van die de wyste niet zyn: *Hy is van 't meel bestoven*, dat is, *Hy is te dicht by de molen geweest*. *Hy heeft eenen slag van den molen gekregen*. Is dat ook geen waarheid van zulke waangrooten?

Hy is een Heilig, dien men wel een kaars mag ontsteken. Dit wil zeggen, 't is ymand, wiens gunst men wel zoeken mag, die vermogen heeft om ons dienst te konnen doen. Hier toe ontsteekt men kaarssen voor de Heiligen in 't Pausdom, grooter af kleinder: want, *Zo de Sant is, is zyne offerande*. Maar daar zyn'er ook wel, die *den Duivel een keers ontsteken*, om over al vrienden te hebben.

Hy steekt een borst op, als een pekelharing. Dat zegt men schertzende van de trotsche en hoogmoedige menschen, die met hun gelaat dat betoonen. Evenwel dit teken gat niet altoos vast: want die voor eene bult hebben, doen dat mede.

Men moet de leuze by hem halen. Dat is, men moet geheel afhangen van zyn ordre en bevel. 't Spreekwoord is ontleent van de leuze, of het wachtwoord, in een leger, of Stad, dat gegeven word van den Veldheer, of Gebieder. Die *de leuze weet*, kan zich daar van bedienen. Nu is by veele *geld de leuze*.

Men ziet hem naar de oogen. Dat drukt uit, men past op zyn oogwenken, om hem te behagen, en te doen wat hy wil. De oogen zyn de spiegels van het hert, en daar in vertoonen zich liefde, haat, behagen, misnoegen, enz. Zelf merken honden dat uit de oogen hunner meesters, en springen op, of duiken neder, naar dat ze die zien. Maar leest Eph. 6: 5, 6. en Kol. 3: 22.

Men heeft veel met hem op. Dat drukt uit, *men maakt een grooten heiligen dag van hem*, men maakt van hem veel werks, of groot beslag. Maar hoe komt dat *op* daar toe te pas? 't wil zeggen, men heeft, of houd en acht, hem hoog, men verheft hem zeer. Een Voorzanger in zekere Stad maakte, tot betuiging hoe veel hy met een nieuwberoepen Predikant op had, dit overaardige en konstig welkomvers: *Welkom Domine B. Enschade, Gelyk Kornelius sprak tot Petre, Actorum tien. Wy zyn verblyd, Dat gy tot ons gekomen zyt*. Is dat niet wel geniest?

Hy heeft'er veele op zyn hand. Dat geeft te kennen, veele staan vaardig tot zyn wil en

dienst: *Hand* wil zeggen, zyn handwenk, zo ras als hy een teken met zyn hand geeft. Dus zegt men ook: *Zy vliegen van zyn hand af*. Vergelykt Psalm 123: 2.

Niemand durft aan zyn stokje bassen. Dat is, niemand durft tegen hem den mond opdoen, of kikken. Vergelykt Jes. 10: 14. Niemand durft zich *aan dien paal wryven*. *Niemand durft hem aan boord komen*. Honden plegen te bassen, als ymand met een stok komt, vermits zy slagen vreezen. Dit ondervinden bedelaars, die gestokt en gestaaft op der boeren hoeven komen. Het drukt dan uit, dat ymand zeer ontzien word.

Daar geen dwang is, is geen eer, zei de Koster, en hy sloeg de beelden in zyn kerk. Verstaat hier door *eere*, vreeze en ontzag, waar uit men ymand eert, als Mal. 1: 6. Hier mede komt over een: *De heer uit, de eer uit*. *Als de kat slaapt, spelen de muizen*. De oude zeiden: *Daar de vrouw komt, is 't gemak, en daar de man komt, is de eere*.

Heeren peeren rotten niet. *Heeren peeren* zyn eigentlyk bekende boomvruchten. Doch die zyn 't verrotten zo wel als andere peeren onderworpen. Wat wil dit dan zeggen? Ik denk dat gespeelt word op den naam, en dat dit de zin is: Heeren laten zich voorstaan, en meenen, dat'er in het hunne wat uitnemends is, boven 't gemeen, en als of *hun drek niet stonk*. Maar zy moeten ook zelf, zo wel als de armste, verrotten. Ziet Job 3: 14–. Psalm 49. 12–. Dus zegt een ander Spreekwoord: *Heeren peeren rotten*. Psalm 82: 6, 7.

Groote visschen scheuren 't net. Dat wil zeggen, Grooten en magtigen ontkomen de straf. Hier aan is gelyk: *Groote visschen springen uit de ketel*. Even zo zegt men: *Kleine vliegen blyven in 't spinrach hangen: maar de groote booren'er door*.

Strenge heeren richten niet lang. De dwinglandy maakt hen gehaat, en de onderdaanen niet zelden afvallig. Rehabeam is daar van een voorbeeld, 1 Kon. 12: 14. Niet zelden worden Tyrannen omgebragt door een geweldige en bloedige dood, als Caligula, Nero, enz. *Een dulle hond*, zeiden de oude, *loopt geen zeven jaar*. Maar het spreekwoord word ook ruimer toegepast, b. v. op eene vroeg streng aanvangende vorst, enz.

Hy is een afgezette Sant. Dat zegt men van ymand, die van 't kussen gebonst is. 't Is ontleent uit het Pausdom. De Paus stelt de vierdagen der Roomsche Heiligen aan, en af, naar zyn welgevallen. Die dan van dit jaar met roode letteren in den Almanach praalt is in 't volgende wel in den zwarten rouw, of ten hoogsten maar met eene roode Hoofdletter vereert; om dat een ander Heilig ook eens zyn beurt moest hebben. 't Mogt anders *scheele oogen maken*. Maar zulke afgezette Santen mogen hopen, dat de kans eens weder keeren zal. Dus spelen de kinderen: *Hoogen berg myn*.

Zyn vleugels zyn gefnuikt. Dat zegt, zyne magt is hem benomen: gelyk men aan vogelen, welker wieken gekort zyn, het vliegen belet.

Het zelve is, *Ymand zyne slagpennen uittrekken*, en *hem de nagels korten*. Dus zegt men ook: *Zyn tanden zyn gebroken*.

De spreeuwen gaan den molik in den kerssenboom op 't laatst op 't hoofd kakken. Dit past men toe op persoonen, of dingen die eerst als een bullebak verstrekten, maar daar na veracht en bespot worden. Zo verandert de bullebak in gelach, volgens dat ander spreekwoord: *Men lacht met een bullebak, die niet en byt*.

Hy laat zich op 't hoofd k . . . . Dat zegt men van ymand, die zich als ongevoelig op de verachtelykste wyze laat behandelen. Ik denk dat dit ziet op het voorgaande spreekwoord. Doch 't is noch erger, dat ymand zelf *in zyn hoed k . . ., en dien op zyn hoofd zet*. Niemand zie zuur, om dat ik zulke spreekwoorden schryve, die men dagelyks hoort, en zelfs wel gebruikt. 't Lust my niet om of *met een drek te vechten. 't Heeft* doch *een drek te bedieden*.

't Is aan 't kenteren. Dat is, *kanteren*, als het naar een anderen kant, of zyde, overslaat, of keert. Ziet het Vervolg der Fakkel. Dan *keert de kans*, en die *in de ly was, krygt de loef wel*.

Hoe is de wind met u? Men zegt van een ongestadigen weerhaan, die *de huik naar den wind hangt, Hy waait met alle winden*. In kalmte weet men nauwelyks, of niet, hoe de wind is. Dit zal passen op ymand, aan wien men niet weet, wat men heeft.

't Is een Fransch spreekwoord: *Fol est, qui ne sçait de quel costé vient le vent*. 't Is een zot, die niet weet van wat, zyde de wind komt. Zekerlyk zulk een kan dan de huik niet naar den wind hangen. 't Is slecht gestelt met ymand van wien men zegt: *Hy is de wind quyt*. Voorspoediger zeilt het schip, waar van men zegt: *Daar is wind achter*. Maar *Regen, stil, en in den wind, is 't ergste vaaren dat men vind*.

De storm quam uit dien hoek niet. Dat is, van daar kreeg het quaad zynen oorsprong niet. *Het waaide uit eenen anderen hoek*. Echter stellen veele zich uit misbevatting aan gelyk de hond, die den geworpen steen naloopt, en daar in byt; maar niet let op den werper.

De beste stuurlieden staan aan land. Die aan land van verren een schip in storm op de zee zien, plegen zich in te beelden, dat zy 't beter zouden te recht stieren en redden, dan die'er in zyn, terwyl zy in zulk een ongeval meer raadeloos en handeloos zouden staan. Dit eigent men toe op diergelyke zaaken. Doch op zulke past schertzende: *Gy zyt'er de man toe, Gy zult het verken wasschen*.

't Gaat grif voort. Dit zegt men van 't geene vaardig en licht van de hand schiet. Zo zegt men, *Hy heeft dat grif*. Dit *grif* is *gerf*, van 't aaloude *gerwen*, bereiden. Ziet het Vervolg der Fakkel. Als al het noodige bereid, en by de hand is, gaat een werk wel voort. 't Gaat zo glad niet met iets, waar van men zegt: *Daar zyn veel speldetjes te steken*.

Daar gaat veel geryfs in een zak. Dit wil zeggen, men kan wel met een kleintje veel inschikking en bescheidenheid oefenen, of malkanderen dienst doen. *Geryf* behoort al mede tot het oude *Gerwen*. Ziet daar van de Fakkel, bladz. 107. en 't Vervolg. Doch dan moet dat geryf in dien zak zich beter vlyen, dan haspels. Hier om was 't spreekwoord: *Haspelen in zakken, en hoeren in schuiten, zullen altoos boven andere uitmuiten*, 't wil zeggen, uitmunten.

Het rolt als van een leyen dakje. Een bal op een schalien dak geworpen, rolt zeer snel, en zonder eenigen wederstand, naar beneden. Hier by vergelykt men dingen, die zeer glad en ras voortschieten. Gemakkelykst gaat dit toe, als men *malkanderen den bal van een anders dak toekaatst*.

Zo glad als een stuk spek. Dat zegt men mede van iets, dat zeer licht toegaat. Ziet dit op het smeeren met spek, gelyk men zegt: *'t Gaat zo glad, als of't met zeep gesmeert was*? Maar men pleegt niets, op dat het glad zoude zyn, met spek te bestryken. Ik twyfel niet, of het spreekwoord oogt op de gemakkelykheid, waar mede men het spek doorsnyd. Verbeeld u eens een baak spek aan een boeren balk, ter dikte van een staande hand, of vier vingeren, ten minsten zo veele jaaren oud, en zo geel als dukaaten goud, die den mond de aanschouwers doet watertanden, en 't hert verdagen: hoe gemakkelyk word daar van met het mes een goeden homp tot den koolpot afgevaagt? Geen wonder: *Men vind daar geen been in*.

Zy volgen de groote vlag. Dat is, zy houden 't met de Grooten, en den grooten hoop, als, *Regis ad exemplum totus componitur Orbis*. De gelykenis is van den Admiraal, die de groote vlag voert, en dien de andere schepen nazeilen.

't Kompas is van de pen. Dat wil zeggen, de zaak is al haar bestier quyt, en loopt't spoor byster, en in 't wilde. 't Zinnebeeld is een scheepskompas, dat van zyn pin buiten staat is om dienst te doen. Hier mede komt overeen: *'t Roer is van 't schip*. Niet zonder reden geld dan; *Hy durft niet van land steken*.

Men kan'er noch hooger, noch laager wal meê bezeilen. Dat is, men kan'er nergens meê heen, noch te recht geraken. 't Zinnebeeld is een onbequaam schip. Dus zegt men ook: *Hy wil te roer, noch ter hand*. Dat is, hy wil niet te roer staan, noch zyn hand aan 't werk slaan.

Gy zult noch een anderen gang moeten gaan, om dien hoek te boven te zeilen. Dat wil zeggen, gy zult noch een anderen weg moeten inslaan, en een ander gedrag houden, eer gy uw oogmerk zult konnen bereiken. Dan *wend men het op een anderen boeg*. De gelykenis is ontleent van de scheepsvaart.

Men zal een anderen gang met hem gaan. Dat is men zal op eene andere wyze met hem handelen, men zal een anderen weg met hem houden. Dit kan ook spelen op schepen, die men *over een anderen boeg*

moet wenden, als'er *over dien eersten boeg geen land te bezeilen is*. Zo *houd men dan eenen anderen koers*.

Men zal hem wel anders leeren danssen. Dat wil zeggen, men zal hem wel anders *mores leeren*. Dus konnen zy spreken, *naar welker pypen andere danssen moeten*. Doch alle danssen zyn niet even vermakelyk. Zo ondervinden zy, die *ten huize uit danssen, van de trappen danssen, door de spitsroeden danssen, aan de galg danssen*, enz.

Ymand op steven draayen. Dat is, bejegenen, ontmoeten. De gelykenis is al mede ontleent van schepen, die malkanderen voor de boeg komen; dat niet altyd even zacht toegaat.

Ymand uit zyn eigen vaarwater dringen. Dat zegt, hem met geweld, en tegen recht en reden, uit zyne eigen gelegentheid te stooten, en zich zelven daar in te zetten. Hier toe gebruiken dwingelanden *lontrecht*, en *den langsten degen*. Hen is genoeg *le droit de bienseançe*, om dat het henzo gelegen ligt, als 1 Kon. 21: 1– Maar laat zulke lezen Jes. 5: 8. en Mich. 2: 1-3.

Hy zegt fok en lul by. Dat is, alles wat maar dienen kan, en helpen om voortgang te maken. Zo doen schippers, als zy om de eene of d'andere reden voort spoeden willen. 't Is dan, *alle zeilen by. Alle riemen te boorde. Alle baaten helpen, zei de Bagyn: en zy roeide met een naald*.

Hy heeft geen belul. Dit wil zeggen, geen beleid, geen bestiering. Zo geschied iets *zonder belul*, dat is, dolschootig en onverstandig. Hy is *zyn belul quyt*, die *geen verzei heeft*, en niet weet wat hy doet, of hoe hy doen moet. Maar wat betekent *belul*? Ik ken dat woord niet, zo 't niet stamt van de lul, of fok, zonder welke een schipper met het groote zeil alleen het schip in zyne vaart niet wel kan bestieren. Van *lul* is dan *belult*, gelyk van *zeil bezeilt*. Dus is *belul* bellulling, en *zonder belul*, zonder belulling, als het vaartuig geene lul heeft.

In den grootsten voorspoed behoeft men den meesten raad. Dit is een waarachtig en merkwaardig spreekwoord. Wanneer het ymand alles *voor den wind gaat*, pleegt hy zorgeloos en vermeten te wezen, en dus naast by zyn ramp. *'t Zyn sterke beenen, die weelde dragen konnen. Weelde en jeukte is qualyk te lyden. Maar wacht u voor de gyp*. De ouden zeiden al: *In de meeste weelde ligt de meeste zorge. In weelde ziet toe*.

't spel heet, zie toe. Dat wil zeggen, men moet wel *op den haspel passen*, en *een oog in 't zeil houden. Schipper pas op! Elk is de wacht aanbevolen*. Een wys man heeft oogen in 't hooft. Prediker 2: 14.

Daar is onraad in de wacht. Dat wil zeggen, *'t is'er à l'arm, 't is'er niet helder, daar*

zyn roovers op de kust, 't is'er holdertepa. Dit is ontleent van eene krygswacht, als de vyand *op de been*, en zyn geweld of verraad te duchten is.

Goede raad is duur. Dat zegt men van iets, waar mede men zich verlegen vind, en waar tegen men geenen raad en weet. *Duur* wil zeggen dierbaar. Zeldzaame en kostelyke dingen zyn hoog van prys. Dit word in dat spreekwoord toegepast. Maar dit ondervinden naar de letter, die veel met Rechtsgeleerden raadplegen.

Hy weet niet wat daar te eeten is. Dat is, hy weet niet hoe men daar onthaalt, hoe 't daar omgaat. *Dulce bellum inexpertis*, de oorlog is zoet, voor die hem niet ondervonden hebben. *D'onbezochte, d'onbedochte*. Niet zelden *komt men*, ook buiten verwachting, *ergens slecht te gast*. 't Is dan vergeefs gezegt: Wie zou dat gedacht hebben? Had ik dat geweten!

't Is qualyk gedaan, den derden te dragen, die alleen kan gaan. Onnoodige en nuttelooze arbeid verdient geen loon noch dank. Dus spelen de kinderen *pyp, pyp, kandelaar*, als'er twee het derde tusschen beiden op de armen dragen. Zo doen mede die *hunne voeten spaaren, en op 't hoofd slaan*. Even belachlyk handelen de jongens, die met moeite en gevaar van op den neus te ploffen, op hooge stelten gaan, daar zy op hunne beenen gemakkelyker en veiliger konnen treden. Men zegt ook van noodeloozen of verhoetelden arbeid: *Hy doet Moniken werk*.

Al roept men Sint Joris, men houd wel aan de maane. Dit oude spreekwoord versta ik dus, Sint Joris is de *Patroon* of Beschermheilig der Ridders. Liep'er een gevaar uit den zadel te tuimelen, hy mogt dien Sant om hulp aanroepen, maar moest zich ondertusschen ook vast houden aan de maane van het paard. Dit komt overeen met: *Stroop uw armen, en zeg, God woud's. Help u zelven, zo helpt u God*.

Daar is een leven van de andere wereld. Dat wil zeggen, 't gaat'er zeer grof en ongeregelt toe. Dit ziet op Matth. 24: 37. De andere wereld is die doe was, 2 Pet. 3: 6. Verstaat in de dagen van Noach, wanneer alle vleesch zynen weg verdorven hadde. Daar mede stemmen de laatste dagen overeen, en in 't byzonder dat wangedrag. Zulk een leven noemt men ook, *een leven van den Drommel*, en *een leven als een oordeel*, dat is, als 't voor 't oordeel zyn zal.

Dat is een lelyke vlek in een schoon laken. De zin is, dat is een zwarte schandvlek, waar door ymand zyn eere en goeden naam ontluistert en bezwalkt. Dus *is'er een maar aan.* Vergelykt Prediker 10: 1. *Daar is niemand zonder lak. Elk mensch heeft zyn gebrek*. 't Zyn getrouwe vrienden, die ymand daar van ter verbetering waarschouwen Spreuk. 27: 5, 6. Zo was 't een spreekwoord by de ouden: *Die my zeit dat my misteit, die is myn vriend, al is 't my leid*.

Die omkykt, die is 't. Dat wil zeggen, die heeft het quaad bedreven, vermits dat omkyken een bewys van een quaad en bevreest geweten geeft. Het tegendeel is: *Doe wel, en zie niet om*. De oude zeiden ook: *Die geraakt zynde geluid slaat, meld zich zelf*. 't Wil zeggen, hy beklapt zich zelven, dat hy de man, en getroffen is. *Schurft is licht geraakt. Die niet besnot is, behoeft zyn' neus niet te vagen*. Doch *de conscientie is duizend getuigen*.

Die veel beginnen, eindigen weinig. De reden is, om dat het bearbeiden van 't eene werk het beyveren en voltooyen van 't andere belet. *Pluribus intentis minor est ad singula sensus*. 't Is dan, *De omnibus aliquid, de toto nihil. Die veele ambachten 's evens leert, leert'er zelden een wel*. Dus is het, *Twaalf ambachten, dertien ongelukken*.

De bal is aan den kuil gebragt. Dat wil zeggen, 't is gebragt tot op het uiterste, zo dat'er maar met weinig moeite de laatste hand aan te leggen is. *'t Kalf is op een oor na gevilt*. 't Spreekwoord is ontleent van de kinderen, die in 't kuiltje spelen, en den bal of iets diergelyks, met een stootje daar in doen rollen. Anders kan 't zien op de troktafel.

Nederduitsche spreekwoorden.

XI Vyftig.

Hy doet een goede dagreize, die een qualykgaanden medgezel verlaat. Die by zulk eenen blyven wil, moet zich naar zynen gang voegen, en vertraagt dus zyne reize; maar zonder hem kan hy veel meer afleggen, en dus wel haast een goede dagreize uitwinnen. Dit word niet onaardig op quaad gezelschap toegepast. Dus zeiden ook de ouden: *Die zich van eene hoer scheid, doet een goede dagreize*. Anders, *Goed gezelschap maakt korte mylen*. Maar *de lange mylen hebben twee gelieven gemaakt*, om dat hen de tyd en weg door 't minzaam praaten vermaakelyk en kort viel.

Goede weg om, is geen krom. In een quaaden weg verspilt men meer moeite, en langer tyd. Doch moet men immers door 't slyk kneden, dan plagt *midden door* wel best te zyn. Maar 't is niet goed, dat men zich *laat om den tuin leiden*.

't Is de myl op zeven. Dit zegt men van die een grooten omweg maken, als of men om eene myl af te gaan leggen, den weg van zeven mylen ging. Zo doen de honden, door om en heen

en weder loopen. Men past dat toe op dingen, die korter en lichter geschieden konden.

Hy volgt het oude karrepad. Dat wil zeggen, hy volgt den lang gebaanden weg, den ouden trant, de oude gewoonte. Doch 't is dikwyls best op het gebaande spoor, en den betreden weg te gaan. Zo dat dit eene wysheid is van de Ezels, zo wel als dat zy zich *geen tweemaal aan eenen steen stooten. Via trita, via tuta*. Op zyd- en bypaden dwaalt men dikwyls af, en die zich een naderen nieuwen weg willen opspeuren, loopen dikwyls spoorbyster verdwaalt. Zo ondervonden onze landgenooten, in 't zoeken van een nieuwen vaarweg om den Noord, naar Oostindien. De ouden zeiden al: *Men moet den ouden weg niet laten om den nieuwen*, Doch *die ten halven keert, doolt niet geheel*.

Hy vraagt naar den bekenden weg. Dat past men toe op ymand, die zich onkundig gelaat van 't geen hem wel bewust is. Zulk *vragen maakt* niet wys; maar *onwaard*. Anders, *met vragen komt de man te Romen*.

Daar ligt een groote dam in den weg. Dat wil zeggen, daar is een groote hinderpaal en beletzel. Zodaanig beschryft men den dikken bryberg voor Leuilekkerland.

Al de paarden willen niet te gelyk over de brug. Dat wil zeggen, daar komt hapering en verwerring, zo dat het werk gestremt word. Dus gaat het, als twee-

drachtige paarden op eene brug niet gelykelyk den wagen willen voorttrekken, maar malkanderen in den weg zyn, en wederhouden. 't Gaat beter, als die eenparig aanzetten. *Ongelyke paarden trekken niet wel, voor al, als'er een dwars in den wagen is*. Als *de koe* alleen *niet over de brug wil*, dat kan spels genoeg maken. Ziet dat spreekwoord in 't I. Deel, bladz. 152.

Het slechtste rad maakt het meeste geraas. Dat wil zeggen, die *minst eere van hun spreken hebben*, voeren *dikwyls het meeste beks*. 't Zinnebeeld is een oud versleten rad, dat meer kraakt en piept, dan die nieuw, en vast in een geklonken zyn. De oude zeiden: *Hy raast als een oude koetze*. 't Is dus ook een spreekwoord: *Was'er slimmer roch in de zee, die zou haaren steert opsteken*.

Dat hinkt. Dat wil zeggen, dat gaat kreupel, dat gaat niet wel, daar hapert wat aan. 't Is niet fraai, als ymand op twee zyden hinkt, gelyk 1 Koning. 18: 21. Zulke *gaan niet recht*, of *vast, in hunne schoenen*, zo weinig als de Paus in zyne gekuste pantoffelen. Daar toe behoort: *Hy laat den hond hinken*.

Wacht u, 't paard slaat achter uit. Dat wil zeggen, zyt op uw hoede tegen zulke, die bedrieglyk zyn, en u onverhoeds konnen beschadigen. *Daar is geen schelm te vertrouwen, zei de jongen van zyn vaêr*.

Steege paarden moet men met scherpe spooren beryden. Dit komt overeen met: *Op een harden quast past een*

harde beitel. Tegen booze honden booze knuppels. Maar gewillige paarden behoeft men dat met geen spooren te steken. De Latynen noemden dat: *Currenti equo calcar addere. Men kan een gewillig paard te veel vergen*, en daar door overryden, en *bek af helpen. Maar een gehuurt paard, en eigen spooren, ryden scherp*. 't Is, *Waagt gy uw' wagen, ik waag myn zweep*.

Ik moet op myn eigen biezen zwemmen. Dat is, ik kan my van niets vreemds tot myne hulp bedienen. 't Is genomen van die eerst beginnen te leeren zwemmen, en op biezen, of blaazen dryven. Hier mede komt overeen: *Ik moet op myne eigen wieken dryven*, dat van de vogelen ontleent is. Zo mede, *Ik moet alleen met myn eigen kalf ploegen*, en, *Ik moet op myn eigen beenen staan*. Doch dat is beter, dan op krukken te gaan, of de vleugels van *Icarus* aan zich te hechten. Ik pas dit ook toe op myn schryven dezer spreekwoorden.

Men moet aan stoelen en banken leeren gaan, tot dat men 't kan. Dat is, men moet zich in 't eerst van geringe hulpmiddelen en kleine beginselen bedienen, op dat men verder geraken mag. Zo *leert men op biezen* of *blaazen zwemmen. Men klimt uit de boot in 't schip*. De wyste man vangt zyne geleerdheid aan in 't a, b, c, boek, of bordetje, *Al doende leert men*.

Als 't huis volbouwt is, breekt men de stellingen af. Dat wil zeggen, wanneer het werk voltooit is, behoeft

men de middelen niet meer. Die zwemmen kan, werpt de biezen weg. Vergelykt 1 Korinth. 13: 11. Maar dit spreekwoord drukt ook wel uit de ondankbaarheid van zulke, die zoeken te verduisteren, door welker dienst zy geleert, of gewrocht hebben, en dus verre gevoordert zyn; ja die wel als geheel afbreken. Zo vertreed men den stegelreep, waar door men in den zadel geraakt is. Dit is *'s werelds loon*.

Jonge harpslagers breken veel snaaren. De onbedrevenheid in die wel te behandelen, doet'er veele springen. Dat past men toe op zodaanige, die noch onervaren zyn in eenige zaak. *Al doende leert men*. Doch *men moet leeren met schade, en met schande*.

Hy heeft daar een handje van. Dit zegt men van iets, 't geen ymand vaardig, behendig, en met een greep kan doen. *Handje* is handigheidje. Anders zegt men: *Zyn handen staan daar niet na*.

Wel gewasschen, is half geschoren. Dat weten die ooit met een droogen baard en betraande oogen onder een snotschrabbers schaardig en bot vilmes gezeten hebben. Dus was een spreekwoord by de ouden: *'t Scheermes qualyk gewet, de baard qualyk genet, en ruwe handen, doen menigen man krysseltanden. Wel begonnen, is halfgedaan. Toereeden is 't halve werk*. De beginselen plegen 't moeyelykst te zyn. *Van 't qualyk in den oven schleten, word het brood scheef. Qualyk begonnen, qualyk geeindigt*.

't Is eigen reedzel. Zo spreken de vrouwen van eigen gereed lynwaad. Dat word toegepast op ymands eigen werk, of maakzal. Ziet Spreuken 31: 13.

't Is spellegeld, Zo noemt men geld, 't geen bestemt is, of besteed word voor kleinigheden. Doch zodaanig is dikwyls *speelgeld* niet, maar *spilgeld*, of geldverspilling, dewyl dat volle buidels wel zo ledig kan maken, dat'er zelf geen spellegeld in overgebleven is.

Gy haalt daar een schoonen knoop meê toe. Een weltoegehaalde knoop is vast. Dit past men toe op zaaken, die ergens door vast en bondig gemaakt, of, gelyk men anders spreekt, *in tras gelegt* worden. Zou dit wel spelen op den onoplosselyken knoop van Goridus? Maar men zegt ook schimpswyze, om het tegendeel te kennen te geven: *Gy hebt daar een fraayen knoop meê toegehaalt*.

Gy hebt u braaf uitgeslooft. Ook dit word schimpswyze gezegt, om uit te drukken, dat ymand zich slecht gequeten heeft. Zo zegt men: *Gy had beter in uw broek gepist. Uit slooven is uitslaaven*, zich afmatten en afwerken door zwaaren arbeid, gelyk de slaaven; dat hier schamper word toegepast. Ziet het Vervolg der Fakkel in *Slaaf*.

Hy weet de einden niet aan malkanderen te knoopen. Dit zegt men van ymand, die te kort komt, gelyk

die *van 't eene brood niet aan het andere weet te geraken*, en *altoos een gebakte ten achteren* is. Vergelykt Levit. 26: 5.

Men kan geen kei het vel afstroopen. Dus word uitgedrukt, dat men den naakten niet kan ontkleden, noch ymand doen geven, 't geen hy niet heeft. Zo kan men ook *geen ei scheeren. Daar niet is, scheld de Bailju de boete quyt. Die niets heeft, dien ontvalt niet*.

Hebben is hebben, 't krygen is ongereed*,** of ***ongewis. Dus spreken hebzuchtige *per fas, per nefas*, door recht of krom, als zy 't maar hebben. *Beter*, zeggen ze, *is een vogel in de hand, dan tien in de lucht. De praesentibus gaudet Ecclesia. Spem pretio non emo*.

De peeren zyn noch niet ryp. Dat wil zeggen, de zaak is noch in dien staat niet, waar in zy moet wezen, 't is noch te vroeg, de recht tyd is'er noch niet. Maar als men eene rype peer te lang aan den boom laat hangen, dan valt ze in den drek, en word van de slekken gegeten.

Hy holt, of staat stil. Dit zegt men van ymand, die tot het eene of het andere uiterste uitspat, en de middelmaat niet weet te houden. Het hollen, of 't stil staan, is even onbequaam om eene reize wel af te leggen. Dus zegt men ook: *Als morssige lieden net worden, dan schuuren zy de pan van achteren*. Wanneer een gierigaard eene milde bui krygt, dan verquist hy. Doch by de meeste der geldpotters geschied dat alleen *op den dag van Sint Nimmermeer*.

Ylen maakt uilen. Dat wil zeggen, door zich te verhaasten word iets verbrod. Van zulk eene verhoetelde zaak zegt men, *'t Is een uiltje*. Ziet dat spreekwoord. Dus zegt men ook: *Haast is geen spoed. Hoe meerder haast, hoe minder spoed. Sat citò, si sat benè. Niets voor in tyds te komen*.

Men moet ylen met wylen. Dat is 't geen de Latynen zeggen: *Festina lentè. Spoed u langzaam. Haast is geen spoed. Hoe meerder haast, hoe minder spoed. Haastige spoed is zelden goed. Men zal 't zo haast gaan, als loopen. Beter een goed verbeid, dan quaade haastigheid. Vecht koel, en een half uur te langer. Een haastende hond werpt blinde jongen*, zeggen de Latynen, *Al te ras brak den hals. Men kan geen paard al loopende beslaan. Niets met'er haast, dan vlooyen vangen. Meet wel, eer gy snyd*.

Die laat komt, komt'er ook. Dus vind hy de deur noch niet gesloten, al luid de poortklok. Beter laat, dan nooit. *Naby quam'er niet*, al was maar eene schrede te kort. Doch *van pas komen is 't al*. De oude zeiden: *Paarderyders en voetgangers komen 's avonds al in eene herberg*. Dit past ten vollen op het graf. Job 3: 19. Maar 't is ook waarheid: *Wie laat aankomt, herbergt te qualyker*.

Beter laat, dan nooit. Goede dingen geschieden beter vroeg, dan laat. Prediker 12: 1. Doch laat is beter dan nooit, wanneer 't maar recht gedaan word. Men zegt dus ook: *Beter t'on-*

tyde, dan nimmermeer. Doch ontydigheid is gemeenlyk een groot gebrek. Prediker 8: 5. Men kan ook *te vroeg op zyn*, zo wel als te laat komen.

Van lieverlee. Dat is, allengskens, zachtjes, met gemak. *Leê* is verkort van *Lede*, voor leiding. 't Zegt dan eene lieve of vriendelyke leiding, zo dat het niet word overdreven, als 2 Koning. 9: 20. maar stillekens voortgeleid, gelyk Genes. 33: 13, 14 en Psalm 23: 2. Dan valt de weg niet zwaar.

Voet voor voet gaat men met'er tyd verre. Naamelyk door in 't gaan voet voor voet te zetten; dat rasser, of langzamer geschieden kan. Maar ook die zachtjes op zyn gemak wandelt, kan allengskens een verren weg afreizen. *Voet voor voet quam de man te Romen*. Dit past men toe op 't geen allengskens voortgaat en toeneemt.

Wat ligt gy en loopt. Dit is eigentlyk geen spreekwoord, maar een zeer gebruikelyke uitdrukking, waar door zulk een vrager zich zelven regelrecht wederspreekt. Die ligt, loopt dan niet, en die loopt, ligt niet. Doch men zoude wel zeggen: *Wat ligt gy en slaapt*? Het gemeen misbruikt dan dikwyls die spreekwyze. Zulk een ongerymt stopwoord maken zommige van 't woord *komen*. Dus zeggen ze, *hy komt te gaan, hy komt te hooren*, enz. voor hy gaat, hy hoort, enz. Dit zoude niet te berispen zyn, indien de meening was, hy komt om te gaan, om te hooren, enz. Op een

diergelyke wyze zeggen de Franschen, *Je vien de dire*. ik kom van te zeggen, dat is: ik zeide zo even: gelyk wy, *hy staat te vertrekken*, dat zeggen wil, hy staat gereed om te verreizen; hoewel het gebruik noch wel wat uitstel vergunt, als in, *hy staat op zyn vertrek*, voor hy zal haast vertrekken. Maar wat is, *hy komt te vertrekken? Contradictio in adjecto*, het wederspreekt zich zelven rechtdraads: want niemand kan te gelyk komen, en heenen gaan. Zulke misbruikingen en zotte stopwoorden zyn walgelyk. By voorbeeld, zommige mengelen t'elkens als çierlyke bloemen in hunne reden, *zo is 't als dat, versta je?* enz. Maar hier toe behoort ook de spreekwyze, *Hy quam zo*, als men ymands gebeerde of daad aanwyst. Daar onder word verzwegen, maar verstaan, *te doen. Hy quam zo te doen*.

Hy komt al te met te voorschyn. Ook dit is geen spreekwoord, maar eene spreekwyze, die in de bewoording meer duisterheid behelst, dan veele waanen. Ik zal die mede eens kortelyk ophelderen, tot een staaltje van diergelyke. Het scheidbaare byledeken *te* is van een zeer gemeen en verscheiden gebruik, zo voor woorden, als naamen. In 't byzonder wyst het tyd aan, *te middag, t'avond, te nacht, te Paschen*, enz. In dien zin staat hier *te* by *met*. Doch wat betekent *met*? 't Is het woordeken *mede*, en zegt, te gelyk met iets anders, op den zelven tyd daar mede. Dus zegt men, *Met dat ik quam, ging hy weg, met een, met den eersten, met der tyd*. Zo is, *ik zal dat daar mede*, of *daar meê, doen*, te zeggen, *met dat*, het zelve als terstond, straks, met

dat die tyd gekomen is, even als, *met het krieken van den dag*. Doch dit *met* heeft in 't gemeen de beduiding van een tyd behouden, zonder zulk eene bygevoegde vergelyking. Dus is *te met, altemet*, zomtyds. Maar hoe komt *al* daar by te pas? 't Is niet voor *alle*, gelyk in, *alle tyden, alle morgen*: want *altemet* wil niet zeggen altyd; maar slechts zomwyl. Dit *al* is dan een overtollig bywerpzel, of stopwoordeken, dat zeer gemeen was by de ouden, byzonder in hunne liedekens; en noch heden word dat gevonden in *aldaar, byaldien*, enz. 't Zette echter zomtyds aan de reden eenige kracht by, als in, *al te zeer, al weder*, enz. Maar wat is, *ie voorschyn komen*. Dit *voorschyn* leest, of hoort men nooit, dan in deze uitdrukking. Gelyk de zin is, *voor den dag*, of *voor 't licht* te komen, zo is ook de betekening het zelve. *Schyn* is schynsel, 't geen in dag en licht gezien word. *Te voorschyn komen*, is derhalven *voor 't schyn komen*, voor 't oog van de zon, voor 't licht. Doch het gebruik heeft die spreekwyze niet te voorschyn gebragt, zonder eene zeldzaame draaying van woorden: gelyk in meer diergelyke. Men oordeele hier uit, of op veele uitdrukkingen voor nauwkeurige en kundige liefhebbers niet vry wat zoude te pluizen vallen, en hoe weinigen reden van wat en waarom zy dus spreken, zouden konnen geven.

Van den avond. Ook die uitdrukking merk ik op. De zin is, nu in dezen avond. Op die zelve wyze zegt men, van den morgen, van dage, van dit jaar, enz. Wat eigenschap heeft dit van daar? Immers beduid het dus niet van wat tyd af,

maar wanneer. 't Zal zyn voor een *genitivus*, en myns oordeels is hier onder verzwegen, op of in den tyd van den avond, van den morgen, van dit jaar, enz. Zo is 's avonds, 's morgens, enz. te zeggen in den tyd des avonds, des morgens enz. Deze opmerking kan aan meer uitdrukkingen licht toebrengen, gelyk in 't Latyn.

Hy is dat kind zyn vader. Dat wil zeggen, hy is de vader van dat kind. Deze en diergelyke uitdrukkingen, die men zomtyds hoort, zyn zeer lam, of als men in 't Latyn zeide: *Ille est isti puero suus pater*. My schiet hier te binnen, 't geen ik voor lange jaaren wel eens gelezen heb. Een boer zat met zyn zoontje in eene herberg; waar in ook een reizer met een hond quam. De boer vraagde hem: *Is dat jou hond, Heer? Neen*, zeide de andere, *ik ben dien hond zyn heer*. Dat berispende *neen* was redenloos, dewyl de boer hem dat vraagde, of hy des honds heer was? De boer echter, al even schrander en taalkundig als die andwoorder, vond dat zo overgeestig, dat hy tot zynen jongen zeide: *Dat 's raar! Keesje. Vraag my ook zo eens*. Keesje gehoorzaamde dat, en zeide: *Is dat jou hond? vaêr*. *Neen*, andwoordde de boer, *ik ben dien hond zyn vaêr*. Doch straks besefte de boer, dat dit zyne eere te na zou zyn, en zei: *Neen, Keesje, dat gaat niet.* Ziet daar een staaltje hoe aardig en oordeelkundig zulke platters met de Nederduitsche spreekwoorden en zegswyzen weten om te springen. Maar *de hisce non gustabit asinus*.

Ik heb dat niet van doen, maar ik heb dit van noode. Ook dit geef ik niet op voor een spreekwoord; maar 't is eene zeldzaame spreekwyze. Hoe komt dat *van* daar te pas? Ziet dat in 't Oud en nieuw, achter myne Fakkel, bladz. 42. in de 67 Aanmerking. Men zegt ook, *met ymand te doen hebben*; doch dat is geheel wat anders.

Hy valt van zich zelven. Dat is, hy valt in onmagt, hy word qualyk. Het tegendeel is, *hy komt tot zich zelven*. Zo is ymand *by zich zelven*, en *by zyn verstand*, of *zinnen*. Eene zeldzaame uitdrukking *Van zich zelven*, wil zeggen, van zyne zelfsbewustheid. Als dat overgaat, komt niet hy by 't verstand, maar 't verstand by hem, om eigentlyk te spreken. Ziet Dan. 4: 34.

Haast u, haast u, met drie paar snappen. Zo noopt men by de Zeeuwen ymand aan, om zich te spoeden. Iets geschied *met een snap*, 't geen met der haast geschied. Mits dat men aan *Lys Snaps* geene boodschap by haare buutmeiden belast hebbe. Ziet van *Snappen* de Fakkel, bladz. 343. Dus zegt men ook, *met drie haasten*. *Citò, citò, citissimé.* Dit word boertig verdubbelt *in drie paar*, of wel, *zeven paar snappen*.

Op een bof. Dat is, haastig en 's evens. Ik twyfel niet, of 't is het zelve woord met *pof*. *Poffen* is nederstorten, gevormt naar 't geluid van iets zwaars, dat neder valt. Van dat

poffen is *ploffen* met eene ingeschoven *l*; en daar van *plotsen*, voor *ploftsen*, daar een *f* ingevlyt is. *Op een bof*, is dan *plotselyk*. Dus is *eens sloegs* eens slags, met eenen slag, even als *eens klaps*, of *klops*, met eenen klap, of klop. Job 36: 18. Men zegt zo mede: *Op een sprong*. Maar *bof* heeft een anderen zin in dat spreekwoord: *Bof, baf drie mylen daar af, is goed voor 't schieten*. Men zegt ook *pof, paf*. Dit drukt het geluid van den schoot uit.

Haastige lieden zyn geen verraaders. Haastige zyn hier geen spoedende, maar oploopende mensen. Deze zyn geen verraaders, om dat zy hunne ongezintheid niet konnen ontveinzen, gelyk zulke, die onder een schoon gelaat, en vleyende tong, eenen bitteren en verraaderlyken wrok in 't hert verbergen.

Een man gaat een mans gang. Dat wil zeggen, een man kan maar een mans werk doen. 't Is te zeer verkleint, als men zegt: *Een man is geen man*. Maar *een man is tegen een man opgewassen*. Doch *men moet zynen vyand niet te klein achten*.

Hy is moedermensch alleen. Dit drukt uit, daar is gantschelyk niemand by hem, hy is t'eenemaal alleen. *AEsopus solus erat familia*. *Ne musca quidem cum Caesare*. *Moedermensch* wil zeggen mensch van een moeder geboren, hoedanige alle menschen zyn. Job 14: 1. Men zegt mede, *Daar was geen moederziel*, voor niemand. Dan word ziel voor mensch genomen, volgens de H. Schrift. Zekerlyk hy die ergens dus alleen is, is daar *een Fenix van een man*.

Groote konstenaars ziet men zelden bedyen. De reden is, om dat zulke dikwyls leuyaards plegen te zyn, die niet werken willen, 't en zy gebrek hen dwingt, en slechts zo lange. Dus zeggen de Franschen: *Bons ouvriers sont tousjours paresseux*. Of veeltyds zyn zy verquisters en doorbrengers van 't geen zy winnen. Hier mede stemmen die spreekwoorden over een: *Hoe meerder konstenaar, hoe meerder deugniet*, en, *De grootste geesten zyn de meeste beesten*. Men zondere echter de goede uit. Doch 't zyn niet alle konstenaars, van welke men zegt: *Hy is zo leui als hy groot is*.

Die meest werken, worden van de honden gegeten. Dit speelt op de oude Paarden, die afgewerkt zynde voor de honden gejaagt worden. Zodaanig is 's werelds loon, en dikwyls het deerlyk lot van oude afgesloofde lieden. Maar *die zich dood werken, begraaft men onder de galg*. Ziet dat spreekwoord in 't I. Deel, bladz. 77. Dagdieven dragen zorge voor die schande.

Hy speelt zyn personagie. Dat is, zyne rolle, waar voor hy op het tooneel komt. Dit spreekwoord is genomen van de komedianten. Het Schouwburg is een zinnebeeld van de wereld. De dood schuift de gordynen toe. *Waarenar* vertoonde den zot zeer levendig. Doch Tragedien zyn gemeener, dan Komedien.

Hy speelt'er meê, als Jan Potagie met zyn muts. Dit zegt men van die zich van iets bedient op alle wyzen, en zo als 't hem behaagt, en te pas komt. De ge-

lykenis is een kluchtzot op zyn tooneel, die met zyn belachelyke muts allerlei grillen weet te maken, naar de wyze van *Hans Worst*. Zekerlyk zulk een ouderwetsch luizendak, byzonderlyk als de platte breede rand opgepronkt is met een hoogen toren, en dus op drie hairtjes staat, benevens een hoogstaatelyke lobbe, kort manteltje met een breede schoef, en een langen spaanschen degen, kan nu al eene vreemde figuur maken; doch het zal de nieuwste mode wel eens weêr worden, en dan fraai staan, zo als het plagt. Dan zal men ruim zo veel lachen met den pronk van onze tyden.

De plegt is van 't schip. Dit zegt men boertig van dingen, die buiten gewoonte en gebruik geraakt zyn. Waar onder men ook wel de oude eenvoudige vroomheid mag tellen, als 't was: *Goed ronds, goed Zeeuws*. Het spreekwoord speelt op de dubbelzinnigheid van *Plegt*. *Plegt* is het zelve met plagt; en *plegt* is een scheepsverdek. Men verstaat het in den eersten zin, en drukt dat uit door den laatsten. Men wil dan zeggen, 't is nu niet meer, zo als het plagt te wezen. *Schip* word'er by gevoegt, om dat *plegt* daar op past. Daar zyn meer dusdaanige spreekwoorden, die op den klank en de dubbelzinnigheid spelen. Op die wyze zegt men van ymand, die iets leent, *Hy speelt Magdaleentje*; en van eene klappei: *Zy verkoopt klaphout*. Van klaphout klieft men duigen; doch dat word om te lachen op zulke klapspaanen toegepast.

As is verbrand hout. Dit word boertig gezegt, als ymand eenig voorbeding

stelt, dat mogelyk of waarschynlyk nooit gebeuren zal. Zulk eene verminkte kromtaal spreken zommige: *As dat eens geschiedde*. *As* voor *als*. Daar op is de jokkende andwoord gericht. Zo zegt men, spelende met den letterklank; *Turf en hout maken een goed vuur: maar houd den turf, een kouden haard*.

Nederduitsche spreekwoorden.

XII. Vyftig.

't Is puik van slechtigheid. Dit is eene geestige uitdrukking, waar aan eene zelftegenspraak meer klem geeft. *Puik* is 't beste. Ziet de Fakkel, bladz. 288. 't Zegt dan 't beste slecht, dat uitsteekt in slechtheid: gelyk *Fraai van lelykheid*. Op zulk eene wyze hoort men wel zeggen: *Hy avanceert te rug*, zo ongerymt als, *Hy deinst voorwaards*; 't en zy men 't oog op een roeyer hadde. Ik las laatst lachende in zekere Stad, voor een huis op een steen in den muur:

Als fortuna regeert
Door Gods providentie,
En ongeluk prospereert,
Wat baat dan diligentie?

Wie weet hoe zeer de vernuftige dichter zich wel behaagt heeft over dat schoone rymwerk, en die schrandere en zinryke vinding, waar door hy de *fortuin* en *Gods providentie, ongeluk* en *prospereren*, zo aardig en welgepast wist te paaren? Was dat niet overwaardig om in een steen gehouwen, en den voorbygaanden Lezer in 't openbaar, t'zyner leering, voorgestelt te worden. Kampt dat vers niet om de kroon met dat overaardige en konstryke zarkschrift:

Wonder boven wonder!
Hier ligt Meester Gerrit onder.
Hy leerde kinderen a, b, c.
O wee! ô wee!

My schiet by deze gelegentheid noch een raar grafschrift te binnen. Ik zag in een Dorp op een zarksteen, hoe daar een man onder begraven lag tusschen *'t Onze Vader* en *'t Geloof*. Dus luidde het: *Onze Vader, die in de Hemelen zyt. Hier ligt begraven N. N.* enz. *Ik geloove in God den Vader, den almagtigen Schepper van hemel en aarde*. Dit grafschrift zoude al eene ryke stoffe tot zoete aanmerkingen konnen verschaffen. 't Was een oude Kerkwet by de Engelschen, dat men niemand op 't kerkhof begraven mogt, die 't Vader Onze en 't Geloof niet hadden willen van buiten leeren, om dat men zulke voor geene Christenen hield. Doch ik denk niet, dat die man ooit zulk een klokje had hooren luiden. Dit zal uit den geest gekomen zyn.

Dat is een stukje van Albert Durer. Albert Durer was een zeer konstig en beroemt schilder, plaatsnyder, en beeldhouwer in Duitsland; wiens konstwerken in zeer groote achting en waarde gehouden wierden. Dit past men toe op andere uitstekende dingen. Doch meest word dit gebruikt in een strydigen zin, om nadrukkelyker de verfoeyelykheid van eenige euveldaad aan te wyzen. Zo zegt men: *'t is wat schoons*.

't Is van 't opperste bordetje. Dat wil zeggen, 't is van 't beste in die soorte. Men pleegt de beste dingen wel zo te leggen, dat ze buiten

oog en hand zyn, en'er elk niet by kan. Dit word toegepast.

't Zal noch schoonder komen. Dus spreekt men met misnoegen en belging, wanneer iets ongerymts voorkomt. Dit is dan eene uitdrukking, die schimpswyze het tegendeel zeggen wil, als in, *'t Is wat schoons*. *Gy zyt een fraai man*, enz.

Ik hou daar niet van. Dat is, ik heb daar voor geene genegentheid, het behaagt my niet, ik heb dat niet geerne. Maar hoe past die uitdrukking daar op? Iets daar men zin in heeft, houd men graag by zich. Houd men dan niets van iets, 't is een blyk, dat men 't als met den voet stoot, en niet hebben wil. Een gelykluidende spreekwyze is: *Dat staat my niet aan*. Laat dit eens naar de letter uitgelegt worden.

Die roet handelt, maakt zyne vingeren vet. Dit komt overeen met, *Die met pek omgaat, word'er van besmet*. *Die men honden omgaat, deelt van de vlooyen mede*.

Hy heeft daar een scheel oog op. Dat is, hy ziet dat met geen goede oogen aan, hy ziet dat met nyd, of argwaan. Scheele oogen zyn verdraait. Spreuken 4: 24. *Ongelyke deelen maken scheele oogen*.

Zyn hert verdaagt als hy 't ziet. Dat is, zyn hert ontluikt dan, en 't word vervrolykt. 't Is genomen van 't lieflyk aanbreken des dags uit een naaren nacht. Pred. 11: 7. Hier aan is in zin niet ongelyk de uitdrukking, *Ik schep daar vermaak in*. Dat wil zeggen, ik vind daar in myne verlustiging. Maar hoe dient *scheppen* daar toe? De zaak word aangemerkt als een put, of bron, die stroomen van vermaakelykheden uitlevert. Dus is ook die zegswyze van een ryken zin. Vergelykt Spreuk. 5: 15– en Jes. 12: 3.

Hy heeft een goed humeur. Dat wil zeggen, een goeden aard, inborst, gemoedsgesteltheid, zinnelykheid. *Humeur*, ontleent van de Franschen, is gevormt uit het Latynsche *humor*, vochtigheid. Bloed en sappen zyn vochten. Van de goede of quaade geschiktheid der zelve hangt het lichaam af, en dat heeft invloed op de ziel. Dus stelde men in de lichaamen vier vochten, naamelyk bloed, fluim, gal, en zwarte gal; en naar dat een derzelve de overhand had, was de aard der menschen verscheide. Ziet achter de *Schola Salernitana*.

Dat hangt als een koe in een kerssenboom. Dit is eene oubollige gelykenis, die men drollig toepast op iets dat ongevoeglyk ergens aan gehecht is. Dus zegt men mede: *'t Hangt als een kakhuis over een gracht.* Daar ontbreekt het by de boeren niet aan *drollige invallen.*

Hy maakt het als eyeren die uitloopen. Dat is te zeggen, slecht, tot schade, en anders dan 't

behoorde te wezen. Zoude daar op niet zien het spreekwoord: *Hy heeft het van eyeren gemaakt*?

Hy maakt geuren. Dit spreekwoord hoord men dikwyls by de Zeeuwen, en word genomen in een goeden en quaaden zin. *Geuren* zyn kluchtbedryven, vermaakelyke poetzen, en ook wederbarstige parten. Zo zegt men: *Hy stelt de geuren*, voor *Hy speelt de parten*. Maar hoe komt dit *geuren* daar in te pas? *Geur* is reuk, en dus iets van een goeden, of quaaden geur, of reuk. Doch daar op word, myns oordeels, in dit spreekwoord niet gedoelt. Ik twyfel nauwelyks, of dit *geuren* is verbastert van 't Latynsche *gerrae*, beuzelklap, belachelyke grollen. Dit is van woorden overgebragt tot de daaden. Of wil *geuren* zyn *kuuren*?

Dat vuurtje heb ik gestookt, zei de gek, en hy had zyn moeders huis in brand gestoken. 't Zy dat dit waarlyk dus gebeurt, of slechts verziert mag zyn, het past op zulke, die dwaaslyk roemen op bedryven, waar over zy zich behoorden te schaamen, en die hen hooglyk strafwaardig doen zyn. Vergelykt Phil. 3: 18.

Gy fielt daar gy zyt. Dit hoort men wel uit den mond van kyvende. Van *fielt* ziet de Fakkel bladz 91. Maar hoe komt dat *daar gy zyt* by dien scheldnaam te pas? Wil 't zeggen, gy fielt, waar en op wat plaats gy zyt? Buiten twyfel, is dit gesproten en verbastert van 't Hoogduitsch, en mogelyk al hooger uit de aaloude taal. *Der du bist*, is die gy zyt. Dus zeggen de Hoogduitsche: *Vatter unser der du bist im*

himmel. In 't oude Nederduitsch word dat vertaalt: *Onze Vader, die daar zyt in den hemel.* Wy zeggen: *Onze Vader die in de hemelen zyt.* Van *der*, voor *die*, is *daar* geworden. Dit blykt klaar, om dat men ook anders zegt: *gy fielt, als gy zyt*, dat is, gelyk en die gy waarlyk zyt. Ik merk dit slechts op als een staaltje van dagelyks gebruikte spreekwyzen, welker bewoordingen verdienen dat nauwkeurige taalliefhebbers daar op letten.

Hy schiet kruiswant. Dat is, *hy zet den voet dwers, hy ligt in 't vaarwater*; hy werkt'er tegen aan, en zoekt alles te verbysteren, en in de wer te helpen. Zo doet hy, die ymands vangst belet, door zyn net dwers voor dat van een ander te zetten. Van zulk een zegt men ook: *Hy steekt met kromme pieken*.

Daar de Duivel zelf niet durft komen, zend hy een oud wyf, of een Monik. Door dit spreekwoord wilden de oude uitdrukken de arglistigheid van deze twee, in 't besteken en uitvoeren van schelmstukken, als waren zy loozer en boozer, dan zelf de Duivel. Ziet het spreekwoord, *Zy is den Duivel te erg*, in 't I Deel, bladz. 29. Hier aan is niet ongelyk dit spreekwoord der Franschen: *Als een lakei voorby de hel gaat, dan sluiten de Duivelen de poorte*.

't Is eene schurfde commissie. Dat wil zeggen, 't is een slechte last. *Schurft* word in 't gemeen gezegt voor iets moeyelyks en onaangenaams.

't Was ook een oud spreekwoord: *Raakt de schurfde niet aan, zy zyn mede besmeert*. Maar *schurft leert wel kraauwen*, tot een zoet tydverdryf.

Daar oude wyven danssen, gaat veel stof op. De reden is, om dat die bestemoeders de luchtigste kabriolen niet plegen te maken; of 't moest zyn in den *krukkendans*, of 't *springen over een stroo*. *'t Wipt dan al van den grond, behalven de voeten*. Zoude dit wel zien op der hexen kattendans? Ik maak weder deze spreekwoorden niet; maar ik vind ze in gebruik. 't Is ook een spreekwoord: *Hy maakt zich uit het stof*. Dit wil zeggen, hy begeeft zich uit het gevecht, of 't worstelperk, daar 't stuift, hy gaat loopen. Zo zegt men ook: *Hy maakt zich van onder de paarden voeten*, die in den stryd gevallene vertrappen.

Hy kruist en zegent zich. Dit zegt men van ymand, die over iets onverwachts en schrikkelyks zeer verbaast en ontstelt staat. 't Is overgenomen uit het Pausdom, daar men in zulke gevallen zich met kruisjes zegent en wapent; byzonderlyk tegen den Duivel, die'er voor weg loopt, *als een hond voor een stuk spek*. Doch 't is geen teken van droefheid over ymands vertrek, wanneer men *hem een kruisje achter na schryft*.

Hy kan dat over zyn hert niet krygen. Dat is, hy kan daar toe niet komen. Men kan hem daar toe niet bewegen, noch overhalen. Maar hoe drukt

die zeggenswyze dat uit? Is 't *hert* het geweten, dat zich om iets te oogluiken, niet laat toeschroeyen? Of is 't de natuurlyke genegentheid, gelyk men zegt: *Het moedershert kan niet liegen*? 't Kan beide waarheid zyn.

Hy mag zyn handen wel over zyn hert leggen. Dat wil zeggen, hy mag God wel danken, dat het zo is. 't Was eene oude plegtelykheid in 't eed zweeren, en ook in 't bidden en danken, dat men de handen kruisselings over 't hert leide.

Ymand met het hair ergens toe sleepen. Dat wil zeggen, hem zeer tegen zyn wil, en met geweld ergens toe brengen. Opmerkelyk is de geschiedenis van dien wreveligen zoon, die zynen ouden vader by 't hair, over de vloer, tot aan de dorpel van 't voorhuis sleepte. Hier op zeide de gryzaard: *Niet verder, myn zoon: want tot hier toe heb ik uwen grootvader maar gesleept*. Hem wedervoer dan volgens de wet van vergelding, gelyk Recht. 1: 6, 7. Doch 't komt'er zo niet op aan by *die met een hair te trekken zyn*. Men past dit *by 't hair trekken* ook toe op woorden, die men als met geweld tot zyn oogmerk draait en wringt.

Hy laat zich met een stroo binden. Anders zegt men ook: *Hy is met een stroo te trekken*. Dit past men toe op ymand, die lichtelyk te houden is, zo dat men hem den mantel niet hoeft te scheuren, en'er geen zeven nieuwe zeelen noodig zyn. 't Zyn gemelyke menschen, die *zich stooten aan een stroo*, dat is, aan

eene geringe beuzeling, of *daar over vallen*. Best *legt* men zulke *niet een stroo in den weg*. Doch 't is ook een waarachtig Spreekwoord: *Een hond is niet lang aan een worst gebonden*.

Kinderen die willen, slaat men op de billen. Zo behoort men te handelen met styfkoppige en eigenzinnige, die om de Ouders te dwingen, van *Ik wil* spreken. Ziet Spreuk. 13: 24. *Willen is onwaard*. Dus zegt men: *Kinderen wil staat by den bezemstok, achter de deur*.

Hy is braaf gekappittelt. Dat wil zeggen, *Hy is wakker gehekelt, hy heeft lustig door de spitsroeden geloopen*. Dit is overgenomen uit de kloosters der Moniken. Deze hebben een vertrek tot gemeene byeenkomsten, waar in ook bestraffing en tucht door opgelegde boetoeffeningen en straffen, die zomtijds al vry hard waren, gepleegt word over die 't *verkerft*, en *buiten den bogt gesprongen hebben*. Zulk eene vergadering, en ook die plaats, word genoemt het *Kapittel*; en daar van heet bekyven en kastyden *kapittelen*. Hier toe behoort mede, *Hy heeft ook een woord in 't kapittel*. Dat is, hy heeft daar een stem, en meê wat te zeggen.

't Is een bezukt werk. Zo plegen ongezinde te spreken, wanneer iets hen mishaagt. Doch weinige weten wat zy dus zeggen. *Bezukt* is verbastert van *bezucht*, gelyk men zegt, *ziek en zuchtig*. Of liever, van *beziekt*. De ouden voegden by

een, *beziektheden en evelen*. Maar men gaf by uitnemendheid, gelyk nu noch, aan de pest den naam van *de ziekte*. *Bezukt* is dan het zelve met *pestig*, dat voor ten hoogsten quaad en besmettelyk gestelt word. Vergelykt Handel. 24: 5. Dus is een smaadnaam: *Een pestige Vlaming, een pestige hond*, enz.

Ontneem den hond zyn been niet. Honden gaan te gast op beenderen, en vinden veel smaak in die hertelyke beetjes. *Men maakte nooit hond gram met een been*. *Als de hond een been heeft, dan heft hy zynen steert op*. Wil ymand hem dan zulk een kluifbeentje ontweldigen, die verwachte zekerlyk een hap. *Men late* dan *den hond zyn been*. Dit word toegepast op zulke, die ymand iets wil afhandig maken, waar op hy gezet is, en waar van hy niet vreedzaam zal afscheiden. B. v. wanneer ymand zynen makker de vryster wil ontvryen. *Twee honden aan een been komen zelden overeen*. *Een hond, die aan een been knaagt, kent geen vrienden*. *Maar daar twee honden vechten om een been, loopt'er de derde niet zelden meê heen*.

Die lust, die plukke. Dit speelt op de snoode gewoonte van die vechtzuchtige boeren, die in de deur der herberg wel een mes plachten op te hangen, en al wie dat aftrok, moest *een sneedje met hen leggen*.

De blankste billen boven. Dat wil zeggen, elk zyn best. Dit is geen onbillyk,

maar een onbeschaaft spreekwoord. 't Is genomen van zulke, die zamen worstelen, om malkanderen onder te krygen. Dan konnen ontbroekte wel *met de billen bloots hoofds* geraken. Zo dat spreekwoord door den beugel kan.

Hy is in de galere geraakt. *Galere* is galei in 't Fransch. Die op eene galei aan de riemen zitten, hebben het beste leven niet. Dit is het zelve met, *Hy is in de mat geraakt*. *Hy is in de kink*, of *in den draai gekomen*.

In zulke wateren vangt men zulke visschen. Dat drukt uit, dit zyn de vruchten van zulk een bedryf. *Op zulke kermissen geeft men geen andere aflaaten*. ´t Is een spreekwoord: *In groote wateren zyn groote visschen*. Maar ook: *Men vangt wel in een kleine beek een grooten visch*. Doch niet alle zyn zo gelukkig. Dit gaat vaster: *De groote visschen eeten de kleine*. *De kleine beeken loopen in de groote*.

Die schuldig is, droomt licht van den Duivel. Dat is, zyn wroegend geweten baart in hem schrik, en daar uit naare droomen. Daar op ziet ook die bedreiging: *Hy zal van den Duivel droomen*.

Hy is altyd in 't hoekje, daar de slagen vallen. Dat wil zeggen, hy is de ongelukkige, die overal van den ramp word getroffen. Zyn huid moet, waar hy is, aanhouden.

Viel'er een steen uit den hemel, hy zou op myn hoofd vallen. Zo pleegt ymand te spreken, dien het ongeluk altoos en overal treft. Hier aan is gelyk: *Hy zou zich beslabben, al at hy hazelnooten*. Zo mede: *Al regende het verkens, hy zou niet een borstel krygen*. *Hy is geboren op Sint Galperts nacht, drie dagen voor 't geluk*. *'t Ongeluk wilde dat* enz.

Een ongeluk komt niet alleen. Dikwyls pleegt een ramp van meer andere vergezelschapt en gevolgt te wezen. Zo bleek uit de boden van Job. Job 1. Men zegt ook: *Een ongeluk luistert nauw*.

Hy zucht boomen uit de aarde. Dus spreekt men boertende van ymand, die om eene beuzeling zwaare zuchtingen uitboezemt. Hieraan is niet ongelyk: *Hy schreit traanen met tuiten*. Op die wyze zegt men ook: *Hy heeft zo veel wind, dat'er een molen van zou omgaan*.

Klagers hebben geen vrienden. Die klaagt, hem gaat het qualyk; en dan worden de vrienden dun. Spreuk. 14: 10. De muggen zwermen daar de zon schijnt; en de vliegen komen naar de suiker. Ryke lieden hebben veel vrienden. *'t Is Neef, neef, zo lang als ik geef* Dan zyn'er *Vrienden als haft*. Waarachtig is derhalven het spreekwoord: *Beter benyd, dan beklaagt*. Ten besten genomen, *Vrienden mogen u beklagen; gy zult den last dragen*. *Men zal u met de smert laten begaan*.

Ymand het vierkante gat wyzen. Dat is het gat van de open deur, om daar uit te gaan. Dit is een daad van gramschap en verontwaardiging. Niet zelden word zulk een bevel door een voetschop aangedrongen. Zo kan *men ymand beenen maken*. Dus kan *gat* voor deur genomen worden in het Spreekwoord: *'t Is uit myn gat, en in myn gat*: 't welk uitdrukt de groote gemeenzaamheid van zulke die gestadig tot malkanders huis uit en in loopen. De ouden zeiden: *Gevaderschap is een sleutel tot de deure*. Ziet het Spreekwoord: *'t Is een kannegevaêr*, in 't I. Deel, bladz. 218.

Scheer je van hier. Dus zegt men tot ymand uit ongezintheid. 't Is maakt u fluks van hier. Maar hoe past *scheeren* daar op? Immers dat gelykt naar geen *gekscheeren*. Dit *scheeren* is buiten twyfel verbastert van der Vlamingen *sjeeren*, dat by hen van zulk een ruime en schier algemeene beduiding is, als onder ons dat zo misbruikte woord *bruyen.* Ziet het Vervolg der Fakkel, in *Sorren*. Even zo zegt men: *Pak u weg*. Dus gebied men ymand terstond tot vertrek *pak en zak te maken, of zyne spillen te pakken*.

Hy nam zyn aars in den arm, en ging heen. Dit zegt men van ymand, die met misnoegen weg gaat. Maar koddig is deze uitdrukking. Daar word ook boertende gezegt: *Neem uw bil mede*. Dit bedoelt het spreekwoord. Men pleegt in den arm iets mede te nemen, 't zy een reiszak, of iets diergelyks. Dat word hier, om te drolliger te zyn, tot het achterste overgebragt.

Hy liet geen gras onder zyn voeten wassen. Dat is, hy stond niet lag stil, hy draalde niet lang. 't Wassen van 't gras vereischt tyd. *Op een betreden weg wast geen gras*. Zo zegt men: *Hy liep'er over heen, als een haan over de heete koolen*.

't Is in een amery gedaan. Dit is elders een spreekwoord, dat uitdrukt, in een zeer korten tyd, gelyk men zegt, *in een oogenblik, in een ommezien*. *Amery* is vervormt van *Ave Maria*, 't is dan, terwyl men een *Ave Maria* uitspreekt. Dus was ook in gebruik: *Terwyl men een Paternoster leest*. Ziet van *Amery* 't Vervolg der Fakkel.

Ymand den pas afsnyden. Dat is, hem onderscheppen, en beletten, dat hy langs dien weg niet voort kan gaan. *Pas* is schrede. Ziet de Fakkel, bladz. 274. Dit word op andere dingen toegepast. Dus zegt men ook van ymand: *Hy heeft een quaaden pas gedaan*, dat is, een lelyken misstap. Hy heeft zich ergens door misgaan, en iets bedreven, dat niet recht en wel is. De Franschen noemen dat *un faux pas*, een valschen pas. Zo geschied van alle die kromme wegen gaan, en slinksche streeken gebruiken.

Hy beid lang, die niet komt. Dit word boertende gezegt. Naar zulker komst is *wel te wachten, maar niet te vasten*.

Hy is zo stout, als of hy noch een lyf in de kist had. Dat wil zeggen, als of hy meer dan een leven te verliezen had. Maar die'er *eens zynen gaaper by heeft ingeschoten*, zal dat voor de tweede maal niet na vertellen. *Kist* zegt in dat spreekwoord geen doodkist; maar een koffer, of geldkist, waar in iets in zekerheid bewaart word.

't Is een wilde wouter. Dit zegt men van een ongetemt en bandeloos mensch. Wouter is woudher, woudheer, een boschman, een wildeman. Van zulk eenen zegt men: *Zo wild als uit een bosch*. Vergelykt het Spreekwoord, *'t Is een wildeman*, hier voor bladz. 85. Maar waarom word gezegt, *'t Is een wilde dag*? Ik weet dat niet t'huis te brengen.

't Is beter te buigen, dan te bersten. Dit spreekwoord leert toegeving en onderwerping. Hardnekkige styfkoppigheid word menigmaal te laat beklaagt. Als *'t moet buigen, of bersten*, kiest de voorzigtigheid het eerste. De nood gaat al vry aan de man, als 't is: *Gy moet springen, of baden*. Maar *Nood doet oude queenen draven*. Dit blykt wanneer het gasthuis brand.

Hy stiert zyn kat. Dat zegt men van ymand, die ergens zelf niet komt, noch daar na omziet, zo dat men zich van hem niet meer bedienen kan, dan of hy zyn kat had gezonden. 't Is een spreekwoord by de Hoogduitschen: *Menig zend zynen*

hond daar hy zelf niet komen wil. Zeker, *die is niet welkom in de keuken*, en heeft slecht onthaal te wachten. Doch zomtyds is't wel *geen weêr om een kat of hond uit te jagen*. Hy moet ergens al zeer driftig willen zyn, die zegt: *Ik zal gaan, al regende het vorkyzers*.

Zyn paspoort is geschreven. Dat wil zeggen, zyn vertrek is vast gestelt, zyn afscheid is gegeven, men heeft hem afgevaardigt. 't Is ontleent van de vrygeleidbrieven der reizigers. Maar als soldaaten hun *paspoort onder de schoenen nemen*, slenderen zy daar mede wel naar de galg. Als men ymand *den zak geeft*, zal hy ook zyne paspoort daar in wel vinden.

Hy durft van land steken. Dat zegt men van ymand, die iets durft ondernemen of ondergaan. 't Kan zien op een zwemmer, die zich van zyn grond durft wagen. Of liever, 't is genomen van een schipper, die zich kloekmoedig van het land in de ruime en diepe zee begeeft, om de naaste buurman der visschen te worden, en slechts een handbreed van de dood te zyn. Dit wierd al van ouds voor eene stoute daad gehouden. *Jan Durft niet* blyft liever t'huis, en wil geen *waaghals* wezen.

Nederduitsche spreekwoorden.

XIII. Vyftig.

Hy krabt de oude zeeren op. Dat wil zeggen, hy vernieuwt de oude droefheid, of vyandschap, door weder daar van te spreken, en die op te halen: gelyk ymand die de rooven van oude genoegzaam genezen wonden, of zeeren, afrukt, en dus weêr op 't nieuw raauw maakt, en doet bloeden. Doch *men moet geen oude koeyen uit de sloot halen*. 't Moet vergeven en vergeten blyven.

't Staat elk voor zyn voorhoofd niet geschreven. Te weten, wat hy gedaan heeft, of wat'er in zyn hert schuilt. Diogenes vereischte daar om een hertenvenstertje in de borst der menschen: maar God behoeft dat niet. 1 Sam. 16: 7. Men zegt ook: *Voor alle mans deur staat geen bedied*. Dit speelt op de bordetjes met den naam en 't bedryf der bewooners, aan veeler deurposten. Dus is 't ook waarheid: *Al ziet men de lièn, men kent ze niet*.

Ymand met een zwarte kool tekenen. Dit is het Latynse *atro carbone notare*. Ouds tyds plagten de Rechters door zwarte of witte steentjes hunne stemmen te geven, tot verwyzing, of vrijspraak. Doch dat raakt dit spreekwoord niet. Met houtskool maakt

men ymand zwart en bekroozen. Daar van is *kruiskool* verbastert uit *kroeskool*. Men beschouw eens eenen koolbrander, hoe wel die naar eenen schoorsteenvager gelykt. *Hic niger est, hunc tu, Romane, caveto. Hoe is'er de jongste van drien zo zwart?* Men zegt ook *ymand brandmerken*; doch dat word zo licht niet afgewasschen. 't Maakt geen goede gelykenis, dat *men de zon met een houtskool aftekent*.

Ymand lelyk uitmaken. Dat zegt, hem verwyten al wat lelyk is. Maar hoe komt *uitmaken* daar toe te pas? *Maken* is, gelyk *doen*, een woord van algemeene werkbetekenis: zo behelst dat uitschelden, uitroepen, uitschilderen, enz. Dus word ook gezegt ymand *opmaken*, voor hem aanhitzen, *een man uitmaken*, voor ymand beschikken, enz. *Uit* heeft ook de betekening van *af*, en *na*. Zo zegt men *uitschilderen*, en *afschilderen, uitbeelden*, en *afbeelden.* Die ymand dus *uitmaakt*, maalt hem lelyk af.

Hy geeft op als een gieter van zeven voeten. Dit zegt men van een pocher en breedspreker. Zo zegt men ook, *hy geeft breed op*. Met zulk een langen gieter kan een schipper of bleeker veel waters hoog en verre werpen in de zeilen, of op't lynwaad. Daar van word de gelykenis ontleent. Hier toe behoort ook een *gietleugen*, of *leugengieter*. Maar noch ruimer zegt men: *Hy geeft op als de Zee*. Vergelykt Jes. 57: 20. en Jude v. 13. Doch men zegt ook met verontwaardiging van iets dat onaangenaam voorkomt: *Wat geeft de zee al op?*

Zy zeggen malkanderen daar 't op staat. Dat is, zy zeggen malkanderen onbewimpelt, en zonder omwegen, de waarheid, *zy winden'er geen doekjes om*, zy zeggen malkanderen rond uit daar 't op aan komt. Iets staat op zynen grond. Het spreekwoord drukt dan uit, zy zeggen elkanderen den wezentlyken grond der zaak. Of anders, waar op het uit zal komen. Zo zegt men, *zy staan te breken*, t. w. de vriendschap, *zy staan om te scheiden*. Dit laatste behaagt my wel best.

't Is hem in den mond geslagen. Dat zegt men van grootsprekers en blaaskaaken, die 't mes in den mond, maar niet in de hand hebben. Doch *'t is met zeggen niet te doen*. Als het daar op aan komt, pleegt het hen uit den mond in de hielen te slaan; waarom zy dan *'t haazenpad kiezen*. Maar wat drukt de spreekwyze uit? Ik acht dat die speelt op den blixem, die ergens in slaat, en dat treft. Zo zegt men van ymand die uitzinnig geworden is, *'t Is hem in de herssens geslagen*. Doch zulke, die 't te zeer in den mond geslagen is, worden van eene korssele vuist wel zo in den mond geslagen, dat ze de tanden spuwen. 't Is hen dan geraaden, dat ze niet *te veel beks hebben*, en de langtong binnen de tanden houden. Dan zal men hen niet op de schede kloppen.

't Is een oorblaazer. Dat zegt men van een heimelyken twiststooker, ophitzer, en aanbrenger. 't Is ontleent van het syffelen der slangen. Zekerlyk dat past recht op zulke blaasbalgen

des Duivels, en gebroedzels van de helsche slang. Ziet Psalm 5: 10. 140: 4. Spreuk. 6: 19. 16: 28. 26: 20, 22.

Wacht u voor de labben, die voor lekken, en achter krabben. Dit spreekwoord is overgenomen van de Hoogduitschen, die voor *labben* zeggen *katzen*, katten. *Labben* zyn *labbeyen*, klappeyen. Ziet de Fakkel, bladz. 199. 't Wil zeggen, wacht u voor die schoon voor 't oog, en achter den rug quaadspreeksters zyn. Zulke zyn *labbekakken*, dat is te zeggen, achterklapsters.

Ymand by den aars ophalen. Men vergunne my; dat ik tot verklaaring van dit gemeene spreekwoord de bewoording onverandert mag laten. Dit drukt uit, achterklap van ymand spreken. Maar hoe past dat daar op? *Ophaalen* is verhaalen, vertellen. De aars (met oorlof) is 't achterste deel van 't lichaam, waar mede verdronkene boven dryven. 't Wil dan zeggen, het vuilste en oneerlykste, dat men van ymand weet, of verziert, quaadaardig op te haalen, en openbaar te maken. Dit spreekwoord heeft dan klem, schoon weinige gebruikers het verstaan. Anders mag men denken, dat het overeen komt met achterklappen. Hier aan is niet ongelyk het spreekwoord: *Ymands eere met manden uitdragen*, naamelyk als vuiligheid, die men op de straat werpt.

't Is eene zandkladde. Dit zegt men van eene lastering, die geen geloof vind,

en dus niet hecht noch aankleeft, maar gelyk zand van zelf afvalt; of lichtelyk afgeschud word. Zoude daar op niet zien het spreekwoord: *Ik mag myne ooren schudden, dat ze klappen*: zo dat gespeelt word op langgeoorde honden, die de bytende vliegen, of iets diergelyks afschudden en afslingeren? Of zou dit zien op 't welbewust en vrymoedig ontkennen, waar toe het hoofd te schudden dient, om neen te zeggen? Ik denk liefst het eerste. Lasteraars echter zyn gewoon dien stokregel te volgen: *Audacter calumniare, semper aliquid adhaerebit*. Laster maar stoutelyk; daar zal altyd wat aankleven.

Hy laat het zyn kaproen hooren. Dat wil zeggen, hy houd zich als doof, hy geeft daar geen gehoor aan; 't is of slechts tot zyn muts, en niet tot zyne ooren gesproken wierd. *Hy speelt den dooverik*. Zo zegt men ook: *Hy heeft daar geen ooren na*. Dan *klopt men voor een doof mans deur*. Doch, *daar is niemand doover, dan die niet hooren wil*. Anders is 't: *Gy hebt dat geenen dooven gezegt*.

Hy vaagt daar zyn hielen aan. Dat is, hy versmaad dat, en laat'er zich niet aan gelegen zyn. Dit is eene verzachting van een onheblyker woord. De hielen zyn het achterste. Dus *houd men* ook *ymand voor een stroowisch*, om'er de vuile voeten aan af te wisschen. Zo zegt men ook, *Hy heeft'er den hooi*, of *den lieven tyd van*.

Zyn hert ligt op zyn tong. Dat zegt men van ymand, die met zyne tonge zegt 't

geen hy met zyn herte meent. Doch zulk een is noch overgebleven van de goude eeuw, doe 't was, *Goed ronds, goed Zeeuws*. Nu is de tong van menige een valsche hertewyzer. Buiten die geveinstheid, is 't ook waarheid: *Daar 't herte vol van is, loopt de mond van over*. Ziet Matth. 12: 35.

Zo groet, zo andwoord. Dat wil zeggen, zo als men ymand aanspreekt en bejegent, heeft men weder andwoord te verwachten. *Goede groet maakt goede andwoord*. *Een goed woord vind een goede steê*. Beleeftheid verwekt beleeftheid. Licht men den hoed af voor ymand, men verplicht hem om dat weder te doen. Andersins *haalt het eene woord het ander uit*. Doch *een kleine regen stilt een grooten wind.* Vergelykt Spreuken. 15: 1.

't Is een Rebekka. Dat wil zeggen, *zy is mondig*, en *kan haaren snater wel roeren*. *Zy is wel van de spanader gesneden*, en vermaagschapt aan die van Roermond. Dan word gezinspeelt op *bek*, in den naam *Rebekka*. Van zulk eene zegt men: *'t Is een vogel met een bek*. Zulke gebekte *geven* ymand wel *een vuilen bek*. Verstaat het uitbraakzel van een quaadsprekenden mond: want den vuilen bek behouden zy voor zichzelve. *Hou den bek* is, hou den bek toe. 't Is onaangenaam, dat men van ymand zegt: *Zy laat de lip hangen*. Maar echter zulk eene stuursche *hanglip* is dikwyls beter te dulden, dan eene die de tong te lang laat hangen. De ouden zeiden: *Men kan de ganzen en de wyven nooit*

geven dat ze zwygen. Zulke zyn *zo dicht als een zeef*, en *zy vertellen 't aan geen boomen, zo lang zy menschen ontmoeten*.

Zy is stom geboren. Dit zegt men scherzende van eene, die haar woord wel weet te doen. *Stom* is die gansch geen geluid slaat. Dus zegt men, de stomme visschen. Maar *stom* is ook, die geen verstaanbaare spraak heeft. In dien zin zegt men, het stomme vee. Zo word het ook in 't Spreekwoord genomen. Nieuwgeboren kinderen geven wel geluid door hun schreyen. Hier van is dat knuppelversje: *Omnes clamant e vel a, quotquot nascuntur ab Eva.* Dat is:

> Of *e* of *a* word straks vernomen
> Van die van moeder Eva komen.

Maar niemand word geboren met eene zekere spraak. Deze word van de kinderen door 't gebruik allengskens aangeleert. Zulke stomgeborene blyven dan niet stom.

Zy is op haar mond niet gevallen. Dat zegt men van eene, die wel weet weêrom te spreken, en haar verdediging gereed heeft. Maar hoe past dat daar op? Ik twyfel nauwelyks, of het spruit uit die oude gewoonte, dat schuldige, die zich niet konden noch wilden verandwoorden, ootmoedig voor over aan ymands voeten ter aarden vielen, om door die gebeerden zyne genade af te smeeken. Ziet Klaagl. 3: 28, 29.

Wie kan den hond 't blaffen verbieden? Dat wil zeggen, wie kan alle quaadsprekers en laste-

raars den mond doen toehouden. Zekerlyk *om elk den gaper te stoppen*, behoeft men veel bry. Doch zulke blaffers betoonen zich als honden. Dus past op zodaanig eenen: *Hy is een hond, had hy maar een steert*. Dan mogt men daar met reden een knip op zetten. Ten minsten, zy verdienen een goeden knuppel; en hun gebas en gekef moet niet hooger dan voor honds geblaf geacht worden. Weg met zulke schurfde rekels! aan een keten, of in 't kot. De hond is een zinnebeeld van verscheide ondeugden, als gulzigheid, nyd, quaadspreken, onbeschaamtheid, enz. Om de twee laatste kregen Diogenes en zyne leerlingen den naam van *Cynici*, hondsche wysgeeren, vermits zy yder *over den hekel haalden*, en zelf de borgerlyke schaamte hadden afgelegt. Ook niet weinige in onze eeuw *hebben de schaamschoenen uit, en de hondsschoenen aangedaan*. Veele dragen nu hondsleêren handschoenen; maar noch al vry meer dusdaanige hondsleêren schoenen.

Zy raazen als oly in de pan. Als oly in eene pan gekookt word, snerkt zy geweldig. Die gelykenis past men toe op groote rammelaars en ratelaars, welker *bek gaat als wagenmans zweepje*, of *als een teljoors aars*.

St! De klank van deze letteren, als syffelende voortgebragt, gebied dat men geen geluid zal slaan. 't Wil zeggen *Stil!* zwygt stil, sus. Maar ook de Latynen gaven dat daar door te kennen. Dus zegt b. v. *Terentius: Quid? non*

is obsecro es? st. Wat? ei lieve, zyt gy die niet? st Doch wat wil dat *st* in 't Latyn uitdrukken? Is't voor *sta*, of iets diergelyks? Of is 't versmolten van *siste*? Ik weet dat niet zeker. Dit weet ik, dat op oude graven dikwyls stond: *Sta viator*, om aan te wyzen, dat de reizigers moesten halte houden. Zoude het niet door de Latynen uit de aaloude taal der Schythen overgenomen konnen zyn, gelyk meer woorden? Maar wat zegt *hets!* of *ets!* waar door ymand uitdrukt, dat hy over iets, als tegen zynen zin, misnoegt is? Ik weet dat zo weinig, als waarom men ymand aanhitst door te roepen *sa!* of waarom die pyn gevoelt, kermt, *oei!* Of zoude dat verkort zyn uit *ô my!* Zegt een lachende *ha! ha!* de natuur leert hem dat.

't Is een krachtig argument tegen de Sociniaanen. Dat zegt men schertzende van iets, 't geen weinig klem heeft. Zo zegt men mede: *Dat gaat niet door. Dat sluit niet*. Maar waarom juist de Sociniaanen uitgekipt? 't Zal zyn om de arglistige spitsvindigheid, en gereede uitvluchten van deze geslepen ketters in 't redentwisten; waar tegen men niet dan wel gewapent ten stryde moet komen, om niet te *kampen met een looden degen*. Van zulke redeneeringen zegt men: *'t Zyn pispraatjes*.

't Is goed alleen te pleiten. Zulke hebben geen wedersprekers te wederleggen, en winnen zekerlyk het geding. Maar 't moet met den Rechter zyn: *Audi & alteram partem*. Hoor ook den wederzaaker. Ziet Spreuken 18: 17.

Men kan alle dingen doodzwygen, niet dood kyven. Door zwygen bezadigt de toorn, en word het voorgevallene vergeten: maar kyven en wederkyven vergroot den twist. 't Eene woord haalt het andere uit. Doch *men kan geen drek met modder afwasschen. Lutum luto purgare*.

Zwygen verandwoord veel. Wel zwygen is niet zelden nuttiger, dan wel spreken. *Die zwygt, miszegt niet*. En daarom, *'t Is een goed spreken, dat een goed zwygen verbetert. Beter gezwegen, dan van spreken hinder gekregen. Zwygen en denken, mag niemand krenken*. De ouden zeiden ook: *Mondeken toe, beurzeken toe. De vogelen zingen niet al dat ze weten*. Van eenen zwygenden kan men niet zeggen: *Hy heeft zyn mond mis gepraat*. De ouden zeiden schertzende: *Spreekt van myn lief, en maak my quaad*.

Die niets heeft, hem ontvalt niets. Wegens de waarheid van dat spreekwoord konnen de Wysgeeren eene bondige natuurlyke reden geven uit dien stokregel, *Non entis nulla funt accidentia*, dus ook *nulla decidentia*. Van niet is niet te zeggen. In 't tegendeel zeiden de ouden: *Die veel kalt veel ontvalt*.

Alle waarom heeft zyn daarom. Dat wil zeggen, alle dingen hebben haare redenen, waar om zy zo zyn, of geschieden. Doch deze worden niet altoos gekent, veel min geopenbaart. Al dikwyls is

van voorwendzels waarheid: *Dat is de stok niet, daar men 't water over draagt. Dat is 't eyer-eeten niet. Dat zyn ze niet, die Wilhelmus blazen*. De waare redenen zyn'er echter. *Hierom en daarom gaan de ganzen barrevoets*. De Latynen zeggen dit: O*mne quia habet suum quare*.

Als kaks. Dit word gebruikt van zich te gelaten, en schyn te geven, als of men iets voor had, of dede. 't Komt in zin overeen met het Latynsche *quasi*, als of; 't geen wy ook zeggen, *als 't ware*, voor als of 't zo ware. Ja, men zoude gissen, dat *kaks* van *quasi* verbastert was. Immers *q* en *k* worden genoegzaam voor de zelve letteren genomen; en hoe lichtelyk kan *kasi* in *kaks* versmeed zyn? Doch ziet daar van, als ook van *kekkemek*, de Fakkel, bladz. 162, in *kak*.

De man zocht het paard, en zat'er op. Dit zegt men boertende, wanneer ymand zoekt 't geen voor zyn neus is. Dan zegt men ook: *Was 't een wolf, 't zou byten*. Doch zelden gebeurt het, dat de hand den mond niet vinden kan.

Daar is meer gelyk, dan eigen. Dit zegt men, als ymand meent het zyne te zyn, om dat het daar na gelykt. Doch *alle gelyk heeft noch zyne ongelykheid*. Anders was het geene andere, maar slechts eene zelve zaak. Echter dat verschil word van alle zo nauwkeurig niet opgemerkt. Een bewys is dit spreekwoord: *Reiger Reigers was een kenner der vogelen, hy*

zag een roch aan voor een tortelduif. Van een diergelyken oordeelkundigen zegt men: *Hy ziet een witten hond aan voor een bakkers knecht*. Op die wyze kan men niet licht zeggen: *Dat gelykt nergens na*. Zo verre was slechthoofd niet vergist, wanneer hy een Ezel aanzag voor zyn broeder. *Daar zyn meer gekken, dan een*.

Zy is achterkoussig. Dat drukt uit, zy is bevangen met argwaan, en quaad vermoeden. Hoe past dat daar op? Zoude het niet willen zyn a*chterkoutzig*, van *kouten*, praaten, gelyk *koozen* van *kouten* gevormt is, om dat zulke *achter koussige* zich altoos inbeelden, dat men achter af van hen nadeelig kout en snapt. Hier om pogen zy elk te beluisteren. Doch men leze wat de wyste Koning zegt, Prediker 7: 21, 22. Het zelve is *achterdochtig*, dat is achterdachtig, die nadenken, of achterdenken heeft.

Ymand met loode schoenen nagaan. Dat is te zeggen, zachtjes en stil zyne gangen naspeuren, om hem te betrappen. Zo pleegt van verspieders te geschieden. Men zegt ook *looze schoenen*; doch dat is verbastert van *loode*. Met loode schoenen doet men langzaame en gewisse treden, zonder veel geruchts te maken. Daar van zegt men boertig: *'t Klinkt als een loode bel*.

Eens betrapt, tienmaal gedaan. Dit komt in zin overeen met het spreekwoord: *De kruik gaat zo lang te water, tot dat ze eens breekt, ' t Klouwen*

loopt zo lang, tot dat het ten einde loopt. Dan *moet eens het al betalen.*

Als 't spel op 't best is, moet men'er uitscheiden. De reden is, dan is 't noch spel, vriendschap, en vrolykheid: maar daar op pleegt twist en krakeel te volgen, die best voorgekomen worden.

't Is een pleisier om dul te worden. Dit zegt men van iets, dat geenszins vermaakelyk is, maar recht het tegendeel, als blykt uit de bygevoegde beschryving. Prediker 7: 7. Zulke tegenzeggingen hebben nadruk.

Hy heeft zynen dank weg. Dat is, hy heeft ondank en misnoegen behaalt. Hy zal geen bedanking meer krygen, dan die hy reeds gehad heeft. Niet veel beter varen zy, *die soberen dank krygen*. Dit is echter noch beter, dan *den Droes tot een nieuw jaar te hebben*. 't Is ook een spreekwoord: *Men heeft even veel danks, of men hen bek..., of schoon vaagt*. Dit past men boertig toe op een gemelyken norskop, dien het nooit te dank is te maken. Zulke zouden *klagen, al sloeg men ze met stokken*. De ouden zeiden: *Krauwt men 't verken, 't valt in deu drek*.

Hy draagt den fleempot altyd op de zyde. Dat zegt men van eenen pluimstryker, die straks gereed is om ymand *een fleem te geven*, en *honig om den mond te smeeren*. Zo doen die gunst by menschen zoeken. *Flee-*

men acht ik verwant aan vleyen. Maar andere plegen steeds den *zwartzelpot op de zyde te dragen*, om den goeden goeden naam des naasten te bezwalken. Dus kan hun zwartzelquast wel met eenen streek van blanken moriaanen maken. Ja veele hebben den fleempot voor, en den zwartzelpot achter: gelyk *die water in de eene, en vuur in de andere hand dragen*.

Hy kraauwt den os zacht daar hy hem bollen wil. Dit past men op verraaderlyke pluimstrykers, die de doodelykste lagen leggen; wanneer zy schynen de meeste vriendschap te bewyzen: als Joabs en Judassen. Ziet Spreuken 27: 6. De gelykenis is genomen van de slachters. Zo worden'er vergulde giftpillen gegeven. Dus pleegt het te gebeuren, wanneer 't geluk ymand tegen loopt. Menige vrienden worden in die proef te licht bevonden. Ziet Spreuk. 14: 20. Dus zeiden de ouden: *Vrienden in nood, vierentwintig in een lood*; en de Franschen:

Amis sont comme des melons,
De dix souvant pas un est bon.

Zy zyn niet alle ymands vrienden, die hem toelachen. Een vriendelyke trony vermomt wel een vyandig herte, en eene tong die met honigzeem bestreken is, een vergalt gemoed. Psalm 55: 22. De ouden zeiden:

Ter werelt is geen boozer venyn:
Dan vriend te schynen; en vyand te zyn.

Betrouw uwen vriend niet zo zeer, of denk dat hy uw vyand kan worden. Dit is een staaltje van de wysheid der ouden. Die aan ymand alle zyne geheimen ontdekt, stelt hem in staat, om ons by verandering nadeel te konnen toebrengen. Zie Mich. 7: 5. Zwyg zelf 't geen gy niet wilt dat andere weten zullen. *Daar is geen schelm te vertrouwen, zei de jongen tot zyn vaêr*.

Alle menschen zyn leugenaars. Dit zyn Davids woorden, Psalm 116: 11. aangehaalt van Paulus, Rom. 3: 4. en die zyn tot een spreekwoord geworden. *Hoort den dief eens liegen, zei de jongen van zyn vaêr*. De oude zeiden: *Liever omtrent een dief, dan omtrent een leugenaar*. De Franschen zeiden niet onaardig: *Chacun a de la mente en son jardin*, elk heeft mente in zynen hof. Dit speelt op het hofkruid *Menthe*, en op het woord *mentir*, liegen. Zo is *patientie een goed kruid; doch 't wast niet in yders hof*.

De woorden zyn goed, zei de wolf; maar ik kom in 't Dorp niet. Dit drukt aardig uit, dat ymand zich door geen schoone praatjes wil laten verlokken en bedriegen. *Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps*. Zo bedient men zich *van een zoet fluitje*. Ziet Psalm 55: 22. 't Was ook dus een oud spreekwoord: *Op 't goed vertrouwen verloor het meisje haar eere*. Ons vertrouwen op menschen en hunne beloften, moet niet blind, maar met voorzigtigheid gepaart zyn. *Betrouw de liên, maar zie wel wien*.

Goede woorden! waren zy goed om te eeten. Dit zegt men van schoone beloften, zonder daad. *Woorden vullen geen zak*, en dus ook den buik niet. Wat heeft'er de bedelaar aan, al zegt men, *God help U*?Vergelykt Jak. 2: 15, 16. en 1 Joh. 3: 17, 18. De ouden zeiden ook al: *De woorden zyn goed, maar de enden leggen de eyeren*. Dat wil zeggen, het einde moet doen zien door volbrengen, wat geloof die woorden verdienden. Dat spreekwoord speelt op de dubbelzinnigheid van *end*, einde, en *end*, een watervogel. Maar *klinkende redenen zyn goed payement*. Men zegt van groote belovers, maar slechte betaalders: *Hy geeft veel met den mond, maar de handen houden 't vast. Beloften maken schuld*. Maar zulke houden 't geen zy beloofden, door dat niet te houden. *Woorden en veêren vliegen daar heenen. Woorden zyn wind. Men zegt veel, dat de heer geen tiende van heeft.* Evenwel, *veel te beloven, en niet te geven, doet de gekken in vreugde leven*.

Vaagt uwen mond maar, en zegt dat gy gegeten hebt. Dit spreekwoord word toegepast op die iets onbeschaamdelyk ontkennen, door een berderen aangezigt en geveinst gelaat te toonen. Buiten twyfel is dit ontleent uit Spreuk. 30: 20.

't Groeit aan als een gewentelde sneeuwbal. Dat past men toe op iets, dat al gaande grooter word. *Fama crescit eundo*. Zo plegen leugens aan te wassen, dewyl'er elk wat by doet: waarom die ras zich zelf ontlyken. Dus zegt men ook: *'t Gaat voort als een loopend vuur-*

tje. Dit past op 't geen zich spoedig alom verspreit; gelyk zulke loopende tydingen en straatmaaren, die de een den anderen voort vertelt. De gelykenis is eene streek van aangesteken buskruid.

Dat alle man zegt, is gemeenlyk waar. Een algemeen gerucht is gemeenlyk niet zonder grond, en dan is'er gemeenlyk *melk aan de kan. Gemeene roep heeft altyd wat waars. Men heet geen paard bles, of 't heeft wat wits aan den kop. Vox populi, vox Dei*. Zo geloofwaardig is *Heer Omnes*, anders gezegt, *Heer Iderman*. Deze regel heeft echter wel uitzonderingen: want *van hooren zeggen liegt men veel*.

Een leugenaar gelooft men niet, al spreekt hy waar. Bevonden leugens maken ymand geloof onwaardig. Aardig leerde AEsopus dat door deze fabel. Een schaapherder riep: De wolf komt. De boeren schooten toe, om dien te verjagen, doch daar was geen wolf. Dit gebeurde zo eenige maalen. Eindelyk quam de wolf waarlyk. De herder schreeuwde als te vooren: maar de landlieden geloofden hem niet, en bleven t'huis. Dus verscheurde de wolf de schaapen. Zo maakt hy die *ongelukkig is in 't waarzeggen*, zich zelven daar door ongelukkig.

Een leugenaar moet een goede geheugenis hebben. Dat is 't geen de Latynen zeggen: *Oportet mendacem esse memorum*. Dit is hem noodzaakelyk, op dat hy eene t'zamenschakeling van leugenen wete te maken, en hy

niet straks op valschheid betrapt zynde, door zelftegenspreking beschaamt sta. Maar met zulk eene leugenketen bind hem de Duivel, en trekt hem na de hel. De oude zeiden ook: *De leugen heeft korte beenen, de waarheid achterhaalt ze*. Dat wierd uitgedrukt in dat oude rymtje:

Al is de leugen noch zo snel,
De waarheid achterhaalt ze wel.

Ik ben niet beter, dan myn woord. Zo zegt ymand, die zich verbonden acht zyn gegeven toezegging te houden. Dus zegt men ook *Myn mond is niet beter, dan myn woord*. Maar hoe komt dat *beter* daar te pas? *Beter* is hier het zelve met *anders*. Wyze en eerlyke lieden veranderen slechts iets tot verbetering. De zin is dan, ik ben geen veranderaar of verbeteraar van myn woord. 't Geen gezegt is, moet gezegt blyven. Dat betaamt aan een eerlyk man. Dus zegt men: *Een man een man, een woord een woord*; en, *Hy is een man van zyn woord*. Men zegt mede, *Myn woord is myn zegel*. Maar hy gaat zomtyds niet al te vast, die ymand gelooft *op zyn mannenwaarheid*: want zulke *houden hun woord wel als een wyf*. Anders zegt men: *Ik wil myn woord niet eeten*, dat is, intrekken, weder door den hals halen, gelyk de honden hun uitbraakzel. De oude zeiden: *Een zot en zyn woord zyn haast gescheiden*. Doch die is ook een zot.

Een gedwongen eed is God leed. Dit wil zeggen, 't mishaagt God, dat men ymand door

geweld, bedreiging, enz. eenen eed afperst, en hem zo tot zweeren dwingt. *Leed* is hier afkeerlyk, haatelyk, verfoeyelyk, gelyk men zegt een *leed* mensch. Van dat *leed* is *lelyk*, verkort van *ledelyk*. Ziet de Fakkel, bladz. 206, in *Lelyk*. De oude zeiden: *Een gedwongen eed, en heete pasteyen, zyn licht te breken*. Hoe verre men echter verpligt is om zulk een eed te houden, behoort tot de Godgeleerdheid der geweetensgevallen. Maar een lichtvaardige, en voor al een valsche eed, is voor God niet min een grouwel. Echter is 't menigmaal: *Hoe vaster bezworen, hoe eer gebroken*. Dus is 't: *Hy houd den eed, als de hond de vasten*.

Nederduitsche spreekwoorden.

XIV Vyftig.

Die vervaart is, loopt in de kerk. In overrompelingen plegen de menschen tot de kerken, als heilige vryplaatzen, hunnen toevlucht te nemen. Maar byzonderlyk dryft groote vreeze naar de kerk, om Gods bewaaring en verlossing af te smeeken. Jes. 26: 16. *Nood leert bidden*. Doch 't is ondankbaarheid, dat men, met dien schipper, waskeerssen als masten belooft, en als 't gevaar voorby is, nauwelyks een dun waslichtje geeft.

De voorste doen, dat de achterste niet in de kerk konnen. Dit is ontleent van 't gedrang des volks in eene kerk. In wat engte een vrouw zich daar door bevond, kan men zien over 't Spreekwoord: *Dat komt van 't lange preeken*, in 't I Deel, bladz. 60. Maar dit spreekwoord word ook toegepast op spys, of drank, waar door de maag vervult is, zo dat men geen lust heeft tot meerder. 't Is dan, *Eeten verbied eeten*. *Als de muis zat is, dan word het meel bitter*. Doch dan *zal de kat niet met zulker ledige maag heen loopen*.

Zy zyn niet alle heilig, die geren ter kerke gaan. Men weet wat huichelaary, wereldsche inzichten, ja

ook sleur en gewoonte, en diergelyke redenen, daar omtrent vermogen. Men vind'er ook nu wel, waar op past: *Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae*, zy komen om te zien en gezien te worden. Maar zy zyn ook niet heilig, die daar noode of niet gaan. In 't tegendeel, dat te verzuimen als men kan, is een daad van onheiligheid. Ziet Genes. 4: 16. Jes. 65: 11. Heb. 10: 25. Maar ten opzigt van die eerste soorte is waarachtig: *Schyn bedriegt*; en 't spreekwoord der ouden: *De Paapen, Nonnen, en Bagynen, zyn niet zo heilig als zy schynen*.

God woud 's, is aller beden moeder. Dit is een oud spreekwoord, als zelf blykt uit de bewoording. Men zeide ook: *God woud's is een goed woord van ouds*. *Woud 's* is *woude es*. *Es* betekende *het*, of *dat*. Dus vind men 't in onze nieuwe Overzettnig, Genes. 33: 11. 't Is dan te zeggen, God wilde, of wille het, voor, och of God wilde! Het gelieve, of behage God! Dit is de grond en inhoud van alle beden. Maar men kan dit ook anders dus verklaaren. *Walt* was in de aaloude taal magt, regeering. Hier van is noch ons woord *geweld*, en *geweldhebber*; en daar van zeggen de Hoogduitschen, als zy iets aanvangen, *Das walt God*, God bestiere dat.

God betere't! Dit is een tusschenwerpzel, wanneer men van eene droevige zaak spreekt, gelyk *och armen! leider! eilaas.* enz. 't Wil zeggen, God doe het beter zyn. Dit is niet te mispryzen, wanneer het als een gebed of wensch, met

behoorlyke aandagt en eerbied word uitgesproken; maar 't is immers te berispen, wanneer dat ontbreekt. Te heilig en heerlyk is Gods geduchte Naam, dan dat die slechts een spreekwoord zoude wezen. Dikwyls gebruikt men dat ook zeer ongerymt, en daar 't geenzins te pas komt. By voorbeeld: *Hy is, God beter 't, verongelukt*. Immers zulk een moet dood blyven tot de algemeene opstanding; en God maakt in zulke dingen geene verbetering, of verandering.

Eilaas! Ook dit is een tusschenwerpzel, dat beklag en droefheid uitdrukt. Men zegt ook, *helaas*; doch dat is uit het Fransch overgenomen. *Ei* is een wenschwoordeken, het zelve met *och!* of *ach! Lease* was in de oude taal leugen, onwaarheid. *Eilaas* wil dan zeggen, ei dat het niet waarachtig ware! och ware het leugen, en zo niet! Ziet de Fakkel, bladz. 84. Maar men zegt ook *och lacy!* en door verbastering daar van, *och laçen*, en *ei laçen*. Dit wil zyn by verdubbeling, *och laas ei!* of *y!* gelyk in *Jeminy*, uit *je my!* y*!* Ziet het Vervolg der Fakkel in *Jemy*. De ouden gebruikten *och* en *y* voor het zelve, en voegden 't dikwijls by een. Dus zeiden zy wel: *och! och! och! y! y! y!*

Leider! Dit is insgelyks een treurig tusschenwerpzel, en daar onder word *ach*, of *ô* verstaan. *Leid*, *Leed*, van *lyden*, is droefheid, smerte. 't Wil dan zeggen naar de oude uitspraak: *O wat leider zaak!* gelyk in, *Aap, wat schoon-*

der jongen hebt gy! 't Komt overeen met, ô droefheid! ô smerte! Ziet de Fakkel, bladz. 205. De Hoogduitschen zeggen, *Leider God!* Dat wil zeggen, God hebbe medelyden, God erbarme zich daar over.

Deden wy dat wy zouden, wy hadden dat wy wouden. Dat komt over een met, *Waren 'er geen zonden, daar waren geen plagen*. Vergelykt Jerem. 5: 25. Deden wy dat wy *zouden*, dat is, moesten, behoorden, hoe deugtzaam waren wy? Hadden wy dat wy wouden, hoe gelukkig waren wy? Dit beide is wat zeldzaams in dit traanendal.

Misschien. Dit wil zeggen, mogelyk. Ouds tyds zeide men magschiên, voor 't mag schiên, 't zoude zo mogen geschieden, 't kon gebeuren. *Mag* is dan vervormt in *mis*; 't geen uit *mags* lichtelyk kan versmolten worden. Maar ymand zoude *mis* ook konnen aanzien voor *mits*, mits schiên, mits dat het geschiede. Ziet de Fakkel, bladz. 236. *Magschiên* is myns oordeels, het beste.

Landen verzanden, zanden verlanden. Zo brengt de tyd gestadige veranderingen mede. Men ploegt een akker, die voor heen van zeezand overstelpt was, en waar over de visschen zwommen, en de schepen zeilden. In 't tegendeel, men werpt nu het anker wel uit daar te vooren graan wies. *Jam seges est ubi Troja fuit.* Zeeland heeft daar van al van ouds, en ook in laater ty-

den, ondervinding. Dus word het oude nieuw, en het nieuwe weêr oud. Vergelykt Psalm 107: 33, 34. De Brabanders zeggen: *Holland bol land, Zeeland geen land: ik hou het met den heikant*. Dus zyn ook gezint, die *liever op een ouden wagen op de heide, dan in een nieuw schip op de zee* zyn.

Alle loop heeft zyn weêrloop. Dat komt overeen met, *Alle vloed heeft zyn ebbe*. *Alle winden hebben hunne weêrwinden*. *Est vicissitudo rerum*. De dingen hebben hunne wisselbeurt. *Na hooge vloeden, laage ebben*. Dan komt'er wel gelegentheid, om *ymand iets te pas te brengen*.

Daar komt wel water, daar water geweest is. Dit wil zeggen, 't geen eens gebeurt is, kan meer geschieden. De gelykenis is van hooge watervloeden genomen. Hier mede stemt overeen: *Dat heden my geschied, kan morgen u gebeuren*. *Hodie mihi, cras tibi*. *Homo sum, & humani nihil à me alienum puto*.

Een jaar is aan geen staak gebonden. Dat wil zeggen, een jaar is ras om. De tyd staat zo weinig stil, als de zon. Genes. 1: 14. Predik. 1: 5. Wat zoekt men dan noch *den tyd te verdryven*, die ons zo ras ontsnelt? *De tyd is aan geen post gebonden*.

Hy zal den Mei daar wel meê krygen. Dat drukt uit, hy is genoegzaam voorzien van 't geene hy behoeft om dien tyd te bereiken. Dit word overge-

bragt van huislieden, die voeder genoeg hebben om hunne beesten tot in de Meimaand uit te winteren. Doch 't word ook wel schertzende toegepast. Op die wyze zegt men ymand die, zo men meent, tot aan den zomer niet leven zal; *Hy zal den koekkoek niet hooren zingen*.

Tyd slyt. Dit is een kort, doch zinryk en waarachtig spreekwoord. De tyd slyt al wat menschen handen ooit maakten, den mensch zelf, 't vermaak, de droefheid, enz. *Tempora mutantur, & nos mutamur in illis*. Doch de tyd verslyt met het gantsche lichaamelyk zichtbaar schepzel ook zich zelven.

't Velleken is geen zotje, het weet wanneer het rimpelen moet. Dus zeiden de ouden, en 't is noch waarheid. Men vind menschen, die altyd hunne jaaren ontveinzen, en zich voor jonger uitgeven dan zy zyn. Dus zyn'er *oude acht en twintigen*, die wel voor een kruisje minder willen aangezien zyn, om noch gangbaare munt te blyven, en niet onder 't *biljoen*, of 't oud yzer in den rommelhoek te geraken. Maar kent men den ouderdom der paarden aan de tanden, en der runderbeesten aan de hoornkrappen, de vooren en rimpels, die van de jaaren in 't voorhoofd geploegt zyn, doen wel blyken, dat Besje geen juffrouw, dat is jongvrouw, is.

Hy steekt in een quaad vel. Dit zegt men van ymand, die gaat quellen en quynen.

Maar waarom krygt hier 't vel de wyt? Was 't geen'er in stak goed, het vel zou niet quaad zyn. Doch 't vel doet blyken hoe het daar onder gestelt is. Bloozende kaaken en een poezel vel bewyzen gezondheid. De Latynen zeiden, *Cuticulam curare*, 't velleken verzorgen, voor *goeden çier maken*. Wy zeggen van eenen gezonden vetten mogelyken broeder, een *Pater goedleven: Hy berst uit zyn vel*: 't geen dan glad en gespannen moet staan. Een quaad vel in 't tegendeel is een bleeke, slappe, en zeerige huid. Deze wyst aan, dat de toestand van 't geen 'er binnen steekt, quaad is, om dat het zyne ongestalte aan 't vel mededeelt. Men zegt dan: *Hy heeft maar 't vel over de beenen*, en *Hy is te mager om tot boter en brood te eeten*, gelyk men gerookt vleesch doet. Van zulk eenen quelbalg zegt men ook: *Hy valt van den graat*. De naam van *graat* word aan de beenderen der visschen toegeeigent; behalven dat de menschen eenen *ruggraat* hebben. Deze is als de grondslag en 't steunzel van 't gansche geraamte. Daar van te vallen, kan zien op 't vleesch, als Spreuk. 5: 11. of op de beenderen, als die los worden van den ruggraat. 't Was een ysselyke wreedheid by de woeste Noordsche volkeren, dat ze wel aan ymand, dien zy de meeste smert en smaad wilden aandoen, levendig ter wederzyde van den ruggraat den rug open kliefden, de ribben daar van aftornden, en die dan van malkanderen spalkten zo wyd als zy konden, op dat de elendige lyder dus als de gedaante van eenen arend met zyne vleugelen zoude vertoonen, en zo ter bespotting ten toon staan. Dit was noch wat anders, dan van de graat te vallen. De slang weet jaarlyks uit haar oud en gerimpelt vel te kruipen; doch een mensch word zyn oude en quaa-

de huid zo lichtelyk niet quyt. 't Is te ongemakkelyk, zich levendig te laten villen.

Hy zal geen hoogen top scheeren. Dit wil zeggen, hy zal geen hoogen ouderdom bereiken. Ziet dat op 't scheeren van den kruin? Of op 't afscheeren van hoogopgeschooten boomen, die een zinnebeeld van menschen zyn? Ziet Dan. 4: 22.

Hy is zo veeg, als een luis op een kam. Dit drukt uit een groot doodsgevaar. Zelden ziet men deze zesvoetige bloedvrienden *dien dans ontspringen*, gelyk de vlugge vlooyen. Anders konnen die piooten al veel uitstaan, volgens dit zoete referein:

> *Zy laten zich wassen, zy laten zich wringen:*
> *Zy laten zich weder naar huis toebringen.*

Doch *die niet veeg is, kan veel verdragen*. De Hoogduitschen hebben dit luizig spreekwoord: *'t Is gewis een arm man, die niet een vaandel luizen voeden kan*. Weinigen zullen den bedelaaren hunnen overvloedigen rykdom in dat talryke bloedverwantschap benyden. Zy zeiden ook al zo aardig: *Daar is groote liefde in 't gasthuis, als de bedelaars malkanderen met luizen werpen*. Maar waarom zegt men van ymand, die licht om een beuzeling gram word: *Hem loopt een luis over de lever?* Zoude dat ook wel niet gebeuren aan ymand die deze spreekwoorden leest, en niet luis-gezind is? Vergelykt het spreekwoord, *Ik heb een luis in 't oor*, in 't eerste Deel, bladz. 188.

Die een luis in de asch verliest, verliest maar het kraaken. Dit zegt men boertig van een verlies, dat niet geacht word. 't Is dan, *'t Fatzoen is'er maar aan verloren. Men kan wel tegen zulk een verlies*. Men zegt ook van ymand, die geen grooten rouw heeft over eenen dooden: *Hy is zo bedroeft, als of hy een luis in de asch verloren had*. Zo gering word echter een luis niet geschat onder de bywooners van de Straat *Davis*. Men getuigt daar van, dat ze van dit wildbraad in hunne vellen en lompen rykelyk voorzien zyn; en dat ze, wanneer zy een van deze hunne bloedmaagen betrappen, den zelven zeer vaardig en smaakelyk opknappen, gelyk de aapen. Mogelyk zyn zy daarom vry van de geelzucht. De Hottentotten leven dus mede met die vangst. Zou dat uit lekkerny zyn? of is 't uit wraakgierigheid, om die byters weder te byten? Deze zouden dan zo vreemd en vies niet zyn van dat spreekwoord: *Beter een luis in den pot, dan gantsch geen vleesch*. Ik disch hier slechts het gemeen zyne spreekwoorden op, en laat de *luisbosschen* loopen, met al hun gezelschap, om *luizenzalf*, of op de *luizenjacht*. Men zegt van ymand, die boetstraf te wachten heeft, *Hy zal daar voor bloeden*. Dat geschied eigentlyk door roede, of zwaard: maar de gehaate bloedzuiger heeft dat allermeest te vreezen van de onbarmhertige nagels van de *knipluis*. Zekerlyk dit middel is tegen dat plaaggedierte krachtiger, dan alle de bezweeringen der tovenaaren van Egypten. 't Kan echter niet altyd helpen, als bleek in Koning Herodes, en Philippus II. van Spanje. Doch ook daar in vertoonde zich Gods vinger.

't Zyn krokodils traanen. Dit past men toe op ymand, die droefheid veinst over 't quaad, dat hy den naasten verraaderlyk heeft toegebragt. Men verhaalt van den krokodil, dat die traanen stort, wanneer hy een mensch verscheurt. Zulk eene komedie speelde Keizer Karel V. met Paus Klemens VII. Hy hield dien H. Vatikaanschen Blixemslingeraar zelf te Romen op zyn kasteel Engelenburg belegert, en liet in Spanje bededagen houden om de verlossing van den Paus. Van die soorte zyn bedrieglyke en verderflyke *hoerentraanen*. *Ut flerent oculos erudiere suos*.

Oude boomen laten zich niet verplanten. De reden is, wyl zy dan sterven. Man past dit toe op oude lieden, die 't verwisselen van woonplaats en gelegentheid bezwaarlyk ondergaan. Dan zegt men: *'t Was zyn veegheid*.

Men moet de oude paalen niet verzetten. Dit wil zeggen, men moet de oude goede wetten en gewoonten, die door 't gebruik aangenomen zyn, niet veranderen, dewyl dat van quaade gevolgen pleegt te zyn, en veel moeite en twist te baaren. Dit spreekwoord is genomen uit Spreuk. 22: 28. *Men moet* dan *het hekken laten hangen aan den ouden post*.

't Is al verloren, dat men in oude zakken schud. Dat wil zeggen, van oude lieden heeft men geene vergelding te verwachten, dewyl zy sterven. Maar anders

zullen goede kinderen ondervinden, wanneer zy aan hunne hoogbejaarde ouderen, volgens pligt, weldoen.

't Is Moniken werk. Dat zegt men van arbeid en bedryf, waar van geen nut of voordeel komt. Dit is genomen uit de kloosters, waar in de blinde gehoorzaamheid van nieuwelingen ter proeve gestelt word, door hen redenloos en vergeefs werk te gebieden, als by voorbeeld, boomen in den hof te planten met de wortels opwaards; zand weg te dragen, 't geen een ander, of hy zelve, terstond weder moet brengen ter plaatze van daar 't gehaalt was, enz. Dus verhaalt men van een Krygsoversten, dat hem, tot zyne monikspoef, gelast wierd, een Regiment kikvorsschen in ryen en gelederen te stellen. Zulk een veldheer zoude die puiten wel te pas gekomen hebben in hunnen bloedigen oorlog tegen de muizen, gelyk Homerus dien zo geloofwaardig beschryft.

Eer 't gras gewassen is, is 't paard dood. Dat zegt men van dingen die lang vertoeven, en dikwyls van ymand niet beleeft zullen worden. Daar mede stemt overeen: *Eer de boom is groot, is de planter dood*. En, *Kook my een papje, als ik dood ben*. Doch 't is geen nood, heeft het paard ondertusschen maar haver. Men zegt: *'t Is een slecht paard, dat zyn haver niet verdient*, en, *'t Is een leui*, of *trots paard, dat zyn haver niet wil dragen*. Maar men zegt ook: *De paarden die de haver best verdienen, krygen ze niet*.

Oude lieden gaan met een been in 't graf. Dat is, zy staan gereed om hunne laatste schrede te doen, en daar in te storten. Niet onaardig zeggen de Franschen: *Le baton du vieillard est marteau de la porte de la maison de la mort*. De stok van den ouden man is de hamer der poort van 't huis des doods, Doch die dient niet om *tegen de dood te vechten*. Predik. 8: 8. *Jonge lieden konnen, maar oude lieden moeten sterven*. Doch *de jonge verjagen de ouden*. *Veteres migrate coloni*. Evenwel *daar komen meer kalfs, dan ossenhuiden te markt*.

Hy is met den neus in 't bed geraakt. Dat zegt men van ymand, die bedlegerig is geworden. Maar waarom meer den neus, dan oogen, ooren, mond, of andere leden genoemt? Te meer, dewyl men van eenen slaapenden zegt: *Hy ligt op een oor*?Ik zoek de reden in die spreekwijze: *Hy wil overal met den neus by zyn*. Zo zegt men ook: *Hy stond'er met zyn neus by*. De neus heeft dan wat voor uit. Ja! die gevel word voor het huis, en neus voor persoon gestelt, wanneer men spreekt van *neuzen te tellen*.

Hy is aan de beter hand. Dat is te zeggen, aan de beterende hand. Maar hoe komt *hand* in die uitdrukking te pas? *Hand* word genomen voor zyde, die van de rechter of linkerhand geheten word. Hy is dan aan de zyde van toenemende gezondheid, die beter is, dan die'er tegen over staat. *Hy is aan den besten kant*.

Hy kan op zyn haal niet komen. Dat zegt men van ymand, die blyft quynen, en niet bekomen kan. De Zeeuwen zeggen: *Hy is in 't krengenstal geraakt*, en, *hy blyft onder de voet*, dat is, *hy kan het niet te boven komen*. *Haal* is *herhaal*, herhaaling, wederkryging van volkomen gezondheid en krachten. Opdie wyze zegt men van ymand, die niet betaalen kan: *Daar is geen verhaal op*.

De dood ziet hem uit de oogen. Dat zegt men van ymand, wiens wezen doodelyk staat, dat zich byzonderlyk vertoont in de oogen. Hier mede komt overeen: *Hy gelykt de bleeke dood*; en van een quynenden zegt men: *Hy gaat stervende in zyn schoenen*. Maar *Hy zal in zyn schoenen sterven*, voorzegt aan ymand een geweldige en ongelukkige dood, als in vechteryen, enz. Van een quynenden zegt men ook: *Hy druipt door zyn kleêren*: dat past op ymand die 't noch op de beenen houd; maar *Hy druipt door zyn bedstroo*, drukr uit, hy heeft zelf geen bed voor zyne zieke leden, maar armoede en elende doen hem op 't stroo uitteeren en vergaan.

Hy gaat mollen. Dat is, hy gaat sterven, hy gaat zyne wooning nemen in 't graf, onder de aarde, naar de wyze der mollen. Ziet Job 10: 20, 21. Doch 't ware te wenschen, dat veele zich nu al niet gelyk stelden aan de blinde mollen, door slechts te wroeten in de aarde, en aardsche dingen. Phil. 3: 18, 19.

Zo lang'er noch leven is. is'er hope. Dit is een gemeen spreekwoord, om uit te drukken, dat God wel ymand als uit de poorten des doods kan weder brengen. *'t Is beter*, zegt men, *ter dood verwezen te zyn van zeven Doctoren, dan van den jongsten Schepen*, om dat die den veroordeelden gemeenlyk den dood aanzegt. Dit is een zeer veeg teken, dat zelden feilt. Doch de hope van een Christen gaat verder. 1 Kor. 15: 19. Hier aan is ook vermaagschapt het spreekwoord: *Zonder hope, 't herte brak*. Hope doet moed scheppen; maar hopeloosheid maakt mismoedig, en doet hert en handen bezwyken.

Hy heeft het afgelegt. Verstaat daar onder het leven, en daar mede de lasten en moeyelykheden van dit traanendal. 2 Pet. 1: 14. Men zegt ook: *Hy is naar de oudvaders gegaan*. Ezech. 26: 20. *Hy is ter zielen*. *Hy is overleden*, dat is hy is voorby gegaan. Ziet de Fakkel, bladz. 269.

Hy is zo dood als een pier. Dat wil zeggen, gantsch en t'eenemaal dood. Maar waarom word juist de gelykenis van een pierworm genomen? Dit zal ik zeggen, zo ras als ik 't weet. Klaarder blykt waarom men zegt, *zo naakt als een pier*, en *zo arm als een worm*. Maar wat is te zeggen: *Als men de Bruid bid, pieraarst ze*?

Hy sluit de deur toe. Dit zegt men van ymand, die alleen erfgenaam is van

eenen overledenen, zo dat hy meester en erfgenaam van alles zynde, alle andere buiten het sterfhuis mag sluiten. 't Is'er zo niet gelegen, wanneer de sleutel op de kist gelegt word, en de Rattenkamer in den boedel treed.

Een arm man sterft zyn koe, en een ryk man zyn kind. Zulk een verlies treft die beide even gevoelig, om dat zy dus elk zyn liefste pand missen. *Een ruigbol schreeuwt zo lelyk als een kaalkop, wanneer men hem eene vlecht hairs uittrekt*.

Hy wil dat om den dood niet laten. Dit drukt uit eene zeer groote onverzettelykheid, om iets te doen. 't Is dan te zeggen, hy wil dat niet nalaten, al zou het hem 't leven kosten, al zou hy daarom den dood moeten sterven. Even zo zegt men: *Hy zou dat doen, al stond'er de galg neven*. Doch dit laat zich dikwyls al zeggen, zo lang het *op den knyprok niet aan komt*. Ziet voor het spreekwoord, *'t Leven is zoet*, bladz. 154. Doch in 't goede is dat eene lofwaardige standvastigheid. Openb. 12: 11.

Hy is om zeep. Dat zegt men van ymand, die verre van honk gereist is, en lichtelyk nooit zal wederkomen. De reden van dit spreekwoord is my duister. Zoude het niet gesproten zyn van de bedevaarden naar Jerusalem, van waar de geachtste zeep gebragt word? Dan is daar aan vermaagschapt; *Hy ligt in Jaffa*. Ziet het eerste Deel, bladz. 53. Doch

liever gis ik, dat gedoelt word op de kruisvaarden om 't zo genaamde H. Land te winnen; waar van 'er weinige wederkeerden, zo dat men die op dien tocht waren, doorschreef.

Hy is om den hals gebragt. Dat is het zelve met, *hy is om 't leven gebragt*, en korter, *Hy is omgebragt*. Dus is halsstraf en levensstraf het zelve. Maar eigentlyk heeft de hals te lyden in 't worgen, en onthoofden. Doch hoe komt *om* in die spreekwyze te pas? Dit woordeken heeft veele gebruiken, die ik hier niet optellen zal: maar met wat gelykzinnig woord zal men 't hier verklaaren? Ik kan my niet naders erinneren, dan 't spreekwoord; *Hy is'er om koud*: 't geen gezegt word van ymand, wiens leven men opgeeft. Dit komt my voor als eene zeldzaame uitdrukking; op hoedaanige, zeg ik hier mede, de nauwkeurige liefhebbers onzer taal, myns oordeels, behoorden acht te geven. Voor *om den hals gebragt*, zegt men ook *geraakt*, en *gekomen*. Doch schoon men zegt, ymand *den hals breken*, en *den nek*, of *bek breken*, echter zegt men niet hem om den nek, of bek brengen. Zo blykt en blyft het gebruik taalmeester. 't Geen van meester Hans om den hals gebragt word, behaagt aan dieven niet wel. Maar men beklaagt een *armen hals*. Ziet daar van de Fakkel, bladz. 154. in *Jakhals*.

Ymand moffelen. Dat is, hem heimelyk en stil van kant helpen. Zeldzaam is deze verbastering. *Moffelen* is mondvullen. 't

Ziet op het steken van een bal, of iets diergelyks, in den mond, waar door ymand belet is te roepen, of te spreken. Dit is aan veele bloedgetuigen in 't levendig verbranden gepleegt.

Bek af spelen. Dat is, den hals afsnyden. *Bek* word dan in een ruimen zin genomen voor hals. Zo zegt men, *ymand den bek breken*, en, *den hals breken*. Dus mede, *een paard den bek*, en *den hals afryden*, voor dat dood ryden. Een vreemde uitdrukking. Het woord *spelen* is van een zeer ruimen zin. Men zegt ook, *ymand afmaken*. Dit zal het zelve zyn met een einde van hem maken. Maar 't gebruik wil gezegt hebben *dood doen*, niet dood maken, gelyk levendig maken.

Hy is op 't bed van eere gestorven. Dat is, hy is heldhaftig in den stryd voor 't Vaderland gesneuvelt; dat voor de eerlykste dood gehouden word. Dan is het kampveld het bed van eere. Maar menige wenschen liever hun eigen dood in vrede op het pluimbed te sterven.

Al is Jan Pieters dood, daar leeft'er diens gelyk. Dit is de slotregel van een lofgedicht in de Choorkerk te Middelburg, opgericht aan den muur, by 't graf van Kapitein *Jan Pieters*, die na verscheide overwinningen heldhaftig dood bleef in een scheepsgevecht tegen meer dan tien Duinkerkers. Buiten twyfel is dit van den beroemden Heer *J. Cats*. Het zinspeelt op de taal van den

onvertzaagden Romein *Horatius Cocles* tot Koning *Porsena*. Dus zegt de Dichter met klem, in de twee laatste regels:

Zet, Spanjaard, uit den zin het gantsche werelds Ryk.
Al is Jan Pieters dood, daar leeft'er diens gelyk.

't Wil zeggen, dat'er noch meer zulke helden in 't Vaderland gevonden worden, tot demping van den Spaanschen hoogmoed. Maar men heeft dat jokkende in een anderen zin gemaakt tot een spreekwoord, om uit te drukken, dat aan ymands dood weinig gelegen is, vermits men'er genoeg heeft van diergelyke soorte. Vergelykt Job 12: 2.

Wylen N. N. Dit zegt men van eenen afgestorvenen. *Wyl* is tyd. Dus is *kortswyl* omgekeert tydkorting; en ergens *verwylen*, den tyd doorbrengen, vertoeven. Maar *wylen* word gestelt voor eertyds. Dan word'er voor, of iets diergelyks onder verstaan, gelyk men zegt voortyds. De ouden zeiden, *wylen was N. N.* dat is, die eertyds N. N. was. Ziet de Fakkel, bladz. 446. Dus spreekt men ook van overledene vrienden: *N. N. zaliger*. 't Is vol uit, *zaliger gedachtenis*, gelyk *goeder gedachtenis*, *hoogloffelyker gedachtenis*, enz. Dat *zaliger* is een oude *genitivus*, en zegt, van eene zalige gedachtenis. Doch op menige past dat niet met waarheid. Ziet Spreuk. 10: 7. Men zegt ook, *de zalige* die, of die, volgens Openb. 14: 13.

Hy is in 't doodboek geraakt. Dat is, hy is getelt en gerekent onder de dooden, die

men geheel vergeet. Zo zegt men ook: *'t Is in 't vergeetboek geraakt*. Dat komt overeen met, *het lange gras is'er over gewassen*. In rekeningen noemt men *een doode post*, waar van geene verwachting is, gelyk van eenen dooden. 't Is ook *in een doode hand*, 't geen niet meer verhandelt word, als b. v. kloostergoederen, enz. Deze geven ook niet.

Kont gy sterven, gy kont vergeten worden. Het eene is zo mogelyk en gemeen als 't ander. *Uit de oogen, uit het herte*. Bekent is den geleerden de historie van de droevige weduwe te Efezen in 't graf van haaren man. Weten de dooden van de levendigen niet, haast zyn ook die uit de gedachtenis van deze. Recht. 2: 10. Predik. 9: 5, 6. *Men taalt'er* dan *niet meer na*. Dat is, men vraagt'er niet na, men spreekt'er niet meer van. Van *taalen* ziet de Fakkel, bladz. 368.

Laat de dooden rusten. Dit spreekwoord wil zeggen, dat men de gedachtenis der dooden, door'er qualyk van te spreken, niet weder als uit hun graf moet ophalen. Zy konnen zich niet verandwoorden, en zyn onherroepelyk van hunnen Rechter geoordeelt. *De mortuis nil nisi bonum*. Hoe de Heidenen zorgden voor de lykasch en beenderen der dooden, op dat die door woorden of daaden van niemand beledigt of beroert wierden, is bekent uit hunne schriften, en overgebleven zarksteenen. *'t Past* ook *wel, dat doode lieden stil liggen*. *Requiescant in pace*.

Daar is 't mes met de schede. Dat is, 't een met het ander, de zaak met alles wat daar toe behoort. Een schede zonder mes kan geen groote hompen snyden; en met een mes zonder schede kan men verlegen zyn. Het voegt dan byeen. Men scheide niet 't geen dus te zamen behoort. Die dan 't mes met de schede geeft, geeft alles. Dus handel ik ook met deze Spreekwoorden. Men verwachte van my niets meer in die soorte. Immers ik doe daar van geene belofte.

Finis is goed voor een armen bloed, die in druk en pyn is. *Finis* is 't einde. Dat is goed en gewenscht in tegenspoed. Maar men speelt op dat Latynsche woord *finis*, om quansuis te rymen. Daar in hadden de ouden een zonderlingen zin in hunne spreekwoorden. Doch dikwyls was dat zeer kreupel. *Alle begonnen werk neemt een einde*. Hier is ook het einde van dit werkje; en *ik scheide 'er af; als de Monik van de goede dagen*. *Hier na een beter, zegt de Almanach*, en ik mede. Dus is dit

UIT.

Byvoegzel.

In de Voorreden bladz. 6. reg. 10 zy ingelascht na *baarden droegen*: Ik weet wel dat die naam van *Barden*, of *Baarden*, byzonder wierd toegeeigent aan hunne dichters en zangers; doch deze waren doorgaans uit de Druiden, en beide zeer hoog geacht. Het komt my niet waarschynlyk voor, dat zy dien naam niet van hunne staatelyke baarden, maar naar hunnen Koning en leermeester *Bard*, *Bardus*, zouden gevoert hebben. Ja, van waar anders had die *Bard* dezen naam? Ik kan myne toestemming niet geven aan die dit *Barden*, *Baarden*, brengen tot *baaren*, *beeren*, voor tieren, groot geluid maken: want dat stamt van de *beeren*, om hun brommen. Mogelyk hebben de Latynen van dat woord *baaren*, hun *barrire*, lelyk schreeuwen, uit de taal der Schythen overgenomen. Doch *Barden*, *Baarden*, leid ons niet tot *beer*, maar tot *baard*.

Op bladz. 36. over 't Spreekwoord, *'t Ging'er lustig van gat*, zy tot de verklaaring gevoegt: Van dat *gaudeamus* wierden de Moniken, die lustig en vrolyk in weelde leefden, en zich door geene strenge kloosterwetten lieten beteugelen, genoemt *gaudentes*, gaudenten. Zo leefden zy, en noch veele heden met hen, naar de orden van den H. *Epikurus*!

Op bladz. 73. over het Spreekwoord, *'t Is even veel hoe 't kind heet, als het maar een naam krygt*, zy dit noch gevoegt by de verklaaring: Van dezen stokregel bedient men zich te Romen omtrent de onbekende opgedolven

gebeenten uit de oude gemeene onderaardsche begraafholen. Men onderstelt met een ingewikkelt geloof, dat het riften en bonken van Heiligen zyn, al heeft men geen het allerminste bewys, dat ze mogelyk niet overgebleven zyn van een omgebragten Heidenschen kamper, gestraften quaaddoender, of ymand diergelyks, en men noemt het eene geraamte by voorbeeld *Sint Pieter*, het andere *Sint Paulus*, het derde *Sint Christoffel*, het vierde *Sint Joris*, het vyfde *Sint Barbara*, het zesde *Sint Margriet*, enz. Of het bekkeneel, een rib, een arm, een schenkel, enz. van die Sinten. Ja dus is men ook aan *Sint Ovidius* geraakt. Dit heet men *de lichaamen der Heiligen te doopen*, en dat word verricht door den Kardinaal Vikaris. Van zulke schenkagien kan de H. Vader goed koop mild zyn. Is 't dan wonder, dat men zo veele overblyfzels van den zelven naam op verscheide plaatzen vind? Het dom en lichtgelovig volk is wonder in zyn schik met zulke heiligdommen, kust en aanbid die, offert daar aan, en laat zich wys maken, dat het in die beenderen een grooten schat bezit, gelyk de Indiaanen in hunnen aapentand, waanende dat het waarlyk overblyfzels heeft van die zo geachte Heiligen, welker naam daar aan gegeven is. Ondertusschen lachen zy, die beter weten, met zulk een heilig bedrog, en domme blindheid.

Op bladz. 74. over 't Spreekwoord, *Aan den Van kent men den man*, zy noch aan de verklaaring gelascht: Het benoemen der kinderen naar den voornaam der vaderen, is tot een *Van* al van ouds by veele volkeren in gebruik geweest; doch dan wierd'er *zoon* by uitgedrukt, of onder verstaan. De *genitivus* en *ablativus* (ik zal die

onduitsche benaaming dier naamvallen behouden, om dat men ze dus best verstaat) worden verwisselt, gelyk de Latynen zeggen, *fulgor auri*, en *fulgor ab auro*, de glans des gouds, en de glans van 't goud. Op die wyze is by voorbeeld *Evert Everts* ook *Evert van Evert*. Onder dat beide word *zoon* verzwegen. 't Eerste is in *genitivo*, *Evert Everts zoon*, en 't ander in *ablativo*, *Evert zoon van Evert*. De Hebreeuwen drukten dat volkomen uit, b. v. *Jonathan Sauls zoon*, en *Benaja de zoon van Jojada*. De Zweeden waren ook gewoon *zoon* by den *genitivus* te voegen. Dus zeiden zy, *Erik Torstenson, Gustaaf Erikson*, enz. Zo was insgelyks de mode by onze voorvaderen, gelyk noch by de boeren, als in *Gerrit Dirkzen, Klaas Peterzen*, enz. doch dan is *zen* verbastert uit *zoon*. Dienvolgens mag men niet zeggen *Aaltje Hendrikzen*, maar 't moet zyn *Aaltje Hendriks*, te weten, *dochter*, in plaats van *Aaltje dochter van Hendrik*. 't Is uit dezen *genitivus*, dat de naamen der Poolen, en hunner buurvolken, plegen uit te gaan op *ki*, als in *Sobietski, Leczinski*, enz. en de benaamingen der Vriezen in *a*. Die beide, zeg ik, is een *genitivus*, die den naam des vaders tot een *van* maakt. Begeert men een staaltje? *Ripperd Ripperda* is *Ripperd Ripperds*, te weten, *zoon*, of *Ripperd van Ripperd*, naamelyk *Zoon van Ripperd*. Even zo is *Juwo Juwinga, Eelko Eelkoma*, enz. want de vorming van dien Vrieschen *genitivus* in *a* was verscheiden. Dat *da* zweemt al zeer naar der Latynen *des*, zoals de Koning Pyrrhus *AEacides* naar zynen vader genoemt word in dat berucht twyfelzinnig drog-orakel:

Ajo te AEacida Romanos vinçere posse.

Ik verduitsche dit in zyne bedrieglykheid dus:

> O Zoon van AEacus, trekt gy uw' dappren dolk,
> Wacht d'overwinnning van 't grootmagtig Roomsche volk.

Dus schreef zeker Vries, eertyds myn medestudent, zynen naam, *Lollius Lollides*. Doch deze *vannen* of toenaamen van byzondere persoonen, zyn met'er tyd wel gemeen geworden en toegeeigent aan geheele geslachten, als hunne stamnaamen. Ziet daar van meer in de fraaye *Aantekeningen op de Kerkelyke Historie van H. V. H*, in 't V. Deel. Fol. 157. Men plagt ook de *vannen* van vader en vaderland wel zamen te voegen, als in *Klaas Janszen van Kampen*, enz. Zomtyds wierd de *van* wel genomen van eenige Heerlykheden, Kasteelen, of diergelyke eigendommen. Maar tot wat soort behoort *de Graaf van Straatman*, en *de Baron van Oosterman*? Ouds tyds echter waren niet alle menschen even zeer gezet op zulk een *van*. Dus las ik in een oud gerichtelyk gedenkstuk: *Jonker Henric van Grammesberge, Korte Fenne en Egbert hoer man, en Schele Maes*. Noch vond ik in een ander: *Ulen Gert, unde Fuistes Hermen. Fobbeken, Tydeken, unt ander gude luden mehr*. Maar van waar zoude deze *Van* zyn, die my ook in 't lezen eens voorquam: *Teylinck Colyn van Nyemands Vriendt?* Zoude die wel van Nerôs nakroost geweest hebben? Dit is een zydstap buiten myn bestek en gewoonte, doch weetzuchtige zullen my dien wel ten goede houden. Ik quam daar toe, om dat ik in de Voorreden iets van de voornaamen gezegt had.

Op bladz. 90, over het spreekwoord: *Hy maakt het te bont*, voege men noch by de verklaaring: Maar *bont*

is niet alleen veelverwig, gelyk Josefs rok, Genes. 37: 3. het beduid ook kostelyke pelteryen, als van armelynen, fabels, enz. Hier mede plagten de beste pronkklederen gevoedert of gezoomt te zyn, zelf Koninglyke mantels, en Vorstelyke praalgewaaden. Dit wierd van andere nagevolgt. Zo droegen onze oude grootvaders pals- of pelsrokken, en onze bestemoeders, manteltjes met zult bont geboort. De bonte mutzen, naar de Poolsche wyze, zyn noch niet buiten gebruik. Dit bont komt op een uit met het voorgaande. Ja, die vellen droegen den naam van bont naar de spikkelen en vlekken. Vergelykt Genes. 30: 32. en Jerem. 13: 23. Ziet het Vervolg der Fakkel in Bont.

Op bladz. 157, voor 't Spreekwoord, *Hy is een Heilig dien men wel een keers mag ontsteken*, is dit overgeslagen:

Hy wil het hoog altaar hebben. Dat is, hy wil boven aan staan, en de eerste plaats hebben, hy wil meest geacht en geeert zyn. Dit is genomen uit het Pausdom, daar men de beelden der grootste Heiligen op den hoogsten altaar stelt. Dus word de nieuwgekoren Paus daar op geplaatst ter aanbidding.

Op bladz. 186 is vergeten dit Spreekwoord:

't Gaat in zwang. Dit zegt, 't is in gebruik, zo word nu gedaan. *Zwang* is verkort van *zwaaying*, gelyk *stang* van *staaning*, *spang* van *spanning*. De zin is, de zaaken nemen nu zulk een zwaai, zo is de stroom. Ziet het Vervolg der Fakkel in *Zwang*.

Toegift.

Vermits'er noch eenige ledige plaats over schoot, vond ik goed die met deze Spreekwoorden te vullen.

Hy heeft op een padde getrapt. Dit wil zeggen, hy heeft iets gedaan, dat hem zeer qualyk bekomt, gelyk die de horsselen tergen. Hier aan is verwant het spreekwoord: *Men kan wel eene pad zo lange trappen, dat ze quak zegt*. De zin is, men kan geduld wel te veel vergen. *Patientia laesa fit furor*. Getergde lydzaamheid word woede. Anders komt dit overeen met op eene slang trappen, die den treder wond en vergiftigt.

De knuppel zal troef zyn. Dat is, men zal hem met ongebrande eikenasch den rug smeeren. Dit is ontleent uit het kaartspel. Zekerlyk *die geen troef heeft*, is'er slecht aan, en kan zynen tegenspeler *geen troef leveren*. Doch die geen knuppeltroef heeft, bedient zich in de plaats wel van troef van *schoppen*.

De schuit is lek. Dit drukt uit, daar hapert wat, gelyk wanneer eene schuit ondicht is. Zo zegt men ook van iets, waar mede het niet wel staat: *Dat heeft een gat*. Hier aan is niet ongelyk: *Hy is achter nat*.

Tusschen Paschen en Pinxteren vryen de onzalige. De Romeinen hielden de Meimaand voor den ongelukkigsten tyd van 't gantsche jaar om te huwelyken. Hier-

om was by hen een spreekwoord: *Mense Majo nubunt male*, in de maand Mey trouwen de quaade. Ziet de *Adagia* van Erasmus. 't Is te denken, dat ons spreekwoord daar uit spruit; hoewel de tyd tusschen Paschen en Pinxteren binnen de Meimaand niet bepaalt is. In 't Pausdom hield men dien geheelen tyd als voor een geduurig feest. Doch dat aangenaam zaaizoen is geen vyand van minnaaryen.

Die geeft dat hy heeft, is waard dat hy leeft. Zulk een betoont zich zo weldaadig als hy kan; en meer kan men met redelykheid van hem niet voorderen. Een schraapgierige vrek, die niemand goed doet, verdient niet onder de menschen te leven, en is gelyk aan het verken, waar van men eerst na den dood van 't zelve nut heeft. Tot zo lange moeten de jongens na de blaas wachten. Doch behelst dit Spreekwoord een algemeenen stokregel, dan is ook gierige Geeraard door zynen dood een levenswaardig man.

> Is een, die geeft het geen hy hadde, waard te leven,
> Moest Geeraard leven; want hy heeft den geeft gegeven.

Al te veel is onzoet. Dan walgt men van 't aangenaamste; en lust word last. Dus zeggen de Latynen: *Ne quid nimis*. *Niet al te*. Om die reden scheide ik ook van deze spreekwoorden, om den goedwilligen Lezer niet te overkroppen; maar hem met smaak van dien disch te doen opstaan.

Lyste der verklaarde spreekwoorden

A.

Aagt kent Trui wel.	Bladz. 55
Aan de Van kent men den man.	74 en 243
Al de Paarden willen niet over de brug.	171
Al is Ian Pieters dood, daar leeft'er diens gelyk.	238
Alle hout is geen pylhout.	119
Alle loop heeft zyn weêrloop.	226
Alle menschen zyn leugenaars.	217
Alle waarom heeft zyn daarom.	212
Al riep men als een valkjager zy willen niet van de kreng.	135
Al roept men Sint Joris, men houd wel aan de maane.	168
Als de Bruid is aan de man, dan wil'er elk an.	62
Als de Bruid is in de schuit, dan zyn de beloften uit.	65
Als een muis in den meelzak gevallen is, en zich bestoven ziet, meent zy dat zy de molenaar zelf is.	157
Als kaks.	213
Als Paschen komt op een Zondag, is elk een kind van zyn eigen vader.	71
Als 't buikje vol is, is 't hertje bly.	36
Als 't hammetje gekloven is, is 't spaaren te laat.	38
Als 't huis volbouwt is, breekt men de stellingen af.	173
Als 't spel op 't best is, moet men'er uitscheiden.	215
Als 't spel op stelten is, maakt men wel een Koning van een stroowisch.	156
Als u de wal begeeft, houd u aan 't vlotgras.	139

Al te veel is onzoet. 248
Arme lieden eeten op de knyen. 41

Arme lieden kooken dunnen bry. 41
Arme luy maken ryke Heiligen. 127
As is verbrand hout. 185

B.

Bedriegt een anderen hond met dat been, ik ken het wel. 118
Bek af spelen. 238
Bergen en dalen ontmoeten malkanderen niet, maar wel menschen. 102
Berooide beurs, berooide zinnen. 105
Beter kamp dan hals verlooren. 153
Beter laat, dan nooit. 177
Betrouw uwen vriend nooit zo zeer, of denk dat hy uw vyand kan worden. 217
Bidermans erf ligt in alle landen. 101
Bitter in den mond is 't hert gezond. 25
Boodenbrood. 46
Breek uw hoofd daar niet meê. 17
Breng geen' bontwerker, daar een mooye kat is. 59
Brood is der haazen dood. 37
Brood van een dag, meel van een maand, wyn van een jaar. 24
By den wal vaart men zekerst. 23

D.

Daar baat geen wambuis voor de galg. 133
Daar de bye haaren honig uit zuigt, zuigt de spin haar vergift uit. 6
Daar de Duivel zelf niet durft komen zend hy een oud wyf, of een Monik. 192

Daar gaat geen rei voor eeten.	26
Daar gaat menig Doctor achter de ploeg.	97
Daar gaat veel geryfs in een zak.	163
Daar geen dwang is, is geen eer, zei de Koster, en hy sloeg de beelden in zyn Kerk.	159
Daar hangt de gierige droes uit.	47
Daar is een leven van de andere wereld.	168
Daar is geen rooi meê te schieten.	139
Daar is kruim in.	35
Daar is meer gelyk dan eigen.	213
Daar is onraad in de wacht.	166
Daar is quaade tyding van boven gekomen.	46
Daar is 't mes met de scheede.	241
Daar komt wel water, daar water geweest is.	226
Daar ligt een groote dam in den weg.	171
Daar men hakt, vallen spaanderen.	144
Daar men meê verkeert, word men meê vereert.	76
Daar oude wyven danssen, gaat veel stof op.	193
Daar steken veel ezels in eenen vos alleen.	11
Daar 't zeer is, is de hand.	100
Daar verdrinken'er meer in 't wynglas, dan in de Zee.	52
Daar valt niet te vagen, dan de vloer.	47
Dat alle man zegt, is gemeenlyk waar.	219
Dat beschiet niet veel.	129
Dat hangt als een koe in een kerssenboom.	190
Dat hinkt.	172

Dat is een lelyke vlek in een schoon laken.	168
Dat is een slechte pastei.	31
Dat is een stukje van Albert Durer.	188
Dat is kamp op.	247
Dat men God ontrooft, vaart voor den duivel.	115

Dat vuurtje heb ik gestookt.	191
De bal is aan den kuil gebragt,	169
De beste stuurlieden staan aan land.	162
De blankste billen boven.	196
De boog is al dikwyls gespannen, eer men den pyl uit den koker haalt.	120
De Bruid bestrooyen.	65
De Bruid de kroon opzetten.	64
Deden wy dat wy zouden, wy hadden dat wy wouden.	225
De dood ziet hem uit de oogen.	234
De eene helft van de werelt quelt de andere.	150
De eene vriendschap is de andere waardig.	66
De eerste slag is een daalder waardig.	143
De eerste teug is de beste.	49
De fyne schaaf moet daar over gaan.	10
De knuppel zal troef zyn.	247
De koot stooft, of schyt.	12
De man zocht het paard, en zat'er op.	213
Den gezonden is alles gezond.	24
De nieuwe verbeteren de ouden niet.	4
De verstandigen is haast genoeg gezegt.	14
De ouders eeten met de kinderen.	45
De onnozele spelen met de beurs, en de kloeke met het geld.	117
De Paapen geven de botte boeren de groote kruissen te dragen, en volgen zelf met de kleine en lichte.	126
De peeren zyn noch niet ryp.	176
De plegt is van 't schip.	185
De punt is een weeldig heer.	53
De rype etterzweer vereischt de vlym.	100

De schaapen moeten haar wonder wel voorzien, daar de wolf Rechter is. 134

De schuit is lek. 247

De spaarpot komt de gilden toe. 47

De spreeuwen gaan den molik in den kerssenboom in 't laatst op 't hoofd kakken. 161

De storm quam uit dien hoek niet. 162

De tyd mogt komen, dat de koe haaren steert zoude behoeven. 95

De verkens loopen in 't koorn. 141

De voorste doen, dat de achterste niet in de kerk konnen. 222

De vos wil kluizenaar worden. 128

De vriendelykheid ziet hem ten oogen uit, als den beul de barmhertigheid. 67

De vrienden mogen kyven, maar moeten vrienden blyven. 60

De vriendschap moet niet slechts van de eene zyde komen. 66

De wachter verliest. 59

De wolf zal zyn vacht wel houden. 134

De woorden zyn goed, zei de wolf, maar ik kom in 't dorp niet. 217

De zwaarste last is achterlast. 22

Die aan den hooiberg staat, plukt. 135

Die borg blyft, geeft den sleutel van zyn goed. 124

Die de dante trouwt om de wante, verliest de dante en houd de wante, enz. 61

Die den laatsten druppel uit de kan wil hebben, krygt het lid op den neus. 52

Die een hoofd van een pintje heeft, moet geen kan willen drinken. 48

Die een luis in de asch verliest, verliest maar 't kraaken. 236

Die geeft dat hy heeft, is waard dat hy leeft. 248

Die geen houten neus heeft, kan dat wel rieken. 13

Die gekken noodigt, heeft wisse gasten. 32

Die laat komt, komt'er ook. 177

Die lust, die pluk. 196

Die meest werken, worden van de honden gegeten. 184

Die niet gereed is, verlet geen tyd. 113

Die niets heeft, ontvalt niets. 212

Die niet zuurt, die zoet niet. 59

Dien men een rib uit het lyf haalt, is wel gedwongen te schreeuwen. 94

Die omkykt is 't. 169

Die ongenood komt, moet onbedankt weg gaan. 33

Die roet handelt, maakt zyn vingeren vet. 189

Die schuldig is, droomt van den Duivel. 197

Die in 't vuur verloren heeft, moet het in de asch zoeken. 140

Die 't klein niet begeert, is 't groot niet weerd. 114

Die veel beginnen, eindigen weinig. 169

Die verre gaat vryen, bedriegt, of word bedrogen. 56

Die vervaart is, loopt in de kerk. 222

Die wil bederven, neem geld op renten, en koop erven. 123

Die zich den Droes op den hals gehaalt heeft, moet hem werk geven. 154

Die zich met alle kruiden laat genoegen, 5
krygt terstond zyn korfje vol.

Die zyn schuld betaalt, verarmt niet. 116

Die zyn wittebrood voor eet, moet zyn roggenbrood na eeten. 44

Die is zo afgryslyk, dat het een wild zwyn de borstels zou doen te berge staan. 93

E.

Een arm man sterft zyn koe, en een ryk man zyn kind. 236

Een beschaamt schooyer heeft een platte bedelzak. 101

Een blinde schiet wel een kraai. 120

Eene bontekraai maakt geen kouden winter. 95

Een gedwongen eed is God leed. 220

Een gezonde kaalis is een ryk man. 97

Een goed houwelyk zal 't al betalen. 63

Een goed huishouder moet zorgen voor B. B. B. B. 23

Een groene kersmis maakt een witte Paschen. 94

Een jaar is aan geen staak gebonden. 226

Een kusje zonder baard, een eitje zonder zout. 59

Een' leugenaar gelooft men niet, al spreekt hy waar. 219

Een leugenaar moet eene goede geheugenis hebben. 219

Een man gaat een mans gang. 183

Een man zonder geld is een lyk. 125

Een ongeluk komt niet alleen. 198

Een oude wolf is wel gerucht gewoon. 146

Een schoonen dag maakt geenen zomer. 95

Een vergeten man is'er best an. 103

Een verloopen Monik spreekt nooit goed van zyn konvent. 129

Een vryer weet wel wat hy begeert, maar niet wat het is. 55

Een vuile Bruid behoeft veel opschikkens. 64

Een zeer oog kan 't licht niet verdragen. 13

Een zot spreekt wel een wys woord. 11

Een zwaan heeft haare pluimen zo wel van doen, als een musch haar veeren. 43

Eens betrapt, tienmaal gedaan. 214

Eens weelde is niet altyd armoede. 35

Eere kost veel te houden. 103

Eerst hangen, daar na proces maken. 133

Eer 't gras gewasschen is, is 't paard dood. 232

Eet geen hertenvleesch. 45

Eigen haard is goud waard. 104

Eilaas.

Elk een zoekt zich zelven, dat gaat'er niemand verloren. 43

Elk het zyne, dan heeft de quaade niets. 115

Elk kraamer zal zyn mers dragen. 129

Elk moet zyn post waarnemen. 108

F.

Finis is goed voor een armen bloed die in druk en pyn is. 241

G.

Gedeelt vuur brand qualyk. 23

Geen zo quaade moeder, of zy had geern een goede dochter. 69

Geen zwaarder rouw, dan om geldverlies. 125

Gemeene potten met heeren zieden wel sterk, maar deelen qualyk. 116

Geoogt brood, en blinde kaas. 24

Getruggelt brood is goed voor lazary. 99

Gezelschap doet doolen. 76
God betere 't. 223

God woud 's, is aller bede moeder.	223
Goede raad is duur.	167
Goede waar pryst zich zelven.	8
Goede weg om, is geen krom.	170
Goede woorden, waren zy goed om te eeten.	218
Graaf Ego bouwt wel, en heeft schoone paarden.	107
Groote konstenaars bedyen zelden.	184
Groote narren moeten groote bellen hebben.	82
Groote visschen scheuren 't net.	160
Gy fielt daar gy zyt.	191
Gy haalt daar een schoonen knoop meê toe.	175
Gy hebt daar niets te verhakstukken.	153
Gy hebt u braaf uitgeslooft.	175
Gy moet aan dien zak niet heffen.	21
Gy zit daar wel en koekeloert.	150
Gy zult niet meer eerst raaden.	129
Gy zult noch een anderen gang moeten gaan, om dien hoek te boven te zeilen.	164

H.

Haastige lieden zyn geen verraaders.	183
Haast u, haast u, met drie paar snappen.	182
Hebben is hebben, krygen is ongereed.	176
Heeren peeren rotten niet.	159
Het leven is zoet.	154
Het rolt als van een leyen dakje.	163
Het slechtste rad maakt het meeste geraas.	172

Het vragen staat vry, en 't weigeren staat'er by.	62
Hier is niet te bikken.	46
Hoe erg de aapen zyn, zy konnen de vossen niet bedriegen.	11

Hoe is de wind met u?	161
Hoe ouder, hoe zotter.	12
Honger leert ranken.	27
Houd het schip midden waters.	23
Hy beid lang, die niet komt.	200
Hy brengt'er de klad in.	122
Hy bukt om een speld.	114
Hy doet een goede dagreize, die een qualykgaanden medgezel verlaat.	170
Hy doet onheusch.	130
Hy draagt den fleempot altyd op de zyde.	215
Hy durft van land steken.	202
Hy gaat in grasduinen in andere lieden goed, als een haas onder de koolbladeren.	130
Hy gaat mollen.	234
Hy gaat niet geerne in de mis, maar speelt liever raak.	121
Hy gaat schuiven.	151
Hy geeft dat van 's herten bloed.	43
Hy geeft op als een gieter van zeven voeten.	204
Hy had gemeent daar zyn mes neêr te leggen.	33
Hy handelt in natte waaren.	50
Hy heeft daar een handje van.	174
Hy heeft daar een scheel oog op.	189
Hy heeft de boon gekregen.	156
Hy heeft een goed humeur.	190
Hy heeft een hert als een toren.	142
Hy heeft een karpeson op den neus gekregen.	148
Hy heeft een ton vol kennis, maar de bodem is'er uit.	10
Hy heeft'er de waarde voor genoten.	45
Hy heeft'er veele op zyn hand.	158

Hy heeft'er zich uit gehaspelt. 141

Hy heeft geen belul. 166
Hy heeft geen zeevoeten. 113
Hy heeft het afgelegt. 235
Hy heeft het in Aries. 48
Hy heeft het in de kruin gekregen. 49
Hy heeft het krap. 130
Hy heeft het nafluiten. 138
Hy heeft het op my geladen. 149
Hy heeft letters gegeten. 18
Hy heeft op een padde getrapt. 247
Hy heeft te veel om te sterven, en te weinig om te leven. 41
Hy heeft twee peezen op zyn boog. 119
Hy heeft zich een knol laten wys maken. 19
Hy heeft zynen dank weg. 215
Hy heeft zyn hoofd vol spinnewebben. 16
Hy holt, of staat stil. 176
Hy houd hem het yzer in den buik. 98
Hy houd het hecht in de hand. 120
Hy houd veel van de lek. 34
Hy houd veel van een borlesousje. 50
Hy is aan de beter hand. 233
Hy is altyd in 't hoekje daar de slagen vallen. 197
Hy is braaf gekamt. 9
Hy is braaf gekapittelt. 195
Hy is daar niet t'huis. 105
Hy is daar op vernikkert. 58
Hy is dat kind zyn vader. 181
Hy is de uil. 92
Hy is een afgezette Sant. 160

Hy is een heilig, daar men wel een kaars voor mag aansteken. 157
Hy is'er meê bezorgt, als een arm man met den winter. 96
Hy is gepiert. 112
Hy is in de galere geraakt. 197
Hy is in 't doodboek geraakt. 239
Hy is met den neus in 't bed geraakt. 233
Hy is moedermensch alleen. 183
Hy is om den hals gebragt. 237
Hy is om zeep. 236
Hy is op 't bed van eere gestorven. 238
Hy is pal gezet. 150
Hy is van Baserabel gekomen. 56
Hy is van die, of die kabele. 75
Hy is vol en zoet. 36
Hy is zo dood als een pier. 235
Hy is zo dronken als een stoel. 49
Hy is zo gedwee als een Juffers handschoe. 152
Hy is zo gemaakt, hy moet zo versleten zyn. 90
Hy is zo hairig als elft in den Mey. 16
Hy is zo oprecht als een bokshoorn. 91
Hy is zo stout, als of hy noch een lyf in de kist had. 201
Hy is zo veeg als een luis op de kam. 229
Hy kampt tegen een mannetje, dat hy aan de wand geschildert heeft. 151
Hy kan dat over zyn hart niet krygen. 193
Hy kan op zyn haal niet komen. 234
Hy kan op zyn slag niet komen. 109
Hy klopt als of hy geld bragt. 46
Hy komt al te met te voorschyn. 179

Hy krabt de oude zeeren op. 203
Hy krauwt den os daar hy hem bollen wil. 216
Hy kruist en zegent zich. 193
Hy laat geen gras onder zyn voeten wassen. 200
Hy laat het glyden. 152
Hy laat het zyn kaproen hooren. 207
Hy laat zich aan een stroo binden. 194
Hy laat zich de handen zalven. 111
Hy laat zich op 't hoofd kakken. 161
Hy legt'er de tang op. 145
Hy lekt aan 't kantje. 34
Hy ligt achter. 62
Hy loopt voor zyn schaduw. 151
Hy lorrendraait. 110
Hy maakt het als eyeren die uitloopen. 190
Hy maakt geuren. 191
Hy maakt het als eyeren die uitloopen. 190
Hy maakt het te bont. 90. 245
Hy maakt geuren. 191
Hy mag hem op. 146
Hy mag wel lyden dat andere groote koeken bakken, als zy maar de handen uit zyn deeg houden. 32
Hy mag zyn handen wel over zyn hert leggen. 194
Hy meent dat hy goud zal drinken uit een horentje. 63
Hy mikt zo nauw niet. 155
Hy mortepaait. 131
Hy nam zyn aars in den arm, en ging heen. 199
Hy neemt een kloddertje. 50
Hy neemt een vliegende boterham. 51

Hy oogluikt dat.	111
Hy oordeelt daar van als een blinde van de verwen.	18
Hy pronkt met een anders veêren.	8

Hy ryd op den aap. 52
Hy schiet kruiswant. 192
Hy sluipt weg als een hoenderdief. 132
Hy sluit de deur toe. 235
Hy spaart dat als bagynekoek. 44
Hy speelt den bonten hond. 91
Hy speelt'er meê als Ian Potagie met zyn muts. 184
Hy speelt zyn personagie. 184
Hy spinnevoet daar tegen. 100
Hy steekt de borst op als een pekelharing. 157
Hy steekt de horens op. 141
Hy steekt in een quaad vel. 227
Hy stiert zyn kat. 201
Hy stookt daar zyn tanden meê. 6
Hy teert als een Graven kind. 48
Hy trekt zyn oude schoenen wêer aan. 90
Hy vaagt daar zyn hielen aan. 207
Hy valt van zich zelven. 182
Hy volgt het oude karrepat. 171
Hy vraagt naar den bekenden weg. 171
Hy wast voor de galg op. 133
Hy watertand daar na. 30
Hy weet de einden niet aan malkanderen te knoopen. 175
Hy weet niet wat daar te eeten is. 167
Hy wil dat om den dood niet laten. 236
Hy wil de kat uit den boom kyken. 106
Hy wil hem de blaas breken. 146
Hy wil hem 't hert in de hand geven. 146
Hy wil het hoog altaar hebben. 246
Hy zag dat heir eens over. 153
Hy zal daar geen goed garen van spinnen. 140

Hy zal dat opdokken.	138
Hy zal den bogt schudden.	54
Hy zal den Mei daar wel meê krygen.	226
Hy zal geen hoogen top scheeren.	229
Hy zal klopzak hebben.	145
Hy zet fok en lul by.	165
Hy zet het huis over einde.	141
Hy zit op 't kussen.	156
Hy zit geerne met de kneukels in 't vet.	34
Hy zucht boomen uit de aarde.	198

I.

Je bent zo plat niet als een mannetjes deuit.	13
Ik ben bly, de korf is reê.	70
Ik ben bluts.	138
Ik ben niet beter dan myn woord.	220
Ik ben niet lazarus.	99
Ik ben uit het nest gelicht.	119
Ik heb dat beu gegeten.	29
Ik heb dat niet van doen.	182
Ik hou daar niet van.	189
Ik kan daar niet tegen.	147
Ik kan dit niet heffen, noch leggen.	21
Ik moet myn eigen pot kooken.	39
Ik moet op myn eigen biezen zwemmen.	173
Ik zal hem hebben.	145
Ik zou hem wel een knapzak vol hooi toevertrouwen, had ik borge voor 't leêr.	138
In den grootsten voorspoed behoeft men den meesten raad.	166

In zulke wateren vangt men zulke visschen.	197
Jonge harpslagers breken veel snaaren.	174

K.

Kalk en steen metzelt wel.	27
Kan hy met de leeuwenhuid zyn oogmerk niet bereiken, hy doet het vossenvel aan.	136
Kinderen die willen, slaat men op de billen.	195
Klagers hebben geen vrienden.	198
Kleine kinderen hoofdzeer, groote kinderen hertzeer.	71
Klopt wat lang aan dat klooster, daar zullen meer Moniken uit hunne çellen kruipen.	128
Kont gy sterven, gy kont vergeten worden.	240
Kort afzeggen is vriendschap doen.	60
Korte rekening maakt lange vriendschap.	117
Kruis of munt.	126
Koussen die 't water keeren zyn zo goed als leerzen.	92

L.

Laat de dooden rusten.	240
Landen verzanden, zanden verlanden.	225
Lang vasten is geen brood spaaren.	35
Legt'er uw kop by.	40
Leider.	224
Lukas schryft daar niet van.	19

M.

Men behoeft de gantsche zee niet uit te drinken, om te proeven dat ze zout is.	142
Men heeft hem te kakken gezet.	112
Men heeft veel met hem op.	158

Menig krauwt zich daar 't hem niet jeukt. 105

Men kan alle ding dood zwygen, niet dood kyven. 212

Men kan dat met een half oog wel zien. 14

Men kan'er noch hooger noch laager wal meê bezeilen. 164

Men kan geenen keisteen het vel afstroopen. 176

Men kan wel een keisteen kooken, dat het sop goed is. 26

Men kent geen waard, of men gaat'er meê over den haard. 56

Men moet aan stoelen en banken leeren gaan. 173

Men moet al zyn pylen niet sevens verschieten. 120

Men moet de leuze by hem halen. 158

Men moet den vloer niet met de vuiligheid uitvagen. 10

Men moet de oude paalen niet verzetten. 231

Men moet het katje niet dood foolen. 61

Men moet jokken zonder zeer doen. 15

Men moet leven, en laten leven. 108

Men moet niet te wys zyn. 7

Men moet roeyen met de riemen, die men heeft. 108

Men moet ylen met wylen. 177

Men moet zacht gaan, en verre zien. 22

Men moet zomtyds wat byleggen. 40

Men vind de vossen, of haar vel, by den peltier. 11

Men zal een anderen altaar ontdekken. 128

Men zal een anderen gang met hem gaan. 164

Men zal hem wel anders leeren danssen. 165

Men zal hem van dat zelve laken een rok en broek maken. 16

Men ziet hem naar de oogen. 138
Men zou daar dieven meê pynigen. 30
Met den minsten kost houd men langst huis. 26
Misrekenen is geen betalen. 117

Misschien. 225
Mondekens maat. 42
Myn deur zy verre van Myn heers deur. 116

N.

Nauw dingen, en wel betaalen, schikt wel. 109
Niemand durft aan zyn stokje bassen. 159
Niemand en geen man byten malkanderen in den zak. 152
Niemand hinkt aan een anders zeer. 100
Niets is zo quaad, of 't is ergens goed toe. 114
Niet te lang op een, zo word gy niet dul. 1
N. N.

O.

Onbeschaamde menschen hebben 't derde deel van de wereld. 102
Onnoodige zorgen maken vischgraaten. 105
Onrechtvaardig goed gedyt niet. 137
Ontneem den hond zyn been niet. 196
Op een bof. 182
Op een quaade merkt zal men wel teeren. 110
Op grypende wolfshanden passen hondstanden. 134
Op oud ys vriest het licht. 60
Oude boomen laten zich niet verplanten. 231
Oude lieden gaan met een been in 't graf. 233

P.

Protesteeren, en brood bedelen, staat elk vry. 102

Pyp op Roelken, de Bruid gaat meê. 64

Q.

Quaad ei, quaad kieken. 69

R.

Recht moet recht zyn, al zou men malkanderen in riemen snyden.	93
Roep zo hard niet, uw bed mogt het hooren.	139
Roksken uit, roksken an, maakt een sterk man.	97
Rotte peeren, stinkende eyeren, en sterke boter, behooren te zamen, om'er een vuile struif van te bakken.	30
Ryke gekken verçieren de Stad, maar wyze mannen bestieren de Stad.	83

S.

Sal, mel, fel, wil het schrift wel.	5
Scheer je van hier.	199
Schoon voorgedaan is half verkocht.	8
Spaaren is een goede rente.	38
Speel dat liever op de ruispyp, dan kan niemand van de boeren het verstaan.	14
Spreek dat waar is, eet dat gaar is, drink dat klaar is.	31
St.	210
Steege paarden moet men met scherpe spooren beryden.	172
Strenge heeren richten niet lang.	160

T.

Tast niet te diep.	7

't Beroude nooit man, dat hy turfde voor Sint Jan. 24
Te veel zorge breekt het glas. 96
't Gaat grif voort. 162
't Gaat in zwang. 246
't Gaat van myn kantje. 42
't Geen gy van dage kont doen, stel dat niet uit tot morgen. 107

't Ging ab hoc en ab hac.	143
't Ging'er lustig van gat.	36. 242
't Ging rip.	139
't Groeit aan als een sneeuwbal.	218
't Heeft rym noch reden.	18
't Hemd is my nader, dan de rok.	101
't Hoofd rookt my daar van.	17
't Horologie is ontstelt.	143
't Is aan 't kenteren.	162
't Is achter om gehaalt.	131
't Is al boter uit eene kern.	76
't Is al verloren, dat men in oude zaaken schud.	231
't Is best met winst uit te scheiden.	121
't Is beter te buigen, dan te bersten.	201
't Is by Ian Oom.	53
't Is daar meê slechte bestelling.	129
't Is de myl op zeven.	170
't Is een balletje om meê te spelen.	117
't Is bezukt werk.	195
't Is een biervlieg.	86
't Is een buffel.	77
't Is een doorslag.	137
't Is een dooze.	79
't Is een dronken Fun.	86
't Is een dwarspaal.	85
't Is een edelman als zyn broek een peperzak.	57
't Is een Engelsman.	26
't Is een grovianus.	77
't Is een hangebast.	87
't Is een hinkedepink.	87
't Is een Jan Hen.	84

't Is een Kardinaals kop.	95
't Is een knevel.	83
't Is een knorrepot.	80
't Is een krachtig argument tegen de Sociniaanen.	211
't Is een kykebyster.	80
't Is een mande met rotte appelen.	89
't Is een meisje om een knechtje.	57
't Is een Modde van Gompen.	56
't Is een neet.	84
't Is een omgekeerde beêr.	81
't Is een onnozele druif.	79
't Is een oorblazer.	205
't Is een plaisier om dul te worden.	215
't Is een pochhans.	84
't Is een quylbab.	82
't Is een Rebekka.	208
't Is een roervink.	89
't Is een ros beyaard.	77
't Is een scheele wip.	80
't Is een schobbejak.	86
't Is een schudde.	86
't Is een schurfde commissie.	192
't Is een schurk.	86
't Is een Sint Juin.	78
't Is een sleeplenden.	88
't Is een smouterbolletje.	87
't Is een Sobes.	78
't Is een talm.	79
't Is een teek.	85
't Is een teljoorlekker.	39
't Is een verken van een wyf.	68

't Is een vent als een water.	88
't Is een walbarken aangezigt.	81
't Is een waterschip, yder boort'er een gat in.	136
't Is een weerwolf.	81
't Is een wildeman.	85
't Is een wilde Wouter.	201
't Is een Xantippe.	68
't Is een zandkladde.	206
't Is een zeerob.	113
't Is een ziek wyf, en een kranke vrouw.	98
't Is eigen reedzel.	175
't Is'er een die Hans heet.	142
't Is even veel hoe 't kind heet, als het maar een naam krygt.	73. 242
't Is falikant.	131
't Is geen pyp tabak waardig.	51
't Is goed alleen te pleiten.	211
't Is goed hovaardigen te slaan: zy willen 't niet weten.	147
't Is Hans onverzaagt.	84
't Is Hem in den mond geslagen.	205
't Is in een amery gedaan.	200
't Is kunst te konnen verliezen.	121
't Is met hem van de hand in den tand.	42
't Is Moniken werk.	232
't Is mostaard na de maaltyd.	38
't Is naar zynen tand niet.	28
't Is nieuwe liefde, de korstjes kraaken noch.	65
't Is O, P, op.	36
't Is opgewarmde hutspot.	40
't Is ouderwets.	4
't Is oudmaaknieuw.	3

't Is puik van slechtigheid. 187

't Is qualyk gedaan den derden te dragen: hy kan wel alleen gaan. 167

't Is spellegeld. 175

't Is van 't opperste bordetje. 188

't Is van 't zelve ras. 74

't Is voor den Prins. 113

't Is voor een morssig wyf een groote verschooning, dat zy een klein kind heeft. 69

't Is vroeg genoeg om een quaaden dag te hebben. 96

't Is wyn van een oor. 25

't Is zo zot dat het quylt. 12

't Kompas is van de pen. 164

't Ligt my op myn bedde niet. 122

't Mag daar braspenningen zweeten. 123

't Moet een wyze hand zyn, die gekken wel zal scheeren. 15

't Moet in dien hoek warm zyn, zy willen'er niet uit. 135

't Roer is van 't schip. 49

Trouwt naar 't oor, niet naar het oog. 55

't Scheelt veel, een voet op een neus. 92

't Spel heet zie toe. 166

't Spel is de kaars niet waardig. 118

't Spreekwoord beduid al wat de lezer wil. 2

't Staat elk voor zyn voorhoofd niet geschreven. 203

't Staat'er slecht geschoren. 140

't Velleken is geen zotje, het weet wanneer 't rimpelen moet. 227

't Verken is met den tap weg geloopen. 52

't Verstand komt niet voor de jaaren. 10

Twee houwen in eene wonde doen dubbele smerte. 99

Tusschen Paschen en Pinxteren vryen de onzalige. 245

Tyd slyt.	227
't Zal'er gelden.	150
't Zal noch schoonder komen.	189
't Zal wel zoeten.	66
't Zyn al een moêrs kinderen.	74
't Zyn krokodils traanen.	231
't Zyn ollen.	20

V.

Van den avond.	180
Vaag uwen mond maar, en zeg dat gy gegeten hebt.	218
Van lieverlee.	178
Van mond ten hemel varen.	127
Veele handen maken licht werk, maar zyn de Droes in de schotel.	22
Veel goed, veel dul.	104
Verlost gy ymand van de galg, hy zal'er u zelf graag aan hangen.	103
Verrot myn hooi, zo wast myn kool, zei de boer, doe 't regende.	115
Viel'er een steen uit den hemel, hy zou op myn hoofd vallen.	198
Voet voor voet gaat men verre.	178
Vogels van eener veeren vliegen graag t'zamen.	75
Vrienden kost is haast bereid.	38
Vroeg ryp, vroeg rot.	7
Vrolyke waarden maken vrolyke gasten.	32
Vuil water blust ook brand.	72

W.

Wacht u, 't paard slaat achter uit. 172

Wacht u voor de labben, die voor lekken, en achter krabben. 206

Was hout houwen een ordre, men zou zo veel Moniken niet vinden. 127

Wat gaat'er al om in de brouwery van de wereld. 21

Wat gy alleen kont doen, roep daar geen' ander' toe. 107

Wat ligt gy en loopt? 178

Wat meent gy te eeten? gebraaden prikken? 28

Wat zal men u kooken? knollen met zeespek? 28

Wel gewasschen is half geschoren. 174

Wie heeft zyn moeder niet bekakt? 71

Wie kan den hond 't blaffen verbieden. 209

Wiens heiland zoude hy zyn, die zich zelven heilloos is? 155

Wie winnen wil, moet byzetten. 110

Wyd gapen byt niet. 151

Wylen N. N. 239

Y.

Ylen maakt uilen. 177

Ymand by den aars ophalen. 206

Ymand by de vodden krygen. 143

Ymand de keel toebinden. 130

Ymand den pas afsnyden. 200

Ymand den pols tasten. 98

Ymand den rug meten. 144

Ymand iets diets maken. 20

Ymand het vierkante gat wyzen. 199

Ymand lelyk uitmaken. 204

Ymand met een zwarte kool tekenen. 203
Ymand met het hair ergens sleepen. 194

Ymand met huid en met hair opeeten. 136
Ymand met loode schoenen nagaan. 214
Ymand moffelen. 237
Ymand op de kneukels kloppen. 148
Ymand op steven draayen. 165
Ymand ribbezakken. 149
Ymand roskammen. 9
Ymand verhabbezakken. 148
Ymand uit zyn vaarwater dringen. 165
Ymand weg hebben. 118

Z.

Zachte meesters maken stinkende wonden. 9
Zend den gek om raapzaad. 82
Zo glad als een stuk spek. 163
Zo groet, zo andwoord. 208
Zo lang de vrouw wascht, krygt de man niet een goed woord. 70
Zo lang'er leven is, is'er hope. 235
Zulke lippen, zulke salade. 30
Zundig gezien is genoeg gebedelt. 101
Zwygen verandwoord veel. 212
Zy bestaan malkanderen noch van knyen, noch van elleboogen. 58
Zy geven malkanderen den neus vol bloed. 144
Zy hebben malkanderen besch.... 61
Zy hebben 't spek weg, eer de kool opgedischt is. 39
Zy heeft het zo druk als de pan te vastelavond. 32

Zy herrewerren met malkanderen. 132
Zy is de beste zuster niet. 67
Zy is op haar mond niet gevallen. 209

Zy is stom geboren.	209
Zy is zo rein als een vischben.	92
Zy is achterkoussig.	214
Zy meent dat Keizers kat haar nicht is.	56
Zyn hert verdaagt als hy 't ziet.	190
Zyn hert ligt op zyn tong.	207
Zyn keuvel draait.	83
Zyn paspoort is geschreven.	202
Zyn vleugels zyn gefnuikt.	160
Zyn zinnekens spelen schuilewink.	17
Zy raazen als oly in den pan.	210
Zy teeren en smeeren.	34
Zy trekken om 't langste einde.	132
Zy visschen met drooge netten.	136
Zy volgen de groote vlag.	164
Zy zeggen malkanderen daar 't op staat.	205
Zy zitten als grypvogels op de wacht.	135
Zy zyn gestoryt.	64
Zy zyn kaaren als de duim en voorste vinger.	76
Zy zyn niet alle heilig, die geerne te kerk gaan.	222
Zy zyn niet alle ymands vrienden, die hem toelachen.	216

Drukfeilen.

Een boek gantsch zonder drukfeilen, is zo zeldzaam als een witte raaf. 't Geen de minste heeft, is in dat opzigt het beste. Hier zyn'er niet in groot getal; maar echter eenige, die 't oog ontslopen, of onverbetert gebleven zyn. Eene misstelde, of niet gedrukte letter, of zinsnede, die den zin niet krenkt, is geene aanwyzing waardig. Zo is by voorbeeld, wanneer bladz. 23. regel 19. in zommige afdruksels staat Salustius voor Sallustius, en bladz. 122. reg. 16. Appelles voor Apelles, enz. Voegt hier by dat dus bladz. 3. reg. 6. gelezen word, ? voor ! enz. De volgende zyn de zwaarste, om dat ze den zin eenigzins belemmeren.

In de Voorreden bladz. 3. in den 3. regel van onder, staat den, voor der.

In de Spreekwoorden zelf:

Bladz. 8. reg. 8. vekroopen: lees, verkoopen.
16. 1. van onder, musje: lees muisje.
17. 21. *mixturae*: lees, *mixtura*.
57. 2. van onder: *Zomme*: lees, *Homme*.
96. 16. man: lees, arm man.
109. 11. is in zommige afdruksels *mixtçie*, voor *mixtiçe*.
116. 8. van onder 1. Kon. 20: lees, 1. Kon. 21.
121. 5. van onder, winste: lees minste.
122. 16. refeirentje: lees, refereintje.
137. 20. geeft: lees, heeft.
177. 19. al was: lees, al was maar.

In 't Byvoegzel, bladz. 242. reg. 1. voor 4. moet zyn 6.

Natuurlyke Voortekenen van Allerlei Weder, Waargenomen aan de Zon, Maan, Sterren, Lucht, het Water, de Aarde, Beesten, enz.

Gy die wel geerne weêrwys waart,
Ga met geen Almanach te raade,
Maar met de tekens, hier vergaêrt,
Zo van het goede weêr, als 't quaade.
De sterrekyker zei, 't zal reg'nen; doch besloot
Dus uit geen sterrenkund, maar uit den stank der goot.
Wel weet uw neus zo meer, dan d'oogen,
Men zal u neuswys noemen mogen.

LEZER,

Deze Natuurlyke Voortekenen van allerlei weder zyn al lange geleden van hier en daar by een verzamelt, en plegen veel wisser te gaan, dan de voorzeggingen van den besten Almanach. Zy zyn opgemerkt uit de voorkomende verschynzelen, en gegrond op en gestaaft van de ondervinding, die de beste Leermeesteres is. Natuurkundige Wysgeeren konnen hun brein slypen, om de oorzaaken daar van na te vorschen. De huislieden en schippers zullen in de Weêrwysheid meer staat maken op hunne bevinding na zulke voorbeduidsels, dan op de scherpzinnigste redenkavelingen daar over, die gemeenlyk maar gissingen onderstellen, en zyn: gelyk de Italiaansche waarzegger, ('t zy gezegt met oorlof van Don Antonio Magino*) die in zekerheid zwichten moet voor dezen Boeren-Almanach, al vind men daar in geene beeldekens van een hoedeken, regenkanneken, blazend bakhuis, of iets diergelyks.*

't Is zeker, dat de verschynzels, die hier gemeld zyn als voortekens van allerlei weder, haare natuurlyke oorzaaken hebben in de gesteltheid der lucht, vergaderde stoffen, of iets diergelyks, afhangelyk van Gods voorzienigheid en opperbestier. Dit vernemen ook zommige beesten uit hunnen aard eerder dan de menschen, en geven daar van aanwyzing door 't een, of 't ander. Doch hier onder tellen wy geenzins de ongegronde beuzelpraat van zulke voortekens, die redenloos zyn, en blinde bygelovigheid. Het Pausdom is daar van vol, ten opzichte van de dagen hunner Almanachs Heiligen, als of die eenig bewind hadden over 't weder, vruchtbaarheid, en andere menschelyke gevallen. Hier op past ook Jerem. 14:

22. 't Is echter niet ondienstig, dat men zulke grollen wete; om te zien de dwaasheid van die duistere tyden, en God te danken voor 't meerder licht. Evenwel ik wil niet staande houden, dat alles, waar van wy geen reden konnen doorgronden, valsch is, om dat ook in natuurlyke dingen veele niet ontdekte, en zelf voor de allerschrandersten onnaspeurlyke geheimen zyn. Job 26: 14. Quantum est quod nescimus! *Wat is'er al dat wy niet en weten!*

By gelegentheid dat ik de voorbeduidzels van allerlei weder uit gemeene aanmerkingen ophaalde, schoot my te binnen, dat het mogelyk den weetzuchtigen Lezer niet onaangenaam zoude zyn, indien ik'er de betekening van het onlangs uitgevonden, en nu zo bekende Weêrglas byvoegde. Ik geef hier niets van 't myne, zo weinig als in de Spreekwoorden, of Voortekenen; maar melde slechts de opmerkingen van andere vernuftige en nauwkeurige Mannen. Wie het Bericht over 't Thermometrum *en* Barometrum *opgestelt heeft, weet ik niet. Het wierd met de Weêrglazen verkocht. Zulke vliegende bladeren, gelyk men die noemt, plegen lichtelyk t'zoek te geraken. Ik heb daarom, en ook op 't verzoek van goede Vrienden, dit Bericht hier mede plaats verleent. Maar de Regels betreffende het* Barometrum, *is men verschuldigt aan de driejaarige dagelyksche waarnemingen van den zeer geleerden en vermaarden Heer R. ANDALA, te vinden in zyne* Dissertatio Philosophica V. de Phaenomenis Barometricis. *Ik hope dat dit zal geschied zyn met zyn Hoogeerw. welnemen. Dus vertaalt zynde, kan het ook tot onderrichting en dienst van onze spraakgenooten strekken*.

Natuurlyke Voortekenen van Schoon Weder aan de Zon.

1. Zo de zon des morgens geheel klaar en schoon is, niet bevlekt met eenige doorschynende wolken, dan zal 't dien dag en nacht een aangenaam weder zyn.
2. Zo ook de zon des avonds klaar onder gaat, is'er 's anderen daags een schoone dag te verwachten.
3. Zo'er na zons ondergang roode wolken verschynen, het betekent goed weêr, vermengt met winden.
4. Zo de zon in 't ondergaan roodachtig als vuur, of purperachtig schynt, wanneer het te vooren geregent heeft, dan zal het 's anderen daags klaar weder zyn.
5. Als de zon in 't opgaan omringt is van wolken, zo zal de wind waayen van die zyde, alwaar de rondte ontdekt is: maar zo de rondte gelykelyk ontdekt word, dan zal 't goed weêr zyn.
6. Als men de zon des namiddags met een tamelyke hitte, en wel klaar, ziet onder gaan, dan zal men een schoo-

nen nacht en 's anderen daags een schoonen dag hebben.
7. Als de zon 's morgens in haar opgaan klaar en witachtig is, dan heeft men schoon weder te verwachten.
8. Wanneer het 's avonds regent, en in 't ondergaan der zon de omliggende wolken zich rood, verdeelt, en weinig in getal veroonen, dan zal'er een klaare nacht, en schoone dag volgen.
9. Wanneer des morgens, in 't opgaan der zon, de wolken zich verspreiden, of van de zon als opgegeten worden, dan pleegt'er altyd schoon weder te volgen.
10. Zo in 't opgaan der zon een regenboog zich vertoont in het westen, die beduid schoon weêr, of weinig regen.
11. Wanneer des daags, als de zon op 't hoogst is, de lucht met witte wolken, als vlokken, hier en daar verdeelt is, dan is'er schoon weder voor handen.

Voortekenen van Schoon Weder aan de Maan.

1. Als de Maan op den vierden dag schoon en klaarblinkend is, dat betekent schoon weder.
2. Als de maan, vol zynde, in 't midden zuiver staat, dat betekent schoon weder.

Voortekenen van Klaar en Droog Weder aan de Sterren.

1. Zo een witte of roode çirkel de Sterren 's nachts omringt, volgt 's anderen daags schoon weder, met een weinig wind.
2. De flikkerende sterren betekenen het zelve.
3. Dus mede de loop der sterren, die men noemt Sint Jakobs straat.

Voortekenen van Stil Klaar Weder aan de Lucht, Aarde, Water, enz.

1. Zo de lucht op de spitzen der bergen klaar is, verwacht schoon weder.
2. Als de wolken by regenachtig weêr zich verdeelen, voornaamelyk wanneer men dat verneemt voor den wind, het beduid schoon weder.
3. Als de wolken by regenachtig weder van malkanderen

verspreid dryven, en zich blaauwachtig vertoonen, 't is ook een teken van schoon weder.
4. Insgelyks als de lucht in 't opgaan der zon klaar en witachtig is.
5. Als het in den voorzomer, of voorwinter, met een koelen morgen nevelachtig is, of duister omtrent den dageraad, en zich, die nevelachtigheid verdwynende, boven de wateren als een rook vertoont, dan zal 't dien dag niet regenen.
6. Als des zomers de morgenstond boven gewoonte koel is, en wolken opryzen uit het oosten, die na het westen gedreven worden, het is zo een gewis teken van schoon weer, als de roode wolken des avonds.
7. Als het 's avonds, zonder donder of overtrokken lucht, dikwyls achter een weêrlicht, dat is een teken van schoon weder.
8. Als men in 't dalen des Hemels eenigen blixem zonder donder gewaar word, en zonder eenige duistere wolken in dat gewest des hemels, dan is schoon weêr op handen.
9. Als de dauw des morgens of des avonds, overvloedig valt, dat betekent altyd schoon weder, in wat tyd des jaars het zy.
10. Zo het 's morgens of 's avonds regent, zal straks goed weder hier op volgen.

11. Wanneer men een nevel op de zee, rivieren, of staande wateren ziet dryven, of ook boven de groene weiden, dat beduid al schoon weder.
12. Wanneer de kaarssen, al is 't regenachtig weder, stil en zonder sprankelen branden, het betekent aanstaande goed weder.
13. Wolken die zich des avonds purperverwig omtrent de zon vertoonen, betekenen schoon weder, of wind, naar het jaargety.
14. Als de nevel van de zon boven de aarde verteert word, zo zal 't schoon weder zyn.

Voortekenen van Goed Weder, aan Eenige Beesten.

1. Zo de kraanen ordentlyk met malkanderen vliegen, het beduid schoon weder.
2. Zo zich de uil na zons ondergang dikwyls laat zien, het geeft al schoon droog weêr te kennen.
3. Als men de raven zachtjes hoort krassen, en ziet te zamen vliegen, als of zy vrolyk waren, dat beduid al schoon weder.

4. Als de raaven naar de zon toe staan en gaapen, en zy des morgens na den regen haare vederen zitten en pluizen, dan zal'er goed weêr volgen.
5. Als men de zee- of riviermeeuwen verre van 't water den dag door ziet vliegen, 't is een voorteken van droog weder.
6. Wanneer de wilde duiven veel in de lucht zwieren, of de kiekendief zich in de hoogte der lucht zwevende houd, dat bedied al mede klaar droog weder.
7. Als de vledermuizen des avonds uit haare holen in meerder getal vliegen, als zy plegen, dan zal'er schoon weder volgen.
8. Als de muggen na zonnen ondergang met ronde en langwerpige hoopkens, niet hoog boven de aarde, vliegen, dat geeft schoon weder te kennen.

Voortekenen van Regen aan de Zon.

1. Zo de zon diep in den hemel schynt te staan in den opgang, gelyk of zy in de wolken ingedrukt was, of dat zy door de wolken als door een diep hol schynt, wer-

pende eenige straalen donkerachtig naar het zuiden en noorden, ook wel naar het oosten en westen, dat betekent regen of wind.
2. Zo de zon roodachtig opgaat, dan zal 't op den dag regenen.
3. Zo de zonnestraalen in den op- en ondergang dik en donkerachtig schynen, en omçingelt zyn van zwarte wolken, dan zal het eenige dagen na malkanderen regenen.
4. Zo een kleine wolk van veelerlei verwen de zon na den opgang navolgt, dan heeft men een haastigen regen te verwachten.
5. Wanneer eenige dikke wolken de zon in den opgang en ondergang verduisteren, dan zal hier op haastelyk wind en regen volgen.
6. Gaat'er 's morgens eene nevelachtige wolke voor de zon, zo verwacht zekerlyk regen.
7. Zo de zon in 't opgaan hol schynt te wezen, dat betekent regen en wind.
8. Wanneer in 't opgaan der zon eenige roode wolken voor de zelve gezien worden, en zommige van die in 't noorden en zuiden dryven, dat betekent regen.
9. Gelyk ook, als de zon in 't op- en ondergaan eenige korte straalen schynt te geven.

10. Dus mede, als men eenige roode wolken voor de zon ziet, eer zy opgaat, die na 't zuiden vertrekken.
11. Insgelyks als men roode wolken over de zon in 't opgaan ziet liggen, en de wind zuiden is.
12. Daar beneven, wanneer de zon, als zy opgaat, haare straalen zeer verre in de lucht uitwerpt, en door de wolken dryft, en dat'er in 't midden van de zon eenige ydele plekken schynen te wezen.
13. Als de straalen van de zon haar voor den opgang vertoonen, dat betekent regen en wind.
14. Als de zon droevig, duister, of blaauwachtig op- of ondergaat, dat is een zeker teken van regen.
15. Als de straalen van de zon met eene zwarte wolk bedekt worden, zonder dat zy eenige der zelve openbaart, dan zal'er regen volgen.
16. Als de zon in 't op- of onder gaan met een blaauwen kring omringt is, en haare straalen zich bleekachtig vertoonen, dat is een voorbode van regen, of onweder.
17. Als de zon zich in 't opgaan met verscheide vlekken vertoont, dan is'er regen op handen.
18. Als de zon in 't opgaan met verscheide wolkskens bezet is en de wind uit den zuiden waait, met eene duisterheid, dat beduid regen.

19. Wanneer men voor den dageraad eenige kleine wolken in 't oosten ziet opryzen, en dat daar na de zon zich met haare straalen op verscheide wyzen vertoont, dan zal 't op dien dag regenen.
20. Als men de straalen der zon in den morgenstond verre van malkanderen, en dikker ziet, dan naar gewoonte, zo zal 't op dien dag regenen.
21. Als de zon in haaren op- of ondergang van eenige dikke wolken verduistert is, en haare straalen herwaards en derwaards verspreid, dan mag men van regen of wind verzekert zyn.
22. Als de zon den dag door, of immers den meesten tyd des dags, door de wolken, of door eene duistere lucht, gezien word als een rode vuurige kloot, dan en zal 't zonder regenen niet voorby gaan.
23. Indien de zon in haaren op- of ondergang kleinder schynt te zyn, dan zy plagt, en dat in eene loodverwige wolke, zo zal 't in dien hoek regenen.
24. Als de lucht in 't oosten rookachtig, en gelyk vol stofs is, en de zon'er droevig uitziet, dan zal'er zekerlyk regen volgen.
25. Als de zon zich 's morgens achter een blaauwe en duistere wolk met een ander aangezigt vertoont, dan zy gewoon is, dan is'er regen of wind voor de deure.

16+. Als de zon op- of onder gaat met eene zoele warmte, en duistere lucht, tegen de natuur van den tyd des jaars, naamelyk in den voor- of nazomer, dan zal het regenen, of donderen.
27. Zo de lucht heet is, en omtrent de zon eenige roodigheid zich openbaart, vermengt met eenige blaauwigheid, dan is'er regen voor handen.
28. Als de zon zich zwartachtig vertoont, en met een voorgaande dikke wolk onder gaat, en haare straalen herwaards en derwaards overdwers uitspreid, dan zal'er regen volgen.
29. Als de zon bleek en waterachtig schynt, of zeer steekt, dat is een voorbeduidzel van regen: gelyk ook als zy zeer blikt.
30. Als de zon onder gaat achter zwarte wolken, dat betekent gemeenlyk regen.

Voortekenen van Regen aan de Maan.

1. Zo de hoeken van de maan op den vierden dag bot, of belemmert zyn, dat betekent regen.

+ [Red.: moet zijn: 26]

2. Ook zo de maan alsdan zwart is.
3. Insgelyks, als de maan vol zynde, in 't midden zwart ziet.
4. Wanneer de maan nieuw is, en opgaande aan den oppersten hoek ziet als of zy rondom zwart ware, dat beduid regen voor de volle maan.
5. Als de maan in haaren oppersten hoorn eenige vlekken heeft, zal men in 't eerste der maand regen hebben: maar indien zy vol zynde in 't midden plekachtig is, dat beduid goed weêr.
6. Als de maan vol zynde in 't midden zwart is, dat betekent regen.
7. Vertoont zich de Maan in haar beginsel met dikke breede hoornen boven gewoonte, dan is'er regen te verwachten.
8. Als de maan in haar begin in haaren oppersten hoorn zwartachtig is, dan zal 't in 't afbreken regenen. En indien zy voor de volle maan in 't midden zwartachtig is, zal'er ook regen volgen.
9. Als de maan zich voor den vierden dag niet en vertoont, en de wind uit den Zuiden waait, zo zal 't in die gantsche maand niet dan winterachtig weder zyn.
10. Als de maan zich over haar gantsch lichaam zwartachtig, gelyk of zy droevig ware, openbaart, dan is'er regen voor handen.

11. Wanneer op den derden dag de eene hoorn der maane breeder is, dan de andere, zo twyfelt aan geen regen die geheele weeke.
12. Waanneer de maan zich op haaren behoorlyken tyd niet vertoont, en met gevensterde wolken bedekt word, zo zal 't zeer regenen, 't en ware de wind dat belettede.
13. Als de maan yzerachtig van koleur is, dan is zy geneigt tot regen.
14. Als de straalen van de maan 's nachts op de riemen van de schippers blinken, dan waarschouwen zy van toekomenden regen.
15. Wanneer de straalen van de maan zich by Zuiden wind duister, dik, kort op de aarde vertoonen, dan is'er regen op de baan.
16. Als de maan met een ring van verscheide verwen bezet is, en zo klaar niet en word gezien, dan zal'er regen en wind volgen.
17. Als de maan zich in 't eerste zonder hoornen, of immers met botte hoornen vertoont, dat berekent guur weder, en regen.
18. Als men meer dan eene maan tot verscheide stonden ziet, die zich in zwarte of geelachtige wolken verheft, dan zal'er een uitnemende groote regen, en zeer quaad weder volgen.

19. Als men des nachts meer dan eene maan in 't zuiden ziet, dat is een voorteken van een grooten regen.

Voortekenen van Regen, aan de Sterren,

1. Zo de Planeeten, dat is, de grootste en klaarste sterren, zwart, blauw, rood, of groenachtig schynen, dan voorzeggen zy grooten regen.
2. Zo des nachts weinig sterren in de lucht gezien worden, dat de wolken niet veroorzaaken, dan is regen, of ander vochtig weder aanstaande.

Voortekenen van Regen aan de Lucht.

1. Zo veele wolken by 't aardryk schynen te staan, en de zelve onder zwart zyn, en boven rood, die betekenen vochtig weder.

2. Zwarte en dikke wolken, welke opgaan in 't gewest van waar de wind komt, hoe die zwarter zyn, en zich breeder uitspreiden, hoe zy zekerder eenen grooten en langduurigen regen veroorzaken.
3. Veel bliksems, 't zy 's morgens, of 's avonds, met duistere wolken, betekent gewissen regen.
4. Desgelyks wanneer de gantsche hemel met zwarte wolken overtogen is. 1 Kon. 18: 45.
5. Zo mede als'er wolken uit den westen komen. Luk. 12: 54.
6. Wanneer de wolken loopen, regent het korts daar na.
7. Als men eenigen bliksem ziet, dat beduid regen.
8. De zuiden wind brengt regen.
9. Als men eenen regenboog ziet, en het te vooren niet geregent heeft, dan regent het drie dagen na malkanderen.
10. Wanneer men twee regenboogen ziet, word'er regen betekent.
11. Insgelyks als het 's morgens rood is. Matth. 16: 2, 3.
12. Rosse of yzerverwige wolken, die 's morgens voor de zon loopen, zyn voorboden van regen.

13. De wolken die loodachtig van verwe, of uit den rossen groenachtig in 't aanzien zyn, en daar toe gevlekt, of gelyk geheele huiden, uit den zuiden of uit den oosten dryvende, brengen in twee of drie dagen regen by.
14. Veele roosgewyze wolken, in 't nederdalen des hemels, die even verre van malkanderen dryven, en nederwaards zakkende zich zwartachtig vertoonen, brengen gemeenlyk water by.
15. Als de wolken uit den zuiden na het noorden trekken, brengen zy regen, volgens ondervinding van alle tyden.
16. Als de wolken of neveldampen nederwaards dalen, en zich verspreiden, en daar na allengskens optrekken, dan is de regen zeker.
17. Als'er door den dag, of immers een goed deel des dags, eene duisterheid in de lucht verspreid is, dat is een teken dat'er in 't opperste der lucht regenwolken vergadert worden.
18. Als een kleine zuiden wind waait, en zich al doolende herwaards en derwaards keert, dat is zeker een teken van regen.
19. Als des winters, in 't begin des voorzomers, of in 't einde des nazomers, een noordenwind waait, waar door de zuure lucht in een zoete verkeert word, en die wind uit een anderen hoek gaat waayen, dan heeft men regen te verwachten.

20. De winter-donder, of zomer-donder, die des morgens of des avonds geschied, beduid regen.
21. Wanneer het in den voorzomer, of nazomer, of ook in 't begin des zomers, meer dondert dan blixemt, zo heeft men winterweêr te verwachten; en te winterachtiger zal het zyn, indien die donder uit alle de vier hoeken des hemels vernomen word.
22. Wanneer het by dage of by nacht uit het zuiden veel blixemt, zo heeft men 's anderen daags een grooten regen.
23. Als het 's morgens of 's avonds zonder donderen weêrlicht, en de lucht van wolken overtrokken is, twyfelt aan geen regen.
24. De regenboog, die zich in een lucht vol wolken vertoont, is een gewisse voorbode van regen; en inzonderheid als hy op den middag zich laat zien, dan is'er een uitnemende groote regen te verwachten.
25. Indien in 't ondergaan der zon een regenboog in 't oosten gezien word, dan is'er donder en regen voor handen; en voornamelyk als'er meer dan een gezien word.
26. Als men met schoon weder een langduurige en volkomen regenboge gewaar word, volgt gemeenlyk regen.
27. Een stille wind, die herwaards en derwaards draait, is een zekere bode van regen.

28. De winden die haastelyk aankomen, en al draayende het loof en stroo van de aarde opnemen, boodschappen eenen gewissen regen.
29. Een regenbooge des morgens betekent regen: maar des namiddags, droog weder.

Voortekenen van Regen aan de Wateren.

1. Wanneer de regendroppelen wit zyn, en groote blaazen of bobbelen maken, dan betekenen zy eenen langduurigen regen.
2. Als het in 't regenen eerst met kleine droppeltjes regent, en allengskens vermeerdert, dan zal'er noch groote regen na volgen.
3.Als de regen zonder wind overvloedig valt, zo zal 't gemeenlyk wat lange blyven regenen.
4. Als de zee by schoon weder meer dan te vooren, en boven gewoonte ruischt, het betekent dat'er regen of wind voor handen is.
5. Als het schuim van de zee zich verdeelt, en de fontei-

nen en rivieren verminderen, het geeft te kennen, dat'er na eenige dagen regen volgen zal.
6. Als men op den strand der zee langachtige hoopkens zand herwaards en derwaards ziet uitsmyten, zo verwacht regen.
7. Als de staande wateren, zonder zonneschyn, tegen de gewoonte, warmachtig zyn, zo zal 't in 't kort, of in 't lang, geweldig regenen.
8. Indien by vriezend weder het ys, de sneeuw, of de rym, zonder zonneschyn smelt; of de luuren en wollen doeken, die styf waren, slap worden, dan zal het zekerlyk regenen.
9. Als men ziet dat de effen muuren, de glazen, het houtwerk, of het yzerwerk, beginnen uit te slaan met eene vochtigheid, als met een dauw, zonder eenige merkelyke oorzaak, eenige dagen achter een, zo zal'er een gewisse regen volgen.
10. Zo de staande burgwallen, of gooten, meer dan gewoon stinken, 't is een teken van verandering van weêr.

Voortekenen van Regen, aan en op de Aarde.

1. Hoort men in de bosschen en boomen ruisschen, zonder verheffing van winden, zo is een groote regen en storm van winden te vreezen.
2. Ziet men op hooge bergen als een' nevel of rook, hier op zal haast een regen volgen.
3. Wanneer de klokken verder en merkelyker gehoort worden, dan naar gewoonte, het betekent 's winters vorst; maar des zomers regen, zo de zuidenwind het niet belet.
4. Wanneer de blaauwe vloersteenen vochtig beginnen te worden, 't is een zeker teken van regen.
5. Wanneer in 't vallen van den nevel de spitzen der bergen licht zyn, beduid het schoon weêr, zo het te vooren geregent heeft: maar is 't schoon weder geweest, dan heeft men regen te verwachten.
6. Wanneer de nevel optrekt, regent het; maar als hy nedertrekt, word het schoon weder.
7. Wanneer eenige dingen, die van verre gezien worden, grooter schynen, dan voor heenen, dat betekent haastelyk wind en regen.

8. Als het opperste der bergen zo met wolken bedekt is, dat men 't zelve niet zien kan, dan is'er gewis regen voor handen.
9. Wanneer de bergen zo een dikken mist of damp van zich geven, dat ze noch van de zon, noch van den wind konnen verstrooit worden, het is een voorteken van regen.
10. Als de vleeschton, waar in 't gezouten vleesch ligt, nat van buiten uitslaat, en het zout boven gewoonte daar in smelt, dat is een voorbode van regen.
11. Als de oly in de lamp, of het lemmet, kraakt en sprenkelt, gelyk of'er water in gesproeit ware, dan is'er regen, of ander winterweêr nakende.
12. Wanneer de vlam van kaars of lamp, als 't een duistere nacht is, droevig brand, schoon daar olie of roet genoeg by is, dan zal de regen niet lang achter blyven.
13. Waneer het vuur noode branden, en van zich schynen wil, niet tegenstaande het hout droog is, en wel boven de koolen ligt, dan pleegt gemeenlyk regen te volgen.
14. Zo ook, als de brandende wiek van de lampe met korstjens bezet word.
15. Wanneer het vuur, met zyn assche wel bedekt zynde

eenige vonkskens of gensterkens van zich smyt; of dat de koolen onder de assche aan malkanderen kleven, het is een teken van regen, of wind.
16. Als het vuur bleek brand zonder eenige bekende oorzaak, en als het zelve veel kraakt, en gensterkens van zich werpt, volgt gemeenlyk regen.
17. Als de warmte in de lente, of in den herfst, zo groot is, dat ze de warmte van de voorgaande dagen te boven gaat, en menschen en beesten verveelt, dan zyn'er regenvlagen op handen.
18. Als de klokken by stil weder meer geluid van zich geven, dan zy plegen, zo heeft men regen of wind te verwachten.
19. Als de gespannen snaren van muzyk-instrumenten vochtig worden, krimpen, en afspringen zonder merkelyke oorzaak, het beduid regen.
20. Als de deuren en vensters qualyker open en toegaan, dan zy plegen, zo heeft men regen of wind te verwachten.
21. Als de leêre riemen, nestelingen, en diergelyke banden, korter en ingekrompen zyn, en de deksel van houte bussen qualyk open gaan, het beduid ook regen.
22. Als men ziet dat het drooge kaf, het stof, of drooge bladeren, door den wind van malkanderen waayen,

zo is de regen zeker; inzonderheid als de wind uit den zuiden waait.
23. Als welriekende dingen, by schoon weder, meer reuk van zich geven, dan zy plegen, zo zal het straks daar na regenen.
24. Als ymand in zyn genezen gebroken been, of in de plaatzen alwaar hy gewond is geweest, eenige ongewoonlyke pyn gevoelt, zonder merklyke oorzaak, zo volgt gemeenlyk regen.
25. Dus is het ook met het steken der lykdoorens, of exteroogen.
26. Wanneer de gemaaide rogge kraakt, gelyk of men een stroo aan stukken breekt, dan komt'er haast een regen.
27. Men kan een groote stekende distel, als zy geheel ryp is, afsnyden, en die aan haaren steel in een drooge plaatze ophangen: ziet men dat die zich toesluit, 't is een voorteken van regen.
28. Als 't de oude wyfjes onder den kousseband jeukt met de afgaande maan, zo volgt regen.

Voortekenen van Regen aan Eenige Beesten.

1. Wanneer de vogelen, die gewoon zyn in 't water te leven, naamelyk de Enden, enz. zich met hunne vleugelen en geheele lichaam onder 't water duiken, dat is een zeker teken van regen.
2. Wanneer de watervogelen omtrent de strand komen, en met de vleugelen in 't water slaan, het hoofd uit en in trekkende, dat is een zeker teken van regen.
3. Wanneer de nestelende vogelen hunne nesten verlatende, ontydig verzamelen, en na hunne gewoone rustplaatzen vliegen, dan zal 't regenen, of sterk waayen.
4. Als de vogelen neffens de wateren hunne pluimen uitpluizen, of uit schudden, dan denkt aan regen.
5. Als de kraanen uit de valleyen en laagten overdwers vliegen, en dikmaals wederkeeren tot de plaatzen van waar zy quamen, dan is'er regen, of eenig onweêr te verwachten.
6. Wanneer de kraanen in 't vliegen geluid maken en schreeuwen, roepen zy haaren leidsman, dat hy zich

wil haasten, eer de stormwind of regen haar overvalt.
7. Als de kraanen verstrooit vliegen, heeft men regen.
8. Als de kraayen uit diepe dalen opvliegen, en met kromme wegen wederom naar haare eerste plaatzen keeren, dan is een groote stormwind met regen te verwachten.
9. Als de kraayen de de exters veel te zamen vliegen, en gelyk de kiekendief kryten, dan is regen zeker.
10. Als de kraayen, of eenige andere vogelen, in 't vliegen boven hunne gewoonte met de vleugelen een geluid maken, dat beduid regen.
11. Als een kraai al roepende zit op eenen steen, die van water omringt is, het is een zeker teken van regen.
12. Wanneer men de endvogels by schoon weêr met hoopen ziet zamenvliegen, d'een boven d'ander met groot gequeek, dan verwacht regen of onweder; ten ware dat dit geschiede, om dat zy zich van malkanderen verdeelen.
13. Als de ganzen met een groot gekakel naar haare weide toe loopen, veel met de vleugelen slaan, en ook dikmaals onder 't water duiken, dat is een teken van regen; 't en ware dit geschiedde, om dat zy in langen tyd niet in 't water geweest hadden.
14. Als de paauwen 's nachts veel roepen, 't is een zeker teken van regen.

15. Als de uil zich des avonds vroeger dan hy plagt uit zyn hol begeeft, en herwaards en derwaards vliegt, het beduid zekeren regen.
16. Wanneer de zeemeeuwen, of eenige andere vogelen, de zee verlaten, en zich naar het hooge land begeven, geven zy te kennen, dat'er regen of eenige ander onweêr genaakt.
17. Als de reiger de waterpoelen of vyvers verlaat, al queekende vliegt, en op het geboomte droevig gaat zitten, of boven de wolken vliegt, dan verwacht regen, of onweder.
18. Als de enden en ganzen schreeuwen, in huis met haare vleugelen slaan, die in 't water duiken en baden, dat beduid regen.
19. Ao mede als de raaven en kraayen naar huis vliegen, en zeer schreeuwen.
20. Ao de duiven laater uit het veld op het duifhuis vliegen, dan zy gewoon zyn, brengen zy een gewisse boodschap van regen mede.
21. Als de hoenderen straks, na dat zy gegeten hebben, te roeste gaan, dat betekent regen.
22. Ao ook als de jonge hoenderen zeer piepen.
23. Insgelyks wanneer de haanen na middernacht hun streek

niet houden die anders op hunnen tyd kraayen.
24. En mede wanneer de zwaluwen nevens de aarde vliegen, of zomtyds hier en daar aan de muuren blyven hangen.
25. Als de zwaluwen zo dicht boven het water vliegen, dat zy met haare vleugelen daar op slaan, zo zal'er regen of onweêr volgen.
26. Als de specht roept, giet, giet, het beduid regen.
27. Desgelyks als de byen t'huis blyven.
28. Als ook de byen uit de bloemkens, die naast haare byekorven zyn, met haast den honig schynen te halen, dan pleegt'er regenachtig weêr te volgen.
29. Wanneer de vliegen en vlooyen de menschen scherper steken, dan zy plegen: en de vliegen dikwyls van het aangezigt geweert zijnde, t'elkens wederkeeren, ook de beesten zeer quellen, dan pleegt'er altyd regen op te volgen.
30. Als de wolven huilen, en de veulens schreeuwen, dat beduid regen.
31. Als de runderen tegen het zuiden staan, en al staande den voet lekken, en met brullen naar den stal gaan, 't is een teken van regen.

32. Als de schaapen naar hunnen stal gedreven wordende, in 't voorby loopen met groote begeerlykheid in 't gras zoeken te weiden, zo dat men ze noch door roepen, noch door werpen, daar van weeren kan, dan verwacht men regen.
33. Wanneer de kat zich met de pooten streelt en vaagt, en die zomtyds lekkende, het hoofd daar mede schynt te willen kammen, zo is'er regen op handen.
34. Als de koppespinnen boven de gewoonte langs de muuren gekropen komen, langzaamlyk, en zich nederwaards laten vallen, zo volgt gemeenlyk regen.
35. Als de spinnewebben zonder wind bewogen worden, dat beduid regen en wind.
36. Als de slekken op de gemeene wegen kruipen, dat betekent regen.
37. Insgelyks wanneer de vorschen des morgen quaaken.
38. Als de mieren zonder ophouden, haare eyerkens uit en in haare hollekens sleepen: of als zy haare zaadjens schynen in de lucht te droogen te leggen, dan denkt dat'er regen of onweder voor handen is.
39. Als de pierwormen veel uit de aarde kruipen, en

het aardryk hier en daar doorbooren, dat is een teken van regen.
40. Als de padden, dik gezwollen, uit haare hoolen komen uitkruipen, dan zal'er regen volgen.
41. Als de mosselen en zeekrabben aan de steenen vast kleven, en kleine steentjes in haare scheeren vatten, dan geven zy te kennen, dat het regenen zal.
42. Als de krabben zich uit het water begeven, en achterwaards loopen, brengen zy tyding dat het regenen zal.
43. Als de visschen by schoon weder uit het water opspringen, en daar in blikken, het beduid regen.
44. Als de vorschen, d'een voor en d'ander na, korren meer als zy plegen, ('t en ware zy bronstig zyn) dan zal het zekerlyk regenen.
45. Als het wat waait, en koel is, heeft men geen regen te verwachten; maar wanneer het zoel is, en de vlooyen en vliegen zeer brommen en byten.

Voortekenen van Storm en Onweder aan de Zon.

1. Als in den ondergang der zon een witte ring zich vertoont, dat betekent storm in dien nacht, en is 't zeer heet, zo zal 't zeer waayen.
2. Als de rondte van de zon zwart of donker is in 't ondergaan, dan zal 't waayen van de zyde, daar zy meest ontdekt is.
3. Als men een of meer roode kranssen rondom de zon ziet, zo is'er een schrikkelyk tempeest, of immers een winters weêr te wachten.
4. Als de zon, opgaande, schynt door gevensterde wolken, en duistere straalen van zich geeft, of als zy daar toe in stukken verdeelt ware, dan is'er onweder voor handen.
5. Als de straalen der zon de dichte wolken schynen op te eeten, zal'er tempeest volgen naar den tyd des jaars.
6. Als de straalen van de zon zich onder duistere wolken

verbergen, en de zon schynt in tween gedeelt te zyn, volgt tempeest, groot of klein naar den tyd des jaars.
7. Zo de ondergaande en opgaande zon met groenachtige wolken, gelyk met bergen, bezet is; of in de zon als eenige vlekken gezien worden, dan denkt dat onweder genaakt.
8. Als men rondom de zon eenen loodverwigen of blaauwen cirkel ziet, heeft men regen en storm te verwachten.

Voortekenen van Storm en Onweder aan de Maan.

1. Indien de maan op den vierden dag rood is, het betekent sterke winden.
2. Staat zij recht, het beduid storm.
3. Is ze dan vuurig, het betekent wind.
4. Als de maan recht opwaards gekeert staat, dat beduid sterken wind; te meer als dit op den vierden dag gebeurt.
5. Als de maan vol zynde in 't midden rood ziet gelyk een roos, dat betekent wind.

6. Zo de volle maan rondom eenen ring heeft, dan beduid zy wind, van de zyde daar zy meest blinkt.
7. Zo de maan, nieuw zynde, in haar beginsel de hoeken grof heeft, en zich boven gewoonte met zwarte en dikke hoornen vertoont, dan zal een zwaar tempeest volgen, en het onweder zal zo veel te grooter zyn, indien de westenwind voor den vierden dag niet en waait.
8. Indien de maan op den zesden dag geheel vuurig staat, dat betekent storm en onweder.
9. Zo de maan eenen blaauwen, zwarten, of loodverwigen ring heeft, met schoon weder, dat beduid een groot toekomend onweder.
10. Als in 't opgaan der maan haare hoornen bleek-roodachtig en dikachtig gezien worden, dan is'er onweêr voor handen, 't zy groot of klein, naar den tyd des jaars.
11. Als de maan ten halven zynde met een kring bezet is, en duisterachtig, dan verwacht onweêr.

Voortekenen van Onweder aan de Lucht.

1. Als men ziet dat het blinken der sterren haastig verduistert word, en de maan dat niet veroorzaakt, zo wacht een groot onweder.
2. Wanneer men 's morgens of 's avonds vuurige wolken in de lucht ziet, zo zal'er in 't kort of in 't lang een tempeest volgen.
3. Als men dikke wolken duister, purperachtig, of geelachtig, en langduurig ziet, dan gedenkt aan onweder.
4. Zo 's nachts een regenboog word gezien, die tegen over de maan staat, dat betekent ongestadig weder, en dikwyls langduurig onweêr, met groote vochtigheid en storm.
5. Als een langduurige en volkomen regenboog met stil weder word gezien, dat beduid groot onweêr en wind.
6. Als de wind van 't zuiden naar 't noorden loopt, dat beduid onweêr.
7. Zo men een regenboog volkomentlyk en lang ziet staan

tegen den opgang der zon, dan zal de klaarheid des weders verduistert worden, en een groote storm volgen.
8. Zulke quaade voorboden zyn ook de weêrshoofden en hoozen in de lucht.

Voortekenen van Onweder aan en op Water, Aarde, enz.

1. Als de zee stil is, en weing geruisch maakt, is onweêr voor handen.
2. Als men in 't gebergte, of in de wouden, eenig geluid verneemt, en eenig gedruisch in de lucht, dat is een voorbode van tempeest.
3. Als het vuur bleek brand, en de wieken der keerssen, gelyk mede het vuur, veel sparkelen, dat is een teken van onweder.
4. Als het schuim der zee verspreid word, en men veel blaazen daar op ziet dryven, dan is'er een storm voor handen.

Voortekenen van Onweder aan Eenige Beesten.

1. Wanneer de kraanen zich des morgens verzamelen, of dat zy met haast wederkeeren van daar zy gekomen waren, dat geeft winterweder te kennen.
2. Als de ganzen in 't weiden onder den anderen vechtachtig zyn, en veel kakelen, dat beduid al onweder.
3. Als de meeuwen de zee of de meiren verlaten: en de nachtuil met een schoonen avondstond, boven zyn gewoonte, veel kryt, zo zal'er onweder na volgen.
4. Als de raaven veel by den anderen vliegen, en veel roepen, als men de exters uit den zuiden ziet by een vliegen: ook als de paauwen groot getier maken, volgt gewis onweder.
5. Als de honigbyen vliegen met zand in haare pootjes, op dat zy niet lichtelyk van den wind herwaards en derwaards zouden versteken worden, dat is een zeker voorteken van tempeest.
6. Als de ossen uitnemenden grooten honger hebben, en op hun rechter zyde liggen, dan is onweêr op handen.

7. Als de ossen en kalveren al loeyende naar den stal loopen: en men de schaapen des morgens vroeg tot het bespringen zeer geneigt ziet, dat is een zeker teken van toekomend tempeest.
8. Als de honden veel de aarde staan en krabben: en de kreeften uit het water op het land loopen, dan voorzeggen zy onweder.

Voortekenen van Wind aan de Zon.

1. Als de zon zich vertoont met verscheide verwen, en met vuurige wolken, volgt gemeenlyk wind.
2. Wanneer de zon des avonds of des morgens bloedrood is, en bezet met een kring, die rood, of van eenige andere verwe is, dat betekent wind.
3. Als men in 't op- of ondergaan der zon in 't noorden eenige roode wolken ziet, dan zal'er wind op volgen.
4. Als de zon haare straalen naar het zuiden en naar het noorden uitspreid, en tusschen de zelve de lucht klaar is, dan is'er wind of regen voor handen.

5. Wanneer men in 't westen, na 't ondergaan der zon, na een roode zon, veel vuurige roode wolken ziet, is een groote wind zeker.
6. Als'er na den ondergang der zon in 't westen een witte çirkel gezien word, dan zal 't sterk waayen.
7. Als het met schoon weder mistachtig is na 't ondergaan der zon, zo zal 't zonder waayen niet voorby gaan.
8. Als na den ondergang der zon purperachtige wolken, strekkende naar het noorden, zich vertoonen, dan zullen'er binnen drie dagen groote winden volgen.
9. Stilt de storm niet na zons opgang, zo waait het streng en lang.

Voortekenen van Wind aan de Maan.

1. Als de maan zich door de wolken purperachtig vertoont, en rooder en blinkender is, zo zal 't uit dien hoek des hemels waayen, daar de wolken minst zyn.
2.Wanneer de opperste hoorn der maan scherper is, dan

de onderste, zo zal 't uit den noorden, en indien de onderste scherper is, dan zal 't uit den zuiden waayen.
3. Als de maan een ronden ring heeft, zo volgt'er gemeenlyk wind na.
4. Indien de maan op den vierden dag rood is, het betekent sterke winden.
5. Zo ook, is die dan vuurig, het beduid wind.
6. Als de maan recht opwaards gekeert staat, dat beduid sterken wind, te meer als dit op den vierden dag gebeurt.
7. Als de maan vol zynde, in 't midden rood ziet gelyk een roos, dat betekent wind.
8. Zo de volle maan rondom eenen ring heeft, dan beduid zy wind van de zyde daar zy meest blinkt.

Voortekenen van Wind, aan de Lucht.

1. Wanneer men de sterren des nachts dikwyls ziet schieten, en de hemel van achteren klaar is, zo verwacht wind uit dat gewest.

2. Wanneer eenige windachtige wolken gedreven worden naar dat gewest des hemels, waar uit men geenen wind gewaar word, zo zal het van die streek waayen.
3. De wolken, die in 't opperste der bergen uitgespreid gedreven worden, zullen uit dien hoek wind veroorzaken, daar heenen zy gedreven worden; al zyn eenige van meening, dat de wind meer te wachten is uit het gewest, waar uit zy gekomen zyn.
4. Als de lugt sonder veel wolcken zich rood vertoont, dan is de wind zeker.
5. Wanneer 't des zomers sterker en dikwyler dondert, dan blixemt, zo heeft men uit dat gewest des hemels sterken wind te verwachten.
6. Na een grooten en langduurigen mist, of nevel, zal gemeenlyk groote storm of wind volgen.

Voortekenen van Wind aan de Aarde, Water, enz.

1. Als de zee blaauwachtiger schynt, dan zy pleegt, komen'er zuiden-winden. Is zy zwartachtiger, dan komen'er noordenwinden.

2.+ Als de aarde zwart schynt van verre, zo wyd men rondom zien kan, dat beduid noordenwind. Is zy in 't aanzien van verre witter, dan zy plagt, dat betekent zuidenwind. Doet zich alles van verre hooger en nader op, dan na gewoonte, dat beduid oostenwind, en droogte.
3. Als het vuur, of de keersse, veel klinsters van zich geven, of de lemmetten met kleine korstjes bezet worden, dat is een voorteken van regen en wind.

Voortekenen van Wind. Aan Eenige Beesten.

1. Als de Land-vogelen omtrent de wateren veel geschreeuw maken, en zich met water overgieten, dat beduid windachtig weder.
2. Als de endvogels met hunne vleugels veel slaan, en dikwyls achter een in 't water dompelen, dat is een voorbode van regen en wind.
3. Als de zeemeeuwen uit het midden der zee te landewaard vliegen, brengen zy tyding van regen en wind.
4. Wanneer de musschen boven haare gewoonte meer sierikken, en als andere vogeltjes ook meer piepen, dan verwacht wind.

+ [Red.: opsommingsnummer toegevoegd]

5. Zo ook, als de honden zich veel in 't zand wentelen.
6. Als de ganzen naar het zuiden vliegen, boodschappen zy noordenwind, en naar het noorden, zuidenwind
7. Als de mieren traaglyk arbeiden, en haare eyeren uitvoeren, dan zal 't sterk waayen.

Gemeene Aanmerkingen wegens den Wind.

1. Oost-zuidoosten wind blyft niet duurende tot aan den nacht.
2. Noordwesten wind stilt gemeenlyk op den avond.
3. Noordenwind heeft dikwyls die zelve gewoonte.
4. Oostenwind, zo hy op den avond stilt, zal 's anderen daags wederom heftig beginnen. Hy waait in September 't snelste.
5. Stilt de storm na des zons opgang, dan waait het streng en lang.
6. De wind die zich by dage opheft, pleegt altyd langduuriger te zyn, dan die 's nachts ontstaat.
7. De noordenwinden, die gemeenlyk den 7 van Augustus deze landen, byzonderlyk te lande, beginnen te be-

zoeken, zyn veel gezonder en vruchtbaarder, zo geen ander weêr daar tusschen komt.
8. Als de wind van 't zuiden naar 't noorden loopt, dat beduid onweder.

Voortekenen van Donder, Blixem en Weerlicht.

1. Als de zon by zomerdag, en in 't begin van den voor- of nazomer, zich des avonds of des morgens in een holle wolke vertoont, met eene ongewoonelyke hitte, dat dreigt donder.
2. Als'er des zomers, of in den voor- of nazomer, een ongestuimige wind waait, die het kaf, stof, en andere lichte dingen, onverziens om hooge in de lucht voert; en de lucht met duistere wolken overtrokken is, dan zyn'er dondervlagen voor de hand.
3. Wanneer 't des zomers, of in den voor- en nazomer, boven de gewoonte heeter is dan 't behoort, en tegen den tyd des jaars; en in 't onder gaan der zon in 't westen een regenboog gezien word, dan verwacht bliksem en donder.
4. Als de wolken in 't donderen zwart zyn, dan dondert het gemeenlyk zeer schrikkelyk.
5. Bruinroode en groenachtige wolken zyn de gevaarlyk-

ste, en dreigen een vernielenden donder, en waterstorting.
6. De wolken, die in 't donderen wit zyn, behoeft men niet te vreezen.

Voortekenen van Nevel, en Duistere Lucht.

1. Zo de zon met ongewoonlyke duisternis, zonder volle rondheid van haaren cirkel opgaat, dan veroorzaakt zy duister weder.
2. Noordenwind brengt altyd nevel met zich.

Voortekenen van Sneeuw, Hagel, Rym, enz.

1. Ziet men veel tekenen aan de zon, maan, sterren, lucht, aarde en water, enz. als in den herfst en winter, die middelmaatig getempert zyn, dan mag men sneeuw, hagel, of dikke rymachtige nevel verwachten.
2. Als bleeke wolken lang bestandig zyn, en de wind waait in 't noordwest, noord, of noordoost, dan verwacht sneeuw, hagel, of bevroozen regen.
3. Als in den winter, ontrent het nederdalen des hemels, veel bleek-geele wolken zich twee of drie dagen achter

een vertoonen, en wel voornaamelyk met een noordenwind, dan volgt'er gemeenelyk sneeuw, of in den herfst en voorzomer hagel.
4. Als des winters, de koude een weinig vermindert zynde, de wolken der lucht bleek-geluw, en als tot regen geneigt zyn, met een noordelyken wind, dan zal'er in plaats van regen, sneeuw volgen.
5. Wanneer men onder veele tekenen van regen, groote koude gewaar word, in 't midden des winters, dat voorzegt hagel, of sneeuw.
6. Als men des winters rondom de zon of maan een bleek-blaauwen ring ziet, met groote winden, dan verwacht sneeuw.
7. Als de lucht met dikke bleeke wolken overtrokken is, met een sterk winterachtig weêr, en de wolken onder de hand verduisteren, dat is een getuigenis van toekomende hagel, of sneeuw.
8. Als het des winters eenige dagen achter een sterk vriest, en daar op eene duistere lucht volgt, dan is'er sneeuw voor handen: of zo dat in den voorzomer geschied, beduid het hagel.
9. Als de eik-appelen in groote menigte gewassen zyn, dat beduid een vroegen winter, met veel sneeuw.

Voortekenen van Koude en Vorst, aan de Zon.

1. Zo de zon op- en onder gaat met bleeke, groene, of geelverwige koleuren, of gaat zy onder met zulke geverfde wolken, dat betekent winterachtig weder, met sneeuw en koude vermengt, naar de gelegentheid des lands.
2. Is de zon des winters in haaren ondergang rooder dan zy plagt, met een noorden of oosten wind, dat beduid scherpe en doordringende koude, en strengen vorst.
3. Als men de zon des winters bleek-geel, of groenachtige aanschouwt in 't op of onder gaan, of met wolken van alzulken koleur bezet ziet, dan zal'er regen, wind, sneeuw, of koude navolgen, en dat veel of weinig naar den tyd des jaars.

Voortekenen van Vorst aan de Maan en Sterren.

1. Wanneer de maan des winters klaarblinkend en helder staat, en de sterren zeer flikkeren met de aan-

gevangen vorst, dat betekent scherpe koude, en groote vorst.

Voortekenen van Vorst aan de Lucht, Winden, enz.

1. Begint het 's winters te vriezen, na dat de noorden of oosten wind lang gestaan heeft, en daar op geen sneeuw of hagel valt na die winden, zo zal de koude met vriezen lang duuren.
2. De noord-oosten snelwaayende wind brengt altyd groote koude en vorst met zich, naar de natuur des lands.
3. Begint de winter met sneeuw en rym, dan zal 't een langduurige winter zyn.
4. Zo de sneeuw, die valt, subtyl is, zal'er groote sneeuw en vorst volgen, die lang duuren zal, byzonderlyk zo op de sneeuw haast vorst komt.
5. Zo'er in 't begin van een vorst kleine en ronde hagelsteentjes vallen, dan zal de vorst vermeerderen. Maar indien de hagel bleek, grof, langwerpig, of vierkantig is, zo zal'er slapper vorst volgen.
6. Als de sneeuw met kleine vlokskens valt, gelyk kleine

hagelsteentjes, dat betekent al groote geduurige vorst: maar groote breede vlokken wyzen aan middelmaatige koude, en die zomtyds niet lange duurt.

Voortekenen van Vorst aan verscheide Dingen.

1. Zo van het water een rook als een nevel opstaat, en op verscheide plaatzen gezien wordt als een wolke, die men niet bespeurt op het land, dat betekent een grooten vorst. En heeft het aangevangen te vriezen, het zal een felle vorst en koude zyn.
2. Als het vuur des winterdaags heeter van zich schynt, dan het pleegt, en de gloeyende koolen ook meer dan zy gewoon zyn gloeyen, dan zal 't harder vriezen als het nu doet.
3. Als de menschen in verouderde gebreken, gebroken beenderen, ontledingen, plaatzen van genezen wonden, of oude verzweeringen, van eenige pyn klagen, dan is'er groote vorst, koude of regen voor handen, naar den tyd van 't jaar.
4. Als de watervogels des winters uit de kleine wateren na de groote meiren toevliegen, dan is'er sterke vorst te vorwachten.

5. Als de vogelen van verscheide soorten, of van eene soorte, in 't begin des winters veel te zamen vliegen, en omtrent de Steden hun aas zoeken, dat is een zekere voorbeduiding van toekomenden sterken vorst.
6. Als men het winterkoningje in den winter in de hoven op de tuinen ziet vliegen, en zingen, dan volgt sneeuw, of groote koude.
7. Als de eikelen en beuken wel gewassen zyn, heeft men een langen en harden winter te verwachten.
8. Wanneer de herfst warm is, en die warmte lang duurt, volgt gemeenlyk een harde winter.
9. Gelyk het zomert, zo pleegt het ook te winteren; maar het tegendeel. Indien 't in den zomer zeer heet is, zo is 't in den winter zeer koud. Indien het in den zomer veel regent, dan heeft men in den winter veel sneeuw. Is het een koele zomer, zo volgt na zynen aard een warme winter. Heeft de zomer zyne heete hondsdagen, de winter heeft zyne koude omtrent Kersttyd en drie Koningen. En gelyk de herfst gemaatigt is, zo ook de lente.
10. Zo 't in February warm is, blyft het gemeenlyk noch lang na Paschen koud.

Voortekenen van Aardbevinge.

1. De zon zal zich gemeenlyk eenige dagen voor de aardbeving duister vertoonen. Boven dien heeft de zon, na dat ze ondergegaan is met schoon weder, gemeenlyk een dichte langwerpige wolke, die haar eenige dagen altyd volgt.
2. Men heeft ook bevonden, dat het eenige maanden voor de aardbeving altyd groote stilte geweest is.
3. Men pleegt gemeenlyk voor de aardbeving te hooren eenig gedruisch of gerammel, of eenig gekerm, als of'er eenig menschen geschrei, of rammeling van wapenen was.

Voortekenen van een Vrucht- of Onvruchtbaar Jaar.

1. Als de lente en zomer uitnemende vochtig zyn, of als het in 't bloeyen der boomen zeer mist en rymt, dan zullen'er in dat jaar geen overvloedige vruchten gevonden worden.

2. Als het op een ongewoonlyken tyd des jaars zeer sneeuwt, of hagelt, dan volgt gemeenlyk een diere tyd.
3. Als het zeer dauwt, of vriest, in 't eerste keesten der zaaden, gelyk ook in 't eerste uitbotten der boomen, of van 't gras, dan zal 't een onvruchtbaar jaar wezen.
4. Als de herfst in 't zaayen droog, en de voorzomer in 't uitspruiten van al 't gezaaide taamelyk warm is, zo moet'er een vruchtbaar jaar volgen.
5. Als het in den voorzomer zeer sterk regent, vriest, of hagelt, dan volgt een onvruchtbaar jaar.
6. Als men in den voorzomer op alle kruiden een menigte van bloemen ziet, zo zal'er een goed koornjaar volgen.
7. Het word van de landlieden voor een teken van een onvruchtbaar jaar gehouden, als de boomen of eikelen wel gewassen zyn.
8. Als de vogelen de hei-landen en bosschagien verlaten, en zich in 't gezaaide land onthouden, dat beduid een onvruchtbaar jaar.
9. Het zelve onder anderen besluit men uit een komeet, als die lang gezien word.

10. De maartsche sneeuw is niet goed voor 't gezaaide koorn: en zo'er vorst op komt, bederft veel koorn van wegen de koude.
11. De vorst die in Mei komt, is zeer schadelyk voor wyn, hop, bloessem, eikelen, boomen, rogge, kerssen, vlas, vroege gerst, enz.
12. Een natte oogst maakt nooit een duur jaar: Maar een vroege zomer quaad gewas.
13. Als 't in Augustus zonneschyn-weder is, wast de wyngaard zeer.
14. Als de wyngaard bloeit in de volle maan, of als zy noch lang schynt, zullen'er veel druiven zyn.

Lyste der Voortekenen.

I. Schoon weder, te zien,	
a Aan de zon, bladz.	5
b Aan de maan.	6
c Aan de sterren.	7
d Aan de lucht, water, aarde, enz.	7
e Aan eenige beesten.	9
II. Regen.	
a Aan de zon.	10
b Aan de maan.	14
c Aan de sterren.	17
d Aan de lucht.	17
e Aan de wateren.	21
f Aan de aarde.	22
g Aan eenige beesten.	27
III. Storm en onweder.	
a Aan de zon.	33
b Aan de maan.	34
c Aan de lucht.	36
d Aan water, aarde, enz.	37
e Aan eenige beesten.	38
IV. Wind.	
a Aan de zon.	39
b Aan de maan.	40
c Aan de lucht.	41
d Aan water, aarde, enz.	42
e Aan eenige beesten.	43
f Gemeene waarnemingen wegens den wind.	44

V. Donder, blixem, en weerlicht. 45
VI. Nevel en duistere lucht. 46
VII. Sneeuw, hagel, rym. 46
VIII. Koude en vorst.
a Aan de zon. 48
b Aan de maan en sterren. 48
c Aan de lucht, winden, enz. 49
d Aan verscheide dingen. 50
IX. Aardbevinge. 52
X. Vrucht- en onvruchtbaar jaar. 53

Voortekenen van het Weder, enz. Die ongegrond, of bygelovig zyn.

Natuurgeheimen hier vergaêrt,
Voor wysgeers met een bokken baard,
Uit oude besjes beuzelpraat,
Zyn alzo wis, als wyl nu staat
In gintzen hoek een bezemstok,
Zal 't morgen druppen op uw' rok.
Is dat gevolg niet wonder vast?
Denkt dat het op deez' tekens past.
Gebeurt eens 't geen men hier voorzei,
Zo raakt een blinde wel eens 't ei.

Voortekenen, die ongegrond, of bygeloovig zyn.

JANUARIUS.

1. Indien het begin, midden, en einde van Januarius goed is, zo is het geheele jaar goed.
2. Als het op nieuwjaarsdag 's morgens rood is, zo word in dat zelve jaar onweêr voorbeduid. Schynt de zon dan helder en klaar, dan is'er in dat jaar veel visch. Maar is het op nieuwjaars nacht windig, dan volgt geern pest.
3. Men plagt groote acht te slaan op nieuwe jaars nacht. Wanneer de zelve klaar, stil, en zonder regen of wind is, oordeelde men, dat het een goed jaar zyn zoude. Maar wanneer de wind waaide, en uit het oosten quam, dan zoude het vee ziekte hebben. Quam de wind uit het westen, zo betekende het den dood der Koningen. Quam hy uit den zuiden, dat gaf sterfte onder het volk te kennen. Maar zo hy quam uit het noorden, wierd'er een vruchtbaar jaar beduid.
4. De gemeene man plagt nauw op de nieuwe maan te letten, en ook op de quartieren; dat niet geheel te verwerpen schynt te zyn, om dat dit zelden mist: want de nieuwe maan vertoont altoos een dag of twee of drie voor haare aankomst, hoe ze zich aanstellen zal: en gelyk een

quartier van de maan aanvangt, zo heeft men van de rest te verhopen. Wanneer een quartier schoon ingaat, is het gemeenlyk zo doorgaans; maar begint het nat, zo is 't gemeenlyk die gantsche tyd door nat.
5. Als 't op Sint Vinçents dag schoon weêr is, zal 't een goed wynjaar zyn.

FEBRUARIUS.

1. Men plagt op Lichtmisdag een groote acht te geven. Zo 't op dien dag schoon, helder, en klaar weder is, dan zoude'er een goed jaar te verhopen zyn. Maar zo het nevelachtig is, zoude een sterfte volgen. Wanneer het dan regent, of sneeuwt, zoude het een duuren tyd betekenen. Wanneer het windig is, zoude'er oproer volgen.
2. Zo veel dagen de leeuwerik voor Vrouwen lichtmis zingt, zo veel dagen zingt hy daar na. En is 't schoon weder op dien dag, dan zal'er noch meer sneeuw vallen, dan te vooren gevallen is.
3. Wanneer de zon schynt op lichtmisdag, of vastenavond, zal het vlas wel gelukken.
4. Wanneer de zon schynt op den vasten avond, of vastnacht, dan zal de eerste air van 't winterkoren, en de terwe schoon zyn.
5. Wat op vastenavonds dingsdag gezaait word, blyft altyd groen. Gaat de zon dan vroeg op, dan gelukt het vroeg zaad wel.

5.+ Als 't op vastenavond goed weêr is, gelukken de erweten wel.
6.+ Als het 's nachts voor Sint Pieters stoel vriest, dan zal het noch veertig dagen na malkanderen vriezen. Wanneer het op Sint Pieters nacht niet vriest, dan vriest het daar na niet meer.
7.+ Dat van Petri dag gezegt word, past ook op Matthys dag. Eenige plagten daarom op dien nacht een pot met water voor in 't huis te zetten, en als zy zagen dat die bevrozen was, maakten zy gissing, dat het noch veertig dagen en veertig nachten zo vriezen zou.

MAART.

1. Zo veel nevel of damp als'er in den Maart komt, zo veel booze nevels komen ook na Paschen, en in Augustus.
2. Wanneer op den dag van Mariâs Boodschap, vroeg voor des zons opgang, schoon weder aan den hemel is, en de sterren klaar schynen, dan is'er een goed jaar te verhopen, en dat'er dan goed weêr voor alles volgen zal. Wat men op dezen dag griffyt, zal wel beklyven. Men noemde dien dag een dag van wonder, om dat de wereld daar op zoude geschapen zyn.
3. Als de spinnewebben zich in de lente op de velden vertoonen, dan komt'er in dien zelven zomer gemeenlyk pest.

APRIL.

1. Is de Palmdag schoon en helder, dan heeft men gemeenlyk een goed vruchtbaar jaar.

+ [Red.: moet zijn: 6]
+ [Red.: moet zijn: 7]
+ [Red.: moet zijn: 8]

2. [+]Zo lang de vorschen voor Sint Markus quaaken, moeten zy na Sint Markus zwygen.
7. [+] Als de zon op Urbanus dag schynt, dan zal de wyn goed zyn in zynen tyd: maar regent het, zo zal de wyngaard schade lyden.

MEY.

1. Een pinxterregen doet zelden goed.
2. Als in 't einde van Mei de eikelen bloeyen, en de bloessem zonder schade is, zal men een goed vet jaar hebben.
3. Op Hemelvaartsdag moet de rogge bloeyen, 't zy wat weder het geweest is.

JUNIUS.

1. Wanneer het op Sint Jans dag regent, dan zal het noch veertig dagen regenen, en de groote nooten en hazelnooten zullen qualyk gelukken.
2. Op Sint Medardus dag verneemt men geen vorst meer, die den wyngaard schaden kan: en zo 't op Sint Metardus dag wintert, zal het noch vier weeken na malkanderen winteren, en zonderling in den oogsttyd.

JULIUS.

1. Wanneer de hondsster duister opgaat, en 't begin der

+ [Red.: opsommingsnummer toegevoegd]
+ [Red.: moet zijn: 3]

hondsdagen troebel is, dan zal'er pest komen: maar wanneer op dien tyd klaar en schoon weder aan den hemel is, dat beduid een gezond jaar.
2. Gelyk 't in de hondsdagen op den derden dag van elke maand wedert, zulk een weêr zal 't de geheele maand door zyn.
3. Als de mieren in dezen tyd hoopen opwerpen, zal 't een koude en natte herfst zyn.

AUGUSTUS.

1. Als men op Sint Laurens dag rype druiven vind, is'er goede hope van wyn; want naar zulk weder als het dan is, oordeelt men het wyn-jaar. Daarom letten de wyngaardmeesters wel op de twee laatste dagen van Augustus, en de twee eerste van September, en aan die dagen oordeelen zy den herfst.
2. Men neemt in den wyngaard goede acht op den vorst en rym voor Sint Michiels dag, en daar uit neemt men af hoe de Mei-vorsten zullen vallen. Is'er veel vorst drie of vier weken voor Michiels dag, zo veel komt'er ook drie of vier dagen voor Sint Walburgs, of Philippus en Jakobus dag. Daar naar gaan zy te werk met het afhouwen des gedekten houts. De rym schaad by na meer, dan de vorst. Wanneer het drie of vier voor Sint Michiels dag rymt, dan beschadigen de Mei-vorsten gemeenlyk den wyngaard; zonderling wanneer het omtrent

Philippus en Jakobus dag stil is, en niet een windje waait; want de wind waait den vorst weg, dat zy niet kan verhaaren, nedervallen, en schade doen.

SEPTEMBER.

1. Zo de herfst schoon ingaat, volgt gemeenlyk het andere herfstweder. Word de maan dan nieuw op een schoonen tyd, dan is ook een schoone tyd tot het druivenplukken te verhoopen.
2. De oude hadden hunne opmerkingen op den tyd korts voor of na Michaëlis dag, en meenden dat zy daar uit alle de eigenschappen van het toekomende jaar konden voorzeggen. Zy braken de eikappeltjes op, en wanneer zy daar in eene spin vonden, hielden ze het toekomende jaar voor ongelukkig. Vonden zy daar eene vlieg in, dan hielden zy 't voor een middelmaatig jaar. Maar zo het eene maade was, hoopten zy op een goed jaar. Was'er niets in, dan vreesden zy, dat het groote sterfte beduiden zoude.
3. Andere verklaaren dit dus: indien men in de eikappeltjes wormkens vind, zo houden de landlieden voor waarachtig, dat'er een duuren tyd zal navolgen: vind men daar in een vliegsken, dat beduid een grooten kryg: een koppespin voorzegt groote pest.
4. Als de eikappelen in groote menigte gewassen zyn, dat beduid een vroegen winter, met veel sneeuw.

5. Men nam ook acht op de inwendige gestaltenis der zelve. Wanneer zy van binnen wel en gaaf waren, hoopte men in 't toekomende jaar een schoon gewas vast alle noodzaakelyke vruchten. Wanneer zy van binnen nat en vuil waren, vreesden zy voor een natten en vuilen toekomenden zomer. Maar waren zy van binnen mager, of dor, dan oordeelden zy, dat'er een booze en heete zomer zoude komen.
6. Zo veel dagen als het voor Sint Michiels dag rymt, zo veel dagen rymt het, en is 't noch koud na Georgius dag, waar omtrent in April de beesten plegen uit te gaan: en wanneer het vroeg na Bartholomeus dag rymt, mag men 't winterkoorn wel langzaam zaayen, anders bevriest het alles wat gezaait word.
7. Een quaaden, langduurigen, en harden winter vernam men hier uit, wanneer de herfst warm was, en de warmte lang duurde, daar op plagt gemeenlyk een harde koude winter te volgen.

OCTOBER.

1. Als de eikelen en beuken wel gewassen zyn, heeft men een langen harden winter te verwachten.
2. Men heeft dikwyls bevonden, dat zo men van dien dag af telt, op welken de eerste sneeuw gevallen is, tot op de naastvolgende nieuwe maan, het zo veel dagen in den volgenden winter sneeuwen zal.

NOVEMBER.

1. Men gaat omtrent aller heiligen in 't bosch, en houwt een spaan uit een beukenboom: wanneer de zelve droog is, dat beduid een warme winter: maar is ze nat, dan zal'er een koude winter op volgen.
2. Men pleegt op Sint Andries dag een glas boorde vol water op eene tafel te zetten, dat'er niemand aan schudde, en wanneer dat van zelfs overliep, dan beduidde het een vochtig jaar; maar als het bleef staan, beduidde het een droog jaar.

DECEMBER. *VAN DE TWAALF NACHTEN.*

1. De twaalf nachten zyn de tyd tusschen Kerstmis, en drie Koningen. Daar is in 't geheele jaar geen ongestadiger weder dan omtrent dien tyd.
2. Oude boeren meenen door lange ervarentheid ondervonden te hebben. dat de rechte zaaityd aan dien tyd zeer veel gelegen was: en byzonder wisten zy te wege te brengen, dat de zomergerst hen wel gelukte, als andere niets op hadden. Zy maakten uit opmerking der twaalf nachten deze rekening en tydgissing.
3. Men begint op den avond van Kersnacht, en merkt

wat weder het van den avond tot middernacht is: dat is het eerste vierendeel van Januarius. Van middernacht weder tot den morgen, is het tweede vierendeel van Januarius. Van den morgen tot den middag is het derde vierendeel. Van den middag weder tot den avond, is het laatste vierendeel van die maand. Dit (zegt men) heeft zeer zelden gemist.
4. Zommige hebben door lange opmerking ook uit andere tekenen hunnen zaaityd op alle quartieren der maanden weten te rekenen, en dat een geheel jaar door. Als zy Kersdag voor Januarius genomen hebben, gelyk gezegt is, de tweede dag, welke Sint Stevens dag is, begint op den Kersdag des avonds, en die betekent de maand van Februarius: want de avond tot middernacht is het eerste vierendeel: van middernacht tot 's morgens het tweede, en alzo voort. Daar na volgt Sint Jans dag, betekenende den Maart, Allerkinderen dag den April, en alzo vervolgens de twaalf nachten en dagen, waar van elk een maand betekent. Zo kan men uit die twaalf nachten te vooren zeggen het weder van de toekomende twaalf maanden, of van het geheele jaar.

VAN KERSNACHT.

1. Men meende in dien tyd te konnen vernemen, wat voor weder het in 't volgende jaar al zyn op yder quartier van de maan.
2. Men bewaarde de hoender-eyeren, die in de twaalf da-

gen gelegt waren, en als eene henne broeden wilde, leide men die daar onder. Hier uit quaamen (zo men geloofde) groote schoone hoenderen.
3. Oude schaapherders zeggen, dat'er op Kersnacht een lam onder den hoop moet zyn, 't ga zo het wil; hoewel de rechte lammeren-tyd eerst over 3, 4, 5 weeken aangaat.
4. Men zegt dat de beesten op dien nacht nederliggende, naar twaalf uuren, of middernacht, opstaan.
5. De roos van Jericho bloeit, of opent zich in dien nacht.
6. Als kersnacht in 't wassen van de maan komt, dan is het een goed jaar: maar na de nieuwe maan, noch beter. Komt hy in 't afgaan van de maan, zo heeft men een quaad jaar te vreezen.
7. Wat op Kersavond gezaait word, dat bederft niet, al ware het schoon op sneeuw gezaait.
8. Trekt men op dezen avond de stokken uit, die op Aller heiligen avond gesteken zyn, en steekt men daar een

spruit van een vruchtbaaren boom in, zo beklyven zy op hun jaar, en worden vruchtbaar.
9. Men vind in dezen nacht op de kruiden, welke men over winter in de kelders in zand pleegt te leggen, ettelyke koorntjes oprecht kennipzaad.
10. Men kan, zo men geloofde, ook vernemen, wat jong vee, 't geen men opqueken wil, beter tieren zal. Let of den hemel voor middernacht, of daar na, ook droevig en donker is; dan vaart het vroege vee niet wel, dat tydelyk voor Kerstyd geworpen word: maar is de Kernacht helder en klaar, dan gedyd het laate vee, 't geen na Kersdag jong word, beter, en daaren tegen, enz.
11. Een bouwman, geloofde men, kan zien aan den Kersnacht, wat zaad hy op 't toekomende jaar meest zaayen zal, en wat hem 't meeste voordeel zal geven, om dat men dan de werking van het geheel jaar te weten komt.
12. Op Kersnacht, zeide men, ryst de wyn in de vaten, gelyk hy doet in 't bloeyen van de druiven. Dat helpt men dus: men werpt daar in eenen kouden keselsteen, uit koud water, en dan zet zich de wyn terstond. Zo de wyn over ryst, dat beduid in 't toekomende jaar een goed wynjaar.

13. Men plagt op dezen tyd de ooftboomen met een stroowisch te binden. Hier door zouden zy vruchtbaar worden, veel ooft dragen, en de bloessem niet beschadigt worden.
14. De ouden plagten grootelyks te letten, op wat dag van de week de Kersavond quam, en vernamen daar uit de vruchtbaare of onvruchtbaare jaaren.
15. Wanneer Kersmis op een zondag komt, dan staat een warme winter voor handen, ook sterke winden en onweêr. De zomer zal heet en droog zyn. De herfst vocht en winterachtig. Wyn en koorn genoeg. De schaapen sterven. Daar word wel honig gewonnen. De boomgaards vruchten gelukken wel. Oude lieden sterven haastig heenen.
16. Wanneer de Kersdag op een maandag komt, dan zal de winter maatig wezen, de lente goed, de zomer windig, de herfst goed, en veel wyn. Op honig kan men niet veel hope hebben. De byen sterven. Veele vrouwen worden weduwen.
17. Wanneer de Kersdag op een dingsdag komt, dan is de winter zeer koud, de lente windig en nat, de zomer

goed, veel koorn in den herfst, het vee sterft; honig genoeg, en goede vruchten.
18. Wanneer de Kersdag op een woonsdag komt, dan heeft men een harden scherpen winter te verwachten, een quaade lente, een tydelyken herfst, goed koorn, hooi, wyn, honig, olie, en veel ooft, met een goeden zomer.
19. Wanneer Kersdag op een donderdag komt, heeft men een goeden winter, windige lente, goeden zomer en herfst, wyn en ooft genoeg. 't Klein vee sterft.
20. Wanneer Kersdag op een vrydag komt, is de winter windig, de lente goed, de zomer quaad, een herfst die mager en droog is, zeer weinig koorn, en veel ooft. De schaapen sterven.
21. Wanneer Kersdag op een Saturdag komt, is de winter nevelig en koud, troebel, met veel sneeuw en wind; een quaade windige lente; een goede zomer; een dorre herfst: duure tyd, weinig koorn, weinig vruchten, de byen sterven.
22. Wanneer 't op Kersnacht zonder wind en regen klaar weêr is, dan heeft men wyn en vruchten genoeg: maar wanneer het regent en windig is, heeft men weinig wyn en vruchten. Komt de wind dan uit het oosten, zo sterft veel vee. Komt de wind uit het westen, zo sterven de

Koningen en groote Heeren. Komt de wind uit den noorden, zo is'er een goed vruchtbaar jaar te verhopen. Komt de wind uit den zuiden, zo word'er dagelyksche krankheid en klagte vernomen.

VAN HET SCHRIKKELJAAR.

23. Op 't schrikkeljaar (dat alle vier jaaren eens komt) gelukt geen jong vee, dat men opqueken wil, zonderling geen gevogelte, als hoenderen, enden, ganzen, of kalveren. Ook wilden zommige hoveniers dan niet griffelen; zeggende dat de griffel niet voorkomt.
24. Met den vrydag heeft men gemeenlyk verandering van weder.

Aanhangzel, behelzende een Bericht van de Wiskunstige en natuurkundige Werktuigen, genaamt Thermometrum, en Barometrum, Of Aanwyzer der Luchtwarmte, en des Weders.

N*u zy het Weêrglas ook bekeken,*
't Geen dikwyls geeft een wederteken:
Maar 't gaat ook zomtyds wel eens mis.
Al 't ondermaans is ongewis.
Wat lossen grond heeft dat vertrouwen,
't Geen zich op glas en quik moet bouwen?
En echter veeler woord en hand
Geeft minder vastheid. O wat schand!

Bericht wegens het Thermometrum.

1. Dit is een glazen bol met een langen hals, waar in een geel vocht besloten is, en het welke dient om de volgende opmerkingen te maken.

2. Naar maate dat de koude toeneemt, daalt dit vocht: diervoegen dat in tyd van vorst, of van eene hooggaande koude, het nederzygt tot zulk een trap, dat het zich als geheel te rugge trekt in den bol, en daar verdikt zynde vertoeft, zo lang als de koude duurt. Maar van den tyd af dat de koude vermindert, en dat de lucht zacht en gemaatigt word, zo klimt het vocht tot den trap getekent in de Latynsche beschryving, alwaar men vind het woord *Temperatum*, gemaatigt. Des zomers, wanneer de hitte grooter begint te zyn, zo ryst en daalt het naar de maate dat de hitte toe- of af neemt. En deze wetten, voorgeschreven door de nature, feilen nimmer, en houden altoos stand in haare eenvormigheid, voor zo veel als de zelve niet zyn verandert, noch afgewend in haaren loop, door uitwendigde of bykomende oorzaaken.

3. Desgelyks zal men hier door bevinden welke kelder de koelste, en bygevolge de beste is; want die alwaar het

vocht meest daalt, is de koelste, en die waar in het 't meeste klimt, is de warmste. En wanneer men het houd in eene kamer, die ten naasten by gelykelyk warm en gemaatigt is, zal men op eene zeer aangename en aardige wyze zien, wat wyze van winter of zomer het maakt, en vervolgens de verandering der zaaizoenen, door middel dat men opmerkt de trappen alwaar het volcht blyft staan. Hier uit blykt ook, hoe veel de eene dag kouder of warmer is dan de andere, welke de heetste of kilste dag van het gantsche jaar geweest is, en wat het eene jaar ten dien opzichte verschilt van het andere.

Bericht over de Barometer.

De Barometer is een lange pyp van glas, dewelke dient om de zwaarte of lichtheid van de lucht te kennen, door middel van het toebereide quikzilver; 't geen'er in is. Dit verschaft tien zeer merkwaardige waarnemingen:

1. Wanneer het weder stil is, en eenige schyn van regen, dan daalt het quikzilver, eer de verandering van 't weder gebeurt.

2. Wanneer de tyd tot schoon weder keert, dan komt het quikzilver gewoonlyk genoegzaam hoog.

3. Wanneer het hard zal waayen, schoon het niet regent,

dan daalt het quikzilver laager dan het doet op eenigen anderen tyd, volgens den wind die waayen zal.

4. Het quikzilver verheft zich zeer, wanner het een Westen-of Noordwesten wind zal zyn.

5. Wanneer het koud wil worden, of vriezend weder, of wel mistig, dan klimt het quikzilver meestentyds genoegzaam hoog.

6. Als'er hevige winden of stormen zullen komen, dan daalt het quikzilver zeer laag. Maar zo haast het eerste onweder zal ophouden, zal het zich ook verheffen met eenige vaardigheid.

7. Wanneer het eenige tyd heeft geregent, en dat in 't vervolg het quikzilver opryst, tot omtrent de plaats, die aanwyst dat het schoon weder zal zyn; indien'er dan nog eenige kleine regen valt, dat zal niet beletten, dat men weinig tyds daar na eenige dagen schoon weder zal hebben, als is 't dat het niet vast blyft staan op den zelven trap. Gantsch in 't tegendeel, wanneer het gedurende 24 uuren, of langer, blyft staan op het teken van schoon weder, zonder opryzen of nederdalen, dat is een zeker teken dat het weder schoon zal blyven gedurende eenige dagen.

8. Wanneer het eenige dagen schoon weder maakt, en dat het quikzilver allengskens begint te dalen, tot omtrent het teken Variabel, of veranderlyk, en van Regen, al regent het niet zo terstond, 't is een teken dat het zal blyven staan op den trap van Variabel, en dat'er eenige kleine winden zullen waayen, onderworpen aan veranderingen. Wanneer het quikzilver laager daalt, en stand houd op de plaatze getekent Pluvia, Regen, zo zal het niet missen te regenen. Zo het noch laager nederzakkende aanraakt de plaats Magna Pluvia, groote Regen, zullen 'er zwaare regens vallen, die verscheide dagen zullen aanhouden. De trap gemerkt Procella, Storm, wyst aan orkaanen of onweders, wanneer het quikzilver den zelven bereikt; en indien het ontweder zich dan op die plaats niet doet gevoelen, dan zal het onfeilbaar vallen op andere nabuurige gewesten.

9. Wanneer in 't laatste quartier der maane het quikzilver blyft staan op de merkplaats van Regen, of van Wind, en dat het gedurende eenige uuren noch schoon weêr blijft, dit is een teken, dat het weder regenachtig zal zyn, en dat de regen of wind eenigen tyd zal duuren. Wanneer het in 't tegendeel schoon weêr aanwyst, en dat het regent, dan zal het schoon en droog weder zyn, gedurende eenigen tyd.

10. Omtrent den tyd van het AEquinoctium, als de dagen en nachten even lang zyn, indien dan het quikzilver Re-

+

gen aanwyst, zonder dat het nochtans regent, dit is een teken dat het weder regenachtig zal zyn tot het volgende AEquinoctium. Zo het in 't tegendeel dan schoon weêr aanwyst, en het regent, dan zal het weder tot het volgende AEquinoctium schoon en droog zyn.

11. t'Elkens wanneer het quikzilver daalt, is de tyd bequaam om mediçynen in te nemen: en geheel het tegendeel is 't wanneer dat ryst.

12. Voor 't overige, deze regels zyn zo nauwkeurig niet, dat men voorzeggen kan de juiste uure van de verandering des weders. Gemeenlyk is de verandering aangewezen 24 uuren van te vooren, en zelf wel eerder, naar den wind die'er waait.

+ [Red.: paginanummer moet zijn: 7]

Regels wegens het ryzen of dalen des quikzilvers in het BAROMETRUM. Uit nauwkeurige en langduurige waarnemingen opgestelt van den beroemden Heer R. Andala.

1. Wanneer het quikzilver veel opklimt boven Variabel, ja tot het merkteken van Schoon weder toe, en zelf ook hooger, dat geeft te kennen een aanstaande of tegenwoordige zeer groote stilheid des hemels en droogte. Als het opstygt tot het hoogste, dan is de wind meest Oost, of Zuiden.

2. Wanneer het quikzilver genoegzaam ras nederzygt tot Tempeest, of by na tot daar toe, of eenige streepen laager, dat zal onweêr voorzeggen; grooter of minder, naar dat het quikzilver meerder of minder ras gezakt was, en uit eene hooger of laager plaatze, en dus meer of min was gedaalt.

3. Wanneer het quikzilver opklimt 3, 4, 5, of 6 streepen in den tyd van omtrent 8, 10, 12, 14, 16, 20 uuren, voornaamelyk zo het dus is opgerezen boven Variabel, dat beduid helderder weder. Maar indien het quik-

zilver zo veel en zo ras is nedergezakt, dit wyst aan, dat 'er donkere of nevelachtige lucht, zwaare regen, sneeuw of hagel, naar gelegentheid van den tyd des jaars, of ook zomtyds een heviger wind genaakt. De wind is dan dikwyls Zuiden, of West.

4. Wanneer na eenig nederdalen het quikzilver stil staat, en echter niet zeer hoog, dat voorbeduid dikwyls een min hevigen wind, fyner regen, hagel, of dunnen sneeuw.

5. Wanneer het Barometerum bewogen word, zo dat het quikzilver met beurten daalt en ryst, en daar na tot rust gekomen zynde laager blyft staan, dan voor de beweging, dat is eene aanwyzing van minder klaar weder; maar zo het hooger stand houd, en dus opgeklommen is, dat geeft hope van eene grooter helderheid.

6. Het quikzilver kan zomtyds zo traag afklimmen, b. v. van de 5 of 6 streep boven Variabel tot aan Regen, ja ook laager, en zomtyds stil staan, zo dat eerst op den 4, 5, of ook den 6 dag regen volgt. Ja na eene mindere nederdaling kan het wederom opklimmen, zo dat dit slechts eene nevelachtige lucht voorboodschapt.

7. Uit de geziene hoogte des quikzilvers, en de merktekenen die op den weêrtrap gestelt zyn, kan men zelden

iets zekers besluiten, 't en zy ymand van te vooren opgemerkt hebbe van waar het quikzilver gekomen is, of het is opgeklommen, of gedaalt, ras of traag, meer of minder.

8. Niet altoos kan van 't toekomend weder een zeker oordeel gevelt worden.

9. Den tyd van de toekomende verandering moet men niet losselyk bepaalen.

BESLUIT.

Als 't groote Teken in de wolken
Verschynt voor 't oog van alle volken,
Komt geen verandering van weêr:
Want straks is tyd noch wereld meer. (a)
't Bestendig goed der Hemelingen
Is boven zon en sterrekringen,
Beveiligt voor een wisselkeer,
In't zalig eeuwig by den Heer.

(a) Matth. 24: 29–31.

De Schoole van Salerno. Dat is, Voorschriften om de gezondheid te bewaren. Vertaalt.

Laat Spreuken van Hippokrates
Schier voor een Godspraak zyn gehouden:
Salernôs School gaf ook haar les.
Tot nut van jongen en van ouden.
Het allerzekerste bescheid.
Verkrygt men door ervarendheid.

LEZER,

't Waren eenige ledige tydpoosjes, waar in ik nu al lange geleden dit kleine werkje uit het Latyn en de knuppelversjes naar den trant van die eeuw, in Nederduitsche rymtjes bragt; doch slechts ter loops, en zonder nauwkeurig op de wetten eener çierlyke dichtkonst te passen, vermits de stoffe my daar toe weinig aanleiding gaf. Dit boekje had niet alleen in zyn vaderland, en by zyne eeuwgenooten, eene hooge achting, maar had ook elders alom, en zelf in laatere tyden, zo veel naam en goedkeuring verworven, dat het, gelyk de Spreuken van Hippocrates*, als een handboekje der Artzen was; en t' elkens hadden zy die knuppelversjes als Spreekwoorden in den mond, om dat de nuttigheid dezer gezondheidslessen door de ondervinding gestaaft wierd. Is het nu wat uit de handen, en achter de bank geraakt, zedert dat men de Geneeskunde op andere gronden bouwde, dat heeft het met meer andere goede oude boeken in verscheide wetenschappen gemeen. Men kan ten minsten daar uit bespeuren, wat men doe gevoelde. Dit boekje quam voor omtrent zeshonderd jaaren in de wereld, uit de oude en beroemde School van* Salerno*, een zeer voornaame Stad in 't Koningryk van Napels, daar byzonderlyk de Geneeskunde doe zeer bloeide. De Schryver was* Johannes de Mediolano; *doch uit den naam der gantsche*

School, vermits alle zyne Medeartzen daar aan toestemming gaven. Hoe klein dit schriftje mag zyn, de opsteller en zyne Konstgenooten schroomden niet dat aan eenen Koning van Engeland op te dragen: want zekerlyk de gezondheid is een onwaardeerlyke schat, zelf voor Koningen; en dus zyn te achten alle nuttige voorschriften, waar door die onder Gods zegen beveiligt, of herstelt kan worden. Die Koning van Engeland is geweest Robbert*, Hertog van Normandyen, een zoon van* Willem den Veroveraar*, Koning van Engeland. Deze* Robbert *had in den kruistocht met* Godefroi van Bouillon *Jeruzalem ingenomen. Men bood hem dat nieuwe Ryk aan; doch hy weigerde het, vermits hy tyding kreeg, dat zyn broeder* Willem *(wien de Vader, schoon* Robbert *de oudste was, tot zynen Throonvolger gestelt had) hem de kroon van Engeland, als naasten en wettigen erfgenaam, door zyn dood had nagelaten. Dies nam by zyne t'huisreize over* Salerno*, om daar met de Artzen te raadplegen wegens eene moeyelyke fistel, welke hy uit eene vergiftige wonde in een gevecht tegen de Mohammedaanen had behouden. Hy wierd dan te Salerno aanemerkt als Koning van Engeland, hoewel hy den Britschen Ryksthroon nooit heeft bezeten, onaangezien zyn recht, en alle zyne poogingen: want zyn jonger broeder* Hendrik *wist zich van* Robberts *afwezen zo wel te bedienen, dat hy den Schepter aangreep, en behield. Dit in 't voorby gaan. Vaar wel.*

Medicina Salernitana: Id est *De conservanda bona valetudine, Liber Scholae Salernitanae.* De School van Salerno

CAPUT I.

De animi pathematis, & remediis quibusdam generalibus.

Anglorum Regi scribit Schola tota Salerni.
Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Curas tolle graveis, irasci crede profanum,
Parce mero, caenato parum, non sit tibi vanum
Surgere post opulas, somnum fuge meridianum.
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Haec benè si serves, tu longo tempore vives.

Van de gemoeds ontroeringen, en zommige algemeene gezondheids middelen.

Salernôs School schryft aan der Britten Majesteit,
Zo gy gezond en fris wilt zyn, houd deze wyze:
Leg zwaare zorgen af, myd gramme toornigheid,
Drink spaarzaam wyn, en eet ook weinig avondspyze,
Sta op na 't eeten, waar geen middagslaap op past,
Weerhoud geen water, sluit uw achterpoort niet vast.
Indien gy hier op acht wilt geven,
Dan zult gy lange jaaren leven.

Si tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Haee tria, mens hilaris, requies, moderata diaeta.

Indien gy artzen hulp wilt missen,
Ga slechts by deze drie te raad:
Ontlast uw hert van droeffenissen,
Neem rust, en houd in voedzel maat.

CAP. II.

De confortatione cerebri.

Lumina manè manus surgens gelidâ lavet undà,
Hac illac modicum pergat, modicum sua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricet: ista
Confortant cerebrum, confortant caetera membra.
Lote cale, sta pranse, vel i, frigesce minute.
{/oem}

Van de versterking der herssenen.

Wasch 's morgens d'oogen met klaar water met uw handen.
Treed dan wat heen en weêr, en rek uw leden zacht.
Kam ook uw hair, en wryf en zuiver dan de tanden.
Dat sterkt de herssens, en geeft d'andre leden kracht.
Behoud u warm na in het bad te zweeten;
Maar sta, of ga wanneer gy hebt gegeten.
Doch onttrok de vlym u bloed,
Koelheid is op 't laaten goed.
{/oem}

De recreatione visûs.

Fons, speculum, gramen, haec dant oculis relevamen.
Manè igitur montes, sub serum inquirito fontes.

Van de opheldering des gezigts.

De bron, het groen, en spiegellicht,
Verfrist en heldert op 't gezigt.
Kies bergen met de morgenzon:
Maar wend u 's avonds naar de bron.

CAP. III.

De diurno, seu meridiano somno.

Sit brevis, aut nullus tibi somnus meridianus.
Febres, pigrities, capitis dolor atque catarrhus.
Haec tibi proveniunt ex somno meridiano.

Van den dag-, of middagslaap.

Uw middagslaap zy kort, of geen.
't Baart koortzen, lammigheid der leên,
Hoofdpyn en zinkingen. Dus schaad
De dagslaap, moeder van dit quaad.

CAP. IV.

De Flatu in alvo detento.

Quatuor ex vento veniunt in ventre retento:
Spasmus, hydrops, colica, & vertigo: hoc res probat ipsa.

Van de winden die in den buik besloten zyn.

Van winden in den buik besloten
Komt vierderhande quaal gesproten:
Hoofddraaying, darmpyn, waterzucht
En kramp. Geef dan die gasten lucht.

CAP. V.

De Coena.

Ex magna çoena stomacho fit maxima poena.
Ut sis nocte levis, sit tibi coena brevis.

Van 't Avondmaal.

Veel avondspys is voor de maag
Door overlading groote plaag.
Op dat gy niet bezwaart en word
Des nachts, maak d'avondmaaltyd kort.

CAP. VI.

De dispositione antè cibi sumptionem, edendi item atque ciborum ratione.

Tu nunquam comedas, stomachum ni noveris esse
Purgatum vacuumque cibo, quem sumpseris antè,
Ex desiderio id poteris cognoscere certo:
Haec sint signa tibi, subtilis in ore saliva.

Van de gesteltheid voor 't nemen van spyze, en van 't eeten.

Vul nooit met nieuwe spys uw maag,
Zo lang noch voorig voedzel daar is.
Dan zal 't verteert zyn; bent gy graag,
En als uw speegzel dun en klaar is.

CAP. VII.

De vitandis cibis.

Persica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa:
Et caro cervina, & leporina, bovina, caprina:
Atra haec bile nocent, suntque infirmis inimica.

Spyzen die men myden moet.

De perzik, appel, peer, zout vleesch, en melk en kaas,
En 't vleesch van hert, of os, of geit, of van een haas,
Schaden door zwartgallig bloed,
En zyn voor geen zwakken goed.

CAP. VIII.

De cibis benè nutrientibus.

Ova recentia, vina rubentia, pinguia jura,
Cum simila pura, naturae sunt valitura.

Welvoedende spyzen.

Versche eyers, roode wyn, vet slorpnat, wel gebonden,
En zuivre meelboem, zyn goed voedzel voor gezonden.

CAP. IX.

De cibis benè nutrientibus & impinguantibus.

Nutrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medulla:
Dulcia vina, cibus gustu jucundior, ova
Sorbilia, & ficus maturae uvaeque recentes.

Welvoedende en vetmakende spyzen.

De terwe voed en mest, melk, jonge kaas, en klieren:
Het verkensvleesch, en merg, en herssens, doen wel tieren:
Ook zoete wyn, en spys, die ons welsmaakend is,
En 't slorp-ei, rype vyg, en druiven ryp en fris.

CAP. X.

De boni vini proprietatibus.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore,
Si bona vina cupis, quinque haec laudantur in illis:
Fortia, formosa & fragrantia, frigida, frisca.

De eigenschappen van goeden wyn.

Begeert gy puik, bei tot gezondheid en vermaak;
Vyf dingen worden, als zyn deugd, daar in geprezen:
Hy moet welriekend, sterk, koel, schoon, en luchtig wezen.

CAP. XI.

De vino dulci & albo.

Corpora plus augent tibi dulcia candida vina.
Anders.
Sunt nutritiva plus dulcia candida vina.

Van zoeten en witten wyn.

't Gebruik van zoeten witten wyn
Zal 't lichaam meer tot groeying zyn.

CAP. XII.

De vino rubro.

Si vinum rubrum nimium quandoque bibatur,
Venter stipatur, vox limpida turbificatur.

Van rooden wyn.

Zo zomtyds roode wyn te veel gedronken word,
Dan word de buik hard, en de heldre keel verschort.

CAP. XIII.

De lethalium venenorum remediis.

Allia, ruta, pyra & raphanus, cum Theriaca nux,
Praestant antidotum contra lethale venenum.

Tegengiften van doodelyk venyn.

De wynruid, peer, radys, en theriakel zyn,
Met nooten, tegengift van doodelyk venyn.

CAP. XIV.

De aëre.

Lucidus ac mundus sit ritè habitabilis aër,
Infectus neque sit, nec olens foetore cloacae.

Van de lucht.

Een goede wooninglucht moet zuiver zyn en klaar,

En niet bedorven, noch door vuile gootstank zwaar.

CAP. XV.

De nimia vini potatione.

Si nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu manè bibas iterum, & fuerit medicina.

Van te veel wyn drinken.

Verbuist des nachts te veel te drinken u den kop,
Zo legt'er 's morgens weêr den zelven plaaster op.

CAP. XVI.

De meliore vino.

Gignit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibí pigrum.
Vinum sit clarumque, vetus, subtile, maturum,
Ac benè dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Van den besten wyn.

De beste wyn voed ook het best de beste sappen.
Indien hy zwart is, zal hy 't lichaam loom verslappen.
De wyn zy klaar, en ryp, oud, wel gemengt, en fyn.
En springend: die dan moet met maat gedronken zyn.

CAP. XVII.

De cerevisia.

Non acidum sapiat cerevisia, sit benè clara,
Ex granis sit cocta bonis satis, ac veterata.

Van bier.

't Bier zy wel klaar, niet zuur, maar oud,
Genoeg gekookt, en van goed mout.

CAP. XVIII.

De usu cerevisiae.

De qua potetur stomachus non indè gravetur.

Van 't gebruik van bier.

Bezwaar de maag niet door de keel
Met 't geen gy drinkt, door al te veel.

CAP. XIX.

Quae victus ratio quolibet tempore sit utilis.

Temporibus veris modicum prandere juberis:
Sed calor aestatis dapibus nocet immoderatis.
Autumni fructus caveas, ne sint tibi luctus.
De mensa sume quantum vis, tempore brumae.

Wat eetens wyze in yder tyd van 't jaar dienstig is.

Eet maatig, als de koele Lent'er is.
Veel spyze schaad in bange Zomerhitten.
Myd Herrefstfruit, of d'appelman komt wis.
Ga 's Winters aan een vollen disch vry zitten.

CAP. XX.

De pravo potu corrigendo.

Salvia cum ruta faciunt tibi pocula tuta.
Adde rosae florem, minuuntque potenter amorem.

Van quaaden drank te verbeteren.

Waar Saly en waar Wynruit zyn,
Zyn bekers veilig voor venyn:

En voegt gy roozen by dit kruid,
't Dooft krachtig minnevonken uit.

CAP. XXI.

De nausea marina.

Nausea non poterit haec quem vexare, marinam
Undam cum vino mixtam qui sumpserit antè.

Van zeewalging.

Wil ymand ongequelt van bange zeeziekt' zyn,
Die meng en drink een glas zeewater met wat wyn.

CAP. XXII.

De generali condimento.

Salvia, sal, vinum, piper, allia, petroselinum,
Ex his fac salsam, ne sit commixtio salsa.

Eene algemeene sauçe.

Neem peterseli, look, zout, saly, peper, wyn,
En meng dat; 't zal de spys een heilzaam doopzel zyn.

CAP. XXIII.

De utilitate lotionis manuum.

Lotio post mensam tibi confert munera bina:
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.

Si fore vis sanus ablue saepè manus.

De nuttigheid van 't handenwasschen.

Het handen wasschen, als men van de tafel gaat,
Geeft ymand dubble baat.

Het maakt de handen schoon, en doet het ooggezigt,
Zyn helder, klaar en licht.
Die wil op gezondheid passen,
Moet zyn handen dikwyls wassen.

CAP. XXIV.

De pane.

Panis non calidus, nec sit nimis inveteratus,
Sed fermentatusque, oculatus, sit benè coctus,
Et salsus modicè, ex granis validis electus.
Nec comedas crustam, choleram quia gignit adustam.
Et panis salsus, fermentatus, benè coctus,
Purus sit sanus, non talis sit tibi vanus.

Van Brood.

't Brood zy niet al te warm, noch oud, het geen gy eet,
Maar 't moet gezuurt, geoogt, wel gaar gebakken wezen,
En maatig zout, uit puik van goede terw gekneed,
Doch met geen korst; daar uit komt brand'ge gal gerezen.
Brood dat gezouten is, gezuurt en gaar,
En wel gezift, is een gezonde waar.

CAP. XXV.

De carne porcina.

Est porcina caro sine vino pejor ovina:
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Van verkensvleesch.

Het vleesch van verkens, zonder wyn,
Zal erger dan van schaapen zyn.
Maar zo ge'er die by voegt, 't is spys en mediçyn.

CAP. XXVI.

De musto.

Impedit urinam mustum, solvit citò ventrem
Hepatis □μφραξιν splenis generat, lapidemque.

Van most.

Most houd het water op, en lost den buik met een,
Verstopt de lever en de milt, en baart dan steen.

CAP. XXVII.

De aqua potu.

Potus aqua sumptus comedenti incommoda praestat:
Hinc friget stomachus crudus & inde cibus.

Van 't water drinken.

't Water drinken brengt dit leed,
Aan die t' nuttigt, als hy eet.
Dat het zal de maag verkouden,
En de spys daar raauw in houden.

CAP. XXVIII.

De carne vitulina.

Sunt nutritivae multum carnes vitulinae.

Van kalfsvleesch.

Van kalfsvleesch wacht
Veel voedingkracht.

CAP. XXIX.

De avibus esui aptis.

Sunt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba,
Quiscula, phasiades; merulae simul ortygometra,
Perdix frigellusque, □τις, tremulusque, amarellus.

Van vogelen die goed te eeten zyn.

De hen, de spreeuw, de duif, de tortelduif, kapoen,
De marel, quakkel, met haar leidsman, 't hazelhoen,
De vink, de duiker, meeuw, en 't korhoen, en patrys,
Verstrekken goede spys.

CAP. XXX.

De piscibus.

Si pisces molles sunt, magno corpore tolles.
Si pisces duri, parvi sunt plus valituri.
Lucius & perca, & saxatilis, albica, tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Van visschen.

Zo 't zachte visch is; kies de grootste tot uw deel.
Maar zo hy hard is, zyn de kleine wel zo eêl.
Snoek, baars en karper, zeelt, forel, en garnaat is
Met tongen, schollen, bolk, en rochen, goede vis.

CAP. XXXI.

De anguilla, & nonnihil etiam de caseo.

Vocibus anguilla pravae sunt, si comedantur.
Qui Physicen non ignorant haec testificantur.
Caseus, anguillae, nimis obsunt, si comedantur.
Ni tu saepè bibas, & rebibendo bibas.

Van Paling en kaas.

Het schaad de stem, wanneer men paling eet.
Dat tuigt al wie natuurs geheimen weet.
Veel kaas zal schaden, en ook aal.
Of drinkt en herdrinkt menigmaal.

CAP. XXXII.

De cibi potusque in prandio atque coena:permistione, sive alteratione.

Inter prandendum sit saepè parumque bibendum.
Si sumas ovum, molle sit atque novum

Van wisselen van spys en drank in 't middag- en avondmaal.

Zo gy ter tafel zyt gezeten,
Drink vaak, maar weynig, onder 't eeten.
Word een ei u toegebragt,
Dat zy versch gelegt, en zacht.

CAP. XXXIII.

De pisis.

Pisum laudandum nunc sumpsimus, ac reprobandum:
Est inflativum cum pellibus, atque nocivum.
Pellibus ablatis, sunt bona pisa satis

Van Erweten

Erten schouwt men op twee wyzen,
Of tot laken, of tot pryzen.
Laat men daar de basten aan,

Zy zyn windig, en zy schaên.
Zo men daar de schel af doet,
Dan zyn zy genoegzaam goed.

CAP. XXXIV.

De lacte tabidorum.

Lac φ□ισικ□ι□ sanum caprinum postque cameli,
Ac nutritivum plus omnibus est asininum.
Plus nutritivum vaccinum sic & ovinum.
Adsit si febris caput & doleat, fugiendum est.

Van melk voor teeringachtigen.

Eerst geitenmelk, daar na die van kameelen,
Is dienstig om de teeringzucht te heelen.
Doch ezels melk is die wel 't meeste voed.
Daar toe is koe- en schaapenmelk ook goed.
Maar zo de koorts en hoofdpyn u bezwaaren
Gy moet 't gebruik van melk dan laten vaaren.

CAP. XXXV.

De butyro.

Lenit & humectat, solvit sine febre butyrum

Van boter

De boter geeft aan die geen koorts heeft, dit gebruik:
Zy vochtigt, zy verzacht, en maakt een weeken buik.

CAP. XXXVI.

De sero.

Inciditque, lavat, penetrat, mundat quoque serum

Van wei.

Dit is de kracht die melkwei is vergunt,
Zy zuivert, wascht, doordringt en zy verdunt.

CAP. XXXVII.

De caseo.

Caseus est gelidus,stipans, crassus, quoque durus.
Caseus & panis sunt optima fercula sanis.
Si non sunt sani, tunc hunc ne jungito pani.

Van kaas

Weet dat de kaas is koud en grof.
Daar by verstoppend', hard van stof.
Kaas en brood is voor gezonden
Een zeer goede kost bevonden.
Maar bent gy niet gezond, myn vriend,
't Is wis dat kaas u niet en dient.

Caseus de se ipso.

Ignari Medici me dicunt esse noçivum,
Et tamen ignorant cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum, quia commoditate.
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert si defluat alvus;
Si constipetur, terminet ille dapes.
Qui physicen non ignorant, haec testificantur.

De kaas spreekt van zichelve.

Onwetende Artzen taal is dat ik schaadlyk ben,
Maar zwygen, wilt gy reden vragen.
'k Acht ondervinding leert, dat ik ben nut voor hen,
Die van een slappe maage klagen.
Eet kaas voor andre spys, weeklyvige: maar eet,
Hardlyvige, die laatst, zegt wie natuurkund' weet.

CAP. XXXVIII.

De modo edendi & bibendi.

Inter prandendum sit saepè parumque bibendum.
Ut minus aegrotes, non inter fercula potes.

Van de wyze van eeten en drinken.

Drink vaak, maar weinig, t'wyl gy eet: maar tusschen tyden
Moet gy, tot minder ziekte, u zonder drank gelyden.

Ut vites poenam, de potibus inçipe caenam.

Zal u de maaltyd wel bekomen,
Een teug dient tot begin genomen.

Post pisces nux sit, post carnes caseus adsit.
Unica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.
Singula post ova pocula sume nova.

Eet kaas na vleesch, en eet na visschen vry een noot.
Een noot is nut, de tweede schaad, de derde dood.
Na 't leêgen van elk'eyerdop,
Zo drink een goeden teug daar op

CAP. XXXIX.

De pyris.

Adde pyro potum, nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine vino sunt pyra virus.
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.
Dum coquis antidotum pyra sunt, sed cruda venenum.
Cruda gravant stomachum, relevant sed cocta gravatum.
Post pyra da potum, post pomum vade cacatum.

Van peeren.

Voeg drank by peeren, het vergift heeft medicyn
Aan nooten. Zonder drank zyn peeren maar venyn.
Komt uit de peer zulk quaad gerezen;
Vervloekt moet dan de peerboom wezen.
Gekookte peeren zyn een tegengift: maar weet,
Het is vergift, wanneer men raauwe peeren eet.
Doe de peer door drinken zakken.
Maar ga na een appel kakken.

CAP. XL.

De cerasis.

Si cerasum comedas, tibi confert grandia dona:
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit.
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Van kerssen.

Het kerssen eeten kan niet schaên,
Maar brengt ons veelzins voordeel aan.
Men zal de maag dus zuiver maken,
En door de kern den steen quyt raaken.
Hier by komt noch een ander goed:
Door 't gansche lichaam beter bloed.

CAP. XLI.

De prunis.

Frigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Van pruimen

Men heeft veel voordeel van 't genot van rype' pruimen.
Zy zyn verkoelend',en zy doen de buik wel ruimen.

CAP. XLII.

De persicis, racemis, & passulis.

Persica cum musto vobis datur ordine justo
Sumere, sic est mos, nucibus sociando racemos,
Passula non spleni, tussi valet, est bona reni.

Van perziken, druiven, razynen.

Gebruik na 't perzik eeten most.
Dat 's drank die past op zulk een kost.
Voeg druif by nooten. De razyn
Zal voor de milt niet dienstig zyn;
Maar wel voor die veel hoesten moet,
En voor de nieren is die goed.

CAP. XLIII.

De ficubus.

Scropha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt:
Junge papaver ei, confracta foris trahit ossa.

Van vygen.

De vygenplaaster kan herstellen
De puisten, klieren, en gezwellen.

En voegt ge'er wilden maankop by,
Het maakt van beendrensplinters vry.

CAP. XLIV.

De mespilis.

Multiplicant mictum ventrem dant mespila strictum.
Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Van mispels.

De mispels doen veel water maken,
Maar ook den buik tot hardheid raken.
De harde mispel mag behagen,
De zachte zal den prys wegdragen.

CAP. XLV.

De musto.

Provocat urinam mustum, citò solvit & inflat.

Van most.

De most zal ras de blaas ontbinden.
Zy maakt den buik week, baart ook winden,

CAP. XLVI.

De cerevisia & aceto.

Crassos humores nutrit cerevisia, vires,
Praestat, & augmentat carnem, generatque cruorem.
Provocat urinam, ventrem quoque mollit, & inflat,

Frigidat & modicum. Sed plus desiccat acetum.
Frigidat emaciatque, melanch dat, sperma minorat,
Siccos infestat nervos, & pinguia siccat.

Van bier en azyn.

't Is bier, dat krachten geeft, en grove vochten voed.
't Vermeerdert 't vleesch en 't bloed.
't Ontsluit de blaas en buik, 't blaast op, 't verkoud wat zeer.
Maar edik droogt noch meer,
Verkoelt, vermagert, makt zwaarmoedig, mindert 't zaad,
Verdroogt het vette, en is aan drooge peezen quaad.

CAP. XLVII.

De rapis.

Rapa juvat stomachum, novit producere ventum,
Provocat urinam, praestatque in dente ruinam.
Si male cocta datur, tibi torsio sic generatur.

Van raapen.

De maag zal baat by raapen vinden.
Zy geven stoffe tot veel winden.
Zy maken dat men water lost;
Maar zyn voor tanden quaade kost.
En kookt men die niet gaar gelyk 't behoort,
Zy brengen in den buik dan wringing voort.

CAP. XLVIII.

De animalium visceribus.

Egeritur tardè cor, concoquitur corde duro.
Sic quoque ventriculus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicina.
Concoctu facilis pulmo est, citò labitur ipse.
Est melius cerebrum gallinae quam reliquorum.

Van de ingewanden der dieren.

Het hart is hard, word zwaar verteert, en traag gelost.
Dus ook de maag. Men acht het uiterst' noch goê kost.
De tong is goed, en zal u heilzaam voedzel geven.
De long word licht verteert, en haast weêr uitgedreven.
Van herssens onder al de rest
Zyn hoenderherssens allerbest.

CAP. XLIX.

De semine foeniculi.

Semen foeniculi pellit spiracula culi.

Van venkelzaad.

Zaad van venkelkruid.
Jaagt de winden uit.

CAP. L.

De aniso.

Emendat visum, stomachum confortat anisum.
Copia dulcoris aniso sit melioris.

Van anys.

Anys versterkt de maag, en betert d'oogen.
Die zoetst is, is ook krachtigst van vermogen.

CAP. LI.

De spodio.

Si cruor emanat, spodium sumptum citò sanat.

Van riedwortel-assche.

Om 't vloeyen van het bloed te stelpen,
Kan d'assche van riedwortels helpen.

CAP. LII.

De sale.

Vas condimenti praeponi debet edenti.
Sal virus refugat, rectè insipidumque saporat.
Non sapit esca probè, quae datur absque sale.
Urunt rès salsae visum, semenque minorant,
Et generat scabiem, pruritum sive rigorem.

Van zout.

Zal ymand eeten, zet het zoutvat op den dis.
't Verdryft venyn, geeft smaak wat anders smaakloos is.
Men zal de spys met smaak niet eeten,
Wanneer daar zout uit is vergeten.
't Geen zout is krenkt 't gezigt, vermindert ook het zaad,
En is, wyl 't oorsprong geeft aan schurft en jeukzel, quaad.

CAP. LIII.

De saporibus ac eorum qualitatibus.

Hic fervore vigent tres, salsus, amarus, acutus.
Alget acetosus, sic stipans ponticus atque:
Unctus, & insipidus, dulcis, dant temperamentum.

Van de smaaken, en hunne eigenschappen.

Zout, scherp, en bitter zyn drie smaaken, wiens natuur
Is heet. Maar koud van aard zyn wrang, en zerp en zuur.
't Geen vet of zoet smaakt, of van smaak niet t'onderscheiden.
Is 't een noch 't ander, maar gemaatigt tusschen beiden.

CAP. LIV.

De vippa.

Bis duo vippa facit, mundat dentes, dat acutum
Visum: quod minus est implet: minuit quod abundat.

Van wynsop.

De wynsop heeft een vierderlei vermogen:
De tanden maakt zy rein, en zuivert d'oogen.
Zy maakt het geen te veel was minder,
En vult het geen ontbrak tot hinder.

CAP. LV.

De diaeta.

Omnibus adsuetam jubeo servare diaetam,
Quod sic esse probo, ni sit mutare necesse.
Hippocrates testis, quoniam sequitur mala pestis.
Fortior hac meta est medicina, certa diaeta.
Quam si non curas, fatue regis, & malè curas.

Van levenswyze.

Dat elk by zyn gewoone leefwyz' blyve,
Zo niet de nood hem tot verand'ring dryve,
(Hippokrates getuigt dat) of 't baart quaad.
Geen mediçyn geeft ymand zo veel baat,
Als levenswyz'. Slaat ymand die niet gade,
't Is dwaas bestier, en mediçyn doet schade.

CAP. LVI.

De administratione diaetae.

Quale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi, recta
Debent haec Medico in victus ratione notari,
Ne malè conveniens ingrediatur iter.

Van de bestiering der levenswyze.

Hoedaanig, wat, wanneer, hoe veel, hoe dikwyls, waar,
Neem in de leefwyz', op dat gy niet mistreed, waar.

CAP. LVII.

De caule.

Jus caulis solvit, cujus substantia stringit.
Utraque quando datur, venter laxare paratur.

Van kool.

Het sop van kool maakt week, de stof door haar gebruik
Maakt hard: doch t'zaamgevoegt maakt dat een lossen buik.

CAP. LVIII.

De malva.

Dixerunt malvam veteres, quod molliat alvum.
Hujus radices rasae solvunt tibi faeces,
Vulvum moverunt, & fluxum saepè dederunt.

Van Keesjesbladeren.

De maluw heet dus in 't Latyn, gelyk men acht,
Omdat zy zonderling, gebruikt, den buik verzacht.
Haar wortel zal, geschraapt, de darmen ledig maken,
En vrouwen aan den vloed der stonden doen geraken.

CAP. LIX.

De mentha.

Mentitur mentha, si sit depellere lenta
Ventris lumbricos, stomachi vermesque nocives.

Van bruinheilig.

Bruinheilig is die naam niet waard,
Zo zy niet uitdryft met een vaart
De wormen uit de buik en maag,
Die daar aan strekken tot een plaag.

CAP. LX.

De salvia.

Cur moriatur homo, cui salvia crescit in horto.
Contra vim mortis non est medicamen in hortis.
Salvia confortat nervos, manuumque tremores
Tollit & ejus ope febris acuta fugit.
Salvia castoriumque, lavendula, primula veris,
Nasturt. Athanas. haec sanant paralytica membra.
Salvia salvatrix, naturae conciliatrix.

Van saly.

Hoe mag de dood een mensch verrassen,
Die saly in zyn hof heeft wassen?
Voor 't alverwinnend doods geweld
En groet geen kruid in tuin noch veld.
Zy zal de zenuw sterkte geven,
En vryd de handen van het beven.
Zy geeft in scherpe koortzen heil.
Lavendel, saly, bevergeil,
Kers, mater, sleutelbloem zal wezen
Geraakte leden tot genezen.
Wat is de saly heilzaam kruid?
Wat heeft de natuur al nut daaruit?

CAP. LXI.

De ruta.

Nobilitas rutae haec, quod lumina reddat acuta.
Auxilio rutae vir quippe videbis acutè.
Cruda comesta recens oculos caligine purgat.
Ruta viris minuit venerem, mulieribus addit.
Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit astum.
Cocta & ruta facit de pulicibus loca tuta.

Van wynruid.

De wynruid heeft dit edele vermogen,
Zy scherpt 't gezigt, en maakt ons heldere oogen.
De wynruid raauw en versch genuttigt, baart
Dat duisterheid van 't oog word opgeklaart.

Zy zal in mans de minneluim weêrhouwen,
En minder lust: maar meerdert die in vrouwen.
De wynruid maakt u loos, welziende, en kuis,
En jaagt, gekookt, de vlooyen uit het huis.

CAP. LXII.

De caepis.

De caepis Medici non consentire videntur.
Fellitis non esse bonas, ait ipse Galenus.
Phlegmaticis veró multum putat esse salubres.
Non modicum sanas Asclepius adserit illas.
Praesertim stomacho, pulchrumque creare colorem.
Contritis caepis loca denudata capillis
Saepè fricans, capitis poteris reparare decorem,
Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si trita cum melle prius fuerint & aceto.

Van ajuin.

Der Artzen meening van ajuin en schynt niet een;
Dat ze aan die gallig zyn niet goed is, zegt Galeen.
Maar zyt gy fluimig, dan zal u ajuin wel baaten.
Asklepius zal hem als zeer gezond aanpraaten,
Byzonder voor de maag, als die haar werk niet doet,
En zegt, zy maakt de verw van 't lichaam schoon en goed.
Gekneusde ajuin op 't hoofd, daar 't kaal is, vaak gewreven,
Zal u nieuw kruinçieraad geven, en 't hair weêr wasdom geven.
En zo men die met eek en honig stampt, men zegt,
't Geneest der honden beet, als men'er dat op legt.

CAP. LXIII.

De sinapi.

Est modicum granum, siccum calidumque sinapi.
Dat lachrymas, purgatque caput, tollitque venenum.

Van mostaardzaad.

Het kleine mostaardzaad is heet en droog van kracht,
Perst traanen, zuivert 't hoofd, en neemt 't vergift zyn macht.

CAP. LXIV.

De viola purpurea.

Crapula discutitur, capitis dolor, atque gravedo.
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Van Maartsche vioolen.

De violet verdryft verbuistheid, zwaarte en pyn
Van 't hoofd, en zou ook goed voor 't vallend euvel zijn.

CAP. XLV.

De Urtica.

AEgris dat somnum, vomitum quoque tollit, & usum.
Illius semen colicis cum melle medetur.
Et tussim veterem curat, si saepè bibatur.
Frigus pulmonis pellit, ventrisque tumorem.

Omnibus & morbis ea subvenit articulorum.

Van netelen.

De netel geeft den slaap aan kranken, weert het braaken.
Haar zaad met honig kan gezond van darmpyn maken.
't Geneest ook ouden hoest, wanneer men 't dikwyls drinkt.
Zy maakt dat longenkou verdwynt, buikzwelling slinkt.
En alle quaalen der gewrichten
Kan zy genezen, of verlichten.

CAP. LXVI.

De hyssopo.

Hyssopus purgans herba est è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda jugata.
Vultibus eximium fertur praestare colorem.

Van Hysop.

De Hysop zuivert u de borst van slym en fluim.
Kookt die met honig, 't maakt de long gezond en ruim.
Het aanzigt, zegt men, krygt daar deur
Een goede en aangenaame kleur.

CAP. LXVII.

De chaerefolio.

Appositum cancris tritum cum melle medetur,
Cum vino potum lateris sedare dolorem
Saepè solet, tritam si nectis desuper herbam,
Saepè solet vomitum, ventremque tenere solutum.

Van kervel.

Gestooten kervel zal met honig kanker heelen.
Met wyn gedronken, stilt zy zydepyn in veelen.
En bind men ook het kruid gestampt daar op, het helpt.
Daar door word braaken en een weeke buik gestelpt.

CAP. LXVIII.

De enula campana.

Enula campana reddit praecordia sana,
Cum succo rutae succus si sumitur ejus,
Affirmant ruptis quod prosit potio talis.

Van alantswortel.

Het alantswortelsap maakt d'ingewanden fris,
Wanneer 't met wynruidsap te zaam gemengelt is.
Men zegt ook, deze drank zou zyn
Voor die gescheurt is medicyn.

CAP. LXIX.

De pulegio.

Cum vino nigram choleram potata repellit.
Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Van polei.

Men drinkt polei met wyn voor zwarte gal. Men zegt
Zy heelt oud podagra, wanneer me'er die op legt.

CAP. LXX.

De nasturtio.

Illius succus crines retinere fluentes
Illitus adseritur, dentisque levare dolorem.
Lichenos succus purgat cum melle perunctus.

Van kers.

Stryk 't sap van kers op 't hoofd. Men zegt, dan zal 't
Beletten dat het hair niet uit en valt.
't Stilt tandpyn: en door 't sap daar op te smeeren
Met honig, kan men schilferingen weeren.

CAP. LXXI.

De Chelidonia.

Coecatis pullis hac lumina mater hirundo
(Plinius ut scripsit) quamvis sint eruta reddit.

Van schelkruid.

De zwaluw zou (word Plinius gelooft)
Haar jongen, die men van 't gezigt berooft,
Al stak men d'oogen uit, noch weêr genezen
Door schelkruid. Groot moet zyne kracht dan wezen.

CAP. LXXIII [+].

+ [Red.: moet zijn: LXXII]

De salice.

Auribus infusus vermes succus necat ejus.
Cortex verrucas in aceto cocta resolvit.
Hujus flos sumptus in aqua frigescere facit
Instinctus Veneris cunctos acres stimulantes,
Et sic desiccat ut nulla creatio fiat.

Van Wilgen.

Het sap van wilgen dood 't gewormt', gedruipt in 't oor.
Den bast kookt in azyn: geen wrat bestaat daar voor.
En word de bast daar van met water ingenomen,
't Zal door verkoeling al de minnelust betoomen.
Hy verdroogt, zo dat'er niet
Eenig teelzel door geschied.

CAP. LXXIII.

De croco.

Confortare crocum dixerunt exhilarando,
Artus defectos reficitque hepar reparatque.

Van saffraan.

Men zegt, saffraan heeft deze deugd,
Dat zy versterkt, mits zy verheugt.
Zy koestert d'afgesloofde leden,
En zy herstelt de lever mede.

CAP. LXXIV.

De porro.

Reddit foecundas mansum persaepè puellas,
Manantemque potes naris retinere cruorem,
Ungas si nares intus medicamine tali.

Van look.

De vrouwen maakt gegeten look
Zeer dikwyls vruchtbaar. Strykt men 't ook
Van binnen in den neus, het helpt,
Zo dat zyn bloeden word gestelpt.

CAP. LXXV.

De pipere.

Quod piper est nigrum, non est dissolvere pigrum.
Phlegmata purgabit, concoctricemque juvabit.
Leucopiper stomacho prodest: tussique dolorique
Utile, praeveniet motum, febrisque dolorem.

Van peper.

De zwarte peper maakt de borst van fluimen klaar.
Zy scheid, en dunt, en helpt de kracht der kookhitt'. Maar
De witte baat de maag, en dient in hoest en pynen,
Voorkomt de koortsvlaag, en zy doet de kou verdwynen.

CAP. LXXVI.

De gravitate auditus.

Et mox post escam dormire nimisque moveri.
Ista gravare solent auditus, ebrietasque.

Van de zwaarheid des gehoors.

Slaap straks na 't eeten, en te veel beweging, maakt,
Met dronkenschap, dat 't oor aan zwaar gehoor geraakt.

CAP. LXXVII.

De tinnitu sive sonitu aurium.

Motus, longa fames, vomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Van 't ruischen der ooren.

Beweging, slag en val, lang honger lyden, braaken,
Met dronkenschap en kou, kan d'ooren ruisschend' maken.

CAP. LXXVIII.

De visûs nocumentis.

Balnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, fumus,
Porrum cum caepis, faba, lens, fletusque sinapi,
Sol, coitusque, ignis, labor, ictus, acumina, pulvis,
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Van 't geen het gezigt schaad.

't Bad, wyn en Venus, wind, ajuin en peper, look,
Porrei met wikken, stof en traanen, mostaard, rook,
Zon, byslaap, arbeid, vuur, slag, en dat scherp is, zal
Aan d'oogen schaadlyk zyn; maar 't waken boven al.

CAP. LXXIX.

De corroborantibus visum.

Foeniculus, verbena, rosa & chelidonia, ruta,
Subveniunt oculis dira caligine pressis.
Nam ex istis aqua fit, quae lumina reddit acuta.

Van 't geen het gezigt versterkt.

De venkel, wynruid, roos, schelwortel, yzerkruid,
Geneest de donkerheid der oogen: want daar uit

Word een water toegericht
Tot een helder scherp gezigt.

CAP. LXXX.

De dolore dentium sedando.

Sic dentes serva, porrorum collige grana,
Ure cum hyoscyamo adjuncto quoque thure, decenter.
Sic per chonion & fumum cape dente remotum.

Van tandpyn te stillen.

Gy kont uw tanden dus bewaren:
Gy moet het zaad van look vergaêren,
Brand dat met bilzenkruid, daar wyrook by moet zyn.
Een trechter breng den rook den tanden: 't stilt de pyn.

CAP. LXXXI.

De raucedine vocis.

Nux, oleum, frigus capitisque, anguillaque, potus,
Ae pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Van heeschheid.

Raauwe appels, paling, drank, noot, oly, kou van 't hoofd,
Verwekt een heesche keel, en maakt de stem verdooft.

CAP. LXXXII.

Rheumatis remedia.

Jejuna, vigila, caleas dape, tuque labora.

Inspira calidum, modicum bibe, comprime flatum.
Hoc benè tu serva, si vis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus:
Si ad fauces, branchos: si ad nareis, esto coryza.

Van vloeying uit verkoudheid.

Waart gy van 't vloeyen graag verlost,
Houd d'adem op, werkt, vast, en waakt,
Drinkt weinig, eet ook heete kost.
Snuift warme lucht: 't word dan gestaakt.
Valt het op de borst, dan zal 't
Raauwheid zyn geheten: maar
Schorheid, zo 't ter keel in valt.
Docht 't is neusdrop, valt het daar.

CAP. LXXXIII.

De curatione fistulae.

Auripigmentum, sulphur miscere memento,
His decet apponi calcem, conjunge saponi.
Quattuor haec misce, commixtis quattuor istis
Fistula curatur, quater ex bis si repleatur.

Van 't genezen eener fistel.

Zo gy een fistel wilt genezen,
Meng rattekruid met zwavel, dat
Van kalk en zeep verzelt moet wezen,
En vul het viermaal in het gat.

CAP. LXXXIV.

De doloribus capitis.

Si capitis dolor est ex potu, lympha bibatur.
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis vel frons aestu tribulentur,
Tempera fronsque simul moderatè saepè fricentur.
Morella cocta nec non calidaque laventur,
Istud enim credunt capitis prodesse dolori.

Van hoofdpyn.

Zo hoofdpyn komt van drank, drinkt water; mits'er uit
Te veel te drinken vaak een scherpe koortze spruit.
Die pyn van hitte uit kruin of voorhoofd wil verdryven,
Moet vaak zyn voorhoofd met de slaapen zachtjes wryven.
Kook Nachtschaê, wasch u warm daar mede. Men gelooft
Dat dit zeer dienstig is en baat voor pyn in 't hoofd.

Van buikloop.

Qui fluxum pateris, si non caveas, morieris,
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.

Wie buikloop heeft, en niet tot sterven is genegen,
Wacht' zich voor byslaap, kou, veel drinken, sterk bewegen.

CAP. LXXXV.

De quatuor anni temporibus.

Temporis aestivi jejunia corpora siccant.
Quolibet in mense & confert vomitus, quoque purgat
Humores nocuos, stomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, AEstas dominatur in anno.
Tempore vernali calidusque aër madidusque,
Et nullum tempus melius est phlebotomiae.
Usus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, ventrisque solutio, sudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas,
AEstas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoque praecipuè choleram rubram dominari.
Humida, frigida fercula dentur, sit Venus extra.
Balnea non prosunt. Sint rarae phlebotomiae.
Utilis est requies, sit cum moderamine potus.

Van de vier getyden des jaars.

Des Zomers vasten droogt het lichaam. 't Braaken baat
In elke maand, wyl't van quaad vocht de maag ontlaad.
De Lent, de Zomer, Herfst, en Wintertyd regeeren
Het jaar. De lentlucht pleegt tot warmte en vocht te keeren.
Geen tyd is beter tot het laaten van het bloed.
't Gemaatigde gebruik van byslaap is dan goed.
De lyfsbeweging ook, en stoelgang, zweeten, baden,
En 't lyf door mediçyn te zuivren, weert veel quaaden.
De zomer volgt daar op, die heet is op zyn wyz'.
Dan heerscht de galziekt meest. Eet natte en koude spys.
Schuwt dan den byslaap en het baden. Tot het laaten
Begeeft u weinig, drinkt niet veel, en rust zal baaten.

CAP. LXXXVI.

De numero ossium, dentium, & venarum in humano corpore.

Ossibus ex denis bis centenisque novenis
Constat homo, denis bis dentibus & duodenis.
Et ter centenis decies sex quinqueque venis.

Van 'getal der beenderen, tanden, en aderen in 's menschen lichaam.

Tweehondert negentien is 't beenderen getal
In 's menschen lichaam; en 't getal der adren zal
Driehondert zestig zyn, benevens noch vyftien.
De tanden dertig, en noch twee meest boven dien.

CAP. LXXXVII.

De quatuor humoribus humani corporis.

Quattuor humores in humano corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholicis, aqua confertur pituitae,
Aer sanguineis, ignea vis cholerae.

Van de vier vochtigheden in 's menschen lichaam.

Vier vochtigheden zyn in 't menschen lichaam: bloed,
Gal, fluim, en zwarte gal. De zwarte gal kan zoet
Geleken zyn by d'aard, het bloed by lucht, de gal
By 't vuur, daar 't water van de fluim verbeeld zyn zal.
Humidus est sanguis, calet, est vis aëris illi.
Alget plegma, humetque illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni sic simulata,
Frigens sicca melancholia est, terra adsimilata.
Het bloed is vochtig, warm, gelykt in kracht de locht.
De fluim is koud en nat, en vol van watrig vocht.
De gal is heet en droog, verbeeld het vuur in aard.
De zwarte gal is koud en droog, en zweemt naar d'aard'.

CAP. LXXXVIII.

De temperatura sive complexione sanguinea.

Natura pingues isti sunt atque jocantes,
Rumoresque novos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus delectant, fercula, risus.
Es facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus hi studiis habiles sunt, & magis apti.
Qualibet ex causa non hos facilè excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeique coloris,
Cantans, carnosus, satis audax, atque benignus.

Van de Bloedige gemaatigheid.

Bloedaardige zyn vet, en jokkende, en genegen
Vaak nieuwe tydingen te hooren allerwegen.
De wyn en Venus, lach en gastmaal, doen hen goed,
Zy zyn ook vrolyk, en in woorden zacht en zoet.
Tot alle studien zyn zy bequaamst. Geen toren
Kan hen ook lichtlyk, om wat oorzaak 't zy, verstooren,
Zy zyn roodverwig, mild, ook minnend', lachend'. bly;
En zwygend, vleesschig, stout, en goedertier daar by.

CAP. LXXXIX.

De temparatura cholerica, sive biliosa.

Est humor cholera, qui competit impetuosis.
Hoc genus est hominis cupiens praecellere cunctis.
Hi leviter discunt, multum comedunt, citò crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes.
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, audax,
Astutus, gracilis, siccus, croceique coloris.

Van de Gallige gemaatigheid.

Het heete galvocht heerscht in driftige van zinnen.
Dat slag van menschen zou wel elk graag overwinnen.
Het is grootmoedig, streeft naar 't hoogste, 't groeit ook ras,
Leert licht, eet veel, en is niet karig op de tas.
Het is gehairt, en stout, bedriegelyk en listig.
Geelverwig, mager, droog, grammoedig en verquistig.

CAP. XC.

De temperatura phlegmatica, sive pituitosa.

Phlegma dabit vires modicas, latosque brevesque,
Phlegma facit pingueis, sanguis reddit mediocres.
Otia non studio tradunt, sed corpora somno.
Sensus hebes, tardus motus, pigritia, somnus.
Hic somnolentus, piger, & sputo crebriore.
Est huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Van de Fluimige gemaatigtheid.

De fluimige zyn klein van krachten, breed en kort.
De fluim maakt vet: door bloed men middelmaatig word.
Dom zyn ze, en slaaperig, en leui, en zy besteden
Hun leêgen tyd tot slaap, en niet tot bezigheden.
Traag van beweging, en van speegzel zyn zy vol.
Hun verw is wit en bleek, en 't aangezigt is bol.

CAP. XCI.

De temperatura melancholica.

Restat adhuc tristis cholera substantia nigra,
Quae reddit graves, pertristes, pauca loquentes.
Hi vigilant studiis, nec mens est dedita somno.
Servant propositum, sibi nil reputant fore tutum.
Invidus & tristis, cupidus, dextraeque tenacis,
Non expers fraudis, timidus, luteique coloris.

Van de zwartgallige gemaatigtheid.

Nu zy 't zwartgallig volk op 't laast ook afgetekent.
Zy zyn droefgeestig, quaad van zeden, weinig sprekend'.
Zy blokken vlytig, wyl geen slaapzucht hen bestryd;
Zyn onverzettelyk, vol achterdocht altyd.
Vol nyd, en treurig, vol van hebzucht, geenzins snel
Terbeurs, bedrieglyk, bloô van hert, en geel van vel.

CAP. XCII.

De coloribus.

Hi sunt Humores, qui praestant cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus,
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

Van de verwen.

Dit zyn de vochten, daar een yders kleur uit spruit.
De fluim geeft witheid uit.
Uit bloed wordt roode verw op d'opperhuis gespreit.
Uit gal komt geeligheid.
Bruinroode verwe zal
Zyn vrucht van zwarte gal.

Indicia redundantis sanguinis.

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus,
Inflantur genae, corpus nimiumque gravatur,
Est pulsusque frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
Imprimis frontis. fit constipatio ventris,
Siccaque lingua siti. sunt somnia plena rubore,
Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quaeque.

Merktekenen van overtollig bloed.

Is 't bloed te veel, het oog zal puilen, 't aanzigt rood zyn:
De kaaken zwellen, 't lyf zal loom, en zwaar als lood zyn.
De pols slaat ras, is vol en zacht, en scherpe pyn
Zal meest in 't voorhoofd, en de buik hardlyvig zyn.
De tong is droog door dorst, van rood zyn meest de droomen,
Het speegzel zoet, en zerp zal zelf als zoet voorkomen.

Indicia exsuperantis cholerae, sive flavae bilis.

Accusat choleram dextrae dolor, aspera lingua,
Tinnitus, vomitusque frequens, vigilantia multa,
Multa sitis, pinguisque egestio, tormina ventris.
Nausea fit, morsus cordis, languescit orexis.
Pulsus adest gracilis, durus, veloxque calescens.
Aret, amarescitque, incendia somnia fingit.

Merktekenen van overtollige geele gal.

Als geele gal te veel is, blykt hier uit:
Pyn in de rechterzy, verzelt van oorgetuit,
Een scherpe tong, vaak braaken, veel te waaken,
Veel dorst en buikpyn: zy zal droogen afgang maaken.
Men walgt, het hert is kloppend, eetlust flaauw,
De pols is dun en hard in 't kloppen, heet en gaauw.
De tong is droog, en bitter al de smaak,
En wat men droomt, 't is branden en geblaak.

Indicia redundantis phlegmatis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fastidia crebra, salivas.
Costarum stomachi, simul occipitisque dolores.
Pulsus adest rarus, tardus, mollis, quoque inanis.
Praecedit fallax phantasmata somnus aquosa.

Merktekenen van overtollige fluim.

De fluim, als zy te veel het lichaam overheert,
Maakt smaakeloos den mond, doet walgen, 't spog vermeert.
't Baart pyn der ribben, maag, en in het achterhoofd.
De pols is traag en zacht, als waar die schier ontrooft.
De droomen in den slaap gerezen,
Die zullen steeds van water wezen.

Indicia abundantis Melancholiae.

Humorum pleno dum faex in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisque urina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia tetra.
Acescunt ructus, sapor & sputaminis idem,
Laevaque praecipuè tinnit vel sibilat auris.

Merktekenen van overtollige zwarte gal.

Als 't slimste vocht in 't lichaam meester werd,
Het vel is zwart, de pols slaat hard, en 't water maken
Is weinig, vrees en kommer prangen 't hert,
Zwaarmoedig is 't: men droomt van schrikkelyke zaaken.
De smaak en 't spog zyn zuur; men rispt dat uit;
En 't linker oor byzonder ruischt en tuit.

CAP. XCIII.

De phlebotomia, ac primo quidem de aetate phlebotomiae.

Denus septenus vix phlebotomen petit annus.
Spiritus uberiorque exit per phlebotomiam.
Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,
Humorumque cibo damnum lentè reparatur.
Lumina clarificat, syncerat phlebotomia.
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum ventremque coèrcet,
Puros dat sensus, dat somnum, taedia tollit.
Auditus, vocem, vires producit & auget.

Van het Aderlaaten, en wel eerst in wat ouderdom dat geschieden moet.

Gebruik geen vliem voor jaaren tien en zeven.

Veel geesten maakt ons 't aderlaaten quyt.
Een teuge wyn zal straks die wedergeven.
De spyze doet dat maar in langen tyd.
Het laaten dient tot heldering der oogen,
En zuivering van herssenen en hert.
Het beendrenmerg zal dat verwarmen mogen,
Daar 't ingewand ook door gereinigt werd.
't Bedwingt de maag en buik, en sterkt de zinnen,
Waar uit dan ook gezonde slaap ontstaat.
Men zal daar door het walgen overwinnen.
Gehoor, en stem, en krachten geeft het baat.

CAP. XCIV.

Quibus mensibus conveniat, quibus noceat phlebotomia.

Tres insunt istis, Majus , September, Aprilis.
Et sunt Lunares, sunt velut Hydra dies.
Prima dies primi, postremaque posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus anseris uti.
Sit senium atque juventa licet, si sanguis abundat,
Omni mense probè confert incisio venae.
Hi sunt tres Menses, Majus, September, Aprilis,
In quibus eminuas, ut longo tempore vivas.

In welke maanden het aderlaaten dienstig is, en wanneer het schade doet.

Drie maanden zyn voor al tot aderlaaten goed.
September, May, April; mits dat men 't niet en doet
Op zekre dagen. (doch 't is oude Besjes praaten)
Lyd op den eersten dag van Mey geen aderlaaten,
Noch op den laatsten der twee andren: of gebruikt
Geen vleesch van ganzen (dat ook naar den spinrok ruikt.)
't Zy oud of jong, in wien'er overtollig bloed is,
Weet dat in elke maand het laaten voor u goed is.
Drie maanden zyn 't, Seprember, May, April.
O laat dan bloed, wie lange leven wil.

CAP. XCV.

De impedimentis phlebotomiae.

Frigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, post coitum, minor aetas, atque senilis,
Morbus prolixus, potus, repletio & escae.
Si fragilis, vel subtilis sensus stomachi sit,
Et fastiditi tibi non sunt phlebotomandi.

Van de beletzels der aderlaating.

In koudheid van natuur, of lucht, en zwaare pyn,
Noch al te jong, of oud, mag niet gelaaten zijn.
Ook niet na lange ziekt', na byslaap, noch na 't baden,
Of als de maag van spys of drank is overladen.
Een zwakke teere maage lyd ook niet,
Noch walging, dat het laten dan geschied'.

CAP. XCVI.

Quae circa venae sectionem observanda.

Haec observanda tibi quando vis phlebotomari,
Vel quando minuis; fueris vel quando minutus,
Unctio, sive lavacrum & potus, fascia, motus,
Debent non fragili tibi singula mente teneri.

Wat men omtrent de aderlaating moet waarnemen.

Wilt gy gelaten zyn, geschied dat, is 't gedaan,
Dit moet gy gade slaan.
De wryving, 't drinken, 't bad, de windel, en 't bewegen,
Daar is u aan gelegen.

CAP. XCVII.

De quibusdam phlebotomiae effectibus.

Exhilarat tristes, iratos placat, amantes
Ne sint amentes phlebotomia facit.

Van zommige uitwerkingen der aderlating.

Door laaten word de treurigheid verzacht,
En toornigheid bezadigt: minnevlaagen
Verliezen door het laaten meest haar kracht.
Wie schept dan in het laaten geen behagen?

CAP. XCVIII.

De scissurae quantitate in venae sectione.

Fac plagam largam mediocriter, ut cito fumus
Exeat uberius, liberiusque cruor.

De hoegrootheid der opening in 't aderlaaten.

Het gat zij maatig groot, op dat de damp met spoed
Uitwaasseme, en te meer en vryer spring' het bloed.

CAP. XCIX.

Quae in venae sectione consideranda.

Sanguine subtracto sex horis est vigilandum,
Ne somni fumus laedat tibi sensile corpus.
Ne nervum laedas, non sit tibi plaga profunda,

Sanguine purgatus ne carpas protinus escas.

Wat in 't aderlaaten waar te nemen is.

Zes uren waak, als 't laaten is geschied.
De slaap bevang 't geprikte lichaam niet.
Steek niet te diep, op dat de zenuw zy gemyd,
En eet niet straks daar op, als gy gelaaten zyt.

CAP. C.

Quae post phlebotomiam vitanda.

Omnia de lacte vitabit rectè minutus,
Et vitet potum phlebomatus homo.
Frigida vitabit, quia sunt inimica minutis.
Interdictus eritque minutis nubilus aër.
Spiritus exultatque minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus saepè nocivus.

Wat men na 't aderlaaten moet myden.

Zyt gy gelaaten, myd doch alle spys van melk.
Het veel te drinken is dan schadelyk aan elk.
Schuw koude dingen, wyl die op het laaten schaden.
Ook is de nevel en bedompte lucht t'ontraaden.
Dan dient een heldre lucht, die lieflyk is en zoet.
De rust is nuttig, en 't bewegen zelden goed.

CAP. CI.

Quibus moribus & aetatibus phlebotomia conveniat, & quantum sanguinis quoque tempore sit detrahendum.

Principio minuas in acutis perperacutis.
AEtatis mediae multum de sanguine tolle.
Sit puer atque senex, tollet, uterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi simplum.

Voor wat ziekten en ouderdommen het laaten nut is, en hoe veel bloed men op elken tyd moet aftappen

In scherpe ziekten moet men laaten in 't begin.
Trek vry veel bloeds van die zijn in de kracht der jaaren.
Maar van hen, die noch jong of oud zyn, tapt men min.
In Lente meest: het bloed moet andre jaartyd sparen.

CAP. CII.

Quae membra quoque tempore venae sectione evacuanda.

Ver, aestas dextras, autumnus hyemsque sinistras.
Quattuor haec membra, hepar, pes, cepha, cor, vacuanda.
AEstas hepar habet, ver cor, sicque ordo sequetur.

In wat leden op elken tyd het aderlaaten moet geschieden.

Men laate 's Zomers in des lichaams rechterleden,
   En in de Lente: maar in Herfst en Wintertyd
Ter linkerzijde, zo men 't wil met vrucht besteden.
   Dan worde lever, voet en hoofd, en hert bevryd
Van overtollig bloed. De lever zy gelaaten
Voor zomertyd. De lent zal aan het herte baaten.
   Laat voor den herfst het laaten van den voet.
   Maar laat men 't hoofd, dat is des winters goed.

CAP. CIII.

De commodis ex sectione Salvatellae.

Ex salvatella tibi plurima dona minuta.
Splenem, hepar, pectus, vocem, praecordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

De nuttigheden van 't laaten der ader Salvatella.

   Een ader die men salvatella noemt,
   Word van de vrucht van 't laaten seer geroemt.
't Baat lever, milt, en borst, en stem, en deelen
Des binnenbuiks, en zal de hertpyn heelen.

EINDE.

Toegift.

Victûs & cultûs ratio exposita quaternis in singulos menses versibus, per JOACHIMUM CAMERARIUM.

Maandelyke Levenswyze.

JANUARIUS.

Mensis amat tepido Jani decurrere victu,
Et refici grato saepè liquore jubet.
Vena tibi nullos exudet secta cruores.
Sed calida fas est mergere corpus aqua.

De maand van Janus eischt dan warme spys ten dis,
En laat zich meer dan eens een lekkren beker schenken.
Maar weet dat dan geen tyd van aderlaaten is.
't Gebruik van 't warme bad zal 't lichaam dan niet krenken.

FEBRUARIUS.

Februa olus, volucresque cibos odore palustres,
Esseque inertifica febre timenda solent.
Pharmaca tunc hauri, tunc scinde in pollice venam,
Et calido multum flumine membra fove.

In Februari zyn geen watervogels goed,
Noch tuingewassen. Acht die koortzich in het eeten.
Drink dranken. Laat ook dan uit uwen duim vry bloed.
't Is dan gezond in 't bad door warmte braaf te zweeten.

MARTIUS.

Martius humores & terrae & corporis auget.
Tunc ratio est puri magna tenenda cibi:
Dulcia tum prosunt acri condita sapore.
Pharmaca non prosunt, venam aperire nocet.

De Maart vermeert het vocht van d'aarde en 't lichaam beid'.
Dan moet men zorge voor een zuiver voedzel dragen.
Zoet is dan nut, gesaust met ampre zerpigheid.
Geen dranken dienen, en men moet geen laaten wagen.

APRILIS.

Frigore vim lentae revocat telluris Aprilis.
Tunc etiam est tenuis perque forata cutis.
Tunc intus sunt aucta magis, suntque omnia plena.
Solvere se venter, vena aperire jubet.

April herstelt de kracht den lang verkleumden grond.
Dan is het aardryk en de tedre huid ook open.
Inwendig is het al dan vol: en 't is gezond
Den buik te lossen, en dat laaten 't bloed doe loopen.

MAIUS.

Omnia jam florent, jam formosissimus annus,
Jamque sibi cuncti mollius esse volunt.
Balnea nunc cole, nunc sit pharmaca sumere curae.
Et tibi nunc misso sanguine vena fluat.

In Mey bloeit alles. 't Is in 't jaar de schoonste tyd.
Het zoekt zich alles dan op 't lieflykst te verheugen.
Gebruik nu 't baden en geneesdrank: maak u quyt
Het overtollig bloed door 't laaten: 't zal nu deugen.

JUNIUS.

Junius & gaudet gelidis, & pascitur herbis.
Vivifico humori tunc inimica fuge.
Laetitia & recreët tunc mentem blanda voluptas,
Affligat corpus nec medicina tuum.

De maand van Juny neemt vermaak in koelte en kruid.
Vlied alles wat dan bloed en sappen zou ontstellen:
Maar zoek al wat u kan verlusten. Schei ook uit
Van 't lichaam door gebruik van mediçyn te quellen.

JULIUS.

Aëris ignifluos intendit Julius aestus.
Hoc brevior somno tempore danda quies.
Balnea vitentur, nec venam tangere ferro,
Nec dominae petulans accubuisse velis.

Wanneer de Julimaand door zomerhitte blaakt,
Uw slaap zij kort. Gy moet het baden dan ook myden.
Dan zy geen ader door de scherpe vlym geraakt.
't Is raadzaam zonder vrouw dies tyds zich te gelyden.

AUGUSTUS.

Ipse etiam Augustus somnum restringit, & escas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre vetat.
Pharmaca nemo bibat, laceret neque corpora ferro,
Nec gelidas intra delicietur aquas.

Augustus wil ook dat men slaap en spyze spaar'.
Het schaad dan, minneluim wellustig te verzaden.
Gebruik geen mediçyn, noch laten. 't Heeft gevaar,
Wil ymand tot vermaak in 't koude water baden.

SEPTEMBER.

Poma dat et gratos September ab arbore fructus,
Tunc etiam presso pascere lacte caprae.
Pharmaca nil prohibet tunc sumere, scindere venam,
Nec tunc externum vitet aroma cibus.

September toeft ons met bekoorlyk boomgewas.
Dan kan men kaazen van de melk der geiten maken.
Neem mediçyn en vlym; die komen dan te pas.
En, lyd uw beurs het, laat uw spyzen kruidig smaaken.

OCTOBER.

Octobri offertur venatio, vina, volucres:
Utere, nec dubites non tenuisse modum.
Sic tamen ut ne oneres nimio praecordia victu,
Cumque modo studeas non tenuisse modum.

October geeft ons jacht, en vogelvangst, en wyn.
Gebruik die: maar ô laat de maat zyn waargenomen.
Geef acht dat nooit uw maag mag overladen zyn,
Maar laat voorzigtigheid onmaatigheid betoomen.

NOVEMBER.

Esse salutaris perhibetur mulsa Novembri,
Gingiber et dulcè fissile melle natans.
Tum neque saepe laves, Veneris neque sacra frequentes:
Ante senex tempus ne videare suum.

Men zegt, de zoete most is in November goed.
De gengberklauw, gelegt in honig, is te pryzen.
Onmaatigheid in 't bad en minlust zy verhoed,
Zo gy niet voor den tyd door ouderdom wilt gryzen.

DECEMBER.

Juxta mense focum calidis utare Decembri.
Tunc jaceant mensis gramina nulla tuis.
Incidas capitis defensi frigore venam.
Cinnameoque tuus fragret odore calix.

Gebruik in Wintermaand een warmen haard en dis.
Gy moet uw tafel met geen moeskruid dan vervullen.
Laat ader in uw hoofd, dat warm gehouden is.
Men mag ook vrolyk uit gekruide kroezen smullen.

EINDE.

Zaaklijst der Schoole van Salerno.

I Van de gemoeds ontroeringen, en zommige algemeene gezondheids middelen.	Bladz. 5
II Van de versterking der herssenen.	6
Byvoegzel van de opheldering des gezigts.	7
III Van den dag- of middagslaap.	7
IV Van winden, die in den buik besloten zyn.	7
V Van 't Avondmaal.	8

I Van de gemoeds ontroeringen, en zommige algemeene gezondheids middelen.	Bladz. 5
II Van de versterking der herssenen.	6
Byvoegzel van de opheldering des gezigts.	7
III Van den dag- of middagslaap.	7
IV Van winden, die in den buik besloten zyn.	7
V Van 't Avondmaal.	8

VI Van de gesteltheid voor 't nemen der spyze, en van 't eeten.	8
VII Spyzen die men myden moet.	9
VIII Welvoedende spyzen.	9
IX Welvoedende en vetmakende spyzen.	10
X De eigenschappen van goeden wyn.	10
XI Van zoeten en witten wyn.	10
XII Van rooden wyn.	11
XIII Tegengiften van doodelyk venyn.	11
XIV Van de lucht.	11
XV Van te veel te drinken.	12
XVI Van den besten wyn.	12
XVII Van bier.	12
XVIII Van 't gebruik van bier.	13

XIX Wat eetenswyze in yder tyd van 't jaar dienstig is. 13

XX Van quaaden drank te verbeteren. 13

XXI Van zeewalging. 14
XXII Eene algemeene Saus. 14
XXIII De nuttigheid van 't handen wasschen. 15
XXIV Van 't Brood. 15
XXV Van verkens vleesch. 15
XXVI Van most. 16
XXVII Van 't water drinken. 16
XXVIII Van kalfs vleesch. 16
XXIX Van vogelen die goed om te eeten zyn. 17
XXX Van visschen. 17
XXXI Van Paling, en iets van kaas. 18
XXXII Van wisselen van spys en drank in 's middag- en avondmaal. 18
XXXIII Van erweten. 18
XXXIV Van melk voor teeringagtigen. 19
XXXV Van boter. 19
XXXVI Van wei. 19
XXXVII Van kaas. 20
De kaas spreekt van zich zelve. 20
XXXVIII De wyze van eeten en drinken. 21
XXXIX Van peeren. 22
XL Van Kerssen. 22
XLI Van Pruimen. 22
XLII Van persiken, druiven, en razijnen. 23
XLIII Van vygen. 23
XLIV Van mispelen. 24
XLV Van most. 24
XLVI Van bier en azyn. 25
XLVII Van raapen. 25
XLVIII Van de ingewanden der dieren. 26
XLIX Van venkelzaad. 26
L Van anys. 27

LI Van riedwortel-assche. 27
LII Van zout. 27

LIII Van de smaaken, en hunne eigenschappen. 28
LIV Van wynsop. 28
LV Van levenswyze. 29
LVI Van de bestiering der levenswyze. 29
LVII Van kool. 29
LVIII Van keesjesbladeren. 30
LIX Van bruinheilig. 30
LX Van Saly. 31
LXI Van wynruid. 31
LXII Van ajuin. 32
LXIII Van mostaardzaad. 33
LXIV Van Maattsche violen, 33
LXV Van netelen. 34
LXVI Van hysop. 34
LXVII Van kervel. 35
LXVIII Van alantswortel. 35
LXIX Van polei. 35
LXX Van kers. 36
LXXI Van schelkruid. 36
LXXII Van wilgen. 37
LXXIII Van saffraan. 37
LXXIV Van look. 37
LXXV Van peper. 38
LXXVI Van de zwaarheid des gehoors. 38
LXXVII Van 't ruisschen der ooren. 39
LXXVIII Van 't geen het gezigt schaad. 39
LXXIX Van 't geen het gezigt versterkt. 39
LXXX Van tandpyn te stillen. 40
LXXXI Van heeschheid. 40
LXXXII Van vloeying uit verkoudheid. 41
LXXXIII Van 't genezen eener fistel. 41
LXXXIV Van hoofppyn. 42

Byvoegzel van buikloop. 42
LXXXV Van de vier getyden des jaars. 43

LXXXVI Van 't getal der beenderen, tanden, en aderen in 's menschen lichaam. 43

LXXXVII Van de vier vochten in 's menschen lichaam. 44

LXXXVIII Van de bloedige gemaatigtheid. 45

LXXXIX Van de gallige gemaatigtheid. 45

XC Van fluimige gemaatigtheid. 46

XCI Van de zwartgallige gemaatigtheid. 47

XCII Van de verwen. 47

Merktekenen van overtollig bloed. 48

Merktekenen van overtollige geele gal. 4848

Merktekenen van overtollige fluim. 49

Merktekenen van overtollige zwarte gal. 49

XCIII Van 't aderlaten, en wel eerst in wat ouderdom dat geschieden moet. 50

XCIV In welke maanden het aderlaten dienstig is, en wanneer het schaade doet. 51

XCV Van de beletzels der aderlaating. 52

XCVI Wat men ontrent de aderlaating moet waarnemen. 53

XCVII Van zommige uitwerkingen der aderlaating. 53

XCVIII De hoegrootheid der opening in 't aderlaaten. 53

XCIX Wat in 't aderlaaten waar te nemen is. 54

C Wat men na 't aderlaaten moet myden. 54

CI Voor wat ziekten en ouderdommen het laaten nut is, en hoe veel bloed men op elken tyd moet aftappen. 55

CII In wat leden op elken tyd het aderlaaten moet geschieden. 56

CIII De nuttigheden van 't laaten der ader salvatella. 56

Toegift. 57

VI Van de gesteltheid voor 't nemen der spyze, en van 't eeten. 8
VII Spyzen die men myden moet. 9
VIII Welvoedende spyzen. 9
IX Welvoedende en vetmakende spyzen. 10
X De eigenschappen van goeden wyn. 10
XI Van zoeten en witten wyn. 10
XII Van rooden wyn. 11
XIII Tegengiften van doodelyk venyn. 11
XIV Van de lucht. 11
XV Van te veel te drinken. 12
XVI Van den besten wyn. 12
XVII Van bier. 12
XVIII Van 't gebruik van bier. 13
XIX Wat eetenswyze in yder tyd van 't jaar dienstig is. 13
XX Van quaaden drank te verbeteren. 13

XXI Van zeewalging. 14
XXII Eene algemeene Saus. 14
XXIII De nuttigheid van 't handen wasschen. 15
XXIV Van 't Brood. 15
XXV Van verkens vleesch. 15
XXVI Van most. 16
XXVII Van 't water drinken. 16
XXVIII Van kalfs vleesch. 16
XXIX Van vogelen die goed om te eeten zyn. 17
XXX Van visschen. 17
XXXI Van Paling, en iets van kaas. 18
XXXII Van wisselen van spys en drank in 's middag- en avondmaal. 18
XXXIII Van erweten. 18
XXXIV Van melk voor teeringagtigen. 19
XXXV Van boter. 19
XXXVI Van wei. 19
XXXVII Van kaas. 20
De kaas spreekt van zich zelve. 20
XXXVIII De wyze van eeten en drinken. 21
XXXIX Van peeren. 22
XL Van Kerssen. 22
XLI Van Pruimen. 22
XLII Van persiken, druiven, en razijnen. 23
XLIII Van vygen. 23
XLIV Van mispelen. 24
XLV Van most. 24
XLVI Van bier en azyn. 25
XLVII Van raapen. 25
XLVIII Van de ingewanden der dieren. 26
XLIX Van venkelzaad. 26

L Van anys. 27
LI Van riedwortel-assche. 27
LII Van zout. 27

LIII Van de smaaken, en hunne eigenschappen. 28
LIV Van wynsop. 28
LV Van levenswyze. 29
LVI Van de bestiering der levenswyze. 29
LVII Van kool. 29
LVIII Van keesjesbladeren. 30
LIX Van bruinheilig. 30
LX Van Saly. 31
LXI Van wynruid. 31
LXII Van ajuin. 32
LXIII Van mostaardzaad. 33
LXIV Van Maattsche violen, 33
LXV Van netelen. 34
LXVI Van hysop. 34
LXVII Van kervel. 35
LXVIII Van alantswortel. 35
LXIX Van polei. 35
LXX Van kers. 36
LXXI Van schelkruid. 36
LXXII Van wilgen. 37
LXXIII Van saffraan. 37
LXXIV Van look. 37
LXXV Van peper. 38
LXXVI Van de zwaarheid des gehoors. 38
LXXVII Van 't ruisschen der ooren. 39
LXXVIII Van 't geen het gezigt schaad. 39
LXXIX Van 't geen het gezigt versterkt. 39
LXXX Van tandpyn te stillen. 40
LXXXI Van heeschheid. 40
LXXXII Van vloeying uit verkoudheid. 41
LXXXIII Van 't genezen eener fistel. 41
LXXXIV Van hoofppyn. 42

Byvoegzel van buikloop. 42
LXXXV Van de vier getyden des jaars. 43

LXXXVI Van 't getal der beenderen, tanden, en aderen in 's menschen lichaam. 43

LXXXVII Van de vier vochten in 's menschen lichaam. 44

LXXXVIII Van de bloedige gemaatigtheid. 45

LXXXIX Van de gallige gemaatigtheid. 45

XC Van fluimige gemaatigtheid. 46

XCI Van de zwartgallige gemaatigtheid. 47

XCII Van de verwen. 47

Merktekenen van overtollig bloed. 48

Merktekenen van overtollige geele gal. 4848

Merktekenen van overtollige fluim. 49

Merktekenen van overtollige zwarte gal. 49

XCIII Van 't aderlaten, en wel eerst in wat ouderdom dat geschieden moet. 50

XCIV In welke maanden het aderlaten dienstig is, en wanneer het schaade doet. 51

XCV Van de beletzels der aderlaating. 52

XCVI Wat men ontrent de aderlaating moet waarnemen. 53

XCVII Van zommige uitwerkingen der aderlaating. 53

XCVIII De hoegrootheid der opening in 't aderlaaten. 53

XCIX Wat in 't aderlaaten waar te nemen is. 54

C Wat men na 't aderlaaten moet myden. 54

CI Voor wat ziekten en ouderdommen het laaten nut is, en hoe veel bloed men op elken tyd moet aftappen. 55

CII In wat leden op elken tyd het aderlaaten moet geschieden. 56

CIII De nuttigheden van 't laaten der ader salvatella. 56

Toegift. 57

Drukfeil.

Bladz. 42. reg. 8 van onder: *mederatus*, moet zijn *moderatus*